

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

EKİM / OCTOBER
VOLUME: 4/2-2018



ISSN:2149-3006
e-ISSN:2149-4053



AĞRI
İBRAHİM ÇEÇEN
ÜNİVERSİTESİ
**SOSYAL
BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ**

EKİM / OCTOBER
VOLUME: 4/2-2018



AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



AĞRI
İBRAHİM ÇEÇEN
ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL
BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

ISSN:2149-3006
e-ISSN:2149-4053

EKİM/OCTOBER

VOLUME: 4/2 - 2018

ULUSAL HAKEMLİ DERGİ

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



YAYIN KURULU

Prof. Dr. Faruk KAYA
Prof. Dr. Gökhan BAYRAKTAR
Prof. Dr. Kerem KARABULUT
Doç. Dr. Akif ASLAN
Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Doç. Dr. Figen ATABEY
Dr. Öğr. Üyesi Emine TEYFUR
Dr. Öğr. Üyesi Esra KADANALI
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZGÜL
Dr. Öğr. Üyesi Meral DİNÇER
Dr. Öğr. Üyesi Metin ERKAL
Dr. Öğr. Üyesi Müzahir KILIÇ
Arş. Gör. Salih ÖZYURT

Yazılarda ifade edilen görüş ve düşünceler yazarlarını bağlar, dergimizin ve kurumumuzun görüşlerini yansıtmaz; yazıların bütün bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

The opinions and views in papers published on the journal belong only to its authors and do not necessarily reflect the views of the journal and its publisher, all the scientific and legal responsibility of the writings belongs to the authors

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Adına İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. Abdulhalik KARABULUT
Rektör

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Arş. Gör. Salih ÖZYURT

Türkçe Dil Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Alpay GEZER

BASKI

Dizgi ve Tasarım
Salih ÖZYURT

Dergi Sekreteryası
Temel ATMACA
Sümeyra ATASEVER

Bu dergi,



tarafından
desteklenmektedir.

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Abdullah YILMAZ (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet BEŐE (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali ÇELİK (Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Alparslan CEYLAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Besim ÖZCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevat BAŞARAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan KÖSE (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin GÜLSOY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Faruk KAYA (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma GEÇİKLİ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Gökhan BAYRAKTAR (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Haldun ÖZKAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil KOCA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. İnyet PEHLİVAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Kerem KARABULUT (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Lokman TURAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ATALAY (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet TAKKAÇ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Memmed RIZAYEV (Nahcivan Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. Mesut DOĞAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Muammer DEMİREL (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR (Atatürk Üniversitesi)





- Prof. Dr. Nevzat H. YANIK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuray KARACA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuriye GARİPAĞAOĞLU (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan ÇINAR (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan DENİZ (Yüzüncüyıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman MERT (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer ŞENEL (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep GÜRSOY (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Saliha KODAY (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami BAKIRCI (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami KILIÇ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Serhat ZAMAN (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yıldız AKPOLAT (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeki KODAY (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN (Yüzüncüyıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdulcabbar KAVAK (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdulkerim SEBER (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet TOPAL (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Akif ARSLAN (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Coşkun TAŞTAN (Polis Akademisi)
Doç. Dr. Elen CHIALASHVILI GORDEEVA (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdoğan TOZOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Figen ATABEY (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülnara GAMBEROVA (Nahcivan Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüsnü KAPU (Kars Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Salih GEÇİT (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)



Doç. Dr. Mehmet TEYFUR (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehrali CALP (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Metin BAYRAM (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Namık Tanfer ALTAŞ (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Nazım KARTAL (Sinop Üniversitesi)
Doç. Dr. Nazire ERBAY (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ogün COŞKUN (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Serkan HAZAR (Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Servet TİKEN (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ufuk ŞİMŞEK (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Yakup KARATAŞ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Zübeyir SALTUKLU (Atatürk Üniversitesi)

Sosyal Bilimler Enstitüsü Baskısı



BU SAYININ HAKEM KURULU

- Prof. Dr. Ahmet YÖRÜK (Kadir Has Üniversitesi)
Prof. Dr. Emre ÜNAL (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Kerem KARABULUT (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Oktay TAŞ (İstanbul Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Adem YILMAZ (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Akif ARSLAN (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETE (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Besim YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Erkan TOKUCU (Kars Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan Yürek (Mersin Üniversitesi)
Doç. Dr. Ogün COŞKUN (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Oğuzhan SEVİM (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Taner ALTUN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Yusuf Ziya Sümbüllü (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sadık ARMUTLU (İnönü Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayhan BULUT (Cumhuriyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ömer YILAR (Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf SÖYLEMEZ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)





EDİTÖRDEN

Değerli okuyucular, yoğun bir emek harcanarak hazırlanan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin, sekizinci sayısını sizlerle paylaşmanın haklı gururunu yaşamaktayız. Bu sayımızda da Sosyal Bilimlerin farklı alanlarına ait kıymetli çalışmaları siz değerli okuyucularımızın istifadesine sunmaya çalıştık. Daha önceki sayılarımızda yaptığımız gibi her bir makaleyi en az iki olumlu hakem raporu doğrultusunda yayımlama ilkesi ile bilimsel kriterleri rehber olarak kabul eden bir anlayışla yolumuza devam etmekteyiz. Dördüncü yılındaki sekizinci sayısı yayınlanan dergimize toplamda onaltı makale gönderilmiş olup bu makalelerden altısı hakem değerlendirme süreçlerinde yayınlanması uygun olmadığı ifade edilerek reddedilmiştir. Geriye kalan on makale ise en az iki hakem tarafından yayımlanmaya uygun bulunarak kabul edilmiştir.

“Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinin Ağrı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkileri ve Kentin Üniversite Algısı” adlı birinci makalede 2007 yılında kurulan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nin, Ağrı ilinin sosyo-ekonomik yapısına etkilerinin incelenmesi ve Ağrı halkının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan üniversiteye yönelik algı düzeylerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Sonuçta ise Ağrı halkının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesine yönelik algısının genellikle olumlu olduğunu ve eğitim düzeyi, meslek türü, gelir düzeyi, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik göstergelere göre farklılaşabildiğini ortaya koymaktadır. Çalışmada elde edilen bir diğer önemli sonuç ise Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi ve Ağrı halkı arasındaki etkileşimin daha fazla güçlendirilmesinin gerekliliğidir. Bunun yanında, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinin fiziksel ve niteliksel açıdan gelişiminin tamamlanmasıyla birlikte Ağrı halkı nezdinde genellikle olumlu olan algılama düzeyinin daha da artacağı ve üniversite ve Ağrı halkı arasındaki etkileşimin daha da güçleneceği iddia edilmektedir.

“İlkokullarda Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Paydaş Görüşlerinin İncelenmesi” başlığı ile kaleme alınan ikinci makalede Türkiye'deki kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin yönetici, sınıf öğretmeni ve kaynaştırma öğrencisi ebeveynlerinin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma grubu 2017 - 2018 eğitim öğretim yılında Ağrı ilinde görev yapan 5 sınıf öğretmeni, 5 yönetici, 5 kaynaştırma öğrencisi velisi ve 5 kaynaştırma öğrencisi ile aynı sınıfta öğrenim gören normal öğrenci velisinden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda kaynaştırma öğrenci velileri verilen eğitimden son derece memnun olduklarını belirtmiş, diğer öğrencilerin çocuklarını dışlamalarını, öğretmenler ile yeterli seviyede iletişim kuramamayı karşılaştıkları sorunlar olarak ifade etmişlerdir.





Yöneticiler ise kaynaştırma öğrencilerini mevzuata, sınıf mevcuduna ve öğretmenlerin istekli ve yeterli deneyim ve tecrübeye sahip olma durumlarını dikkate alarak sınıflara birden fazla gelmemesine dikkat ederek dağıttıklarını belirtmişlerdir. Sınıf öğretmenleri ise kaynaştırma eğitimi ile ilgili olarak yeterli seviyede eğitim alamadıklarını belirterek zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

“Kredi Hacmi Otomobil Talebi Etkileşimi: Nedensellik Analizinde Kümülatif Toplamlar Yaklaşımı” başlığı ile Rusça kaleme alınan üçüncü makalede, Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) testleri kullanılarak ticari ve bireysel kredi hacmi ile kayıtlı otomobil sayısı arasındaki nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Hatemi-J ve El-Khatib (2016) tarafından geliştirilen pozitif ve negatif kümülatif toplamlar yaklaşımı yardımıyla da kredi hacmi ve otomobil talebi arasında mevcut olabilecek asimetrik etkiler her iki test ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulguları ticari ve bireysel kredi hacmindeki artışların otomobil talebinin yükselmesine neden olduğu yönünde olup ilgili kredi büyüklüğündeki düşüşlerin otomobil talebini düşürmeyeceğini ortaya koymaktadır. Söz konusu bulgular otomobil sektörünün arz dinamiklerini ve tüketicilerin alışkanlıklarını talebi canlı tutmaya yetecek kadar güçlü olduğunun altını çizmektedir. Otomobil sektörünün gelişimini tetiklemek amacıyla kullanılacak kredi genişlemesi politikasının hangi sınırdan itibaren hane halkını aşırı borçlu hale getireceğinin saptanması önem arz etmektedir. Her iki nedensellik analizi sonuçları ayrıca, otomobil talebindeki artışların/azalışların ticari ve bireysel kredi hacmini yükselttiği/düşürdüğü bulgusuna ulaşmıştır. Otomobil talebindeki değişikliklerin ticari ve bireysel krediler üzerinden bankaların aktif-pasif yapısı üzerindeki sonuçlarının değerlendirilmesi ise bankacılık sektörünün finansal sağlığı ve finansal istikrar açısından önemli bir husus olarak saptanmıştır.

“2008 Küresel Finansal Krizin Geleneksel ve Faizsiz Bankacılık Kârlılıklarına Etkisi: Körfez Ülkeleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz” başlığı ile incelenen dördüncü makalede; faizsiz bankacılığın dayanmış olduğu ilkeler ve bu ilkeler doğrultusundaki uygulamaların kriz zamanlarında diğer bankalara göre olumlu anlamda farklılık oluşturduğunu somut verilerle ortaya çıkarılmıştır. Bu düşünce ile 2008 küresel finansal krizinin, İslami finansın hızla geliştiği Körfez ülkelerindeki geleneksel ve faizsiz bankacılık üzerindeki etkisinin, bankaların kârlılıkları (net kârlılık, aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı) açısından karşılaştırmalı değerlendirmesinin yapıldığı aktarılmıştır. Kullanılan finansal verilerin; Bahreyn, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan olmak üzere beş farklı ülkeden toplamda on üç faizsiz, on üç geleneksel banka olmak üzere yirmi altı bankanın 2006-2012 arası yıllık raporlarından alınarak, karşılaştırma yöntemi ile bulunan oran ve katsayılar üzerinden değerlendirildiği ifade edilmiştir.

“Seğir-Nâmeler ve Latif’in Seğir-Nâmesi” başlığı ile kaleme alınan beşinci makalede; bugün var olan müspet bilim yollarının bilgi edinme açısından geleceğe ait kesin bir bilgi vermesinin mümkün olmadığı, gaib



bilgisinin ancak Allah'a ait olmasına rağmen insanların bu konudaki meraklarını gidermek için yine de birtakım işaretlerle; fal, istidrac, seçirme ve tecrübevi yollara başvurduğu iddia edilmektedir. Özellikle İslam dinin bu tür yaklaşımları kabul etmediği halde seçirme olayını bir işaret kabul ederek geleceğe ait tahminlerde bulunmanın, kültürümüzde farklı bir alan oluşturduğu ifade edilmektedir. Türk tarihine bakıldığında Göktürk harfleriyle yazılmış bir İrk Bitig adlı fal kitabına rastlanmaktadır. Seçir nâmelerin, Zülkarneyn ve Danyal'a nispet edildiği ve Türkiye'de bu konuda ilk edebi çalışmaların 1960 yıllarına dayandığı anlatılmaktadır.

Altıncı makale, Edebiyat Tarih(çiliği) Kavramının Hinterlandı Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışma ile edebiyat tarih(çiliği)inin amaçlarını, yöntemlerini, problemlerini, önemini; tarih, edebiyat teorisi ve edebiyat eleştirisi disiplinleriyle ilişkilerini belirleyerek edebiyat tarih(çiliği)inde mündemiç manaları ortaya koyup daha sarıh ve derli toplu bir edebiyat tarih(çiliği) tarifine ulaşma amacı taşıdığı ifade edilmiştir. Çalışmada edebiyat tarihçiliği ile ilgili alan yazında mevcut tanımların odaklandığı noktaların bir araya getirilerek edebiyat tarihçiliği kavramının, aşkın bir bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışıldığı aktarılmaktadır. Makalede edebiyat biliminin gelişmeleri ışığında edebiyat tarihçiliğinde de yeni açılımların ortaya çıktığı tespiti ortaya konulmuştur.

"Bilişim Teknolojilerinin Dil Becerilerinde Kullanımı Üzerine Bir İçerik Analizi" başlığıyla ele alınan Yedinci makalede " çalışmanın amacının, bilgisayar ve internet teknolojilerini dört temel dil becerisiyle bir arada ele alan makale ve tez çalışmalarının eğilimlerini belirlemek olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın, doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirildiği ve araştırma kapsamında 50 makale ile 92 tezin incelendiği aktarılmaktadır. Form aracılığıyla incelenen makale ve tez çalışmaları içerik analizine tabi tutulmuştur. İncelemeler sonucunda elde edilen veriler, tablolaştırılarak frekans ve yüzdelerle sunulmuştur. Çalışmaların yayım yıllarına göre dağılımında 2010 yılından sonra bir artış gözlemlendiği ve en çok 2013 yılında yayın yapıldığı dikkat çekmiştir. Bilgisayar ve internet teknolojileriyle bir arada en çok ele alınan becerinin yazma becerisi olduğu görülürken teknoloji materyali olarak da videoların ön planda olduğu tespit edilmiştir. Nicel yöntemle desenlenen çalışmaların çoğunlukta olduğu, örneklem düzeyi olarak da yükseköğretim düzeyinde 0-50 kişilik bir örneklem aralığında çalışmaların yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Son olarak da veri toplama araçlarında anketlerin çoğunlukla kullanıldığı ve veri analizlerinin çoğunlukla nicel-kestirimsel yöntemlerle yapıldığı sonucuna ulaşıldığı ifade edilmiştir.

Karadeniz'deki Yunus Adlı Öykünün Göstergibilimsel Çözümlemesi" başlığıyla incelenen sekizinci makalede; Behiç Ak'ın Karadeniz'deki Yunus adlı 5-7 yaş çocuklarına yönelik kitabının göstergibilimsel çözümlemesi yapılmıştır. Çözümlemede temel alınan modelin, Greimas'ın yaklaşımı olduğu





belirtilmiştir. Bahsedilen yöntem temel alınarak Karadeniz'deki Yunus adlı eser, betimsel düzey, anlatısal düzey ve izleksel düzey aşamalarında çözümlenmiştir. Betimsel düzeyde, metin önce kesitlere ayrılmış, on iki kesit belirlenmiş ve bu kesitler ele alınmıştır. Bu bölümlerde eyleyenler şemasına bağlı olarak saptanan edimler ortaya konmuştur. Anlatısal düzeyde, kahramanlarda bulunan betimsel nitelikler saptanmıştır. İzleksel düzeyde ise anlatının temel mantığını belirleyen karşıtlıklar belirlenmiştir. Bu çözümlenmeler sonucunda Karadeniz'deki Yunus yazınının derin yapısında doğa bilincinin-bilinçsizliğinin karşıtlığının bulunduğu, bunun da geçim kaynağı ya da işsizlik karşıtlığında betimsel bir nitelik kazandığı belirlenmiştir. Çözümlemenin sonucu olarak, Karadeniz'deki Yunus metninin eyleyenler şeması, göstergebilimsel dörtgen unsurlarının yanı sıra yazınsal ve görsel olarak bir bütünlük arz ettiğine ulaşılmıştır.

“Güneri İçoğlu'nun Eserlerinin Turizmin Metalaştırılması Kapsamında İncelenmesi” başlığıyla kaleme alınan “dokuzuncu makalede; Güneri İçoğlu'na ait kitaplar incelemeye konu edilmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışma, İçoğlu'nun kitaplarının içerik incelemesine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında çizerin, turizmin metalaştırılması konusu üzerine betimlemiş olduğu anlatımlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Turizmin çeşitli alt alanlarında beliren metalaşma olgusuna yönelik, çizerin özgün bakışı üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bu makale kapsamında yapılan betimsel anlatımlar, İçoğlu'nun yüzlerce karede ele aldığı konular içinden seçilmiş olan sınırlı sayıdaki örneği teşkil etmektedir. İçoğlu'nun çizimlerinin çok sayıda olması, onları belirli alt başlıklar altında kategorize etmeyi gerekli kılmaktadır. Söz konusu gereklilik doğrultusunda, turizmin çeşitli alt alanlarındaki metalaşma süreçlerinin eleştirildiği çizimlerin ayrıntılı bir dökümü yapılarak okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Onuncu ve son makalede ise; “Siyasal İletişim ve Medya Bağlamında Siyasal Reklam ve Propaganda (Kavramsal Bir Değerlendirme)” adlı çalışmada siyasal iletişim, iletişim kavramı gibi toplumsal, kültürel ve bireysel boyutları olan bir kavram olarak siyaset ve iletişim süreçlerinin biraradalığı esas alınmıştır. Siyasetçilerin, medya ve kamuoyu arasındaki söylemlerinin mübadele alanı olan siyasal iletişim kapsamında propaganda ve siyasal reklam, özellikle seçim çalışmaları süresince siyasi partilerin ve siyasetçilerin sıkça başvurduğu faaliyetler olma özelliği taşıdığı belirtilmektedir. Türkiye'de siyaset alanı içerisinde cumhurbaşkanlığı seçimleri, milletvekilliği genel seçimleri, belediye başkanlığı seçimleri ve referandumlar gibi siyasi çalışmaların, belirli bir zaman dilimi içerisinde sıklıkla gerçekleştiği düşünüldüğünde siyasal reklam ve propagandanın toplumsal alanda etkinliği yüksek önemli olgular olarak ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğu iddia edilmektedir.

Önceki sayılarımızda da ifade edildiği üzere dergimiz, yılda iki sayı (Nisan ve Ekim aylarında) yayımlanacak olup, seçici bir şekilde yayın hayatına devam edecektir. Dergimiz hem basılı hem de online yayın şeklinde



okuyucularımızın istifadesine sunulmaktadır. Çalışmalarını dergimizde yayınlamak isteyen yazarlar, dergimizin Dergi Park ULAKBİM sayfasındaki (<http://dergipark.gov.tr>) adresinden üye olarak, özgün bilimsel çalışmalarını online olarak gönderebilir ve süreci takip edebilirler. Hakemler ve yayın kurulu tarafından yayımlanması uygun görülen makaleler öncelikle Dergi Park sisteminden yeni sayımız içinde yayımlanacak, ardından da basılı şekli yazarlara ve hakemlere enstitümüz tarafından gönderilecektir. Ayrıca dergimiz şu anda TR Dizin inceleme aşamasında olup önümüzdeki sayılardan itibaren hem bu dizinde yer alması hem de yabancı alan indekslerine girebilmesi için çalışmalar devam ettirilmekte ve uluslararası bir statü kazanabilmesi için gerekli girişimler sürdürülmektedir. Bu noktadan hareketle dergimizin ÜAK Doçentlik Kriterlerine uygun hale getirilmesi öncelikli amaçlarımız arasındadır. Ayrıca dergimiz Akademik Teşvik Kriterlerine uygun ve puan alınabilir bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedir.

Dergimizin yayım hayatını sürdürmesinde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Abdülhalik KARABULUT ve İC Vakfı yönetim kuruluna şükranlarımı sunuyorum. Dergimizin sekizinci sayısına makaleleriyle katkı sağlayan değerli bilim insanlarına, özverili bir şekilde değerlendirme yapan saygıdeğer hakemlerimize, dergimizin yayımlanmasında yoğun emekleri olan editör yardımcımıza ve yayın kurulunda özveriyle görev yapan bütün akademisyenlerimize teşekkür eder; dergimizin bilim camiasını ve eğitim hayatına katkı sağlamasını temenni ederim. Dergimizin gelecek sayılarında değerlendirilmek üzere kıymetli akademisyen dostlarımızın yeni çalışmalarını bekler, tüm okuyucularımıza selam ve saygılarımı sunarım.

Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Editör



İÇİNDEKİLER

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİNİN AĞRI'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ VE KENTİN ÜNİVERSİTE ALGISI-1-20

The Influence of Ağrı İbrahim Çeçen University on Ağrı's Socio-Economic Structure and The City's Perception of University

Faruk KAYA - Ömer YALÇINKAYA - Şekip YAZGAN

OKULLARDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN PAYDAŞ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ-21-45

An Investigation of The Common Views Related to Inclusive Education in Primary Schools

Murat ÇALIŞOĞLU- Seda Nur TANIŞIR

KREDİ HACMİ OTOMOBİL TALEBİ ETKİLEŞİMİ: NEDENSELLİK ANALİZİNDE KÜMÜLATİF TOPLAMLAR

YAKLAŞIMI-47-70

Interactions Between Credit Volume Automobile Demand: Cumulative Sums Approach to Causality Analysis

Oğuzhan ÖZCELEBİ - Furkan ŞAFAK

2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN GELENEKSEL VE FAİZSİZ BANKACILIK KÂRLILIKLARINA ETKİSİ: KÖRFEZ ÜLKELERİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ -71-96

The Effects of 2008 Global Financial Crisis on Conventional and Interest- Free Banking Profitability: A Comparative Analysis on Gulf Countries

Veysel ALADA

SEĞİR-NÂMELER VE LATİF'İN SEĞİR-NÂMESİ -97-104

Seğirname's and Latifi's Seğirname

Müzahir KILIÇ

EDEBİYAT TARİH(ÇİLİĞ)İ KAVRAMININ HİNTERLANDI ÜZERİNE BİR İNCELEME -105-125

An Examination on The Hinterland of Literature Histor(1cm)

Alpay GEZER

BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN DİL BECERİLERİNDE KULLANIMI ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ -127-146

A Content Analysis on the Use of Information Technologies in the Language Skills

Rabia Sena AKBABA-Muhammed TUNAGÜR

KARADENİZ'DEKİ YUNUS ADLI ÖYKÜNÜN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ -147-172

A Semiotic Analysis of The Story Named Dopplin in the Black Sea

Lokman TURAN - Ahmet KARABULUT



**GÜNERİ İÇOĞLU'NUN ESERLERİNİN TURİZMİN METALAŞTIRILMASI
KAPSAMINDA İNCELENMESİ -173-91**

An Investigation About Commodification of Tourism in the Works of Güneri
İçoğlu

Uğur KESKİN

**SİYASAL İLETİŞİM VE MEDYA BAĞLAMINDA SİYASAL REKLAM VE
PROPAGANDA (KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME)-193-204**

Political Communication And Media Context In Political Advertising And
Propaganda (Conceptual Assessment)

Musa Can ERASLAN-Elif KÜÇÜK DURUR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Başkanı



xiii





AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİNİN AĞRI'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ VE KENTİN ÜNİVERSİTE ALGISI

The Influence of Ağrı İbrahim Çeçen University on Ağrı's Socio-Economic Structure and The City's Perception of University

Faruk KAYA

Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Beşeri Ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı

fkaya@agri.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0001-9941-0031>

Ömer YALÇINKAYA

Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Politikası Anabilim Dalı

oyalcinkaya@agri.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0002-1210-2405>

Şekip YAZGAN


Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Teorisi Anabilim Dalı

syazgan@agri.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0003-1006-668X>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute AİCUSBED 4/2, Ekim-October 2018 / Ağrı
ISSN: 2149-3006 e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	06.09.2018
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	01.10.2018
Sayfa- <i>Pages</i> : 1-20	 10.31463/aicusbed.457855



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

✓ iThenticate



AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİNİN AĞRI'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ VE KENTİN ÜNİVERSİTE ALGISI

The Influence of Ağrı İbrahim Çeçen University on Ağrı's Socio-Economic Structure and The City's Perception of University

Faruk KAYA - Ömer YALÇINKAYA - Şekip YAZGAN

Özet

Çalışmada, 2007 yılında kurulan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinin Ağrı ilinin sosyo-ekonomik yapısına etkilerinin incelenmesi ve Ağrı halkının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan üniversiteye yönelik algı düzeylerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Veri toplamada anket yönteminin kullanıldığı çalışmada elde edilen sonuçlar, Ağrı halkının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesine yönelik algılarının sosyo-ekonomik, demografik, sosyo-kültürel, toplumsal kuralların değişimi, çevresel değişime etkileri ve sağlık eğitimi ile hizmetlerine yönelik olmak üzere altı boyuttan oluştuğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, Ağrı halkının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesine yönelik algısının genellikle olumlu olduğunu ve eğitim düzeyi, meslek türü, gelir düzeyi, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik göstergelere göre farklılaşabildiğini ortaya koymaktadır. Çalışmada elde edilen bir diğer önemli sonuç ise Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi ve Ağrı halkı arasındaki etkileşimin daha fazla güçlendirilmesinin gerekliliğidir. Bunun yanında, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinin fiziksel ve niteliksel açıdan gelişiminin tamamlanmasıyla birlikte Ağrı halkı nezdinde genellikle olumlu olan algılama düzeyinin daha da artacağı ve üniversite ve Ağrı halkı arasındaki etkileşimin daha da güçleneceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent-Üniversite ilişkisi, Üniversite Algısı, Ağrı İli, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.

Abstract

The aim of the study is to examine the impact of Ağrı İbrahim Çeçen University on the socio-economic structure of Ağrı province and to reveal the perception of the Ağrı population towards the university from socio-economic and socio-cultural aspects. The data is collected via surveys and the results show that

people's perception of Ağrı İbrahim Çeçen University is composed of six dimensions: socio-economic, demographic, socio-cultural, change in social norms, environmental changes and effects on health education and health services. Results also reveal that people's perception of the university vary according to demographic indicators such as education level, occupation type, income level, residence time and level of life satisfaction. Another important result of the study is the necessity of strengthening the interaction between Ağrı İbrahim Çeçen University and the people of Ağrı. Besides, with the completion of the physical and qualitative development of Ağrı İbrahim Çeçen University, it is thought that the perception towards the university, which is already positive, will increase even more and the interaction between the university and Ağrı people will become even stronger.

Keywords: City-university Relations, Perception of University, Ağrı Province, Ağrı İbrahim Çeçen University.

1.Giriş

Üniversitelerin eğitim vermek ve bilimsel araştırmalar yapmak gibi geleneksel iki temel işlevinin yanında, buldukları kentlerin demografik yapısına, ekonomisine, mekânsal yapılanmasına, sosyo-kültürel yapısına, toplumsal ve mesleki gelişimine, spor ve fiziksel aktivite alanlarına, sanayisine doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmaktadır. Üniversitelerin kuruldukları kentlere ilk belirgin etkileri demografik etkiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Üniversitelerin kurulmasını izleyen dönemde kentlerin, nüfus miktarlarında, yaş yapısında, göç verilerinde çarpıcı değişimler ortaya çıkabilmektedir. Üniversitelerin, kentler üzerinde yarattığı etkiler sadece demografik etkilerle de sınırlı kalmamaktadır. Üniversitelerin kurulması ile doğrudan veya dolaylı olarak yaratılan istihdam ve bunun beraberinde getirdiği gerek kurumsal gerek çalışanların, öğrencilerin ve ziyaretçilerin yaptığı harcamalar kentlerin ekonomik yapısında büyük canlılık yaratmaktadır. Üniversiteler kentlerin mekânsal anlamda dönüşümlerini de etkilemektedir. Üniversiteler buldukları kentlerde, kent alanının büyümesi, konut piyasasının canlanması, yeni yerleşim alanlarının oluşması gibi kentsel alan kullanımında önemli yapısal değişimlere yol açmaktadır. Üniversiteler, kütüphane, spor tesisleri ve araştırma merkezleriyle, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerle yaptıkları ortak projelerle, düzenledikleri çalıştaylar ve kongrelerle ve varsa sahip oldukları radyo veya televizyonlarla kuruldukları kentlerin sosyal ve kültürel yapısını etkilemektedir. Son olarak üniversiteler, bünyelerindeki farklı bilim dalları, araştırma merkezleri, teknokentler, akademik personelin alan araştırmaları, envanter çalışmaları, öğrencilerin staj çalışmaları vasıtasıyla kuruldukları kentlerde sanayi sektörüne de destek olmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'de üniversiteler özellikle kentlerin kalkınmasında önemli işlevler üstlenmektedir (Işık, 2008:161; Çayın ve Özer, 2015:132; Savaş Yavuzçehre,2016:238-242).

Üniversiteler ve kentler, aynı mekânı paylaşan ve fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda ortak imkân ve sorunları yaşayan iç içe geçmiş iki sosyal yapıyı oluşturmaktadır. Üniversitelerin kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirebilmeleri, faaliyetlerini daha etkili olarak gerçekleştirmeleri, varlıklarını ve gelişmelerini sağlıklı olarak sürdürebilmeleri, içinde buldukları toplumun onay ve desteğini almalarına bağlı olmaktadır. Bu onay ve destek, kurumun kendisinin, yönetiminin ve faaliyetlerinin çeşitli halk kesimleri tarafından nasıl algılandığına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, üniversitelerin buldukları kentlere olumlu katkılarını karşılıklı olarak maksimuma çıkarmaları ve olumsuz etkilerini asgari düzeye indirebilmeleri için buldukları kentlerdeki algılanma düzeylerinin ve biçimlerinin bilinmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir (Saracel vd.,2000:2, Sankır ve Gürdal, 2014:90, Saklı vd., 2017:1).

Bu kapsamda çalışmada, Ağrı ilinin en önemli kurumlarından biri olan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (AİÇÜ)'nin, Ağrı ilinin sosyo-ekonomik yapısına olan etkilerinin ve Ağrı halkının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açılarından üniversiteye yönelik algı düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu yönüyle, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından Türkiye'nin en sondaki ilk üç ili içerisinde bulunan Ağrı ili üzerinde yürütülen çalışmanın bulgularının, kent-üniversite ilişkisini konu edinen literatürün gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Girişi takip eden ikinci bölümde, kent-üniversite ilişkisini konu edinen uygulamalı literatürdeki çalışmalar açıklanmakta ve çalışmanın literatürdeki konumu belirtilmektedir. Üçüncü bölümde, çalışmadaki araştırma yöntemine ilişkin açıklamalar yapılmaktadır. Dördüncü bölümde araştırmaya katılanların genel karakteristikleri, üniversite anlayışı ve üniversiteyle ilişki düzeyi ve Ağrı ili halkının AİÇÜ'ne yönelik sosyo-ekonomik, demografik, sosyo-kültürel, toplumsal kuralların değişimi, çevresel değişime etkileri, sağlık eğitimi ve hizmetlerine yönelik etkiler açısından algı değerlendirmelerini içeren araştırma bulguları ortaya konulmaktadır. Çalışma, araştırma bulgularının tartışıldığı ve genel değerlendirmelerin sunulduğu sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

2.Literatür Taraması

İlgili literatürde, "kent-cübbe" ilişkisi deyimiiyle ifade edilen ve üniversitelerin, sosyal, kültürel ve fiziksel anlamda aynı mekânı paylaştıkları kentlerle ilişkilerini ve bu ilişkilerin sonuçlarını araştıran çok sayıda yabancı çalışma bulunmaktadır (Miller (1963), Brockliss (2000), Lazzeretti ve Tavoletti (2005), Bruning vd., (2006)). Uluslararası literatürdeki gelişmenin ardından Türkiye'de de zaman içerisinde hemen her kentte üniversitelerin açılmasının kentlerde bir hareketliliğe ve canlanmaya yol açtığının görülmesiyle birlikte üniversitelerin kentlere olan etkilerini ele alan çalışmaların yapılmaya başladığı görülmektedir. Söz konusu çalışmaların odak noktasını daha çok üniversitelerin, kent ekonomisine katkılarının oluşturduğu, kentlerin üniversite algısı ve/veya üniversitelerin kent algısı üzerine

yapılan çalışmaların ise nispeten sınırlı olduğu görülmektedir¹. Bu çalışmanın kapsamı doğrultusunda, Türkiye’de kentlerin üniversite algısı üzerine yapılan uygulamalı çalışmalarda elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmektedir:

Saracel vd., (2000) tarafından yapılan çalışmada Afyon Kocatepe Üniversitesinin Afyon halkı tarafından nasıl algılandığı ve halkın üniversiteye karşı tutumunun ve beklentilerinin neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak anket tekniği uygulanan çalışmada, araştırma bulguları demografik özellikler, üniversite anlayışı ve üniversiteyle ilişki düzeyi, üniversitenin Afyon’a katkısı, üniversitenin gelişimi, üniversiteye sağlanan destek, üniversite yönetiminin karar ve uygulamaları ile üniversiteden beklentiler başlıkları altında incelenmektedir. Çalışmada Afyon Kocatepe Üniversitesinin Afyon halkının gözünde olumlu bir imaja sahip olduğu sonucu elde edilmektedir. Çalışmaya katılan Afyon halkı, üniversitenin Afyon’un ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yapısında canlılık yarattığını ve huzursuzluk, suç oranlarında artış, dini ve ahlaki değerleri zedeleme gibi olumsuz etkilere yol açmadığını düşünmektedir. Çalışmaya katılanların çoğunluğunun kendileri, çocukları ya da yakınlarının üniversite tercihinin Afyon Kocatepe Üniversitesi olacağını belirtmeleri üniversitenin yöre halkınca benimsendiğini göstermektedir. Buna karşın Afyon halkının Afyon Kocatepe Üniversitesinin eğitim dışındaki hizmetlerinden ve faaliyetlerinden yeterli düzeyde yararlanmaması ise üniversite ve yöre halkının istenilen düzeyde etkileşim içinde olmadığını ortaya koymaktadır.

4

Karataş (2002) çalışmasında, Muğla halkının üniversiteyi nasıl tanıdığı, Muğla Üniversitesinin sahip olduğu ve geliştirebildiği rolle, halkın tutum ve beklentilerinin ne yönde olduğu belirlenmeye çalışılmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmaktadır. Çalışmada kullanılan ankette tanım, rol, ekonomi, kültür, siyaset ve destek olmak üzere toplam altı faktör belirlenmekte ve bu faktörlerle ilgili olarak yaş, cinsiyet, medeni durum, öğrenim düzeyi, meslek, gelir ve Muğla’da oturma süresi değişkenleri açısından bir farklılığın olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Çalışma sonucunda Muğla Üniversitesinin sosyo-ekonomik gelişmeye olan etkisi eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme, akademik faaliyetler, sağlık, sosyal, kültür, ekonomik ve danışmanlık fonksiyonlarıyla hem yerel hem de genel boyutta olduğu görülmektedir. Çalışmada Üniversitenin Muğla İlinin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal boyutlardaki gelişimine katkı sağladığı tespitinde bulunmaktadır.

¹ Kentlerin üniversite algısı üzerine yapılan çalışmalar için bakınız: Saracel vd., (2000), Torun (2005), Taşçı vd., (2011), Yılmaz ve Kaynak (2011), Sankır ve Gürdal (2014), Boyacıoğlu ve Oğuzhan (2013)). Üniversitelerin kent algısı üzerine yapılan çalışmalar için ise bakınız: Akçakanat vd., (2011), Ünal vd., (2013), Tural ve Şahin (2013), Sağdıç (2014), Ergün (2014), Saklı vd., (2017).

Torun (2005) tarafından yapılan çalışmanın konusunu Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinin mevcut kurumsal imajını ve Niğde halkının üniversiteden beklentilerini belirlemek oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise Niğde Üniversitesinin mevcut kurumsal imajını belirlemek ve imaj yönetiminde üniversite politikaları için veri tabanı oluşturmak olarak ifade edilmektedir. Çalışmada veri toplamada anket ve nitel görüşme teknikleri kullanılmaktadır. Çalışmada, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinin Niğde'nin sosyo-ekonomik kalkınmasına yararlı olduğu düşüncesi genel kabul gören bir yargı olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşın üniversitenin kurumsal imajının genel olarak olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışmada elde edilen bu sonucun, üniversitenin fiziki altyapısının tamamlanmamış olması, kampus yerinin yanlış seçimi, öğrenim kalitesi, halktan yalıtılmışlık ve basın ve halkla ilişkilerde yetersizlik gibi konularla ilgili olduğu ifade edilmektedir.

Torun vd., (2009) tarafından yapılan çalışmada Kars Kafkas Üniversitesinin kurumsal imajını belirlemek, üniversite imaj yönetimi için veri tabanı oluşturulmasına katkı sağlamak ve geri kalmış kentlerin kalkınmasında bir etken olarak üniversitenin önemini belirlemek amaçlanmaktadır. Anket ve nitel görüşme teknikleri kullanılan çalışmada Kars Kafkas Üniversitesinin Kars ilinin sosyo-ekonomik kalkınmasını ve sosyo-kültürel yaşamını olumlu olarak etkilediği ayrıca üniversite etkisi ile konut kiralardaki yükselmenin katılımcıları rahatsız ettiği gibi çeşitli sonuçlar elde edilmektedir.

Taşçı vd., (2011) tarafından yapılan çalışmada, kentin üniversite algısı, Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir İli örneği ile incelenmektedir. Çalışmada üniversitenin bölgesel fırsat eşitliğine katkısı, üniversitenin ve öğrencilerin kente sosyo-kültürel etkisi ve üniversitenin bütüncül anlamda kente sosyo-kültürel etkisi, nicel ve nitel yöntemler kullanılarak araştırılmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre Eskişehir halkının önemli bir kısmı Anadolu Üniversitesinin hizmetlerini olumlu olarak algılamaktadır.

Yılmaz ve Kaynak (2011) çalışmalarında yöre halkının Bayburt Üniversitesine yönelik algı ve beklentilerinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Verilerin anket yöntemi kullanılarak elde edildiği araştırma sonucunda, Bayburt Üniversitesinin kentin ekonomik hayatına canlılık getirdiği ve kente yeni işyerlerinin açılmasını sağladığı, Bayburt'a yapılan yeni yatırımlar için çekicilik unsuru olduğu, Üniversite'nin her geçen gün geliştiği ve kentin yaşam kalitesini yükselttiği sonucu elde edilmektedir.

Sağır ve İnci (2013) çalışmalarında Karabük halkının Karabük Üniversitesini nasıl algıladığını ve ondan neler beklediğinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Araştırmada veriler yüz yüze yapılan anketler ile elde edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, üniversitenin halk tarafından benimsenmiş olduğu ve Karabük'te üniversite algısının olumlu olduğu tespit edilmektedir. Buna karşın Karabük Üniversitesinin büyüme hızına kent ayak uyduramamakta ve bu durum kentte bazı sıkıntılar yaratmaktadır.

Boyacıoğlu ve Oğuzhan (2013) çalışmalarında Trakya Üniversitesinin, Edirne'ye olan katkısının ve Edirne halkının üniversiteyi nasıl algıladığının belirlenmesini amaçlamaktadır. Verilerin anket yöntemi kullanılarak elde edildiği çalışmada, Trakya Üniversitesinin Edirne'ye katkısının; eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme, ekonomi, sağlık, sosyal ve kültürel fonksiyonları ile multidisipliner boyutta olduğu ortaya konmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların Trakya Üniversitesinin rolünü algılamada özellikle Edirne ile ilgili işlevleri ön plana çıkardıklarının görüldüğü belirtilmektedir.

Sankır ve Gürdal (2014) çalışmalarında Zonguldak halkının Bülent Ecevit Üniversitesini algılayışı ve değerlendirışı ile Üniversite'nin Zonguldak'a yönelik olası etkilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma tekniği olarak da anket tekniği kullanılan çalışmada, yaş, cinsiyet, gelir, ikamet süresi, eğitim gibi kimi değişkenler ile katılımcıların sosyo-demografik, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik durum tespiti ve bu bağlamda kentin üniversite algısına yönelik sorulara verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmektedir. Çalışmada halkın üniversiteye bakışının genel anlamda olumlu olduğu ve bu bağlamda da üniversitenin Zonguldak'ın ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamına olumlu katkılar sunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Gümüş vd., (2015) çalışmalarında Kastamonu halkının Kastamonu Üniversitesine yönelik algılarını incelemektedir. Araştırma verilerinin toplanmasında yüz yüze anket yöntemi kullanılan çalışmada, Kastamonu halkının Kastamonu Üniversitesine yönelik algılarının yerel destek, ticari etki, kültürel kaynaşma, yerel imaj, tanınma, yerel iletişim ve ekonomik katkı olarak yedi faktör altında toplandığı görülmektedir. Çalışmada, katılımcıların sadece kültürel kaynaşma boyutunda eğitim ve yaş özellikleri açısından anlamlı olarak farklılık varken; gelir, cinsiyet, meslek, Kastamonu'da yaşam süreleri özellikleri açısından algı boyutlarında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmektedir. Çalışmada ayrıca, Kastamonu Üniversitesinin kenti ekonomik olarak geliştirdiği ve yeni işyerlerinin açılmasına katkı sağladığı, Kastamonu'ya yapılan yeni yatırımlar için çekicilik unsuru olduğu, Üniversitenin her geçen gün geliştiği ve kentin yaşam kalitesini yükselttiği sonuçları elde edilmektedir.

Uygun vd., (2016) çalışmalarında Aksaray Üniversitesinin ve üniversite öğrencilerinin Aksaray'a olan sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel etkilerine yönelik yerel halkın algısını bazı kişisel özelliklere bağlı olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Verilerin anket yöntemi kullanılarak elde edildiği çalışmada, yerel halkın üniversitenin ve öğrencilerin etkilerine yönelik algılarının ekonomik, sosyal-kültürel ve çevresel olmak üzere üç boyuttan oluştuğu ve yer yer bazı olumsuz algılar da söz konusu olmakla birlikte bu algıların genel anlamda olumlu olduğu ortaya konmaktadır. Çalışmada algıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve daha önce üniversitenin herhangi bir faaliyetine katılma durumuna bağlı olarak farklılaştığı; bu anlamda yaş ve eğitim seviyesi yükseldikçe algıların daha olumlu bir seyir izlediği, erkeklerin özellikle ekonomik etki boyutu açısından daha olumlu algılara sahip olduğu ve daha önce

üniversitenin bir etkinliğine katılmış olanların sosyo-kültürel etki açısından daha olumlu bir algı taşıdığı öne çıkan sonuçlar arasında bulunmaktadır.

Saklı vd., (2017) çalışmalarında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi öğrencilerinin ve akademisyenlerin şehre yönelik ve şehir halkının Üniversiteye yönelik beklenti ve algılarının ölçülmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada nicel ve nitel araştırma teknikleri kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında Rize halkının Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesine yönelik algılarına ilişkin bulgular incelendiğinde, Rize halkının Üniversite ile bağlantısının normal şartlar altında az olduğu, bu bağlantıların ise öğrenci yakını olmaları ile sağlandığı görülmektedir. Rize halkı, üniversiteyi yerel medyadan daha çok takip etmektedir. Çalışmada Rize halkının Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesini bilinçli bir şekilde tercih ettiği sonucu elde edilmektedir. Bu durum, diğer üniversiteler hakkında edinmiş oldukları bilginin yanı sıra, katılımcıların Rize ilini güvenli bulmaları, çocuklarının kendi yanlarında olmalarını istemelerinden kaynaklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesinin Rize'ye katkısı ve öğrenciye bakış açısı noktasında, yaşça büyük olan katılımcıların gençlere nazaran daha olumlu yaklaşımları görülmektedir. Çalışmada katılımcıların, Üniversitenin yörenin ulaşım araçlarının kalitesini artırması, ulaşım imkânlarını kolaylaştırması, yörenin sorunlarına çözüm getirmesi yönündeki algılarının olumlu olduğu görülmektedir.

Çalhan ve Erkan (2018), çalışmalarında Ağrı halkının AİÇÜ'ne yönelik algı ve beklentilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Verilerin anket yöntemi kullanılarak elde edildiği çalışmada, AİÇÜ'nün Ağrı halkı tarafından benimsendiği ve olumlu bir imaja sahip olduğu ifade edilmektedir. Araştırmaya katılan katılımcılara göre, AİÇÜ, Ağrı'nın ekonomik ve sosyal hayatını canlandırmaktadır. Ağrı halkı, Üniversitenin açılmasıyla birlikte, Ağrı'da yapılan bilimsel çalışmaların kentin gelişiminde etkili olduğunu düşünmektedir. Çalışmada, üniversite-vatandaş etkileşimi açısından (üniversitenin etkinliklerinden, bilimsel çalışmalarından haberdar olma, imkânlarından yararlanma vb.) bakıldığında, ilişkinin güçlü olmadığı görülmektedir.

Literatürde Türkiye'nin gelişmiş ve görece az gelişmiş kentlerinde yaşayanların üniversite algısı üzerine yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, araştırmalara katılanların, teorik çerçeveye paralel bir şekilde üniversitelerin kentlerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yapısında canlılık yarattığı düşüncesinde oldukları görülmektedir.

Ağrı ili Türkiye'de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri açısından yapılan analizlerde Türkiye'nin en sondaki üç ili arasında bulunmaktadır (Dinçer vd., 1996, DPT, 2003, Kalkınma Bakanlığı, 2013). Literatürde, 2007 yılında kurulan AİÇÜ'nün 11 yıllık bir kuruluş ve gelişim sürecinin sonunda Ağrı halkı tarafından nasıl algılandığını inceleyen çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Çalışma, Ağrı ili üzerine yapılan diğer çalışmalardan daha fazla örneklem sayısına ulaşılması, konuyu sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarıyla birlikte ele alması,

daha kapsamlı ve fazla sayıda anket soruları içermesi ve kullanılan istatistiki yöntemler açısından farklılaşmaktadır. Bu yönüyle çalışmadan elde edilen bulguların, Türkiye’de ve Ağrı ili özelinde kent-üniversite ilişkisini araştıran diğer çalışmalardan ayrılacağı ve ilgili ulusal literatürün gelişimine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

3.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, AİÇÜ’nün Ağrı ilinin sosyo-ekonomik yapısına olan etkilerini ve Ağrı halkının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan üniversiteye yönelik algı düzeylerini belirlemek üzere kullanılan gerekli bilimsel veriler anket tekniği kullanılarak elde edilmektedir. Araştırmada gerekli bilimsel verilerin sağlanabilmesi için hazırlanan anket formu, 7 açık uçlu ve 17 kapalı uçlu olmak üzere toplam 24 sorudan oluşmaktadır. Bununla birlikte, 24. son soru 5’li Likert Ölçeği kullanılarak (kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) hazırlanmakta ve toplam 51 önermeden oluşmaktadır². Bu durum dikkate alındığında anket formundaki toplam soru sayısı 74’e ulaşmaktadır. Hazırlanan anket formunun ilk bölümü, örneklemdaki katılımcıların demografik, kültürel, ekonomik vb., açıdan mevcut durumlarının belirlenmesine yönelik soruları içermektedir. Anket formunun ikinci bölümü ise örneklemdaki katılımcıların AİÇÜ’ne yönelik algı düzeylerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan ölçülebilmesine dair sorulardan oluşmaktadır³. Hazırlanan anket formunun evrenini, 2018 yılı itibarıyla Ağrı il merkezinde ikamet eden 18 ve üzeri yaşta aktif (çalışma çağındaki) nüfus oluşturmaktadır. Bu kapsamda, hazırlanan anket formunun örneklemini, %95 güven aralığı ve %5 örneklem hatası ölçütleri dikkate alınarak 2018 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Ağrı il merkezinde ikamet eden 18 ve üzeri yaşta yaklaşık 81,374 kişi arasından basit tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilmektedir. Bu ölçütler dikkate alınarak hazırlanan anket formunun, 2018 yılı itibarıyla Ağrı il merkezinde ikamet eden 18 ve üzeri yaşta farklı demografik niteliklere sahip olan yaklaşık 600 kişiyle cevaplandırılması hedeflenmiştir. Araştırmada yeterli örneklem sayısının yakalanabilmesi için hazırlanan anket formları, 2018 yılı itibarıyla Ağrı il merkezinde ikamet eden 18 ve üzeri yaşta farklı demografik niteliklere sahip olan 650 kişiyle yüz yüze görüşülerek cevaplandırılmıştır. Anket formlarının cevaplandırılmasının ardından geri dönüşlerde

² Likert (1932) tarafından geliştirilen Likert Tutum Ölçeği, araştırılan bir konuda katılımcıların herhangi bir önermeyi/ifadeyi onaylama derecelerini belli bir ölçek dâhilinde belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Bakınız: Likert (1932).

³ Anket formundaki soruların hazırlanmasında bu konuda daha önce yapılmış belli başlı çalışmalardan yararlanılmaktadır. Bu kapsamdaki çalışmalar için bakınız: (Taşçı vd., (2011), Sankır ve Gürdal (2013), Sankır ve Gürdal (2014)).

45 anket formunun hatalı olduğu tespit edilmiş ve çalışmanın örneklem sayısı 605 olarak belirlenmiştir.

Çalışmada, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinin Ağrı ilinin sosyo-ekonomik yapısına olan etkileri ile Ağrı halkının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan üniversiteye yönelik algı düzeyleri, araştırmanın hedefleri doğrultusunda nicel bir analiz yöntemi olan betimsel analiz tekniğiyle incelenmektedir. Bu kapsamda, çalışmada ilk olarak katılımcıların hazırlanan anket formuna verdikleri yanıtlardan elde edilen verilere frekans analizi uygulanmış ve verilerin frekans sıklığı ile yüzde dağılımları incelenmiştir. Bununla birlikte çalışmada, katılımcıların demografik, kültürel, ekonomik vb., durumlarıyla sosyo-ekonomik ve sosyo kültürel açılardan üniversiteye yönelik algı düzeyleri arasındaki ilişkiler Ki-Kare analiz yöntemiyle belirlenmeye çalışılmıştır⁴.

Örneklemdaki 605 katılımcının hazırlanan anket formlarına verdikleri cevapların nicel verilere dönüştürülmesinde ve verilerin istatistiksel olarak analiz edilmesinde SPSS 20.0 (Statistical Program for Social Sciences) istatistik paket programı kullanılmıştır.

4. Araştırmanın Bulguları

Araştırmaya ilişkin bulgular, araştırmaya katılanların genel karakteristikleri, üniversite anlayışı ve AİÇÜ ile ilişki düzeyi ve Ağrı'da yaşayan insanların AİÇÜ'ne yönelik sosyo-ekonomik, demografik, sosyo-kültürel, toplumsal kuralların değişimi, çevresel değişime etkileri ve sağlık eğitimi ve hizmetlerine yönelik etkiler açısından algı değerlendirmelerinden elde edilen bulgularını içeren, AİÇÜ'nün Ağrı'ya etkilerinin algılanması başlıkları altında incelenmektedir.

4.1. Araştırmaya Katılanların Genel Karakteristikleri

Araştırma örneklemindeki katılımcıların % 31,2'si kadın ve geri kalan % 68,8'i ise erkeklerden oluşmaktadır. Yaş aralıkları incelendiğinde, katılımcıların % 30,2'si (18-25), % 42,8'si (26-35) ve % 20,3'ü (36-45) ve geri kalan % 6,6'sı (46+) yaş grubunda bulunmaktadır. Bu durum, araştırma örneklemindeki katılımcıların yarısından fazlasının gençlerden ve orta yaşlılardan oluştuğunu göstermektedir.

Araştırma örneklemindeki katılımcıların medeni hali incelendiğinde ise katılımcıların % 52,4 gibi büyük bir bölümün evlilerden oluştuğu ve bunu sırasıyla

⁴Ki-Kare analizi, değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde kullanılmakta ve değişkenlerin gözlemlenen ve beklenen değerleri arasındaki ortak dağılımların anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini analiz etmektedir (Güriş ve Astar, 2015: 265-266).

% 45,8'le bekârların ve % 1,8'le boşanmış veya dul olanların izlediği tespit edilmektedir.

Araştırma örneklemindeki katılımcıların eğitim düzeyi açısından, katılımcıların % 6,3'ünün ilkokul, % 7,9'unun ortaokul, % 25,5'inin lise ve dengi okul, % 13,1'inin ön lisans, % 40,6'sının lisans ve % 6,1'inin lisansüstü mezunlarından oluştuğu belirlenmektedir. Bu sonuçlar, örneklemindeki katılımcıların yaklaşık % 85 gibi önemli bir bölümünün ortaöğretim ile yükseköğretim kademelerinden mezun olduklarını göstermektedir.

Katılımcıların mesleklere göre dağılımına bakıldığında, esnafın % 27,1 ile ilk sırada yer aldıkları, öğrenci ile memur ve işçilerin % 11,1'lik bir oranla ikinci sırada ve özel sektör çalışanlarının ise % 10,2'lik bir oranla üçüncü sırada buldukları tespit edilmektedir. İlk üç sıradaki bu meslek türlerini sırasıyla sağlık personeli, öğretmen, polis ve asker, serbest meslek erbabı, din görevlisi ve diğer meslek türleri takip etmektedir.

Araştırma örneklemindeki katılımcılar, gelir düzeyleri açısından incelendiğinde ise ilk sırada % 28,1 ile (2501-4000), ikinci sırada % 22,3 ile (4001-6000), üçüncü sırada % 18,0 ile (1501-2500), dördüncü sırada % 16,7 ile (6000+) ve beşinci sırada % 3,8 ile (0-500) aralığındaki gelir düzeyleri bulunmaktadır. Bu sonuçlar, örneklemindeki katılımcıların yaklaşık % 15'inin düşük gelir, % 68'nin orta gelir ve % 17'sinin ise yüksek gelir düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

10

Araştırma örneklemindeki katılımcıların yaklaşık % 61 ile yarısından fazlası 11 ve üzeri yıldan beri Ağrı'da ikamet etmektedir. Bu sonuçlar, AİÇÜ'nün 2007 olan kuruluş tarihiyle birlikte değerlendirildiğinde, örneklemindeki katılımcıların önemli bir bölümünün üniversiteyi kuruluş aşamalarından itibaren gözlemleyebildikleri ve üniversite hakkındaki görüşlerinin görece tutarlı olabileceği söylenebilmektedir. Bu durum, örneklemindeki katılımcıların hazırlanan anket sorularına verdikleri cevapları daha da anlamlı bir hale getirmektedir.

Yaşam memnuniyet dereceleri açısından incelendiğinde ise katılımcılardan Ağrı'da yaşamaktan hiç memnun olmayan ve memnun olmayanların oranları yaklaşık % 37,2 seviyesinde bulunmaktadır. Buna karşılık, katılımcılardan Ağrı'da yaşamaktan kısmen memnun olan, memnun olan ve çok memnun olanlarının oranları ise yaklaşık % 62,8'dir. Bu sonuçlar, araştırma örneklemindeki katılımcıların önemli bir bölümünün Ağrı'da yaşamaktan memnun olduğunu göstermekte ve Ağrı'daki yaşam koşullarını benimsemiş olduğuna işaret etmektedir.

4.2.Üniversite Anlayışı ve AİÇÜ İle İlişki Düzeyi

Genel görünümü açısından AİÇÜ'nün Ağrı iline olumlu katkılarda bulunduğunu düşünen Ağrı halkının (% 85) önemli sayılabilecek bir bölümü, üniversitenin Ağrı'nın tanıtımına katkı sağladığını (% 63) ve her açıdan hızla gelişip büyüdüğünü (% 56), üniversitenin bilimsel araştırmalarının ilin kalkınmasına katkı

sağladığını (% 69), üniversitenin kuruluşundan itibaren gösterdiği niceliksel ve niteliksel gelişimin fark edilebilir olduğunu (% 53) ve olumlu değerlendirildiğini (% 67) belirtmiştir. Buna karşılık, Ağrı halkının önemli bir bölümü ise üniversitenin akademik birimleri ile etkinliklerinin halk tarafından yeterince bilinmediğini (% 77), üniversitenin farklı alanlarda Ağrı'yı konu alan bilimsel çalışmalar yapmasının (% 90), Ağrı'nın ihtiyaçlarını gözeten fakülteler ile bölümler açmasının ve Ağrı'nın sorunlarına yönelik politikalar üretmesi (% 69) gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte araştırmada, Ağrı halkının AİÇÜ'nün ildeki genel görünümüne yönelik düşüncelerinin; yaş aralığı, medeni hal, eğitim düzeyi, meslek türü, gelir düzeyi, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelerle ilişkili olduğu ve bu türden göstergelere göre değişme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, örneklemdaki katılımcıların "üniversite, Ağrı halkı tarafından olumlu değerlendirilmektedir" önermesine katılım düzeylerinin yaş aralığına göre istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($X^2:43,738$, $P<0,05$). Bu anlamda, örneklemdaki katılımcıların yaş ilerledikçe ilgili önermeye katılma veya kesinlikle katılma yönündeki oranlarının da nispeten paralel bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu sonuçlar, üniversitenin, Ağrı halkı tarafından olumlu değerlendirildiği düşüncesini onaylayan örneklemdaki katılımcıların istatistiki açıdan anlamlı olacak bir şekilde daha büyük bir bölümünün orta ve ileri yaş aralığındaki katılımcılardan oluştuğunu göstermektedir. Aynı önermeye medeni hal açısından bakıldığında da istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşma görülmektedir ($X^2:19,067$, $P<0,05$). Üniversitenin, Ağrı halkı tarafından olumlu değerlendirildiği düşüncesini onaylayan örneklemdaki katılımcıların istatistiki açıdan anlamlı olacak bir şekilde daha büyük bir bölümü evlilerden oluşmaktadır. Bu sonuçlar, Ağrı halkının demografik özelliklerine göre değişme eğiliminde olmakla birlikte AİÇÜ'nün ildeki genel görünümünü büyük ölçüde olumlu karşıladığını, üniversiteden ilin çeşitli alanlardaki sorunlarına yönelik politikalar üretmesi konusundaki beklentilerinin oldukça yüksek olduğunu ve bu beklentilerin henüz tam olarak karşılanmadığını göstermektedir. Bu durum, Ağrı halkının AİÇÜ'yü ilin sosyo-ekonomik açıdan kalkınmasında ve sosyo-kültürel açıdan ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli bir araç olarak gördüklerini ve algıladıklarını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, AİÇÜ-Ağrı halkı arasındaki etkileşimin geliştirilebilmesi adına AİÇÜ tarafından üniversite faaliyetlerinin Ağrı halkına daha etkin bir şekilde tanıtılmasına ve Ağrı halkının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel alanlardaki beklentilerinin karşılanmasına yönelik politikaların tasarlanması önem arz etmektedir.

Çalışmada, Ağrı halkının önemli bir bölümü şimdiye kadar AİÇÜ'nün sunduğu imkânların herhangi birinden yararlanmadığını belirtmiş (% 64) ve bu durumun sebepleri arasında üniversitenin sunduğu imkânlarla ilgili bilgi/haber alamamalarını (% 45) ve üniversitenin sunduğu imkânlardan yararlanılabileceğini bilmemelerini (% 25) gerekçe göstermişlerdir. Bu sonuçlar, Ağrı halkının önemli bir

bölümünün AİÇÜ'nün sunduğu imkânlardan haberdar olmadığını ve/veya yararlanabileceği konusunda bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir. Bununla birlikte araştırmada, Ağrı halkının AİÇÜ'nün sunduğu imkânlardan yararlanma/yararlanmama düzeylerinin; yaş aralığı, eğitim düzeyi, meslek türü, gelir düzeyi, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelerle ilişkili olduğu ve bu türden göstergelere göre değişme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, AİÇÜ tarafından üniversite-Ağrı halkı arasındaki etkileşimin geliştirilmesi noktasında bu tür organizasyonların tanıtılmasına/duyurulmasına ve farklı demografik özelliklere sahip Ağrı halkının bu tür organizasyonlardan yararlanma düzeylerinin artırılmasına yönelik iletişim politikalarının geliştirilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir.

Kamuoyunda AİÇÜ ile ilgili olarak yeterince bilgi kaynağı bulunmadığını düşünen Ağrı halkı (% 71), AİÇÜ hakkında en çok bilgi edindikleri kaynaklar arasında ilk sırada internet ve sosyal medyanın (% 34) bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, kamuoyunda AİÇÜ ile ilgili olarak yeterince bilgi kaynağı bulunmadığını düşünen Ağrı halkının (% 71) üniversite hakkında bilgi aldıkları herhangi bir bilgi kaynağının (% 26) bulunmadığını ifade etmiştir. Bu sonuçlar, AİÇÜ tarafından üniversite faaliyetlerinin Ağrı halkına duyurulma ve tanıtılma düzeyinin oldukça düşük olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan araştırmada, Ağrı halkının AİÇÜ hakkında kamuoyundaki bilgi kaynaklarının yeterliliği ve etkinliği konusundaki düşüncelerinin; yaş aralığı, eğitim düzeyi, meslek türü ve ikamet süresi şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelerle ilişkili olduğu ve bu türden göstergelere göre değişme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, AİÇÜ tarafından üniversite-Ağrı halkı arasındaki etkileşimin geliştirilmesi noktasında, Ağrı halkının demografik farklılıkları da gözetilerek bilgi kaynaklarının çeşitlendirilmesine ve/veya mevcut bilgi kaynaklarının daha etkin bir şekilde kullanılmasına dair iletişim politikalarının tasarlanmasının gerekliliğini göstermektedir.

Ağrı halkının yarısına yakın bir bölümü (% 48) çocuğunun ve/veya bir yakınının AİÇÜ'de eğitim görmesini istediğini belirtmiş ve eğitim gördürme isteğini bulunduğu şehirde ve benim gözetimimde eğitim görmesini istediğimden (% 64), üniversiteyi fiziksel-bilimsel açıdan yeterli nitelikte gördüğümden (% 19) ve başka bir şehre ya da üniversiteye gönderme imkânım olmadığından (% 17) gerekçelerine bağlamıştır. Bu sonuçlar, katılımcıların çok büyük bir bölümünün çocuğunun ve/veya bir yakınının AİÇÜ'de eğitim görmesini istemesinin en önemli nedenleri arasında şehrin ve üniversitenin genel durumu ile sosyo-ekonomik gerekçelerin bulunduğunu göstermektedir. Çocuğunun ve/veya bir yakınının AİÇÜ'de eğitim görmesini istemediğini belirten Ağrı halkının (% 52) ise eğitim gördürmeme nedenleri arasında daha büyük bir şehirde ve/veya daha nitelikli bir üniversitede eğitim almasını istediğimden (% 35), şehrin ve üniversitenin olanaklarının kısıtlı olduğunu düşündüğümden (% 28) ve üniversiteyi bilimsel açıdan yeterli düzeyde görmediğimden (% 24) gerekçelerini saymıştır. Bununla birlikte araştırmada, Ağrı

halkının çocuğunun ve/veya bir yakınının AİÇÜ'de eğitim görmesini isteme veya istememe düşüncelerinin; cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek türü, gelir düzeyi, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelerle ilişkili olduğu ve bu türden göstergelere göre değişme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda, AİÇÜ tarafından, üniversitenin fiziksel yapılanmasının süratle tamamlanarak imkânlarının genişletilmesine, bilimsel açıdan mevcut niteliksel donanım düzeyinin artırılmasına yönelik politikaların izlenmesi gereklilik arz etmektedir. Böylelikle, demografik özellikleri farklı olan Ağrı halkının, AİÇÜ'nün imkânlarının sınırlı, donanımının ve niteliklerinin zayıf olduğu yönündeki algılamalarının giderilmesi ve çocuğunun ve/veya bir yakınının AİÇÜ'de eğitim görmesini istememe gerekçelerinin azaltılması mümkün olabilecektir.

Araştırmada, Ağrı halkının AİÇÜ tarafından gerçekleştirilmesini istedikleri etkinlik türlerinin ve karşılanmasını istedikleri beklentilerinin; eğitim düzeyi, meslek türü, gelir düzeyi, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelere göre değişme eğiliminde olsa da genellikle Ağrı'nın sosyo-ekonomik açıdan kalkınmasına ve sosyo-kültürel açıdan gelişmesine yönelik olduğu tespit edilmiştir. Ağrı halkının, AİÇÜ'den bu yönde beklentilerinin ve isteklerinin olması, üniversiteyi Ağrı'nın ihtiyaçlarını karşılayacak bir araç olarak algıladıklarını ve üniversite ile etkinliklerinin önemini kabullendiklerini göstermektedir. Bu durum, Ağrı halkı tarafından ilin sorunlarının giderilmesinde ve sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda gelişim göstermesinde AİÇÜ'nün bir çözüm aracı olarak görülmesinden kaynaklanmakta ve Ağrı halkı ile üniversite arasındaki etkileşimin geliştirilmesinin ne denli önemli olduğuna işaret etmektedir.

4.3.AİÇÜ'nün Ağrı'ya Etkisinin Algılanması

Araştırma örneklemindeki katılımcıların AİÇÜ'nün Ağrı'ya etkisinin algılanması, sosyo-ekonomik, demografik, sosyo-kültürel, toplumsal kuralların değişimi, çevresel değişime etkileri ve sağlık eğitimi ve hizmetlerine yönelik etkiler açısından değerlendirilmektedir.

4.3.1.Sosyo-Ekonomik Açıdan Algı Değerlendirmesi

Ekonomik açıdan AİÇÜ'nün Ağrı il ekonomisine genel olarak olumlu katkılarda bulunduğunu düşünen Ağrı halkının (% 85) önemli bir bölümü, üniversite sayesinde Ağrı'da yeni iş imkânlarının oluştuğunu ve işsizliğin azaldığını (% 72), üniversite ile birlikte Ağrı'nın da ekonomik olarak gelişmekte ve kalkınmakta olduğunu (% 73), üniversitenin Ağrı'nın ekonomik büyüme ve gelişme hızını artırdığını (% 78) ve üniversitenin Ağrı il ekonomisine olan katkılarının farkında olduklarını (% 65) belirtmiştir. Bununla birlikte araştırmada, Ağrı halkının AİÇÜ'nün il ekonomisine genel olarak olumlu katkılarda bulunduğu yönündeki düşüncelerinin; yaş aralığı, eğitim düzeyi, meslek türü, gelir düzeyi, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelerle ilişkili olduğu ve bu türden göstergelere göre değişme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Örneğin, örneklemdaki katılımcıların “Üniversite, Ağrı ili ekonomisine olumlu katkılarda bulunmaktadır” önermesine katılım düzeylerinin yaş aralığına göre istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($X^2:20,023$, $P<0,05$). Bu anlamda, örneklemdaki katılımcıların yaşları ilerledikçe ilgili önermeye katılma veya kesinlikle katılma yönündeki oranlarının da nispeten paralel bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu sonuçlar, üniversitenin Ağrı ili ekonomisine olumlu katkılarda bulunduğu düşüncesini onaylayan örneklemdaki katılımcıların istatistiki açıdan anlamlı olacak bir şekilde daha büyük bir bölümünün orta ve ileri yaş aralığındaki katılımcılardan oluştuğunu göstermektedir. Yine örneklemdaki katılımcıların “Ağrı halkı, üniversitenin şehrin sosyo-ekonomik açıdan kalkınmasına katkı sağladığının farkındadır” önermesine katılım düzeylerinin ikamet sürelerine göre istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($X^2:29,484$, $P<0,05$). Bu sonuçlar, Ağrı halkının demografik özelliklerine göre değişme eğiliminde olmakla birlikte AİÇÜ’nün Ağrı iline ekonomik açıdan olan katkılarının genel kabul gördüğünü, genellikle olumlu algılandığını ve önemli bir bölümünce fark edildiğini göstermektedir.

4.3.2. Demografik Açıdan Algı Değerlendirmesi

Demografik açıdan, AİÇÜ’nün Ağrı ilinin nüfus miktarına, nüfus yoğunluğuna ve nüfus çeşitliliğine genel olarak olumlu katkılarda bulunduğunu düşünen Ağrı halkının önemli bir bölümü, üniversitenin Ağrı ili nüfusunu artırdığını (% 77) ve Ağrı ili kent yaşamını canlandırarak ilin verdiği göçleri azalttığını (% 63) ve üniversitenin öğrenci sayısını artırmaya dönük stratejileri geliştirmesinin gerekli olduğunu (% 70) belirtmiştir. Bununla birlikte araştırmada, Ağrı halkının AİÇÜ’nün Ağrı iline demografik açıdan genel olarak olumlu katkılarda bulunduğu yönündeki düşüncelerinin; eğitim düzeyi ve meslek türü şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelerle ilişkili olduğu ve bu türden göstergelere göre değişme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Ağrı halkının demografik özelliklerine göre değişme eğiliminde olmakla birlikte AİÇÜ’nün Ağrı iline demografik açıdan olan katkılarının genel kabul gördüğünü ve genellikle olumlu algılandığını göstermektedir.

4.3.3. Sosyo-Kültürel Açıdan Algı Değerlendirmesi

Sosyo-kültürel açıdan AİÇÜ’nün Ağrı iline sosyo-kültürel canlılık getirdiğini düşünen Ağrı halkının önemli bir bölümü (% 72), üniversitenin düzenlediği sosyo-kültürel etkinliklerin Ağrı halkının sosyal yaşamına katkıda bulunduğunu (% 55), üniversitenin Ağrı’da sosyo-kültürel etkinliklerin artmasını sağladığını (% 62) ve daha fazla sayıda sosyo-kültürel etkinlik düzenlemesinin gerekli olduğunu (% 88) belirtmiştir. Ağrı halkının önemli bir bölümü AİÇÜ’nün Ağrı iline sosyo-kültürel açıdan sağladığı katkıları benimsemekle birlikte, üniversitenin düzenlediği sosyo-kültürel etkinliklerin Ağrı halkı tarafından yeterince takip edilemediğini de (% 76) ifade etmiştir. Bununla birlikte araştırmada, Ağrı halkının AİÇÜ’nün Ağrı iline sosyo-kültürel etkilerine yönelik düşüncelerinin; cinsiyet, yaş aralığı, eğitim düzeyi, meslek

türü, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelerle ilişkili olduğu ve bu türden göstergelere göre değişme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Ağrı halkının demografik özelliklerine göre değişme eğiliminde olmakla birlikte AİÇÜ'nün Ağrı iline sosyo-kültürel açıdan olan katkılarının genel kabul gördüğünü ve genellikle olumlu algılandığını göstermektedir. Bu anlamda Ağrı halkının üniversitenin Ağrı iline ekonomik ve demografik katkılarının yanında sosyo-kültürel açılardan da bir canlılık katarak ildeki hayat standartlarını iyileştirdiği konusunda bir görüş birliği içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Diğer yandan sonuçlar, AİÇÜ tarafından ileride düzenlenecek olan sosyo-kültürel etkinliklerde, üniversite-Ağrı halkı arasındaki etkileşimin artırılabilmesine adına demografik özellikleri farklı olan Ağrı halkının ihtiyaçlarının gözetilmesinin ve katılımının artırılmasına yönelik politikaların tasarlanmasının da önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

4.3.4. Toplumsal Kuralların Değişimi Açısından Algı Değerlendirmesi

Toplumsal kuralların değişimi açısından AİÇÜ'nün Ağrı'da modern yaşamın gelişimine katkıda bulunduğunu düşünen Ağrı halkının önemli bir bölümü (% 73), üniversitenin Ağrı'da demokratik yaşamın gelişimini olumlu etkilediğini (% 65), üniversite öğrencilerinin halkla bütünleşerek sosyal ve kültürel bütünlüğe katkı sağladığını ve Ağrı'daki gençlere örnek olarak onları yükseköğrenim almaya teşvik ettiğini (% 58) belirtmiştir. Bununla birlikte araştırmada, Ağrı halkının AİÇÜ'nün toplumsal kuralların değişimine yönelik düşüncelerinin; cinsiyet, yaş aralığı, eğitim düzeyi, meslek türü, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelerle ilişkili olduğu ve bu türden göstergelere göre değişme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Ağrı halkının demografik özelliklerine göre değişme eğiliminde olmakla birlikte AİÇÜ'nün Ağrı'da toplumsal kuralların olumlu yönde değişmesine ve gelişim göstermesine yönelik etkilerinin genel kabul gördüğünü ve genellikle olumlu algılandığını göstermektedir.

4.3.5. Çevresel Değişime Etkileri Açısından Algı Değerlendirmesi

Çevresel değişime etkileri açısından AİÇÜ bünyesindeki yerleşiklerin çevre düzenlemeleriyle Ağrı'nın modern görünümüne katkı sağladığını düşünen Ağrı halkının önemli bir bölümü (% 78), üniversitenin Ağrı'da birtakım hizmetlerin artmasını ve çeşitlenmesini sağladığını (% 67), üniversite sayesinde Ağrı'da şehir içi ve şehirlerarası ulaşım imkânlarının arttığını ve çeşitlendiğini (% 75) belirtmiştir. Bununla birlikte araştırmada, Ağrı halkının AİÇÜ'nün çevresel etkilerine yönelik olumlu düşüncelerinin; eğitim düzeyi, meslek türü, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelerle ilişkili olduğu ve bu türden göstergelere göre değişme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Ağrı halkının demografik özelliklerine göre değişme eğiliminde olmakla birlikte AİÇÜ'nün Ağrı'nın çevresel görünümüne olan katkılarının genel kabul gördüğünü ve genellikle olumlu algılandığını göstermektedir.

4.3.6. Sağlık Eğitimi ve Hizmetleri Açısından Algı Değerlendirmesi

Sağlık eğitimi ve hizmetleri açısından Ağrı halkının çok büyük bir bölümü; AİÇÜ bünyesinde kurulan Tıp Fakültesinin ve yakın gelecekte kurulması planlanan Üniversite Hastanesinin Ağrı'nın sağlık alanındaki ihtiyaçlarını karşılayarak Ağrı'nın kalkınmasına önemli katkılar sağlayacağını (% 86) ve üniversitenin gelişiminde önemli bir rol oynayacağını (% 88) ifade etmiştir. Bununla birlikte araştırmada, Ağrı halkının AİÇÜ'nün sağlık eğitimine ve hizmetlerine yönelik olumlu düşüncelerinin; yaş aralığı, eğitim düzeyi, meslek türü, ikamet süresi ve yaşam memnuniyet düzeyi şeklindeki demografik durumunu belirten göstergelerle ilişkili olduğu ve bu türden göstergelere göre değişme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Ağrı halkının demografik özelliklerine göre değişme eğiliminde olmakla birlikte AİÇÜ'nün Ağrı'nın sağlık sektörüne olması muhtemel katkılarını çok olumlu gördüğünü ve büyük ölçüde olumlu karşıladığını göstermektedir. Bu anlamda, Ağrı halkının çok büyük bir bölümü, üniversitenin sağlık alanında yakın gelecekte sunmayı planladığı hizmetlerle Ağrı'ya olacak olası katkılarını kabul etmekte ve tıp fakültesi ile üniversite hastanesi bünyesinde vereceği eğitimler ile hizmetlerin Ağrı'nın sağlık alanındaki ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşılayacağını düşünmektedir. Örneklemedeki katılımcıların çok büyük bir bölümünün bu şekilde bir düşünce yapısına sahip olmasında, Ağrı ilinde sunulan sağlık hizmetleri ile imkânlarının yakın tarihe kadar görülen sınırlılığının önemli ölçüde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bulgular Ağrı ilindeki sağlık sektörünün mevcut yapısı (kapasitesi, imkanları vb.,) dikkate alınarak değerlendirildiğinde, üniversitenin Ağrı'ya bu alandaki katkılarının daha anlamlı bir hale gelebileceğini söylemek mümkün olmaktadır.

5. Sonuç

Üniversitelerin eğitim vermek ve bilimsel araştırmalar yapmak gibi geleneksel iki temel işlevinin yanında, ilk olarak kentlerin demografik yapısına, zaman içerisinde ekonomisine, mekânsal yapılanmasına, sosyo-kültürel yapısına, toplumsal ve mesleki gelişimine doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmaktadır. Üniversitelerin buldukları kentlere olumlu katkılarını karşılıklı olarak artırabilmeleri ve olumsuz etkileri azaltabilmeleri aynı mekânı paylaştıkları kentlerdeki algılanma düzeylerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu kapsamda çalışmada, 2007 yılında kurulan AİÇÜ'nün Ağrı ilinin sosyo-ekonomik yapısına etkilerinin incelenmesi ve Ağrı halkının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan üniversiteye yönelik algı düzeylerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda araştırma için gerekli bilimsel veriler, 2018 yılı itibarıyla Ağrı il Merkezinde ikamet eden 18 ve üzeri yaştaki aktif nüfusu temsil eden ve basit tesadüfi örnekleme seçilen 605 katılımcı üzerinden anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmada, Ağrı halkının üniversiteye yönelik algı düzeylerinin ortaya konulabilmesi için nicel bir analiz yöntemi olan betimsel analiz

tekniki kullanılarak hazırlanan anket formundan elde edilen verilere frekans ve Ki-Kare analizi yapılmıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçlar, katılımcılarının neredeyse tamamının Ağrı'da üniversite kurulmuş olmasından memnuniyet duyduğunu ve sosyo-ekonomik, demografik, sosyo-kültürel, toplumsal kuralların değişimi, çevresel değişime etkileri ve sağlık eğitimi ve hizmetlerine yönelik etkiler açısından da AİÇÜ'nün Ağrı iline olumlu katkılarda bulunduğunu düşündüğünü göstermektedir. Çalışmada ayrıca, Ağrı halkının yarısına yakın bir bölümünün, çocuğunun ve/veya bir yakınının AİÇÜ'de eğitim görmesini istediğini belirtmektedir. Bu husus şehrin ve üniversitenin genel durumu ile sosyo-ekonomik sebeplerle gerekçelendirilmektedir. Ağrı halkı ilin sorunlarının giderilmesinde ve sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda gelişim göstermesinde AİÇÜ'yü bir çözüm aracı olarak görmektedir. Bu durum Ağrı halkı ile üniversite arasındaki etkileşimin geliştirilmesinin ne denli önemli olduğuna işaret etmektedir.

Çalışmada elde edilen bu sonuçların yanında AİÇÜ tarafından üniversite faaliyetlerinin Ağrı halkına duyurulma ve tanıtılma düzeyinin oldukça düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneklemdaki katılımcıların önemli bir bölümünün kamuoyunda AİÇÜ ile ilgili olarak yeterince bilgi kaynağı bulunmadığı yönünde bir düşünceye sahip oldukları görülmektedir. Bu durum Ağrı halkının AİÇÜ'nün sunduğu imkânların herhangi birinden yararlanmamasına da neden olmaktadır. Ağrı halkının önemli bir bölümü şimdiye kadar AİÇÜ'nün sunduğu imkânların herhangi birinden yararlanmadığını belirtmiş ve bu durumun sebepleri arasında üniversitenin sunduğu imkânlarla ilgili bilgi/haber alamamalarını ve üniversitenin sunduğu imkânlardan yararlanılabileceğini bilmemelerini saymaktadır.

Araştırmadan elde edilen tüm bu sonuçlar, Ağrı halkının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesine yönelik algısının genellikle olumlu olduğunu göstermektedir. Çalışmada ulaşılan bu sonuçların, teorik düzeyde ve Türkiye'nin gelişmiş ve görece az gelişmiş kentlerinde yaşayanların üniversite algısı üzerine yapılan diğer uygulamalı çalışmalarda elde edilen sonuçlarla benzer olduğu görülmektedir. Bununla birlikte çalışmada elde edilen diğer önemli bir sonuç ise AİÇÜ-Ağrı halkı arasındaki etkileşimin daha da güçlendirilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte çalışma, 2007 yılında kurulan AİÇÜ'nün fiziksel ve niteliksel açıdan gelişiminin tamamlanmasıyla birlikte Ağrı halkı nezdinde genellikle olumlu olan algılama düzeyinin daha da artacağına ve AİÇÜ-Ağrı halkı arasındaki etkileşimin güçleneceğine yönelik sinyaller vermektedir. Bu durumun belirli zaman aralıklarında tekrarlanacak çalışmalarla da takip edilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında AİÇÜ'nün akademik ve idari personeli ile öğrencilerinin Ağrı'ya karşı olan algı düzeyinin belirlenmesi üniversite-kent ilişkisindeki algı düzeyinin farklı yönleriyle de ortaya konulmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçakanat T., Çarıkcı İ. H., ve Dulupçu M. A. (2011). Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin Isparta'da ki Yaşam Kalitesi ve Isparta Halkına İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4), 1-18.
- Brockliss, L. (2000). Gown and Town: The University and the City in Europe, 1200–2000. *Minerva*, 38 (2), 147–170.
- Bruning, S. D., McGrewb, S., ve Cooper, M. (2006). Town–Gown Relationships: Exploring University–Community Engagement from the Perspective of Community Members. *Public Relations Review*, 32, 125–130.
- Boyacıoğlu, E. Z., ve Oğuzhan, A. (2013). Yerli Halkın Üniversite Algılaması: Trakya Üniversitesi Örneği. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri*, (6): IV–21.
- Çalhan, H.S., ve Erkan, Y. (2018). Ağrı'da Üniversite Algısı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Örneği, *Ağrı İlinin Sosyo-Ekonomik Profili*. AİÇÜ Yayınları, Yayın No: 19.
- Çayın, M., ve Özer, H. (2015). Üniversitelerin İl Ekonomisine Katkısı ve Öğrencilerin Tüketim Yapısı: Muş Alparslan Üniversitesi Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2): 131-147.
- Dinçer B., Özasan M. ve Satılmış E. (1996). *İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. DPT-BGYUGM: Ankara.
- DPT (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)*. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ergun, C. (2014). Üniversite ve Kent İlişkisi Üzerine Görüşler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31),216- 237.
- Gümüş, N., Ertürk, E., ve Şen, Ş. (2015). Kastamonu Halkının Kastamonu Üniversitesi'ne Yönelik Algılarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 293-312.
- Güriş, Selahattin ve Astar, Melek. (2015). *Bilimsel Araştırmalarda SPSS İle İstatistik*. Der Yayınları: İstanbul.
- Işık, Ş. (2008). Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(10): 159-181.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)*. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Karataş, M. (2002), *Üniversitelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmedeki Rolü ve Önemi (Muğla Üniversitesi Örneği)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

- Lazzeretti, L., ve Tavoletti, E. (2005). Higher Education Excellence and Local Economic Development: The Case of the Entrepreneurial University of Twente. *European Planning Studies*, 13 (3), 475-493.
- Likert, R. (1932). A Technique for The Measurement of Atitudes. *Archives of Psychology*, 22(140), 1-55.
- Miller, D. C. (1963). Town and Gown: The Power Structure of a University Town. *American Journal of Sociology*, 68(4), 432-44.
- Sağdıç M. (2014). Üniversite Öğrencilerinin İstanbul'a İlişkin Algılarının Şehir İmajı Açısından Analizi. *Turkish Studies – International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1267-1283.
- Sağır, A., ve İnci, Ü. H. (2013). Karabük'te Üniversite Algısı: Karabük Üniversitesi Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 49-81.
- Saklı, A.R., Kartal, B., Çakıroğlu, K.I., Kahveci, G. Karataş, Z., Avşar, A.Ş, Bektaş, M., Toptan, M., Akbulut Akdoğan, H.Y., ve Eroğlu, B. (2017), *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Öğrencileri ve Akademik Personelinin Şehir Algıları ve Beklentileri ile Rize İlinin Üniversite Algısı ve Beklentileri Araştırma*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 22.
- Sankır, Hasan ve Gürdal, Ayça, D. (2013). *Bülent Ecevit Üniversitesinin Zonguldak'a Etkileri ve Şehrin Üniversite Algısı*. (1. Baskı). Orient Yayıncılık Reklamcılık Araştırma: Ankara. (www.beun.edu.tr).
- Sankır, H., ve Gürdal, A. D. (2014). Bülent Ecevit Üniversitesinin Zonguldak'a Etkileri ve Kentin Üniversite Algısı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4 (2): 90-98.
- Saracel, N., Özkara, B., Karakaş, M., Yelken, R., Vatandaş, C., Bayram, A. K., Alver, K., ve Koçak, H. (2000). Afyon Kocatepe Üniversitesinin Kurumsal İmajı: Afyon Halkının Üniversiteyi Algılaması Tutum ve Beklentilerine İlişkin Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2): 1-13.
- Savaş Yavuzçehre, P. (2016). Üniversitelerin Kentlerine Etkileri: Denizli Pamukkale Üniversitesi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1): 235-250.
- Taşçı, D., Gökalp, E., Kumtepe, E. G., Kumtepe, A. T., ve Toprak, E. (2011). Kentin Üniversite Algısı: Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir Örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 44 (2):131-146.
- Torun, İ. (2005). Yöre Halkının Üniversiteye Bakışı ve Beklentileri: Niğde Üniversitesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9): 156-177.
- Torun, İ., Öztürk, S., ve Gelibolu, L. (2009). Yöre Halkının Üniversiteye Bakışı ve Beklentileri: Kars Kafkas Üniversitesi Örneği. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21):169-189.

- Tural, D., ve Şahin, S. (2013). Üniversite ğrencilerinin Kendi niversite ve İdeal niversite Algıları: Gaziantep niversitesi rneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*,11(2), 209-240.
- Uygun, M., Mete, S., Kara, F. Z., ve Bağcı, H. (2016). Üniversitelerin Kente Olan Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve evresel Etkilerine Yönelik Yerel Halk Algısı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (4):66-85.
- nal ., İlter İ., ve Yılar B. (2013). Kırsal Kesimde İkamet Eden Lisans ğrencilerin Şehir Algıları: Nitel Bir Analiz. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(30):29-46.
- Yılmaz, M. K., ve Kaynak, S. (2011). Sosyo- Ekonomik Dönüşüm Sürecinde niversitelerin Rolü ve Yöre Halkının niversite'den Beklentileri İle İlgili Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (4):55-73.



OKULLARDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN PAYDAŞ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

An Investigation of The Common Views Related to Inclusive Education in Primary Schools

Murat ÇALIŞOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı

muratcalisoglu@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1765-9074>

Seda Nur TANIŞIR

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisians (Öğrenci)

sedatanisir@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0486-2233>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute AİCUSBED 4/2, Ekim-October 2018 / Ağrı
ISSN: 2149-3006 e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	30.09.2018
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	09.10.2018
Sayfa- <i>Pages</i> : 21-45	doi:10.31463/aicusbed.465860



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

iThenticate



OKULLARDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN PAYDAŞ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ*

An Investigation of The Common Views Related to Inclusive Education in Primary
Schools

Murat ÇALIŞOĞLU- Seda Nur TANIŞIR

Özet

Özel gereksinimli bireylerin topluma kazandırılmasında zihinsel, bedensel ve sosyal becerilerinin geliştirilmesi son derece önemlidir. Bu sebeple özel gereksinimli bireylerin diğer çocukların öğrenim gördüğü okullardan yararlanabilmesi yani kaynaştırılmaları gündeme gelmektedir. Her insana eşit hak ve fırsatın verilmesi ilkesinden hareketle eğitimde de eşit hak ve fırsatın özel gereksinimli bireylere de verilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada amaç ülkemizdeki kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin yönetici, sınıf öğretmeni ve kaynaştırma öğrencisi ebeveynlerinin görüşlerinin incelenmesidir. Çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma grubu 2017 - 2018 eğitim öğretim yılında Ağrı ilinde görev yapan 5 sınıf öğretmeni, 5 yönetici, 5 kaynaştırma öğrencisi velisi ve 5 kaynaştırma öğrencisi ile aynı sınıfta öğrenim gören normal öğrenci velisinden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri çalışmanın amacı doğrultusunda alanında uzman kişilerin görüşleri alınarak ve alanyazından yararlanarak oluşturulan görüşme formları ile elde edilmiştir. Çalışmanın bulguları betimleyici istatistiklerle sunulmuştur.

Araştırma sonucunda kaynaştırma öğrenci velileri verilen eğitimden son derece memnun olduklarını belirtmiş, diğer öğrencilerin çocuklarını dışlamalarını, öğretmenler ile yeterli seviyede iletişim kuramamayı karşılaştıkları sorunlar olarak ifade etmişlerdir. Yöneticiler ise kaynaştırma öğrencilerini mevzuata, sınıf mevcuduna ve öğretmenlerin istekli ve yeterli deneyim ve tecrübeye sahip olma durumlarını dikkate alarak sınıflara birden fazla gelmemesine dikkat ederek dağıttıklarını belirtmişlerdir. Sınıf öğretmenleri ise kaynaştırma eğitimi ile ilgili

*Bu çalışma, II. INES Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi'nde (18-21 Ekim 2017) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

olarak yeterli seviyede eğitim alamadıklarını belirterek zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelime: ilkokul, kaynaştırma eğitimi, veli, sınıf öğretmeni, okul yöneticileri.

Abstract

Developing cognitive, physical and social skills in reintroducing individuals with special needs to society is really important. Thus, education of the individuals with special needs, that is inclusive education, has become a major subject that those individuals are trained with the other children in the same schools. Equal rights and opportunities should be given to individuals with special needs in education based on the principle of giving equal rights and opportunities to each person.

The purpose of this study is to examine the opinions of the parents of inclusive students, classroom teachers and principals about the inclusive education practices in our country. Descriptive survey method was used in the study. The study group consisted of 5 classroom teachers who worked in Ağrı province in 2017-2018 academic years, 5 principles, 5 parents of inclusive students and 5 parents of students who got trained with the inclusive students in the same classroom. The data of the study was collected with interview protocols which were prepared according to the views of the experts from the field and utilizing the literature. The finding of the study was presented with descriptive statistics.

As a result of the study, the parents of inclusive students stated that they were very satisfied with the education provided and that the other students excluded their children and didn't have adequate communication with the teachers as the problems they had encountered. And the principles stated that they distributed the inclusive students by taking into consideration the regulations, the class size and the teachers' willingness and to their experience. The classroom teachers stated that they did not have adequate experience related to inclusive education and they had problems about it.

Keywords: Primary school, inclusive education, parent, classroom teacher, school principles.

1.Giriş

Özel gereksinimli bireylerin, toplumla daha kolay kaynaşmaları, eğitim imkânlarından yararlanmalarına bağlıdır. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için farklı eğitim ortamları bulunmaktadır. Bu ortamların başlıcaları özel eğitim okulları, normal okullardaki özel sınıflar ve normal sınıflardır (Batu, Kırcaali-İftar ve Uzuner, 2004). Özel gereksinimli öğrencinin normal sınıfta eğitilmesi temeline dayanan kaynaştırma uygulamaları, son yıllarda yaygın olarak uygulanan ve kabul gören uygulamadır (Kargın, 2004; Kırcaali-İftar, 1992). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde kaynaştırma, "Özel eğitim gerektiren bireylerin,

yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitim ve öğretimlerini resmi ve özel okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan destek eğitim hizmetlerinin sağlandığı özel eğitim uygulamalarıdır” şeklinde tanımlanmıştır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2006).

Kaynaştırma eğitiminin dünyadaki gelişimine baktığımızda ilk olarak işitme engelliler için 1755 yılında Fransa’da açılan okulla faaliyetler başlamıştır (Demir, 2015). 1900’lü yılların başında ABD ve Avrupa’da özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminin, kaynaştırma eğitimi olarak özel eğitim kurumlarında yapıldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı’na kadar nadiren dile getirilen özel gereksinimli öğrencilerin, normal öğrencilerle eğitilmesi konusu 1960’lardan itibaren güçlü bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Ülkemizde ise “İlk olarak Grati Efendi İstanbul Fatih’de 1889 yılında Ticaret Mektebi altında işitme ve görme engelliler için okullar açmıştır.” (Demir, 2015). Özel gereksinimli bireylerin eğitimine ilişkin ilk çabaların 1950’li yılların başında Ankara’da Gazi Eğitim Enstitüsüne bağlı bağımsız bir Özel Eğitim Bölümü açılmasına karar verilerek başlatıldığı görülmektedir (Sucuoğlu, vd., 2009: 41). 1983 yılında yürürlüğe giren 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocukların Kanunu ile kaynaştırma uygulaması yasal olarak benimsenmiştir (Yorulmaz, 2015).

Özel gereksinimli bireylerin akranlarıyla ve çevresindeki diğer insanlarla ilişki içinde olmaları, iletişim kurmaları ve birlikte çalışma becerileri kazanmaları; toplumun doğal akışı içinde doğal davranışlar geliştirmeleri, akranlarını izleyerek, gözlemleyerek ve model alarak daha fazla ilerlemeleri; öğrenme özelliklerine uygun eğitimi alarak öğrenmelerinin kolaylaşmaları; eksik yönlerini tamamlamaları; doğal hayata doğrudan uyum sağlayabilmeleri; kendine güven, kabul görme, başarıya ve kabullenilme gibi duygularının gelişmeleri; sorumluluk almaları, kaynaştırma eğitiminin en büyük yararlarından (Pamuk, 2016; Gök, 2013; Kara, 2016; Tuzcuoğlu, 2007).

Kaynaştırma eğitiminin yararı sadece özel gereksinimi olan bireyle sınırlı kalmamakta; normal çocuklara, öğretmene ve aileye de birçok yararı vardır. Özel gereksinimli çocuklarla aynı ortamda öğretim gören normal çocukların özel gereksinimli çocuklara karşı kabul, hoşgörü, yardımlaşma, demokrasi ve ahlaki anlayışları gelişir. Bireysel farklılıkları doğal karşılarlar ve saygı gösterirler. Kendi yetersizliklerini görme, bunları kabul etme ve giderme davranışları gelişir. Liderlik, model olma ve sorumluluk duygusu gelişir. Kaynaştırma uygulamalarının özel gereksinimli çocukların ailelerine sağladığı yararlar: çocuk üzerindeki beklentilerinin çocuklarının kapasiteleriyle uygunluk göstermeye başlaması, çocukların ilgi ve ihtiyaçları konusunda daha sağlıklı bilgi edinmeleri, aile içi çatışmaların azalması ve aile sağlığının artması, çocuklarına nasıl yardım edecekleri konusunda yeni yollar öğrenmeleridir (Pamuk, 2016; Kara, 2016).

Kaynaştırmanın başarıya ulaşmasındaki en önemli etmenlerden biri, normal sınıf öğretmenlerinin, sınıflarına, engelli öğrencileri kabul etmeye istekli ve kaynaştırmayı başarıya ulaştırmaya kararlı olmalarıdır. Kaynaştırma uygulamaları öğretmenlerin öğretim becerilerini geliştirir, kendilerini geliştirmelerini sağlar.

Mesleki deneyim kazanmalarını sağlar. Engelli öğrencide akademik ve sosyal anlamda ilerlemeler fark edilince motive olmalarını sağlar. Kaynaştırma uygulamaları, kaynaştırma sınıf öğretmenlerinin diğer personelle iletişim ve işbirliğini arttırır. Bireyler arası farklılıkları kabullenmelerini sağlar. Özel gereksinimli çocuklara uygulanan öğretim tekniklerinden normal çocuklar için de faydalanabilirler (Gök, 2013).

Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında karşımıza bazı sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunlardan birkaçı, sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrenci ve kaynaştırma eğitimi konusunda bilgilendirilmemeleri ve yeterli destek alamamaları; öğretmenlerin prova etme, model olma ve ödüllendirme gibi sosyal beceri öğretimi tekniklerine ilişkin bilgilerinin az olması; kaynaştırma eğitimi öğrencileri için uygulanması gereken BEP hakkında yeteri kadar çalışmanın bulunmaması ve öğretmenlerin en çok sıkıntı çektikleri noktanın bu olması; aile okul işbirliğinin işletirilememesi; kaynaştırma öğrencisiyle ilgilenilirken diğerlerinin ihmal edilmesi; araç gereç imkânının yetersizliği; sınıf mevcutlarının kalabalık olması; kaynaştırma öğrencilerinin diğer öğrenciler tarafından benimsenmemesi şeklindedir (Sazak Pınar vd., 2013; Atıcı, 2014; Sadioğlu, 2012, 2013; Pamuk, 2016;Demir, 2015).

İlkokullarda kaynaştırma eğitimi uygulamalarının verimli olabilmesi açısından kaynaştırma eğitiminin hazırlık, uygulama ve değerlendirme basamaklarında yönetici, öğretmen ve veli görüşleri önemlidir. Literatüre bakıldığında kaynaştırma eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaların genel olarak tek boyutla ilgilendiğini ve boyutlardan çoğunlukla sınıf öğretmeni üzerinde durulduğunu görmek mümkündür. Çalışmamızda ise kaynaştırma eğitimi sınıf öğretmeni, okul yöneticisi, kaynaştırma öğrencisi velisi ve normal öğrenci velisi olmak üzere 4 boyutuyla ele aldık. Bu yönüyle araştırmamızın alan yazına katkı sağlaması beklenmektedir.

1.1.Amaç

Bu çalışmanın amacı ilkokullarda kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin paydaş görüşlerinin belirlenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Kaynaştırma eğitimi uygulamalarından yararlanan öğrenci velilerinin, eğitim düzeyi dağılımı nedir?
- Sınıf öğretmenlerinin, kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- Sınıf öğretmenlerinin, kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?
- Okul yöneticilerinin, kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- Okul yöneticilerinin, kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?

- Kaynaştırma eğitimi uygulamalarından yararlanan öğrencilerin velilerinin, yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- Kaynaştırma eğitimi uygulamalarından yararlanan öğrencilerin velilerinin, yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?
- Sınıftaki diğer öğrencilerin, kaynaştırma eğitimi uygulamalarından yararlanan öğrenciye olan yaklaşımları nedir?

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplaması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modeli benimsenerek çalışılmıştır. Tarama araştırması; bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalarıdır. (Büyükoztürk, 2015). Bu araştırma türünde bireylerin tutum, inanç ve düşüncelerini öğrenmek için anket doldurulur ya da görüşme yapılır. Tarama yönteminde genellikle araştırmacı örneklemden hareket ederek evren hakkında genellemeler yapabilir (Christensen, Johnson ve Turner, 2014).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu kolay ulaşılabilir örnekleme yoluyla seçilmiş olup; Ağrı ilinde görev yapıp sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan 5 sınıf öğretmeni, yöneticilik yaptığı okulda kaynaştırma öğrencisi bulunan 5 idareci, 5 kaynaştırma öğrencisi velisi ve kaynaştırma öğrencisi ile aynı sınıfta eğitim gören öğrencisi bulunan 5 normal öğrenci velisi oluşturmaktadır. Çalışma grubumuz kolay ulaşılabilir örnekleme yoluyla oluşturulmuştur.

Çalışma grubundaki katılımcıların özellikleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1: Kaynaştırma Öğrenci Velilerinin Cinsiyet, Yaş, Eğitim Düzeyi ve Meslek Dağılımının Frekans ve Yüzde Değerleri

	Cinsiyet		Yaş			Eğitim Düzeyi			Meslek	
	Kadın	Erkek	25-30	30-40	40+	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ev Hanımı	Serbest Meslek
f	4	1	1	3	1	1	1	3	4	1
%	80	20	20	60	20	20	20	60	80	20

Tablo 1'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin % 80'ini kadın, %20'sini erkeklerden; çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin % 60'ı 30 – 40 yaş, %20'si 25 – 30 yaş, %20'si 40 ve üzeri yaş aralığından oluşmaktadır. Çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin % 60'ı

lise, %20'si ilkokul, %20'si ise ortaokul mezunu iken % 40'ı ev hanımı, %20'si ise serbest meslekle uğraşmaktadır.

Tablo 2: Kaynaştırma Öğrenci Kardeş Sayısı ve Cinsiyet

Kaynaştırma Öğrencisi	Kardeş Sayısı	Cinsiyet
1	-	-
2	2	E, K
3	2	E,K
4	1	K
5	2	E,K

Tablo 3: Okul Yöneticilerinin Cinsiyet, Kıdem ve Mezun Olunan Üniversiteye Göre Dağılımının Frekans ve Yüzde Değerleri

	Cinsiyet		Kıdem		Mezun Olunan Üniversite	
	Kadın	Erkek	10-15	15+	Atatürk Üniversitesi	İbrahim Çeçen Üniversitesi
f	1	4	1	4	4	1
%	20	80	20	80	80	20

Tablo 3'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan okul yöneticilerinin %80'i erkek, %20'si kadın; % 80'i 15 yıl ve üzeri, %20'si ise 10 – 15 yıl aralığında kıdeme sahiptir. Çalışmaya katılan okul yöneticilerinin çoğu Atatürk Üniversitesi mezunudur.

Tablo 4: Sınıfında Kaynaştırma Öğrencisi Bulunan Sınıf Öğretmenlerinin Cinsiyet, Yaş, Kıdem ve Mezun Oldukları Üniversitelere Göre Dağılımının Frekans ve Yüzde Değerleri

	Cinsiyet		Yaş		Kıdem		Mezun Olunan Üniversite		
	Kadın	Erkek	22-25	26-30	1-5 yıl	6-10 yıl	İbrahim Çeçen Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi	Sakarya Üniversitesi
f	3	2	2	3	4	1	3	1	1
%	60	40	40	60	80	20	60	20	20

Tablo 4'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan ve sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin % 60'ı kadın, %40'ı erkek; % 60'ı 25 – 30 yaş aralığındayken, % 40'ı 22 – 25 yaş aralığındadır. Çalışmaya katılan sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin % 80'i 1-5 yıl, % 20'si 6 – 10 yıl kıdeme sahipken çoğu İbrahim Çeçen Üniversitesi'nden mezun olmuştur.

Tablo 5: Normal Öğrenci Velilerinin Cinsiyet, Yaş, Eğitim Düzeyi ve Meslek Dağılımının Frekans ve Yüzde Değerleri

	Cinsiyet		Yaş		Eğitim Düzeyi		Meslek	
	Kadın	Erkek	30-40	40+	Lisans	Doktora	Sınıf Öğretmeni	Akademisyen
f	2	3	1	4	2	3	2	3
%	40	60	20	80	40	60	40	60

Tablo 10'da görüldüğü gibi çalışmaya katılan normal öğrenci velilerinin % 60'ı erkek, % 40'ı kadın; % 80'i 40 ve üzeri, %20'si 30 – 40 yaş aralığındadır. Çalışmaya katılan normal öğrenci velilerinin % 60'ı doktora, % 40'ı lisans mezunu iken % 60'ı akademisyen, % 40'ı sınıf öğretmenidir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri toplanırken çalışmanın amacı doğrultusunda alan yazından hareketle ve alanında uzman kişilerden görüş alınarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda katılımcıların kişisel bilgilerine yönelik soruları ve açık uçlu soruları cevaplamaları istenmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimleyici istatistik kullanılmıştır. Betimleyici istatistikte amaç, verilerin betimlenip temel özelliklerinin açıklanmasıdır. Böylelikle verilerin temel özelliklerinin başkaları tarafından kolayca anlaşılması sağlanmış olur (Christensen, vd., 2014). Verilerin sunumunda ise frekans ve yüzde dağılımlarından faydalanılmıştır. Veriler ayrıntılı bir şekilde okunmuş katılımcıların ortak görüşleri doğrultusunda tablolar oluşturulmuştur. Tablolara ilişkin olarak yapılan yorumları desteklemek amacıyla alıntılara yer verilmiştir. Alıntılarda katılımcıları tanıtan kısaltmalara da yer verilmiştir. Alıntılarda kullanılan kısaltmalar kaynaştırma öğrencisi velisi (KV), yönetici (Y), sınıfta kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenleri (Ö), kaynaştırma öğrencisi ile aynı sınıfta eğitim gören normal öğrenci velisi (V) olarak ifade edilmiştir.

2. Bulgular Ve Yorum

Bu bölümde çalışmada elde edilen bulguların frekans ve yüzde dağılımları tabloleştirilerek sunumu ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

A. Kaynaştırma Öğrenci Velilerinin Görüşlerine İlişkin Bulgular

Tablo 11: “Çocuğunuzun kaynaştırma eğitimine yönlendirilme süreci ile ilgili bilgi veriniz.” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Süreç Yönlendirmede Etkili Olanlar	f	%
Sınıf Öğretmeni	4	40

Rehber Öğretmen	2	20
RAM	2	20
Özel Eğitim Öğretmeni	1	10
Okul Yöneticileri	1	10
Toplam	10	100

Tablo 11'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan kaynaştırma öğrencisi velilerinin “Çocuğunuzun kaynaştırma eğitimine yönlendirilme süreci ile ilgili bilgi veriniz.” sorusuna verdikleri yanıtların % 40'ı “sınıf öğretmeni” , %20'si “rehber öğretmen” , %20'si “RAM” , %10'u “ özel eğitim öğretmeni” , %10'u “ okul yöneticileri” şeklindedir. KV 3 çocuğunun, sınıf öğretmenin yönlendirmesiyle; KV 2 özel eğitim öğretmeni ve RAM yetkilileri ile görüşerek çocuğunun kaynaştırma eğitimi almaya başladığını belirtmiştir.

Tablo 12: “Çocuğunuzun kaynaştırma eğitimi alması hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Alınan Eğitimle İlgili Görüşler	f	%
Mutluyum	5	83,3
Olması gerekiyordu	1	16,7
Toplam	6	100

28

Tablo 12'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan kaynaştırma öğrencisi velilerinin “Çocuğunuzun kaynaştırma eğitimi alması hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtların % 83,3'ü “mutluyum” , % 16,7'si “Olması gerekiyordu.” şeklindedir. KV 5 çocuğunun kaynaştırma eğitim alarak hem sosyal hayatında hem de derslerinde daha başarılı olduğunu gördüğünden mutlu olduğunu; KV 2 çocuğunun normale en yakın hale gelmesi için bu eğitimin gerekli olduğunu; KV 4 çocuğunun topluma uyum sağlaması açısından faydalı olduğunu belirtmiştir.

Tablo 13 a: “ Sınıf öğretmeni ve okul ile iş birliği içinde misiniz?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Okul ile İş Birliği Durumu	f	%
Evet	3	60
Önceden hayır ama şuan evet	1	20
Hayır	1	20
Toplam	5	100

Tablo 19 a'da görüldüğü gibi çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin “ Sınıf öğretmeni ve okul ile iş birliği içinde misiniz?” sorusuna verdikleri yanıtların % 60'ı “ Evet” , %20'si “Önceden hayır ama şu an evet” , % 20'si

“Hayır” şeklindedir. KV 1 sınıf öğretmeni ve okul ile iş birliği içinde olduğunu; KV 3 çocuğunun durumunu kabulleninceye kadar sınıf öğretmeni ile iş birliği yapmadığını; KV 5 ise sınıf öğretmeni ile iş birliği içinde olmadığını ve okula iki ayda bir ya da dönem başlarında gittiğini belirtmiştir.

Tablo 13 b: “Ne tür faaliyetler yapıyorsunuz?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Yapılan Faaliyetler	f	
Hiçbir faaliyet yapmıyoruz.	4	KV1,KV3,KV4,KV5
Çocuğumu sınıf ortamında gözlemliyorum.	1	KV2
Toplam	5	

Tablo 19 b’de görüldüğü gibi çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin “Ne tür faaliyetler yapıyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtların % 80’i “Hiçbir faaliyet yapmıyoruz.” , %20’si “Çocuğumu sınıf ortamında gözlemliyorum.” şeklindedir. KV 2 hiçbir faaliyet yapılmadığını yalnızca çocuğunu arkadaş ortamında izlediğini; KV 5 sürecin başında durumu inkâr ettiğini ve bu nedenle öğretmenle iletişim bile kurmadığını belirtmiştir.

Tablo 14: “Ne sıklıkla öğrencinizi ve sınıf öğretmenini okul ortamında ziyaret ediyorsunuz?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Ziyaret Sıklığı	f	%
Her gün	4	80
İki ayda bir	1	20
Toplam	5	100

Tablo 14’te görüldüğü gibi çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin “Ne sıklıkla öğrencinizi ve sınıf öğretmenini okul ortamında ziyaret ediyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtların %80’i “Her gün” , %20’si ise “İki ayda bir” şeklindedir. KV 1 çocuğunu ve öğretmenini her gün okul çıkış saatinde ziyaret ettiğini; KV 2 her gününü okulda geçirdiğini; KV 5 ise iki ayda bir ziyaret ettiğini belirtmiştir.

Tablo 15: “Kaynaştırma eğitimi alan çocuğunuzun evde eğitim mi yoksa okulda eğitim mi almasını tercih edersiniz, neden?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Görüşler	f	
Arkadaşlarıyla zaman geçirmeli	5	KV1, KV2, KV3, KV4, KV5
Sosyal beceriler kazanmalı	4	KV1, KV2, KV4, KV5
Çocukta öğretmen ve öğrenci kavramları oluşmalı	1	KV3
Toplam	10	

Çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin tümü çocuklarının okulda eğitim almasının daha uygun olduğunu düşünmektedir. Tablo 15’de görüldüğü gibi çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin “Kaynaştırma eğitimi alan çocuğunuzun evde eğitim mi yoksa okulda eğitim mi almasını tercih edersiniz, neden?” sorusuna verdikleri yanıtların % 50’si “Arkadaşlarıyla zaman geçirmeli.” , % 40’ı “Sosyal beceriler kazanmalı.” , %10’u “Çocukta öğretmen ve öğrenci kavramları oluşmalı.” şeklindedir. KV 3 çocuğunda öğretmen – öğrenci algısının oluşması istediğini, bu nedenle okulda eğitimin daha uygun olduğunu; KV 4 çocuğunun öğretmen – öğrenci kavramlarını kazandığını ve sosyal hayatında daha başarılı olduğunu söyleyerek okulda eğitim almasının daha uygun olduğunu belirtmiştir.

Tablo 16: “ Kaynaştırma eğitimi alan çocuğunuzun toplumdaki sosyallik düzeyi hakkında bilgi veriniz.” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Sosyallik Düzeyi	f	%
Arkadaşlarıyla iyi anlaşır	4	28,56
İletişimde sorun yaşamaz.	3	21,42
Oyun kurar ve sürdürür.	3	21,42
Arkadaşlarıyla anlaşamaz.	1	7,14
İletişim kurmaz.	1	7,14
Oyun kurup sürdürmez.	1	7,14
Sosyal hayatta herhangi bir sorun yaşamaz.	1	7,14

30

Tablo 16’da görüldüğü gibi çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin “ Kaynaştırma eğitimi alan çocuğunuzun toplumdaki sosyallik düzeyi hakkında bilgi veriniz.” sorusuna verdikleri yanıtların %28,56’sı “Arkadaşlarıyla iyi anlaşır.” , % 21,42’si “İletişimde sorun yaşamaz.” , % 21,42’si “Oyun kurar ve sürdürür.” , %7,14’ü “Arkadaşlarıyla anlaşamaz.” , % 7,14’ü “İletişim kurmaz.” , % 7,14’ü “Oyun kurup sürdürmez.” , %7,14’ü “Sosyal hayatta herhangi bir sorun yaşamaz.” şeklindedir. KV 1 çocuğunun arkadaşlarıyla iyi anlaşmış ve oyun oynarken kurallara uyduğunu; KV 2 çocuğunun otizmli olması nedeniyle arkadaşlık kurmakta zorlandığını belirtmiştir.

Tablo 17: “Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında problemlerle karşılaşıyor musunuz, varsa karşılaştığınız problemler nelerdir?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Karşılaşılan Problemler	f	%
Arkadaşları tarafından dışlanması	2	33,3
Uyum	1	16,6
Öğretmenle iletişim	1	16,6
Dikkat dağınıklığı	1	16,6
Herhangi bir problemle karşılaşmıyorum	1	16,6

Tablo 17’de görüldüğü gibi çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin “Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında problemlerle karşılaşıyor musunuz, varsa karşılaştığınız problemler nelerdir?” sorusuna verdikleri

yanıtların % 33,3'ü "arkadaşları tarafından dışlanması" , %16,6'sı "uyum" , %16,6'sı "öğretmenle iletişim" , % 16,6'sı " dikkat dağınıklığı" , % 16,6'sı "Herhangi bir problemle karşılaşmıyorum." şeklindedir. KV 5 çocuğunun arkadaşları tarafından dışlandığını; KV 1 çocuğunun öğrencilere uyum sağlamakta zorlandığını, KV 2 durumu düzeltip toparlayacak tek kişinin öğretmen olmasına rağmen, öğretmenlerle iletişim kurmakta bile zorlandığını belirtmiştir.

Tablo 18: " Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?" sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Çözüm Önerileri		%
Öğretmen çocuğu kabullenmeli.		37,5
Çocuğa uygun bir ortam hazırlanmalı.		25
Veli çocuğu kabullenmeli.		12,5
Çocuğa uygun bir eğitim verilmeli.		12,5
Öğretmen adayları kaynaştırma öğrencileriyle uygulama yapmalı.		12,5
Toplam		100

Tablo 18'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin " Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?" sorusuna verdikleri yanıtların % 37,5'i "Öğretmen çocuğu kabullenmeli." , %25'i "Çocuğa uygun bir ortam hazırlanmalı." , %12,5'i "Veli çocuğu kabullenmeli." , % 12,5'i "Çocuğa uygun bir eğitim verilmeli." , % 12,5'i "Öğretmen adayları kaynaştırma öğrencileriyle uygulama yapmalı." şeklindedir. KV 2 öğretmenin çocuğu kabul etmesi durumunda her şeyin daha iyi olacağını ve çocuğa uygun eğitim ortamı hazırlanması gerektiğini; KV 3 çocuğunun dikkat süresinin kısa olması nedeniyle öğretmenin yaptırdığı etkinliklerde molalar vererek ilerlemesinin daha iyi olacağını belirtmiştir.

B. Yöneticilerin Görüşlerine İlişkin Bulgular

Tablo 19 a: "Kaynaştırma öğrencilerinin okullara verilmesi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna verilen olumlu yanıtların frekans ve yüzde değerleri

Olumlu Düşünceler	f	%
Başarım duygusunu tadar.	2	Y1, Y2
Öz güven duygusu gelişir.	2	Y2, Y4
Kendisi ve çevresiyle barışık olur.	2	Y3,Y5
Sosyal hayata uyum sağlar.	2	Y1,Y4
Yardımlaşma, takdir edilme, sorumluluk değerlerini kazanır.	1	Y2
Zihinsel gelişim gösterir.	1	Y5
Toplam	10	100

Tablo 19 a'da görüldüğü gibi çalışmaya katılan yöneticilerin "Kaynaştırma öğrencilerinin okullara verilmesi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna verdikleri olumlu yanıtların % 20'si "Başarım duygusunu tadar." , % 20'si "Öz güven duygusu gelişir." , % 20'si "Kendisi ve çevresiyle barışık olur." , % 20'si "Sosyal hayata uyum sağlar." , % 10'u "Yardımlaşma, takdir edilme, sorumluluk değerlerini kazanır." , % 10'u "Zihinsel gelişim gösterir." şeklindedir. Y 1 kaynaştırma öğrencilerinin bu sayede başarı duygusunu tattıklarını ve mutlu olduklarını; Y 2 kaynaştırma öğrencilerinin kendilerine olan güvenlerinin arttığını, takdir edilme, işe yarama, sorumluluk gibi sosyal değerlerinin geliştiğini belirtmiştir.

Tablo 19 b : "Kaynaştırma öğrencilerinin okullara verilmesi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna verilen olumsuz yanıtların frekans ve yüzde değerleri

Olumsuz Düşünceler	f	%
Sınıftaki öğrencilerin kabul durumu	2	20
Sınıflardaki fazla mevcut	2	20
Eğitim ortamının elverişsiz olması	1	10
Sabırsız öğretmen	1	10
Öğrencinin kendini yetersiz hissetmesi	1	10
Sınıf ortamına uyum sağlayamama	1	10
Yok	2	20

32

Tablo 19 b'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan yöneticilerin "Kaynaştırma öğrencilerinin okullara verilmesi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna verdikleri olumsuz yanıtların % 20'si "Sınıftaki öğrencilerin kabul durumu" , % 20'si "Sınıflardaki fazla mevcut" , %10'u "Eğitim ortamının elverişsiz olması" , %10'u "Sabırsız öğretmen" , %10'u "Öğrencinin kendini yetersiz hissetmesi" , % 10'u "Sınıf ortamına uyum sağlayamama" , % 10'u ise "Yok" şeklindedir. Y 4 kaynaştırma öğrencisinin diğer öğrencilerin yaptıklarını yapamadıkları için kendilerini farklı görmelerine ve bu durumda kaynaştırma öğrencisinde üzüntüye neden olduğunu; Y 5 ise kalabalık sınıflarda öğretmenin yeterince kaynaştırma öğrencisine zaman ayıramadığını belirtmiştir.

Tablo 20: " Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında okulda yaşanan problemler nelerdir?" sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Yaşanan Problemler	f	%
Öğretmenin sağlıklı değerlendirme yapamaması	2	16,6
Uygun fiziksel ortam oluşturamama	2	16,6
Sınıf arkadaşları arasında kabul görmeme	2	16,6
Öğrencinin derse katılımını sağlayamama	1	8,33
Öğrenci için yapılan planın uygulanamaması	1	8,33
Öğrenciye yeterli zamanın ayrılamaması	1	8,33
Öğretmen - veli arasındaki iletişim yetersizliği	1	8,33
Sınıf mevcutlarının kalabalık oluşu	1	8,33
Çevrenin bilinçsiz oluşu	1	8,33

Toplam	12	100
---------------	-----------	------------

Tablo 20’de görüldüğü gibi çalışmaya katılan yöneticilerin “ Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında okulda yaşanan problemler nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtların % 16,6’sı “Öğretmenin sağlıklı değerlendirme yapamaması”, % 16,6’sı “Uygun fiziksel ortam oluşturamama” , % 16, 6’sı “Sınıf arkadaşları arasında kabul görmeme” , % 8,33’ü “Öğrencinin derse katılımını sağlayamama” , % 8,33’ü “Öğrenci için yapılan planın uygulanamaması” , % 8,33’ü “Öğrenciye yeterli zamanın ayrılamaması” , % 8,33’ü “Öğretmen - veli arasındaki iletişim yetersizliği” , % 8,33’ü “Sınıf mevcutlarının kalabalık oluşu” , % 8,33’ü “ Çevrenin bilinçsiz oluşu” şeklindedir. Y 3 en büyük problemin uygun fiziki ortamın sağlanamaması olduğunu; Y 5 öğrenci, veli ve öğretmen arasında kabullenememe ile ilgili sorunlar yaşandığını belirtmiştir.

Tablo 21: “Kaynaştırma öğrencilerinin sınıflara dağıtımında nasıl bir yol izliyorsunuz?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Öğrenci Dağıtımında İzlenen Yol	f	%
Aynı sınıfta birden fazla kaynaştırma öğrencisinin bulunmaması	3	42,85
Mevzuat esası	2	28,56
İstekli ve sabırlı öğretmen	1	14,28
Sınıf mevcudu	1	14,28
Toplam	7	100

Tablo 21’de görüldüğü gibi çalışmaya katılan yöneticilerin “Kaynaştırma öğrencilerinin sınıflara dağıtımında nasıl bir yol izliyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtların % 42,85’i “Aynı sınıfta birden fazla kaynaştırma öğrencisinin bulunmaması” , % 28,56’sı “Mevzuat esası” , % 14,28’i “İstekli ve sabırlı öğretmen” , % 14,28’i “Sınıf mevcudu” şeklindedir. Y 1 mevzuata uygun dağıtım yapıldığını ve özellikle sabırlı öğretmenlerin tercih edildiğini; Y 2 birden fazla kaynaştırma öğrencisinin aynı sınıfa denk gelmemesine dikkat ettiğini; Y 3 sınıf mevcudunu dikkate aldığını belirtmiştir.

Tablo 22: “ Kaynaştırma eğitimi öğrencisi ailelerinin okul ile olan iş birliği ne düzeydedir?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Okul - Aile İş Birliği Düzeyi	f	%
Sınıf öğretmeni ile veli sürekli iletişim halindedir.	3	42,85
İstenen düzeyde değildir.	1	14,28
Veliler, rehber öğretmenle sürekli iletişim halindedir.	1	14,28
Gerektiğinde RAM’dan yardım alınmaktadır.	1	14,28
Velilerle sorunlar yaşanmaktadır.	1	14,28
Toplam	7	100

Tablo 22'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan yöneticilerin “ Kaynaştırma eğitimi öğrencisi ailelerinin okul ile olan iş birliği ne düzeydedir?” sorusuna verdikleri yanıtların % 42,85'i “Sınıf öğretmeni ile veli sürekli iletişim halindedir.” , % 14,28'i “İstenen düzeyde değildir.” , % 14,28'i “Veliler sürekli iletişim halindedir.” , % 14,28'i “ Gerektiğinde RAM'dan yardım alınmaktadır.” , % 14,28'i “Velilerle sorunlar yaşanmaktadır.” şeklindedir. Y 1 okul ile işbirliği içinde olan kaynaştırma eğitimi öğrenci aile sayısının çok az olduğunu; Y 2 ise ailelerle sürekli iletişim halinde olduğunu ve belirli aralıklarla rehber öğretmen ile görüştiklerini belirtmiştir.

Tablo 23: “ Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Çözüm Önerileri	f	%
Kaynaştırma öğrencisi iyi tanınmalı.	3	25
Aile eğitimlerine yer verilmeli.	3	25
Okul – veli işbirliği geliştirilmeli.	2	16,66
Öğretmen- öğrenci iletişimi iyi düzeyde olmalı.	2	16,66
Her okulda kaynaştırma sınıfları açılmalı.	2	16,66
Toplam	12	100

34

Tablo 23'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan yöneticilerin “ Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtların % 25'i “Kaynaştırma öğrencisi iyi tanınmalı.” , % 25'i “Aile eğitimlerine yer verilmeli.” , %16,66'sı “Okul – veli iş birliği geliştirilmeli.” , % 16,66'sı “Öğretmen – öğrenci iletişimi iyi düzeyde olmalı.” , % 16,66'sı “Her okulda kaynaştırma sınıfları açılmalı.” şeklindedir. Y 3 her okulda destek eğitim sınıfının olması gerektiğini; Y 5 rehber öğretmenin aile, öğretmen ve veli arasında iletişimin sağlanmasına yardımcı olması gerektiğini; Y 1 aile eğitimlerine önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

C. Sınıf Öğretmenlerinin Verileri

Tablo 24: “ Kaynaştırma eğitimi ile ilgili eğitim aldınız mı? Kısaca bilgi veriniz.” Sorusuna verilen yanıtların frekans ve yüzde değerleri

Alınan Eğitim	f	%
Yeterli derecede eğitim almadım.	3	50,2
Meslek içinde öğrendim.	1	16,6
Özel eğitim Kursu'na katılarak 180 saatlik bir eğitim aldım.	1	16,6
Almadım.	1	16,6
Toplam	6	100

Tablo 24'de da görüldüğü gibi çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerinin “Kaynaştırma eğitimi ile ilgili eğitim aldınız mı? Kısaca bilgi veriniz.” sorusuna verilen yanıtların % 50,2'si “Yeterli derecede eğitim almadım.” , % 16,6'sı “Meslek içinde öğrendim.” , % 16,6'sı “Özel Eğitim Kursu'na katılarak 180 saatlik bir eğitim aldım.” , % 16,6'sı “Almadım.” şeklindedir. Ö 1 yeterli derecede eğitim almadığını, Ö 2 lisans programında kaynaştırma eğitimi ile ilgili aldığı eğitimin yeterli olmadığını, Ö 4 ise Özel Eğitim Kursu ile 180 saatlik bir eğitim aldığını belirtmiştir.

Tablo 25 a : “Kaynaştırma eğitimi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verilen olumlu yanıtların frekans ve yüzde değerleri

Olumlu Düşünceler	f	%
Sosyalleşir.	3	30
Toplum kurallarını öğrenir.	2	20
Çocuğun ihtiyacına göre eğitim verilir.	2	20
Çocuğu kazanmak adına atılan önemli bir adımdır.	1	10
Kendini doğru ifade etmeyi öğrenir.	1	10
Yaşlıları ile aynı sınıfta olması kendini iyi hissetmesini sağlar.	1	10
Toplam	10	100

Tablo 25 a'da görüldüğü gibi çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerinin “Kaynaştırma eğitimi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri olumlu yanıtların % 30'u “Sosyalleşir.” ,% 20'si “Toplum kurallarını öğrenir.” , % 20'si “Çocuğun ihtiyacına göre eğitim verilir.” , %10'u “Yaşlıları ile aynı sınıfta olması kendini iyi hissetmesini sağlar.” , % 10'u “Kendini doğru ifade etmeyi öğrenir.” , % 10'u “Çocuğu kazanmak adına atılan önemli bir adımdır.” şeklindedir. Ö 3 çocuğun probleminin ne olduğunun öğrenildiği an çocuğun kazanıldığını ve ona uygun bir plan hazırlanarak eğitim verilmesinin, Ö 1 çocuğun sosyalleşmesinin, kendini doğru ifade etmeyi ve toplum kurallarını öğrenmesinin kaynaştırma eğitiminin olumlu yanı olduğunu belirtmiştir.

Tablo 25 b: “Kaynaştırma eğitimi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verilen olumsuz yanıtların frekans ve yüzde değerleri

Olumsuz Düşünceler	f	%
Öğrenciye ayrıca zaman ayırmak zor oluyor.	4	57,14
Sınıf mevcudunun kalabalık olması sorun yaratıyor.	1	14,28
Yok	1	14,28
Öğrenci arkadaşlarına yetişemediği için kendini mutsuz hissediyor.	1	14,28
Toplam	7	100

Tablo 25 b'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerinin “Kaynaştırma eğitimi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri olumsuz

yanıtların % 57,14'ü "Öğrenciye ayrıca zaman ayırmak zor oluyor." , % 14,28'i "Sınıf mevcudunun kalabalık olması sorun yaratıyor." , % 14,28'i "Öğrenci arkadaşlarına yetişemediği için kendini mutsuz hissediyor." , % 14,28'i "Yok." şeklindedir. Ö 1 ders işlerken kaynaştırma öğrencisine ayrıca zaman ayırmanın çok zor olduğunu; Ö 2 ise kaynaştırma öğrencisi için ayrı bir plan ve program hazırlamanın uzun zaman aldığını belirtmiştir.

Tablo 26: " Sınıfınızdaki diğer öğrencilerin kaynaştırma öğrencinize / öğrencilerinize yaklaşımı nasıl? Açıklayınız." Sorusuna verilen yanıtların frekans ve yüzde değerleri

Sınıftaki Öğrencilerin Kaynaştırma Öğrencisine Yaklaşımları	f	%
Önceleri dışlanıyordu.	2	25
Birbirlerine alıştıktan sonra ona yardımcı olmaya başladılar.	2	25
Herhangi bir sorunda kaynaştırma öğrencisi dışlanıyor.	1	12,5
İyi anlaşıyorlar.	1	12,5
Yardımsaver ve sevgi dolular.	1	12,5
Kaynaştırma öğrencisi ile ilgilenince öğrenciyi dışlıyorlar.	1	12,5
Toplam	8	100

36

Tablo 26'da görüldüğü gibi çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerinin " Sınıfınızdaki diğer öğrencilerin kaynaştırma öğrencinize / öğrencilerinize yaklaşımı nasıl? Açıklayınız." sorusuna verdikleri yanıtların % 25'i "Önceleri dışlanıyordu." , % 25'i "Birbirlerine alıştıktan sonra ona yardımcı olmaya başladılar." , % 12,5'i "Herhangi bir sorunda kaynaştırma öğrencisi dışlanıyor." , % 12,5'i "İyi anlaşıyorlar." , % 12,5'i "Yardımsaver ve sevgi dolular." , % 12,5'i "Kaynaştırma öğrencisi ile ilgilenince öğrenciyi dışlıyorlar." şeklindedir. Ö 2 genel olarak iyi anlaştıklarını ama aralarında herhangi bir anlaşmazlık çıktığında kaynaştırma öğrencisinin dışlandığını; Ö 5 kaynaştırma öğrencisi ile ilgilendiği zaman diğer öğrencilerin onu kışkırttığını ve buna bağlı olarak kaynaştırma öğrencisinin dışlandığını belirtmiştir.

Tablo 27: "Öğretim sürecinde kaynaştırma eğitimi öğrencisi için nasıl etkinliklerden yararlanıyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtların frekans ve yüzde değerleri

Öğretimde Yararlanılan Etkinlikler	f	%
Somut varlıklardan yararlanıyorum.	1	14,28
Derse aktif katılımını sağlıyorum.	1	14,28
Öğrenciye özel materyal hazırlıyorum.	1	14,28
Görsellerden yararlanıyorum.	1	14,28
Raporuna uygun etkinlikler hazırlıyorum.	1	14,28
İnternette araştırma yaparak etkinlik hazırlıyorum.	1	14,28
Diğer öğretmen arkadaşlarımdan fikirlerinden yararlanıyorum.	1	14,28
Toplam	7	100

Tablo 27’de görüldüğü gibi çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerinin “Öğretim sürecinde kaynaştırma eğitimi öğrencisi için nasıl etkinliklerden yararlanıyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtların % 14,28’i “Somut varlıklardan yararlanıyorum.” , % 14,28’i “Derse aktif katılımı sağlıyorum.” , % 14,28’i “Öğrenciye özel materyal hazırlıyorum.” , % 14,28’i “Görsellerden yararlanıyorum.” , % 14,28’i “Raporuna uygun etkinlikler hazırlıyorum.” , % 14,28’i “İnternetten araştırmalar yaparak etkinlik hazırlıyorum.” , % 14,28’i “Diğer öğretmen arkadaşlarımdan fikirlerinden yararlanıyorum.” şeklindedir. Ö 5 kaynaştırma öğrencisinin kas ve zihinsel gelişimine uygun, daha çok görsel ve ilgi alanlarını kapsayan etkinliklerden yararlandığını belirtmiştir.

Tablo 28: “ Kaynaştırma eğitimi sırasında aile ile iletişim kurdunuz mu? Aile çocuğun durumunu nasıl karşılamaktadır?” sorusuna verilen yanıtların frekans ve yüzde değerleri

Aile İle İletişim Durumu	f	%
Sürekli iletişim halindeyiz.	3	25
Çocuğunun durumunu kabullenmekte zorlanmaktadır.	3	25
Arkadaşlarıyla aynı seviyede olmasını istemektedir.	2	16,66
Aile ile iletişim kurmakta zorlanıyorum.	1	8,33
Arkadaşlarıyla aynı seviyede olmadığı için üzgün ve mutsuzlar.	1	8,33
Çocuğunun durumunu kabullenmiştir.	1	8,33
Ailelerin eğitim ve desteğe ihtiyacı vardır.	1	8,33
Toplam	12	100

Tablo 28’de görüldüğü gibi çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerinin “ Kaynaştırma eğitimi sırasında aile ile iletişim kurdunuz mu? Aile çocuğun durumunu nasıl karşılamaktadır?” sorusuna verdikleri yanıtların % 25’i “Sürekli iletişim halindeyiz.” , % 25’i “Çocuğunun durumunu kabullenmekte zorlanmaktadır.” , % 16,66’sı “Arkadaşlarıyla aynı seviyede olmasını istemektedir.” , % 8,33’ü “Aile ile iletişim kurmakta zorlanıyorum.” , % 8,33’ü “Arkadaşlarıyla aynı seviyede olmadığı için üzgün ve mutsuzlar.” , % 8,33’ü “Çocuğunun durumunu kabullenmiştir.” , % 8,33’ü “Ailelerin eğitim ve desteğe ihtiyacı vardır.” şeklindedir. Ö 3 ailenin durumu kabullenmekte zorlandığını ve bu nedenle eğitilmesi gerektiğini; Ö 1 aile ile sürekli iletişim halinde olduğunu ve çocuklarının diğer öğrencilerle aynı seviyede olmasını istediklerini belirtmiştir.

Tablo 29: “ Sınıfınızda kaynaştırma öğrencisi kaynaklı problemlerinizi nelerdir?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Kaynaştırma Öğrencisi Kaynaklı Sorunlar	f	%
Sınıf yönetimi	2	33,3
Sınıf kuralları	1	16,6
Öğrencilere eşit zaman ayıramamak	1	16,6
Öğrenciler arasında oluşan kıskançlık duygusu	1	16,6
Dışlanma	1	16,6

Toplam	6	100
---------------	----------	------------

Tablo 29'da görüldüğü gibi çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerinin “Sınıfınızda kaynaştırma öğrencisi kaynaklı problemlerinizi nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtların % 33,3’ü “sınıf yönetimi” , %16,6’sı “sınıf kuralları” , %16,6’sı “öğrencilere eşit zaman ayıramamak” , % 16,6’sı “öğrenciler arasında kıskançlık duygusu” , % 16,6’sı “dışlanma” şeklindedir. Ö 4 kaynaştırma öğrencisi ile ayrıca ilgilenmenin çok fazla zaman aldığını; Ö 2 sınıf yönetimi konusunda zorlandığını; Ö 1 ise sınıf kuralları konusunda zorlandığını ve öğrencinin dikkat çekmek için gariplikler çıkardığını bunun da diğer öğrencilerin dikkatini dağıttığını belirtmiştir.

Tablo 30: “ Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Çözüm Önerileri	f	%
Destek eğitim odası aktif bir şekilde kullanılmalı.	2	28,56
Rehber öğretmen, sınıf öğretmenine ve öğrenci velisine yardımcı olmalı.	2	28,56
Rehber öğretmen, kaynaştırma öğrencisine yardımcı olmalı.	1	14,28
Yarı zamanlı eğitim olmalı.	1	14,28
Evde eğitim imkanından yararlanılmalı.	1	14,28
Toplam	7	100

Tablo 30'da görüldüğü gibi çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerinin “ Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtların % 28,56’sı “Destek eğitim odası aktif bir şekilde kullanılmalı.” , % 28,56’sı “Rehber öğretmen, sınıf öğretmenine ve öğrenci velisine yardımcı olmalı.” , % 14,28’i “Yarı zamanlı eğitim olmalı.” , % 14,28’i “Evde eğitim imkanından yararlanılmalı.” , % 14,28’i “Rehber öğretmen, kaynaştırma öğrencisine yardımcı olmalı.” şeklindedir. Ö 1 kaynaştırma eğitiminin yarı zamanlı olması gerektiğini; Ö 2 kaynaştırma öğrencilerinin ayrı bir sınıfta yani destek eğitim odasında eğitim alması gerektiğini; Ö 5 ise rehber öğretmenin, kaynaştırma öğrencisi velisi ve sınıf öğretmenine yardımcı olması gerektiğini belirtmiştir.

D. Normal Öğrenci Velilerinin Görüşlerine ilişkin Bulgular

Tablo 31: “ Kaynaştırma eğitimi ile ilgili herhangi bir bilginiz var mı? Varsa nereden edindiniz?” sorusunun yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

	f	%
Lisans programında kaynaştırma eğitimi ile ilgili ders aldım.	5	62,5
Uygulama yapılan okullardan bilgi edindim.	1	12,5
Seminer, çalıştay, konferans gibi yapılan çalışmalardan bilgi edindim.	1	12,5
Akademik kitaplardan bilgi edindim.	1	12,5
Toplam	8	100

Tablo 31'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan normal öğrenci velilerinin “Kaynaştırma eğitimi ile ilgili herhangi bir bilginiz var mı? Varsa nereden edindiniz?” sorusuna verdikleri yanıtların % 62,5'i “Lisans programında kaynaştırma eğitimi ile ilgili ders aldım.” , %12,5'i “Uygulama yapılan okullardan bilgi edindim.” , % 12,5'i “Seminer, çalıştay, konferans gibi yapılan çalışmalardan bilgi edindim.” , % 12,5'i “Akademik kitaplardan bilgi edindim.” şeklindedir. V 1 lisans programında kaynaştırma eğitimi ile ilgili ders aldığını, V 3 akademik kitaplardan bilgi edindiğini, V 2 ise uygulama yapan okullar ile yapılan seminer, konferans, çalıştay gibi çalışmalardan bilgi edindiğini belirtmiştir.

Tablo 32 a: “Çocuğunuzun aynı sınıfta kaynaştırma öğrencisi ile beraber eğitim alması ile ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusunun olumlu yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

Birlikte yaşamayı öğrenirler.	2	28,56
Sosyalleşme süreci daha başarılı olur.	2	28,56
Yok	2	28,56
Birbirlerine saygı duyarlar.	1	14,28
Toplam	7	100

Tablo 32 a'da görüldüğü gibi çalışmaya katılan normal öğrenci velilerinin “Çocuğunuzun aynı sınıfta kaynaştırma öğrencisi ile beraber eğitim alması ile ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri olumlu yanıtların % 28,56'sı “Birlikte yaşamayı öğrenirler.” , % 28,56'sı “Sosyalleşme süreci daha başarılı olur.” , % 28,56'sı “Yok.” , % 14,28'i “Birbirlerine saygı duyarlar.” şeklindedir. V 5 kaynaştırma öğrencisi ile çocuğunun aynı sınıfta eğitim görmesini istemezken V 4 çocukların akran eğitimi sayesinde daha iyi öğrendiklerini, bu durumun da kaynaştırma öğrencisinin sosyalleşmesinde olumlu etki yaratacağını belirtmiştir.

Tablo 32 b: “Çocuğunuzun aynı sınıfta kaynaştırma öğrencisi ile beraber eğitim alması ile ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusunun olumsuz yanıtlarının frekans ve yüzde değerleri

	f	%
Öğrenciler birbirlerinden olumsuz etkilenebilirler.	2	28,56
Kalabalık sınıflarda kaynaştırma eğitimi alan öğrenci için zor olabilir.	2	28,56
Öğrenciler arasında sorunlar yaşanabilir.	1	14,28
Kaynaştırma öğrencisine yeterli zaman ayrılmayabilir.	1	14,28
Kaynaştırma öğrencileri için ayrı bir sınıf açılmalı.	1	14,28
Toplam	7	100

Tablo 32 b'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan normal öğrenci velilerinin “Çocuğunuzun aynı sınıfta kaynaştırma öğrencisi ile beraber eğitim alması ile ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri olumsuz yanıtların % 28,56'sı “Öğrenciler birbirinden olumsuz etkilenebilir.” , % 28,56'sı “Kalabalık sınıflarda

kaynaştırma eğitimi alan öğrenci için zor olabilir.” , % 14,28’i “Kaynaştırma öğrencileri için ayrı bir sınıf açılmalı.” , % 14,28’i “Öğrenciler arasında sorunlar yaşanabilir.” , % 14,28’i “Kaynaştırma öğrencisine yeterli zaman ayrılmayabilir.” şeklindedir. V 1 kaynaştırma öğrencisi için ayrı bir sınıf açılması gerektiğini; V 2 kaynaştırma öğrencisi ile normal öğrencilerin birbirinden olumsuz etkilendiğini; V 5 ise kaynaştırma öğrencisine yeterli zamanın ayrılmadığını belirtmiştir.

3. Tartışma Ve Sonuç

Yapılan araştırma sonucuna göre çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velileri, sürece yönlendirmede etkili olanların öncelikle sınıf öğretmeni olduğunu; sonrasında ise okul rehber öğretmeni ve rehberlik araştırma merkezinin süreç yönlendirme ve yönetmede etkili olduğunu belirtmiştir. Kaynaştırma öğrenci velileri, çocuklarının kaynaştırma eğitimi almaları hakkında olumlu görüşlere sahip olup mutlu olduklarını; sınıf öğretmeni ve okul ile işbirliği içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Taşdemir ve Özbesler (2017) tarafından yapılan çalışmada da öğretmen ve okul ile işbirliğinin önemi üzerinde durulmuştur. Veliler sınıf öğretmeni veya okulla herhangi bir faaliyette bulunmadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan kaynaştırma öğrenci velilerinin çoğu öğrencisini ve sınıf öğretmenini her gün okul ortamında ziyaret ettiğini belirtmişlerdir. Arkadaşlarıyla zaman geçirmeleri, sosyal beceriler kazanmaları ve özellikle öğretmen- öğrenci kavramlarının oluşması açısından öğrencilerinin okulda eğitim almalarını daha uygun gördüklerini söylemişlerdir. Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerinin arkadaşlarıyla iyi anlaştıklarını, iletişimde sorun yaşamadıklarını, oyun kurup kurulan oyunu sürdürebildiklerini dile getirmişlerdir.

Kaynaştırma öğrenci velileri daha çok çocuklarının arkadaşları tarafından dışlanması, okula ve sınıf ortamına uyum sağlamakta zorlanması ve sınıf öğretmeniyle iletişim ile ilgili sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Dağlı ve Öznacar’ın (2015) çalışmasında da sınıfların kaynaştırma öğrencileri için düzen açısından uygun olmadığı, normal sınıf öğrencilerinin kaynaştırma öğrencilerine yaklaşımında problemler olduğu üzerinde durulmuştur.

Yapılan araştırma sonucuna göre çalışmaya katılan yöneticiler kaynaştırma öğrencilerinin okullarında bulunması ile ilgili genel olarak olumlu görüşlere sahiptir. Kaynaştırma öğrencisinin normal okullarda ve normal arkadaşlarıyla eğitim öğretim görmesinin çocuğa başarıya duygusunu tattıracağını, çocuğun öz güven duygusunu geliştireceğini ve kendisiyle ve çevresiyle barışık olacağını bu şekilde de sosyal hayata uyum sağlayacağını belirtmişlerdir.

Kalabalık sınıf mevcutları, sınıftaki diğer öğrencilerin kaynaştırma öğrencisini kabul etmeme durumu ve öğretmenin sağlıklı değerlendirme yapamaması okulda yaşanan kaynaştırma eğitimi ile ilgili sorunların başında gelmektedir.

Çalışmaya katılan yöneticiler kaynaştırma öğrencilerini sınıflara dağıtırken aynı sınıfta birden fazla kaynaştırma öğrencisinin bulunmamasına, sınıf

mevcuduna, öğretmenin istekli ve sabırlı oluşuna dikkat ederek mevzuat esaslı bir dağılım yaptıklarını belirtmektedirler. Yılmaz Bolat ve Ata (2017)'nin çalışmasına göre idareciler kaynaştırma eğitimi uygulamalarını yararlı görmeye birlikte bazı uygulamaların amacına hizmet etmediğini; kaynaştırma eğitimi alan çocukları sınıflara yerleştirirken en çok sınıf mevcudunu dikkate aldıklarını bununla birlikte en çok karşılaşılan problemin sınıfların kalabalıklığı olduğunu belirtmiştir. Veli ile sınıf öğretmenin iletişim halinde olduğunu belirten yöneticiler, bunun yeterli düzeyde olmadığını vurgu yapmışlardır.

Çalışmaya katılan sınıf öğretmenleri kaynaştırma eğitimi ile ilgili yeterli düzeyde eğitim almadıklarını, sosyal beceri öğretimine yönelik bilgilerinin yetersiz olduğunu, kaynaştırma eğitiminin ne olduğu meslek içinde öğrendiklerini belirtmişlerdir. Sucuoğlu (2004), Vuran ve Çolak (2007), Bilen (2007), Önder (2007), Vural (2008) ve Balo (2015), araştırmalarında öğretmenlerin büyük bölümünün kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin yeterli bir eğitim almadıkları sonucuna ulaşmıştır. Sınıf öğretmenleri kaynaştırma eğitiminin sosyalleşmeyi sağlamak, kendini ifade etmeye yardımcı olmak, yaşlıları ile aynı sınıfta olmanın çocuğa kendini iyi hissettirmek gibi olumlu yanlarının dışında kaynaştırma öğrencisine yeterli zaman ayıramamak, sınıf mevcutlarının kalabalık olması, kaynaştırma öğrencisinin arkadaşlarına yetişemediği için kendini mutsuz hissetmesi gibi olumsuz yanlarının da olduğunu belirtmişlerdir. Bilen' in (2007), araştırmasında da öğretmenlerin büyük çoğunluğu sınıf mevcudunun kaynaştırma uygulaması için uygun olmadığını vurgulamışlardır. Akkoyun (2007) okul yöneticileri ve rehber öğretmenlerin sınıf mevcutlarının fazlalığını sorun olarak gördüğünü belirtmişlerdir. Yiğen (2008) sınıf mevcutlarının kalabalık olmasının sınıf öğretmenin kaynaştırma öğrencisine zaman ayırmasını, kaynaştırma öğrencisinin gereksinim duyduğu daha fazla ilgi ve desteği almasını engellediğini belirtmiştir. Güldü (2010) de sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitime yönelik fikirlerini belirlemeye yönelik araştırmasında, öğretmenlerin sınıf fiziki şartlarının ve mevcutlarının kaynaştırma eğitimi için uygun bulmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmaya katılan sınıf öğretmenleri kaynaştırma öğrencilerinin sınıfa uyum sağlayınca kadar arkadaşları tarafından dışlandığını fakat uyum sağladıktan sonra normal öğrencilerin kaynaştırma öğrencisine yardımcı olmaya çalıştığını belirtmiştir.

Sınıf öğretmenleri kaynaştırma öğrencileri için öğretimde daha çok somut varlıklardan, görsellerden, öğrenciye özel materyallerden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin derse aktif katılımını sağladıklarını, derse hazırlık yaparken teknolojiden yararlandıklarını ve diğer öğretmen arkadaşlarından destek aldıklarını ifade etmişlerdir.

Aile ile sürekli iletişim halinde olan sınıf öğretmenleri daha çok ailelerin çocukların durumunu kabullenmekte zorlandıklarını, çocuklarının diğer normal çocuklarla aynı seviyede olmasını istediklerini; bu durumun da kaynaştırma

öğrencisinin arkadaşlarıyla aynı seviyede olamadığı için kendisini yetersiz ve mutsuz hissetmelerine yol açtığını belirtmişlerdir.

Çalışmaya katılan sınıf öğretmenleri sınıf yönetimi ve kuralları, öğrencilere eşit zaman ayıramamak, öğrenciler arasında kıskançlık duygusu oluşması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dışlanma konusunda sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Saraç ve Çolak'ın (2012) araştırmasında da, öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerinin problem davranışlarından kaynaklanan sıkıntılar yaşadığı belirtilmiştir. Araştırmada sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi süreci ilgili öğrenciden ve öğretmenden kaynaklanan pek çok sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Literatürde de (Anılan ve Kayacan, 2015; Çankaya ve Korkmaz, 2012; Sadioğlu, Bilgin, Batu ve Oksal, 2013) kaynaştırma eğitimi sürecinde yaşanan sorunlar önemli olarak görülmektedir.

Çalışmaya katılan normal öğrenci velileri kaynaştırma eğitimi ile ilgili lisans programında ders gördüğünü belirterek; kaynaştırma öğrencisi ile normal öğrencinin bir aradabulunmasının sosyalleşme sürecini hızlandırdığı ve bir arada yaşamayı öğrettiği kanaatindedir. Bununla birlikte normal öğrenci velileri kaynaştırma öğrencileri için sınıf mevcudu az olan sınıfların uygun olduğu hatta mümkünse bu öğrenciler için ayrı bir sınıf açılması görüşündedirler. Kaynaştırma öğrencisine yeterli zaman ayıramaması, öğrencilerin birbirinden olumsuz etkilenme durumu ve buna bağlı olarak aralarında sorun yaşanabilmesi kaynaştırma eğitiminin olumsuz yanlarından.

Karşılaşılan problemlerin giderilmesi ve kaynaştırma eğitiminin daha başarılı bir sürece dönüşebilmesi için aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- *Aile eğitimlerine yeterince yer verilmeli ve aile, eğitimlere etkin bir şekilde katılmalı.
 - *Aile, okul ve değerlendirme ekipleri dayanışma içinde olmalı.
 - *Kaynaştırma öğrencisi iyi tanınmalı ve ona uygun bir bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlanmalı.
 - *Aile ile sınıf öğretmeni iletişim halinde olmalı. Gerekğinde okul rehber öğretmeni ile görüşülmeli.
- Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında yaşanan olumsuzluklara yönelik aşağıdaki çözüm önerilerinde bulunulabilir:
- *Aile eğitimlerine yeterince yer verilmeli ve aile, eğitimlere etkin bir şekilde katılmalı.
 - * Aile, okul ve değerlendirme ekipleri dayanışma içinde olmalı.
 - * Kaynaştırma öğrencisi iyi tanınmalı ve ona uygun bir bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlanmalı.
 - * Aile ile sınıf öğretmeni iletişim halinde olmalı. Gerekğinde okul rehber öğretmeni ile görüşülmeli.

Kaynakça

- Akkoyun, Ayşe K. (2007). Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürlüğü personelinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Anılan, H. ve Kayacan, G. (2015). Sınıf öğretmenlerinin gözüyle kaynaştırma eğitimi gerçeği. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, XIV. Uluslararası Katılımlı Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (21-23 Mayıs 2015) Özel Sayısı, 74-90.
- Atıcı, R. (2014). Kaynaştırma öğrencilerinin okul hayatında yaşadığı zorluklar. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkis or Turcic, Volume 9/5*, Spring, P.: 279-291.
- Balo, E. D. (2015). "İlkokullarda Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Elazığ, Türkiye
- Batu, S., Kırcaali-İftar, G. ve Uzuner, Y. (2004). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5, 33 50.
- Bilen, E. (2007). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili görüşleri ve çözüm önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Cankaya, Ö. (2010). İlköğretim 1. kademedeki kaynaştırma eğitimi uygulamalarının sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Christensen, L. B., Johnson, B., and Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri: Desen ve analiz*. Ankara: Anı Yay.
- Çankaya, Ö. ve Korkmaz, İ. (2012). İlköğretim 1. kademedeki kaynaştırma eğitimi uygulamalarının sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(1), 1-16.
- Dağlı, G., Özncar, B. (2015). An evaluation on mainstreaming practices of primary schools according to the views of school administrators, teachers, and parents. *Educational Sciences: Theory & Practice * 2015 October * 15(5)*.
- Demir, C. (2015). Kaynaştırma eğitiminin uygulanmasında karşılaşılan sorunların değerlendirilmesine yönelik nitel bir çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

- Gök (2013), Kaynaştırma eğitimi öğrencisi bulunan ilkokul sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklarla başa çıkma yöntemleri. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Gül, S. O., Vuran, S. (2015). Normal sınıflara devam eden özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşleri ve karşılaştıkları sorunlar. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 40, 169-195.
- Güldü, B. (2010). "Sivas İli Örneği'nde Kaynaştırma Eğitimi". Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Kara, Z. (2016). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi öğrencilerine yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- MEB. (2006). https://orgm.meb.gov.tr/.../10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi adresinden erişildi.
- Önder, M. (2007). Sınıf öğretmenlerinin zihin engelli kaynaştırma öğrencileri için sınıf içinde yaptıkları öğretimsel uygulamaların belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Pamuk, Y. (2016). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sadioğlu, Ö., Bilgin, A., Batu, S. ve Oksal, A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin sorunları, beklentileri ve önerileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1743-1765.
- Sadioğlu, Ö., Batu, E. S. ve Bilgin, A. (2012). Sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), S.: 399-432.
- Sadioğlu, Ö., Batu, E. S., Bilgin, A., Oksal, A. (2013). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin sorunları, beklentileri ve önerileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*.
- Saraç, T., Çolak, A. (2012). Kaynaştırma uygulamaları sürecinde ilköğretim sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlarına ilişkin görüş ve önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1).
- Sazak Pınar, E. , Sucuoğlu, B. ve Çıkrıkçı Demirtaşlı, N. (2013). Sınıfında özel gereksinimli öğrenci bulunan öğretmenlerin sosyal beceri öğretimine ilişkin bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi (Education and Science)*, Cilt 38, Sayı 168
- Sucuoğlu, B. (2004). Türkiye'de kaynaştırma uygulamaları: Yayınlar/araştırmalar 1980-2005 [Mainstreaming Applications in Turkey: Publications / Studies-1980-2005]. *Special Education Journal of Ankara University Faculty of Educational Sciences*, 5(2),

- Sucuoğlu, B., Tekin İftar E., Kırcaali İftar, G., Bakkaloğlu, H., Kaner, S. (2009). Zihin Özel Gereksinimliler Ve Eğitimleri. Ankara: Kök Yayınları
- Taşdemir, H., Özbesler C. (2017). Kaynaştırma eğitime devam eden çocukların karşılaştıkları sorunların okul ortamında sosyal hizmet uygulamaları perspektifinde değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı: 49*
- Tuzcuoğlu, N. (2007). Eğitim Bilimine Giriş (1. Baskı). (Ed.: Ayla Oktay). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Vural, Murat (2008). Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin öğretimin uyarlamasına ilişkin yaptıkları çalışmaların betimlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Vuran, S.,& Çolak, A. (2007). İlköğretim kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin kaynaştırmaya ve sosyal beceri öğretimine ilişkin görüşleri. 17. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulan bildiri. Çeşme, İzmir.
- Yılmaz Bolat, E., Ata, N. (2017). Kaynaştırma eğitimi uygulamaları hakkında okul yöneticilerinin görüşleri. *Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 7 Sayı 14*.
- Yigen, Sibel (2008). Çocuğu ilköğretim kademesinde kaynaştırma uygulamalarına devam eden anne-babaların kaynaştırmaya ilişkin görüş ve beklentileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Yorulmaz (2015). Kaynaştırma eğitimi veren ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde karşılaştığı problemler Batman il örneği. Yüksek Lisans Tezi, Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.



KREDİ HACMİ OTOMOBİL TALEBİ ETKİLEŞİMİ: NEDENSELLİK ANALİZİNDE KÜMÜLATİF TOPLAMLAR YAKLAŞIMI

Interactions Between Credit Volume Automobile Demand: Cumulative Sums Approach to Causality Analysis

Oğuzhan ÖZÇELEBİ

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, Teknoloji ve Sanayi İktisadi Anabilim Dalı




ogozc@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8746-9167>

Furkan ŞAFAK
(Öğrenci)



furkan.safak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9830-1829>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute AİCUSBED 4/2, Ekim-October 2018 / Ağrı
ISSN: 2149-3006 e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	07.05.2018
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	20.06.2018
Sayfa- <i>Pages</i> : 47-69	 10.31463/aicusbed.421590



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate



**KREDİ HACMİ OTOMOBİL TALEBİ ETKİLEŞİMİ:
NEDENSELLİK ANALİZİNDE KÜMÜLATİF TOPLAMLAR YAKLAŞIMI**

Interactions Between Credit Volume Automobile Demand: Cumulative Sums
Approach to Causality Analysis

Oğuzhan ÖZÇELEBİ - Furkan ŞAFAK

Özet

Bu çalışmada, Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) testleri kullanılarak ticari ve bireysel kredi hacmi ile kayıtlı otomobil sayısı arasındaki nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Hatemi-J ve El-Khatib (2016) tarafından geliştirilen pozitif ve negatif kümülatif toplamlar yaklaşımı yardımıyla da kredi hacmi ve otomobil talebi arasında mevcut olabilecek asimetric etkiler her iki test ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulguları ticari ve bireysel kredi hacmindeki artışların otomobil talebinin yükselmesine neden olduğu yönünde olup ilgili kredi büyüklüğündeki düşüşlerin otomobil talebini düşürmeyeceğini ortaya koymaktadır. Söz konusu bulgular otomobil sektörünün arz dinamiklerini ve tüketicilerin alışkanlıklarını talebi canlı tutmaya yetecek kadar güçlü olduğunun altını çizmektedir. Otomobil sektörünün gelişimini tetiklemek amacıyla kullanılacak kredi genişlemesi politikasının hangi sınırdan itibaren hane halkını aşırı borçlu hale getireceğinin saptanması önem arz etmektedir. Her iki nedensellik analizi sonuçları ayrıca, otomobil talebindeki artışların/azalışların ticari ve bireysel kredi hacmini yükselttiği/düşürdüğü bulgusuna ulaşmıştır. Otomobil talebindeki değişimlerin ticari ve bireysel krediler üzerinden bankaların aktif-pasif yapısı üzerindeki sonuçlarının değerlendirilmesi ise bankacılık sektörünün finansal sağlığı ve finansal istikrar açılarından önemli bir husus olarak saptanmıştır. Yurt içi otomobil üretimi ve otomobil talep dinamikleri ile uyumlu olmayan bir kredi genişlemesi cari açık sorunu büyüteceğinden, kredi hacminin büyüme hızının sınırlandırılması bir makro ihtiyati politika önlemi olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Otomobil talebi, kredi hacmi, otomobil arzı, nedensellik analizi, kümülatif toplamlar.

Abstract

In this study, the causality relationship between commercial and individual credit volume and the number of registered cars was analyzed using Toda and Yamamoto (1995) and Hatemi-J (2012) tests. The asymmetric effects that could exist between credit volume and automobile demand were evaluated by both tests with positive and negative cumulative totals approach developed by Hatemi-J and El-Khatib (2016). Our findings indicate that increases in commercial and retail credit volume are causing automobile demand to rise and that the decline in credit

volume will not reduce automobile demand. The findings underscore that the automobile industry's supply dynamics and consumers' habits are strong enough to keep automobile demand alive. Thus, it is important to determine from which level the credit expansion policy that can be used to trigger the development of the automobile industry will overburden households. Causality analysis have also found that increases / decreases in automobile demand increase / decrease commercial and individual credit volume. The evaluation of the changes in the demand for automobiles on the active and passive structure of banks over commercial and individual loans has been identified as an important issue in terms of financial health and financial stability of the banking sector.

Keywords: Automobile demand, credit volume, automobile supply, causality analysis, cumulative totals.

1. Giriş

Para politikasının aktarım mekanizması değişik kanallardan işlemekte olup 2008-2009 Global Finansal Krizi öncesi ve sonrasındaki ekonomik gelişmeler dikkate alındığında kredi kanalının diğer kanallar içerisinde ön plana çıktığı görülmektedir (Fungáčová vd.; 2014, Heryán vd.; 2015, Heryán ve Tzeremes; 2017). Kredi kanalı mekanizmasının merkezinde merkez bankaları bulunmakta olup merkez bankalarının politika duruşlarında meydana gelen değişimler finansal aracılık hizmeti veren bankacılık sektörü üzerinden ekonomik birimlerin harcamaları üzerinde temel belirleyici rolünü üstlenmektedir. Bununla birlikte, bankacılık sektörünün finansal yapısındaki değişikliklerin de kredi kanalının işleyişi üzerinde belirleyici olduğu kabul edilmektedir (Akinci vd., 2013; Gambacorta, 2005; Matousek ve Sarantis, 2009). Son global finansal krizi sonrasında gelişmiş ülke merkez bankalarının uygulamış oldukları niceliksel genişleme politikaları sadece ulusal ölçekte etkili olmamış, ayrıca uluslararası yayılma etkisine sahip olarak gelişmekte olan ülkelere sermaye girişleri biçimde tezahür etmiştir (Anaya vd. 2017; Chen vd., 2016; Georgiadis, 2016; Hajek ve Horvath, 2018; Lin ve Ye, 2018; Tillmann, 2016). Söz konusu süreç gelişmekte olan ülkelerin hem reel hem de finansal piyasalarını olumlu yönde etkilemiş, kredi koşullarının da iyileşmesine bağlı olarak tüketim ve yatırım harcamalarının yükseldiği görülmüştür. Türkiye ekonomisi incelendiğinde ise özellikle 2011 ve 2012 yıllarında görülen yüksek büyüme hızlarının sermaye girişlerine bağlı olarak artan kredi hacmine dayalı olduğu görülmektedir.

Niceliksel genişleme politikası finansal krizin olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesinde etkili olmak ile birlikte, parasal büyüklerindeki artış piyasalarda arz-talep dengesizliklerine neden olabilecektir. Bu çerçevede, gelişmekte olan ülke merkez bankaları makro ihtiyati politikalar uygulamaya başlamış ve sektörel bazda kredi genişlemesinin kısıtlanmasına yönelik ölçüler para politikası uygulaması ile entegre hale gelmiştir. Hane halkı harcamaları içerisinde önemli bir kalem teşkil eden otomobil talebi kredi hacmindeki değişikliklerin etkisi altında olup bu husus otomobil talebinin zorunlu ve/veya normal bir mal olmamasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla, gelişmiş ülkelerde ve Türkiye'de uygulanabilecek makro ihtiyati

politikaların kredi hacmi üzerinden Türkiye'deki otomobil talebini etkileyeceği öne sürülebilecektir. Dinamik Stokastik Genel Denge (DSGE) modelleri çerçevesinde konu değerlendirildiğinde hane halkı aralarında otomobil talebinin de bulunduğu bir fayda fonksiyonu ve finansal imkanları üzerinden faydasını maksimize edebilmektedir. Bununla birlikte, ekonomik birimler ve özellikle de hane halkı finansal kısıtlamalara tabi olabilmekte olup bankacılık sektöründen kredi kullanma hususunda sorunlar yaşayabilmektedir (Galvão vd. 2016; Huo ve Ríos-Rull, 2015; Merola, 2015; Rychalovska, 2016). Özetle, kredi hacminin otomobil talebi üzerindeki etkileri asimetrik olabilmekte olup aynı miktarda bir artış/azalış otomobil talebi üzerinde oluşturduğu değişim mutlak değer olarak aynı olmamaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'de ticari ve bireysel hacmi ile kayıtlı otomobil sayısı arasında bulunduğu varsayılan karşılıklı nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Bir başka deyişle, Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) bootstrap nedensellik analizi ile her iki makroekonomik büyüklük arasında etkileşim Vektör Otoregresif (VAR)-tipi modeller üzerinden ele alınmıştır. Bu yolla, sadece kredi hacmindeki değişikliklerin Türkiye otomobil sektörünün büyümesine olan etkileri incelenmemiş; otomobil talebindeki değişikliklerin izleyen dönemlerde kredi talebi üzerinden ticari ve bireysel hacmi üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Çalışmada asimetrik etkiler dikkate alınmış ve modelin değişkenlerindeki aynı orandaki artış ve azalışların etkileri arasında değişiklik olup olmadığı değerlendirilmiştir. Öncelikle kredi hacmi ile otomobil sektörü büyümesinin geçerliliği test edilmiş ve ikinci aşamada otomobil sektörünün büyüklüğünün ticari ve bireysel kredi hacmi üzerinden bankacılık sektörünün finansal durumu üzerinde kayda değer etki sahibi olup olmadığı teste tabi tutulmuştur.

2. Teorik Çerçeve ve Literatür Taraması

Ekonomik birimler tüketim ve yatırım harcama kararlarını verirken birçok faktörün etkisi altında bulunaktadırlar. Bu çerçevede, iktisat politikası uygulamaları önemli bir rol üstlenmekte olup belirli kısıtlar altında optimizasyon işlemi yapan ekonomik birimlerin başında gelen hane halkı ve işletmelerin tüketim, tasarruf ve yatırım kararları değişiklik gösterebilmektedir. Söz konusu durum iktisat politikası uygulamaları ile ekonomik birimlerin sahip oldukları finansman imkanlarının gelişmesi ile ilişkili bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, iktisat politikası uygulamaları ile ekonomik birimlerin borçlanma imkanlarını gelişmesinin daha üst tüketim ve üretim seviyelerine ulaşılmasına neden olabileceği varsayılmaktadır. Bununla birlikte, klasik görüşe göre uzun vadede ekonomik birimlerin kararları kalıcı olarak etkilenmiş sayılmamakta ve sadece nominal değişiklikler görülmektedir. Klasik görüşe göre, krediler ile finanse edilen otomobil talebinin de uzun vadede sektör üzerinde belirgin bir değişikliğe neden olmayacağı ileri sürülebilecek ve hane halkının otomobil talebinin uzun vadede krediler ile tetiklenemeyeceği ileri sürülebilecektir. Bununla birlikte, otomobil sektörünün

kredilere dayalı değişimler arz etmesi olgusunun kabulü altında DSGE modelleri Keynesyen özellikler ile birlikte türetilmektedir (Funke vd., 2018; Le, 2011).

Ekonomik birimlerin ekonomik gidişata dair beklentileri de onların tüketim, tasarruf ve yatırım tercihleri üzerinde belirleyici olabilmektedir. Reel iş çevrimleri teorisi ışığında şekillendirilen teorik modeller temsili hane halkının fayda fonksiyonu temelinde hareketle geliştirilmektedir. Dolayısıyla, makroekonomik gelişmelerin hane halkının fayda fonksiyonu yapısı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi araştırmacıların üzerinde durması gereken bir diğer husus olarak göze çarpmaktadır. İktisat politikası uygulamaları, mikro ve makroekonomik değişkenleri belirli bir gecikme süresi ile etkilemekte olup iktisat politikası uygulamalarındaki çelişkileri ve belirsizlikleri de ekonomik birimlerin tercihleri üzerinde belirsizlik oluşturarak makroekonomik istikrarının tesisini olumsuz etkilemektedir. Hülasa, araştırmacıların hane halkının tüketim, yatırım ve tasarruf tercihlerine olan etkisinin tespiti önem arz etmektedir. DSGE genel denge modelleri temsili tüketici ve temsili üretici üzerinden çalışmakta olup örneğimiz özelinde temsili tüketici otomobil talep eden temsili bir hane halkı üzerinden türetilmektedir. Cobb-Douglas tipi fonksiyon kalıbına sahip olan bir tüketicinin fayda fonksiyonu aşağıdaki denklemdeki gibi belirtilebilecek olup söz konusu amaç fonksiyonu üzerinden hane halkının tüketim faaliyeti ile faydası maksimize edilmektedir (Torres, 2013: 34).

50

$$\max_{(C_t, I_t, O_t)} Lagrange = \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t [\gamma \log C_t + (1-\gamma) \log(1-L_t)]$$

(1)

1 no'lu denklem ve sonrasında sıralanan örnek kapsamında işlem kolaylığı sağlamak açısından hane halkının tüketiminin hepsini otomobile ayırdığı varsayılmıştır. 1 no'lu ifade temsili hane halkının fayda fonksiyonu temsil etmekte olup C_t otomobil tüketimini ortaya koymaktadır. Otomobil tüketerek ve tüketim için gerekli satın alma gücüne ulaşmak için çalışmak (L_t) suretiyle hane halkı fayda maksimize etmeye çalışmaktadır. Temsili hane halkı söz konusu optimizasyon işlemi bütçe kısıdı çerçevesinde işlem yapmaktadır. Hane halkının otomobil tüketim harcamaları ve yatırım harcamaları ise üretim faaliyeti sonucu elde edilen üretim faktörü gelirleri ile orantılıdır. Bir başka deyişle, otomobil tüketimi için çalışmakta olan hane halkı işçi olabileceği gibi işveren olarak aynı zamanda üretim faktörlerinin de sahibi durumunda olabilecektir. Bir ekonomideki bütçe kısıdı ise aşağıdaki biçimde gösterilebilmektedir (Torres, 2013: 34).

$$C_t + I_t = W_t L_t + R_t K_t$$

(2)

2 no'lu denklem kapsamında değerlendirildiğinde hane halkı tüketimi gerçekleştirmek için çalışmakta, bir başka deyişle emeğini arz etmekte de W_t ile

tanımlanan ücret gelirini elde etmektedir. Temsili hane halkı üyesi aynı zamanda işveren durumunda olabileceğinden ihtiyaç duyduğu sermayeyi borçlanma yoluyla temin edebilmektedir. 2 no'lu denklemde R_t sermayeyi gösteren K_t 'nin kiralama bedelidir. 2 no'lu denklem bütçenin kullanım ve kaynaklarını içinde bulunan t dönemi için göstermekte olup yatırımlar sermaye birikimi süreci ile ilişkilendirilmektedir (Torres, 2013: 34).

$$I_t = K_{t+1} - (1 - \delta)K_t$$

(3)

1, 2 ve 3 no'lu denklemler Lagrange optimizasyon işlemi dâhilinde,

$$\max_{(C_t, L_t, O_t)} Lagrange = \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t ([\gamma \log C_t + (1 - \gamma) \log(1 - L_t)] - \lambda_t [C_t$$

+ $K_{t+1} - W_t L_t - (R_t + 1 - \delta)K_t$) değerlendirildiğinde, aşağıdaki türev işlemleri uygulanmaktadır (Torres, 2013: 35).

$$\frac{\partial Lagrange}{\partial C} = \gamma \frac{1}{C_t} - \lambda_t = 0$$

(4)

$$\frac{\partial Lagrange}{\partial L} = \frac{1 - \gamma}{1 - L_t} + \lambda_t W_t = 0$$

(5)

$$\frac{\partial Lagrange}{\partial K} = \beta^t \lambda_t (R_t + 1 - \delta) - \beta^{t-1} \lambda_{t-1} = 0$$

(6)

$$\frac{\partial Lagrange}{\partial \lambda} = C_t + K_{t+1} - (R_t + 1 - \delta)K_t - W_t L_t = 0$$

(7)

4, 5, 6 ve 7 no'lu denklemler üzerinde gerekli düzenlemeler yapılarak DSGE modellemesi çerçevesinde otomobil tüketimi ve boş zaman ($1 - L_t = O_t$)'ın marjinal ikame oranının boş zamanın fırsat maliyetine eşitleyen koşul geçerli kılınmaktadır. Ayrıca, otomobil tüketen hane halkının fayda fonksiyonu otomobil tüketimi sonucunda bazı tüketim alışkanlık kalıplarına sahip olacağından, 1 no'lu denklemdeki fayda fonksiyonu otomobil tüketim alışkanlıkları ile birlikte yeniden düzenlenebilecektir.

Tüketim alışkanlıkları geçmiş dönemlerden devretmekte olup bir katsayı ile ağırlıklandırılarak cari dönemdeki fayda fonksiyonuna 8 no'lu denklemdeki gibi dâhil edilebilecektir (Torres, 2013: 73).

$$\max_{(C_t, I_t, O_t)} Lagrange = \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t [\gamma \log(C_t - \phi C_{t-1}) + (1 - \gamma) \log(1 - L_t)]$$

(8)

8 no'lu denklemde ϕ katsayısı tüketim alışkanlıkları göstermekte olup ilgili denklem 2 ve 3 no'lu denklemler ile birlikte ele alınarak gerekli türev işlemleri yapılarak tüketiminin tamamını otomobile ayıran hane halkı için optimizasyon koşulları elde edilebilecektir. Bu husus ayrıca, tüketicilerin kredi hacmindeki artışa verdikleri cevabın kredi hacmindeki düşüşe verdikleri cevaptan düşük olması haline yol açabilecektir. Bir başka deyişle, tüketim alışkanlıkları sonucunda kredi hacminin otomobil talebi üzerindeki etkisi asimetric özellikte olabilecektir. Bu çerçevede, Hatemi-J ve El-Khatib (2016) tarafından geliştirilen kümülatif toplamlar yaklaşımının nedensellik testlerine dahil edilmesi önem arz edebilecektir.

DSGE modelleri ile üreticiler, para politikası yapıcısı ve diğer ekonomik birimlerin kendi içindeki optimizasyonu bir arada ele alınabilmektedir. Ne var ki, mevcut çalışmanın konusu kredi hacmi ile otomobil sektörüne yönelik talep arası karşılıklı ilişkiler olduğundan teorik modelleme süreci genişletilmemiştir. Bununla birlikte, 2008-2009 Global Finansal Krizi sonrasında kredi hacmindeki değişimler sadece geleneksel ve geleneksel politikaların etkisi altında olmamakta ve makro ihtiyati politikalar da tüketici kredilerini kayda değer ölçüde etkilemektedir. Chadwick (2018) çalışmasında Türkiye'de uygulanan makro ihtiyati para politikasının tüketici kredilerine olan etkisini panel VAR modeli kullanarak incelemiştir. Chadwick (2018)'in çalışması makro ihtiyati bağlamdaki parasal sıkılaştırmanın kredi hızındaki artışı sınırlama hususunda başarılı olduğu ortaya konulmuştur. Chadwick (2018)'e göre ayrıca makro ihtiyati politikalar kredi hacmindeki oynaklığı giderişi yönde olmak ile bildikte, buna binaen kredi hacminin sınırlandırılmış olmasının otomobil talebinin artışını sınırlandıracağı öne sürülebilecektir. Dışa açık yapıya sahip otomobil sektörü için ilgili yöndeki bir iktisat politikasının cari açığı azaltıcı yönde olabileceği öne sürülebilecek olsa da gerekli ihracat artışının sağlanamaması durumunda sektörü daraltıcı yönde olabileceği açıktır.

Otomobil sektörünün sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahip kredi hacmindeki büyüklükler iktisat politikası uygulamalarının önemli ölçüde etkisi altında bulunmaktadır. Bu çerçevede, bir ülkede uygulanan para politikasındaki değişimler para ve banka çarpanı üzerinden kredi hacmi üzerinde değişikliklere neden olmaktadır. Bununla birlikte, merkez bankası tarafından uygulanan faiz politikası ise kredi faiz oranlarını de etkileyeceğinden kredi arz ve kredi talebi üzerinden kredi hacmini belirleyecektir. Kredi hacmi, para politikasının likidite yönetime bağlı olmak ile birlikte maliye politikası ülkenin iç borçlanma gereksinimini ve dolayısıyla faiz oranları üzerinden kredi hacmini etkileyecektir. Kredi hacmindeki değişimlerin otomobil sektörü üzerindeki doğrudan etkilerinin belirlenmesi amacıyla, otomobil kredilerinin büyüklüğündeki değişimlerin yakından izlenmesi gerekmektedir.

Yıldırım vd. (2012) çalışmalarında Vektör Hata Düzeltme (VEC) modeli kullanarak otomobil sektörüne sağlanan tüketici kredileri ile Türkiye'deki otomobil üretimi arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırmışlardır. İlgili çalışmanın bulguları, tüketici kredileri babında değerlendirilecek otomobil kredilerinin uzun vadede otomobil üretiminin nedeni olduğu yönündedir. Bununla birlikte, Yıldırım vd. (2012) otomobil üreticilerinin üretim stratejilerini oluştururken otomobil kredilerindeki değişimleri dikkate almaları gerektiğini önermiştir. Bir başka deyişle, otomobil kredilerindeki değişikliklerin izleyen dönemlerdeki otomobil talebinin artış veya azalışına işaret ettiğinin altı çizilmiştir. Dolayısıyla, Yıldırım vd. (2012) zaman boyutu içerisinde arz ve talep arasındaki uyumlaştırılmanın sağlanmasının sektörün istikrarlı gelişimi açısından önemli olduğunu ima etmişlerdir.

Arz ve talep dinamiklerinin anlaşılması hususunda eş-anlık denklem sistemleri ve araç değişken metoduna dayalı ampirik yöntemler bilimsel literatürde yaygın olarak kullanılmakta olup (Boogen vd., 2017; Chanthawong, 2016; Rehman Khan vd., 2018; Soderbery, 2015), söz arz ve talebin zaman boyutu içerisinde nasıl uyumlaştırılabileceği hususunda çıkarımlara gidilebilmektedir. Bununla birlikte, otomobil sektöründeki üretimin belirlenmesi hususunda sektörde üretim yapan işletmelerin ve tüketicilerin finansal durumları ve borçlanabilme kapasiteleri önem taşımaktadır. Bu nedenle, işletmelerin borçlanma hususunda tabi olabileceği finansal kısıtlamaların DSGE modelleri kapsamında ele alınması sektörün arz talep dinamiklerinin anlaşılması açısından önem arz edecektir. Yıldırım vd. (2012) çalışmalarında otomobil üretimi incelemişken, toplam talebin ve dolayısıyla toplam pazarın önemli bir göstergesi olan otomobil satışlarını belirleyen faktörlerin hangileri olabileceği Kitapçı vd. (2014) tarafından analiz edilmiştir. İlgili çalışmada, Kitapçı vd. (2014) çoklu regresyon ve yapay sinir ağları yöntemlerini kullanarak döviz kurunun, otomobil kredilerinin, vergilerin, enflasyon oranının otomobil fiyatlarının ve petrol fiyatlarının etkilerini incelemiştir. Kitapçı vd. (2014)'ün bulguları yerli parayı değer kazanmasını otomobil satışlarını yükselttiğini ortaya koyarken, kredi hacminin genişlemesinin ve vergi indirimlerinin otomobil pazarını büyüttüğü de çalışma ile saptanmıştır. Bu çerçevede, otomobil kredi faiz oranlarındaki düşüşün/artışın talebi yükselteceği/azaltacağı öne sürülmüştür. Kitapçı vd. (2014) yapay sinir ağları yaklaşımının çoklu regresyon modeline kıyasla otomobil talebinin gelecekteki durumunu tahmin etmede daha başarılı olduğunu bulmuştur. Ancak, Kitapçı vd. (2014) enflasyon oranının, otomobil fiyatlarının ve petrol fiyatlarındaki değişikliklerin otomobil talebi üzerinde önemli belirleyiciler olmadığı çoklu regresyon ve yapay sinir ağları yöntemi ile ortaya konulmuştur.

Kitapçı vd. (2014)'ün bulguları otomobil talebinin geleceğe yönelik tahminleri üzerinden etki-tepki ve varyans ayrıştırması analizi yürüten Şafak (2018)'in bulguları ile çelişmektedir. Şafak (2018) çalışmasında VEC ve Yapısal Vektör Otoregresif modeli (SVAR) kullanarak tüketicilerin gelir seviyesinin ve petrol fiyatlarının Türkiye'deki otomobil talebini açıklamada önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Şafak (2018) toplam faktör

verimliliğinin yükselmesinin otomobil sektörünün hem arz hem de talep yönünden olumlu yönde destekleyeceğini belirleterek, otomobil sektörünün sadece kredi genişlemesine bağlı olarak büyütülmemesinin altını çizmiştir. Şafak (2018) toplam faktör verimliliğinin yükseltilmesi ile sektörün yapısal dönüşüm geçirebileceği ve dış açık sorunun ortadan kalkabileceğini ileri sürmüştür. Şafak (2018)'e göre, toplam faktör verimliliğinin yükselmesi ise uzun vadeli bir süreç tâbi olup mikro iktisat politikalarına ve sektörel iktisadi planlama ile ilişkili bir durum olarak kabul edilmektedir.

Otomobil sektörünün yapısal dönüşümünün sağlanması sadece toplam faktör verimliliğinin yükselmesi biçiminde tanımlanamayabilecektir. Bu çerçevede, gerçekleştirilen teknolojik ilerlemeler sonucunda elektrikli araçlar konvansiyonel araçların yerini almakta olup Türk otomobil sektörünün söz konusu sürece adaptasyonu uzun vadede dünya ticareti içerisindeki ağırlığını olumlu yönde etkileyebilecektir. Dolayısıyla, maliye politikası araçlarından olan vergi ve teşvikler elektrikli araç üretimi hususunda Türk üreticisini teşvik edici biçimde kullanılabilir. Shafiei vd. (2018) çalışmalarında konvansiyonel araçlar için gerekli olan yakıtı sağlamak amacıyla petrol ithalatı gerçekleştiren İzlanda örneğini ele almış ve maliye politikası araçlarının nasıl kullanılabileceğini analiz etmiştir. Shafiei vd. (2018) senaryo analizi gerçekleştirerek benzin vergilerinin ve fosil yakıt kullanan otomobillere yönelik vergi artırılmasının elektrikli araç kullanımını uzun vadede yükselteceği bulgusuna ulaşmıştır. Bununla birlikte, Türkiye gibi İzlanda'ya kıyasla daha geniş bir otomobil pazarına sahip ülkelerde benzer çerçevedeki vergi artışlarının otomobil pazarını daraltacağı açıktır. Buna göre, otomobil sektöründe yapısal dönüşümün sağlanmasının maliye politikası tedbirleri ile gerçekleştirilmeye çalışılmasının sektörün dinamiklerini olumsuz yönde dahi etkileyebileceği öne sürülebilecektir. Söz konusu önermeler Chen vd. (2010)'a uygun biçimdedir. Bir başka deyişle, Chen vd. (2010) çalışmasında vergiler ile otomobil sektörünün gelişiminin sağlanıp sağlanmayacağını ABD ekonomisi özelinde incelemiştir. Yıldırım vd. (2012)'e benzer şekilde Chen vd. (2010) otomobil talebini etkileyen faktörlerini otomobil sektöründeki firmaların kârlılığına olan etkilerini dolaylı biçimde araştırmıştır. İlgili çalışmanın bulguları satış vergilerinin düşüşünün sektördeki firmaların kârlılığını yükselttiğini ve stok maliyetlerini önemli bir biçimde değiştirdiğini ortaya koymuştur.

Kredi hacmi ülkedeki iktisat politikası uygulamasının etkisi altında olup otomobil talebinin şiddeti de bir ekonomideki borç seviyesinin belirli bir düzeyde kalmasına sebebiyet verebilmektedir. DSGE modelleri kapsamında konu değerlendirildiğinde, otomobil tüketime yönelik alışkanlık ön plana çıkmak ile birlikte geçmiş dönemlerde belli bir tüketim seviyesini yakalayan otomobil tüketici söz konusu seviyenin altına düşmek istemeyeceklerdir. Söz konusu hususlar Walks (2018) tarafından hesaba katılmış ve Kanada'nın en büyük şehirleri ele alınarak hane halkının borç seviyesi ve otomobil talebinin finansman biçimi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Walks (2018)'e göre otomobil talebini belirli alışkanlıklara

tabi olması ve otomobil bağımlılığın yüksek olması Kanada için genel olarak geçerli olmak ile birlikte bazı bölgelerde söz konusu ilişkinin her zaman için geçerli olmadığı ortaya konulmuştur. Otomobil tüketime yönelik alışkanlıklar tüketicinin fayda fonksiyonu içerisinde yer bulmakta olup otomobil tüketime yönelik zaman boyutu içerisindeki maliyetlerde otomobil tüketime yönelik bağımlılığı etkileyebilecektir. Mulalic ve Rouwendal (2015) çalışmalarında kabin büyüklüğü ve motor gücü gibi sabit ve değişken maliyetlerin otomobil talebi üzerindeki etkilerini ilgili faktörlere kalemlere tüketicilerin fayda fonksiyonluda yer vererek analiz etmiştir. Mulalic ve Rouwendal (2015) teorik modelin yanı sıra ampirik model kullanarak, otomobilin özelliklerinin gelişmesine bağlı olarak tüketicilerin ödemeyi göre aldıkları miktarın artışının sabit ve değişken maliyet artışından daha yavaş işlediğini ortaya koymuştur. Bir başka deyişle, Mulalic ve Rouwendal (2015) benzin fiyatları ve vergi oranlarındaki artışa tüketicilerin kullandıkları otomobilin kalitesinden ödün vererek cevap verdiği bulgusuna ulaşmıştır. Söz konusu parasal maliyetlerin yanı sıra otomobil tüketiminde marka bağımlılığını etkileyen unsurlar da otomobil talebine yönelik analizde dikkate alınmaktadır. Bu noktada, Kumar vd. (2017) çalışmasında Hindistan'da ücretsiz yetkili servis hizmetleri sonrası müşterinin markaya olan bağımlılığın etkisini değerlendirmiştir. Kumar vd. (2017) bakım onarım servis hizmetin kalitesinin yükseltilerek hizmet süresinin düşürülmesinin marka bağımlılığını artıran birincil faktör olduğu bulgusuna ulaşmıştır. İlgili çalışmada ayrıca, tüketicilerin aidiyet bağı kurdukları otomobilleri ve onların markalarının bakım onarım istasyonunda daha fazla vakit geçirmelerini sağlayacak zeminin sağlanması önerilmiştir.

Otomobil talebini etkileyen faktörler ekonomik ve ekonomik olmayan faktörler biçiminde sınıflandırılabilir olmak ile birlikte her iki tipteki faktörlerin otomobil talebi üzerindeki etkileri asimetrik olabilmektedir. Söz konusu durum makroekonomik faktörler için daha ölçülebilir nitelikte olup aynı orandaki bir gelir artışı/azalışının otomobil talebi üzerinden oluşturabileceği ters yönlü etkiler mutlak değer olarak aynı gerçekleşmeyebilecektir. Bununla birlikte Şafak (2018) kredi hacminin genişlemesinin tüketicilerde ilave alım gücü oluşturacağı bulgusuna ulaşmış ve bu çalışma Şafak (2018)'e binaen ticari ve bireysel kredilerin otomobil talebi üzerindeki etkileri asimetrik etkileri dikkate alan Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) nedensellik yaklaşımı ile incelenmiştir. Yaklaşım VAR-tipi modellere dayalı olduğundan otomobil talebini kredi hacmi üzerindeki asimetrik etkileri nedensellik ilişkisi kapsamında irdelenmiştir. Bu yolla, Walks (2018)'e uygun olarak otomobil talebinin tabi olabileceği tüketim alışkanlıklarının borçluluk seviyesi üzerindeki asimetrik etkileri analiz edilmiştir. Asimetrik etkiler ise Hatemi-J ve El-Khatib (2016)'a uygun biçimde elde edilen kümülatif pozitif ve negatif toplamlar üzerinden kurgulanmıştır.

3. Ampirik Metodoloji

3.1. Ampirik Model

İktisadi ilişkileri açıklamak amacıyla kullanılan ekonometrik modeller değişkenler arasındaki ilişkileri fonksiyonel yapıda kabul etmektedir. Söz konusu modellerde $y = f(x)$ kapsamında bağımlı bağımsız değişken ayırımına gidilmektedir. Bununla birlikte, makroekonomik büyüklükler arasındaki ilişkiler her zaman için yukarıdaki fonksiyonel çerçevede ifade edilmemektedir. Makroekonomik değişkenlerin karşılıklı etkileşim halinde olup bağımlı bağımsız değişken ayırımının net olarak tanımlanmadığı eş-anlı denklem sistemleri makroekonomik analiz için kullanılabilir. Dolayısıyla, bu amaçla Vektör Otoregresif (VAR)-tipi modeller kullanılmakta ve 2 ve daha fazla değişken arasındaki gelecek dönemdeki ilişkiler, nedensellik analizi, etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması analizi yardımıyla incelenebilmektedir. Bu çerçevede, Granger nedensellik analizi (VAR)-tipi modellerin en temel aracı niteliğini taşımakta olup ilerleyen dönemler için bir değişkenin diğer değişken üzerindeki etkisi olup olmadığı temel düzeyde belirlenebilmektedir. Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen nedensellik yaklaşımına göre ise, VAR-tipi modelde düzey değerinde durağan olmayan değişkenler dışsal değişkenler olarak modele dahil edilmektedir. Çalışmamızda otomobil talebi değişkeni kullanılmakta olup söz konusu değişkenin analiz edilmesinde değişkenler GSYİH, nominal döviz kuru, yurt içi yurt dışı enflasyon farkı gibi birçok makroekonomik değişken kullanılabilir. Bununla birlikte, otomobil talebini etkileyen makroekonomik faktörlerin tamamının hesaba katılması VAR-tipi modellerin teorik kısıtlar ile SVAR ve SVEC modeli biçimine dönüşmesine neden olacaktır. Ancak, her iki model temelinde yürütülecek etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması analizi Granger nedensellik analizinin önüne geçebilecektir. Şafak (2018) tarafından yapılan çalışmada Türk otomobil sektöründe talebin temel belirleyicilerinden biri olarak kredi hacmi büyüklüğü saptanmış bu söz konusu çalışmaya binaen bu çalışmada otomobil talebi ile temel nitelikteki bir makroekonomik değişken olan kredi hacmi arasındaki asimetri ilişkisinin varlığı dikkate alınmıştır. Bu kapsamda, Hatemi-J (2012) ve Hatemi-J ve El-Khatib (2016)'a uygun olarak değişkenler kümülatif toplamlarına ayrılarak seriler oluşturulmuş ve aralarındaki ilişki Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) bootstrap nedensellik analizi ile yorumlanmıştır.

Ampirik analizde ele alınacak değişkenler logaritmik ölçekte kayıtlı otomobil sayısı ($otsay_t$) ve logaritmik ölçekte (kre_t) kredi hacmi büyüklükleri olup ilgili değişkenleri kapsayan VAR modeli 2006:01-2017:12 dönemi için aylık veri kullanılmaktadır. Her iki değişken üzerinden kümülatif toplamlar elde edilmiş olup gerekli işlem için Matlab programı kapsamında çalışan TDICPS modülü adapte edilmiştir. Bu çerçevede, $otsay_t^+$, $otsay_t^-$, kre_t^+ , kre_t^- değişkenleri 2006:02-2017:12 dönemi için elde edilerek kredi hacmindeki artışın/düşüşün otomobil

talebindeki artışın/düşünün nedeni olup olmadığı Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) nedensellik testleri ile analiz edilmiştir. İkinci aşamada ise, otomobil talebindeki artışın/düşünün kredi talebi üzerinden bankacılık sektörünün toplam kredi hacmindeki artışın/düşünün nedeni olup olmayacağı analiz edilmiştir. Her iki kapsamda, söz konusu değişkenler arası ilişkide asimetri bulunma olasılığı değerlendirilerek ilgili durumun varlığının otomobil sektörü için olası sonuçları değerlendirilmiştir. Veri setinin tümü TCMB ve Otomotiv Sanayicileri Derneği (OSD)'nin istatistiksel veritabanlarından elde edilmiş, ampirik analizler ise Gauss, Matlab ve E-VIEWS 10 programları ile gerçekleştirilmiştir.

3.2. Vektör Otoregresyon (VAR) Modeli

Değişkenler arası eş-anlı ilişkilerinin tahmin sürecinden hesaba katan K - boyutlu ve dışsal değişkenleri de içeren $VAR(p)$ modeli aşağıdaki biçimde ifade edilebilmektedir.

$$y_t = A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + D_t + u_t \quad (9)$$

buna göre; $t = 1, 2, \dots, T$ biçiminde olup p yukarıdaki VAR modelindeki gecikme uzunluğunu göstermektedir. $y_t = (y_{1t}, \dots, y_{kt})'$ ise modelin içsel değişkenleri kapsayan K elemanlı bir vektör biçimindedir. Bu çerçevede, ilgili değişkenlerin katsayı matrisi $(K \times K)$ boyutlarında olan A_i ile tanımlanmaktadır. 9 no'lu denklemdeki D_t vektörü ise deterministik terimler olan sabit terim, lineer trend terimi ve kukla değişkenlerden oluşabilmektedir. Modelin hata terimleri u_t ile temsil edilmekte olup $u_t = (u_{1t}, \dots, u_{kt})$ $k \times 1$ beyaz gürültü şok sürecine tabi olmaktadır. $E(u_t) = 0$ olup $E(u_t, u_t') = \Sigma_u$ biçimindeki pozitif tanımlı kovaryans matrisini belirtmektedir (Lütkepohl, 2005: 13).

Yukarıda tanımlanmış $VAR(p)$ modeli matris işlemleri kullanılarak da ifade edilebilecek olup bu yolla Granger nedensellik analizinin işleyişi daha net biçimde ortaya konulabilmektedir. Granger nedensellik ilişkisine göre, y_{1t} 'in modelin bir diğer değişkeni olan y_{2t} ile nedensellik ilişkisine sahip olması y_{1t} 'in y_{2t} 'in gelecek dönemlerdeki tahminlerini iyileştirmesi biçiminde anlaşılmaktadır. y_{1t} 'in y_{2t} üzerinde Granger nedensellik ilişkisine sahip olmadığını öne süren hipotez (H_0) $\alpha_{21,i} = 0, i = 1, 2, \dots, p+1$ ile teste tabi tutulmaktadır. Aşağıdaki 10 no'lu denklem kapsamında değerlendirildiğinde, y_{1t} 'nin gecikmeli değerlerinin

modelin y_{2t} kısmında bulunmaması durumunda y_{1t} y_{2t} için Granger nedensellik ilişkisine sahip olmadığı sonucuna varılmaktadır (Lütkepohl, 2007: 167).

$$\begin{bmatrix} y_{1t} \\ y_{2t} \end{bmatrix} = \sum_{i=1}^{p+2} \begin{bmatrix} \alpha_{11,i} & \alpha_{12,i} \\ \alpha_{21,i} & \alpha_{22,i} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_{1,t-i} \\ y_{2,t-i} \end{bmatrix} + CD_t + \begin{bmatrix} u_{1t} \\ u_{2t} \end{bmatrix} \quad (10)$$

10 no'lu denklemde matris işlemleri ile tanımlanan süreç kapsamında, Toda ve Yamamoto (1995) tipi Granger nedensellik analizi de yapılabilmektedir. Toda ve Yamamoto (1995) tipi nedensellik analizine istatistiksel bilgi kriterlerinin önerdiği gecikme uzunluğuna dayanan VAR modeli temel oluşturmaktadır. İlgili testte değişkenlerin düzey değerlerindeki durağanlık mertebelerine göre modelin gecikmeli değerleri dışsal değişken olarak modele katılmaktadır. Bir başka deyişle, birinci fark düzeyinde durağan hale gelen ve aralarında eşbütünleşim ilişkisinin bulunmadığı değişkenlerden oluşan birinci fark değerleri ile tahmin edilmiş VAR modelinin iktisadi açıdan tabi olabileceği güçsüzlükler ortadan kaldırılmaktadır. Bu yolla ayrıca, düzey değerinde olan değişkenleri içeren VAR modeli ile değişkenleri durağanlık düzeylerini yanlış tespitinden doğan riskler en aza indirilecek (Mavrotas ve Kelly, 2001) ve değişkenlerin olası durağanlık dereceleri dışsal değişkenler vasıtasıyla hesaba katılmış olunacaktır (Toda ve Yamamoto, 1995). Sonuç olarak, 9 ve 10 no'lu denklemlerdeki model x_{t-d} dışsal değişken vektörü ve ilgili vektörün katsayı matrisi ise B_j ile yeniden düzenlenebilecek ve d_{\max} ise söz konusu dışsal değişkenin maksimum gecikme uzunluğunu tanımlayacaktır.

3.3. Kümülatif Toplamlar Yaklaşımı

Kümülatif toplamlar yaklaşımı doğrultusunda, VAR-tipi modellerde bulunan değişkenler arasındaki nedensellik analizi gerçekleştirilebilmektedir. Bu çerçevede, y_{1t} ve y_{2t} rassal yürüyüş sürecine tabi olması halinde aşağıdaki iki denklem türetilebilmektedir (Hatemi-], 2012: 449).

$$y_{1t} = y_{1t-1} + u_t = y_{10} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i} \quad (11)$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + u_t = y_{20} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i} \quad (12)$$

11 ve 12 no'lu denklemlerde sabit terimler olan y_{10} ve y_{20} aynı zamanda her iki rassal yürüyüş sürecinin başlangıç değerlerini göstermekte olup ε_{1i} ve ε_{2i} ile her iki denklemin beyaz gürültü dağılım terimleri tanımlanmaktadır. Kümülatif

toplamlar yaklaşımı kapsamında ayrıştırılan pozitif ve negatif şoklar ise $\varepsilon_{1t}^+ = \max(\varepsilon_{1t}, 0)$, $\varepsilon_{2t}^+ = \max(\varepsilon_{2t}, 0)$, $\varepsilon_{1t}^- = \min(\varepsilon_{1t}, 0)$ ve $\varepsilon_{2t}^- = \min(\varepsilon_{2t}, 0)$ yazılabilecektir (Hatemi-J, 2012: 449). Dolayısıyla, aşağıda tanımlanan süreçler elde edilmektedir.

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{10} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^- \quad (13)$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{20} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^- \quad (14)$$

13 ve 14 no'lu denklemler ile y_{1t} ve y_{2t} kümülatif biçimde ($y_{1t}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+$, $y_{1t}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^-$, $y_{2t}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+$ ve $y_{2t}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^-$) olarak ifade edilebilmekte ve bu kapsamda pozitif ve negatif şokların diğer değişkenler üzerinde kalıcı etki sahibi olabileceği kabul edilmektedir. Örneğin, negatif kümülatif şokların nedenselliği değerlendirildiğinde ise, $y_{1t}^- = (y_{1t}^-, y_{2t}^-)$ olarak kabul edilerek aşağıda ifade edilen VAR modeli dahilinde nedensellik analizi yapılabilmektedir (Hatemi-J, 2012: 449). Bu çerçevede, 2 değişkenli bir VAR modeli aşağıdaki biçime türetilmektedir.

13 ve 14 no'lu denklemler çerçevesinde her bir değişkeninin kümülatif ifadeleri şekillerinde yazılmakta olup ($y_{1t}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+$, $y_{1t}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^-$, $y_{2t}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+$ ve $y_{2t}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^-$), pozitif ve negatif şokların diğer değişkenler üzerinde kalıcı etki sahibi olabileceği varsayılmaktadır. Pozitif kümülatif şokların nedenselliği incelendiğinde ise, $y_{1t}^+ = (y_{1t}^+, y_{2t}^+)$ olarak kabul edilerek aşağıda ifade edilen VAR modeli dahilinde nedensellik analizi yapılabilmektedir (Hatemi-J, 2012: 449). Bu çerçevede, 2 değişkenli bir VAR modeli aşağıdaki biçime türetilmektedir.

$$y_t^- = v + A_1 y_{t-1}^- + \dots + A_p y_{t-p}^- + u_t^- \quad (15)$$

15 no'lu denklemde modelin sabit terimi terimler v 'in içinde kapsamakta, trend ve dışsal değişkenler 15 no'lu modelde ihmal edilerek tanımlanmamıştır. 15 no'lu model kapsamında, y_t^- 'nin k . elemanının y_t^- 'nin ω elemanı üzerinde Granger nedensellik ilişkisine sahip olmadığı yönündeki hipotez teste tabi tutulmaktadır.

4. Ampirik Veri ve Analiz

4.1. Ampirik Veri

İleri zaman serisi modellerinde kullanılacak değişkenlerin durağanlık özelliklerinin belirlenmesi en uygun model tipinin tespiti açısından gerekli olmaktadır. Aralarındaki ekonomik ilişkilerin değerlendirileceği değişkenlerin durağanlık özelliklerine göre, VAR, VEC veya ARDL modelleri belirlenebilmekte olup modellerin tahmin süreci belirli kısıtlar üzerinden yürütülebilmektedir. Bilimsel literatür incelendiğinde, zaman serisi modellerinin durağanlık özelliklerinin tespiti için en yaygın testin kullanılması Augmented Dickey-Fuller (ADF) olduğu görüldüğünden, bu çalışmada öncelikle ADF testi kullanılmıştır. ADF testinin hangi deterministik terimlerin dahil edilmesi ile yapılacağı teste tabi tutulan değişkenin durağanlık özelliklerini farklı biçimde saptanması sonucuna neden olabileceğinden Pantula (1989) tarafından geliştirilen prensip uyarınca deterministik terimler ADF testinin temel aldığı regresyon modeline dahil edilmiştir. ADF testi için gerekli regresyon modelinde dikkate alınan maksimum gecikme uzunluğu 8 olup söz konusu gecikme uzunluğunun artırılması önerilen gecikme uzunluklarında değişikliğe neden olmamıştır. Tablo 1, ADF test sonuçlarını belirtmek ile birlikte, ampirik analize dahil edilmesi düşünülen tüm değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olmadıkları ve birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri görülmektedir.

Tablo 1: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF-Test İstatistiği	Gecikme Uzunluğu
$oto_t (c,t)$	-2.56	6
$\Delta oto_t (c)$	-3.29	5
$kre_t (c,t)$	-2.66	3
$\Delta kre_t (c)$	-4.19	2
$oto_t^+ (c,t)$	-3.10	6
$\Delta oto_t^+ (c)$	-3.00	5
$oto_t^- (c,t)$	-0.63	0
$\Delta oto_t^- (c)$	-3.16	6
$kre_t^+ (c,t)$	-2.82	5
$\Delta kre_t^+ (c)$	-8.71	2
$kre_t^- (c,t)$	-2.89	5
$\Delta kre_t^- (c)$	-4.19	2

Not: Sabit terimli (c) ADF testi için, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler sırasıyla -3,47, -2,88 ve -2,57'dir. Sabit ve trend terimli (c, t) ADF testi

için, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler sırasıyla -4,02, -3,44 ve -3,14'dir. Söz konusu kritik değerler MacKinnon (1996)'a uygun olup ADF testi regresyon modelindeki gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriteri (ABK) tarafından belirlenmiştir.

Değişkenlerin durağanlık özelliklerinin tespiti hususunda, zaman serilerinin tabii olabileceği yapısal kırılmalar önem arz edebilmektedir. Bu çerçevede, zaman serilerinde bulunan yapısal kırılmalar görsel bir inceleme ile belirlenebileceği gibi kompleks istatistiksel teknikler ile yapısal kırılmaları dikkate alan durağanlık analizi de gerçekleştirilebilmektedir. Çalışmamızın konusu kapsamında değerlendirildiğinde, kayıtlı otomobil sayısında ve ticari ve bireysel kredi hacminde özellikle 2008-2009 Global Finansal Krizi sonrasında kırılmaların bulunmuş olabileceği grafiksel inceleme sonucu öne sürülebilecektir. Bu çalışmada ayrıca, istatistiksel olarak önerilen yapısal kırılma tarihlerini hesaba birim kök testi de kullanılmıştır. Yapısal kırılmalı birim kök testi için dikkate alınan modelin maksimum gecikme uzunluğu ise, ADF testine uygun olarak 8 olarak belirlenmiştir. ADF testi sonuçlarına benzer şekilde, Tablo 2'de görüleceği üzere yapısal kırılmalı birim kök testi sonuçları da serilerin düzey değerlerinde durağan olmadıklarını göstermektedir. Her iki birim kök testi sonuçları, değişkenler arasında eşbütünleşim ilişkisinin olabileceğini ima ettiğinden, eşbütünleşme derecesi Johansen eşbütünleşme testi yardımıyla araştırılmış; ancak değişkenler arasında eşbütünleşim ilişkisi %5 anlamlılık düzeyinde tespit edilememiştir¹.

Tablo 2: Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Test İstatistiği	Gecikme Uzunluğu	Önerilen Yapısal Kırılma Tarihi
$oto_t (c,t)$	-4.99	6	2008 M09
$\Delta oto_t (c)$	-13.67	0	2010 M07
$kre_t (c,t)$	-3.74	3	2013 M02
$\Delta kre_t (c)$	-10.44	0	2006 M06
$oto_t^+ (c,t)$	-4.76	6	2010 M12
$\Delta oto_t^+ (c)$	-12.20	0	2006 M07
$oto_t^- (c,t)$	-5.57	0	2009 M06
$\Delta oto_t^- (c)$	-11.82	0	2010 M03

¹ İstenilmesi durumunda, Johansen eşbütünleşme testi sonuçları temin edilebilecektir.

$kre_t^+(c,t)$	-3.46	5	2014 M02
$\Delta kre_t^+(c)$	-13.38	0	2006 M06
$kre_t^-(c,t)$	-5.15	8	2008 M09
$\Delta kre_t^-(c)$	-8.09	0	2009 M07

Not: Yapısal kırılmalı ve sabit terimli (c) test için, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler sırasıyla -4,94, -4,44 ve -4,19'dür. Yapısal kırılmalı ve sabit ve trend terimli (c, t) test için, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler sırasıyla -5,71, -5,17 ve -4,89'dür. Söz konusu kritik değerler Vogelsang (1993)'e uygun olup testin regresyon modelindeki gecikme uzunluğu ABK tarafından saptanmıştır.

4.2. Ampirik Analiz

Bu çalışmada, Türkiye'de bankacılık sektörünün vermiş olduğu ticari ve bireysel kredi hacmi ile kayıtlı otomobil sayısı arasındaki ilişkiler, Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012)'a uygun olarak yapılan nedensellik analizi yardımıyla analiz edilmiştir. Bu çerçevede; ADF testi için kullanılan regresyon modelinin gecikme uzunluğu olan 8'e uygun olarak, Hatemi-J (2012) ve Toda ve Yamamoto (1995) testlerinin dayandığı VAR modellerinde de aynı maksimum gecikme uzunluğu hesaba katılmıştır. Öte yandan, her iki testte de değişkenler arasındaki ilişkilerin tabi olabileceği asimetrik etkiler kümülatif toplamlar yaklaşımı ile incelenmiştir. VAR modeli yapısı temelinde yürütülen Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik analizinde düzey değerinde durağan olmayan değişkenler modelde bulundurulurken, değişkenlerin gecikmeli değerleri dışsal değişkenler olarak modelin tahmin sürecinde değerlendirilmiştir. Her iki nedensellik testinin dayalı olduğu VAR modelinin gecikme uzunluğu ise ABK tarafından önerilmiş olup Toda ve Yamamoto (1995) testinde d_{\max} olarak tanımlanan modelin dışsal değişkenlerinin gecikme uzunluğu değişkenlerin düzey değerindeki durağanlık mertebeleri doğrultusunda tespit edilmiştir. Tablo 1 ve 2'de sonuçları gösterilen durağanlık analizi Toda ve Yamamoto (1995) testinin dayandığı VAR modellerinin her birinin d_{\max} değerini ise 1 olarak ortaya koymuştur. Dolayısıyla, $(kre_t, oto_t)'$, $(kre_t^+, oto_t^+)'$, $(kre_t^-, oto_t^-)'$, $(kre_t^+, oto_t^-)'$, $(kre_t^-, oto_t^+)'$ gibi 5 adet vektör bulunmuş ve ABK'ne göre belirlenen gecikme uzunlukları üzerinden tahmin edilen VAR modelleri tahmin edilmiştir. Söz konusu modellere binaen, çoklu ARCH etkisinin yokluğun ve kalıntıların normal dağılımın varlığı yönündeki hipotezler test edilmiştir. Tablo 3'de gösterildiği üzere söz konusu hipotezler %5 anlamlılık düzeyinde ret edilmiş ve dolayısıyla Hatemi-J (2012)'e uygun olarak normallik ve sabit varyans varsayımına dayalı standart metodlarının zayıf sonuçlara üretebileceği belirlenerek bootstrap yaklaşımı üzerinden nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3: VAR Modellerinde Çoklu Normallik ve ARCH Etkisinin Testi

VAR Modeli Yapısı	Çoklu Normallik- p değeri	Çoklu ARCH Etkisi- p değeri	Gecikme Uzunluğu
$(kre_t, oto_t)'$	0.000	0.020	7
$(kre_t^+, oto_t^+)'$	0.000	0.015	5
$(kre_t^-, oto_t^-)'$	0.000	0.027	8
$(kre_t^-, oto_t^+)'$	0.000	0.040	4
$(kre_t^+, oto_t^-)'$	0.000	0.030	5

4.3. Nedensellik Analizi

Nedensellik analizi kapsamında, Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) testleri gerçekleştirilmekte ve izleyen dönemler tüketici kredilerindeki değişimin otomobil talebinin önemli bir belirleyici olup olmayacağı analiz edilmektedir. Dolayısıyla, kredi hacminde meydana gelen şokların izleyen dönemlerde otomobil sektörü üzerindeki yansımaları talep ve arz yönünden irdelenebilecek ve kredi genişlemesinin sektörel büyüme ve kalkınma amacıyla kullanılıp kullanılmayacağı değerlendirilecektir. Bununla birlikte, Türkiye’de otomobil talebi ticari ve bireysel kredilerinin kayda değer bir belirleyici olarak varsayıldığından her iki nedensellik yaklaşımı ile kayıtlı otomobil sayısının kredi hacmi üzerindeki etkileri nedensellik analizine tabi tutulmuştur. Asimetrik etkileri de Hatemi-J ve El-Khatib (2016)’a uygun olarak çıkartılan kümülatif pozitif ve negatif toplamlar ile dikkate alan Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) testleri sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4: Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) Nedensellik Analizi Sonuçları

H_0 Hipotezi	Gecikme Uzunluğu	Test İstatistiği	p- değeri	MWALD Test Değeri	%1 Düzeyinde Bootstrap Kritik Değeri	%5 Düzeyinde Bootstrap Kritik Değeri
$oto_t \neq kre_t$	7	10.442	0.164	8.066	20.091	14.939
$oto_t^+ \neq kre_t^+$	5	13.783	0.047	47.474	92.033	24.821
$oto_t^- \neq kre_t^-$	8	19.201	0.013	21.810	21.831	16.100
$oto_t^+ \neq kre_t^-$	4	2.264	0.687	2.158	13.941	9.858
$oto_t^- \neq kre_t^+$	5	9.391	0.094	17.442	92.106	24.824

$kre_t \neq o_{to}_t$	7	8.066	0.326	10.443	20.467	15.104
$kre_t^+ \neq o_{to}_t^+$	5	14.683	0.038	47.523	78.317	24.458
$kre_t^- \neq o_{to}_t^-$	8	8.840	0.356	13.043	21.624	15.924
$kre_t^- \neq o_{to}_t^+$	4	8.322	0.080	0.784	14.166	9.833
$kre_t^+ \neq o_{to}_t^-$	5	1.903	0.862	17.507	78.324	24.459

Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) nedensellik analizi sonuçlarına göre, kre_t değişkeninin izleyen dönemlerde oto_t değişkeninin nedeni olmadığı yönündeki hipotez %1 ve 5 düzeylerindeki kritik değerler dikkate alındığında reddedilememektedir. Bir başka deyişle, kredi hacmindeki değişikliklerin otomobil talebinin temel bir belirleyici olmadığı öne sürülebilecektir. Bununla birlikte, asimetrik etkiler kümülatif toplamlar yaklaşımı dikkate alındığında kredi hacmindeki artış ve azalışların otomobil talebi üzerindeki etkileri yukarıdaki sonuçtan farklılaşabilmektedir. kre_t^+ ile temsil edilen değişkenin izleyen dönemlerde oto_t^+ üzerindeki nedensellik ilişkisine sahip olabileceği Toda ve Yamamoto (1995) Hatemi-J (2012) nedensellik testinin %5 kritik değeri kapsamında ortaya konulmakta olup kredi hacmindeki düşüşün kayıtlı otomobil sayısını azaltmayacağı yönündeki hipotez ise ret edilememiştir. Dolayısıyla, Türkiye’de otomobil talebinin bazı yerleşik tüketim alışkanlıklarına tabi olabileceği ve kredi hacmindeki düşüşlerden olumsuz yönde etkilenmeyeceği ileri sürülebilecektir. Söz konusu sonuçlar ışığında ayrıca, Türkiye’de kredi hacmi genişletilerek otomobil talebinin tetiklenebileceği ve sektörde izleyen dönemlerde üretim artışı meydana gelebileceği söylenebilir. Bu noktada, kredi hacmindeki artışların kaynaklarının belirlenmesi finansal ve makroekonomik istikrar ve dolayısıyla otomobil sektörünü gelişimi açısından önem arz etmektedir. Bankacılık sektörünün kredi hacmi artışı bankacılık sektöründeki mevduatların yükselmesi ile ilişkili bir husus olup yurt dışından ülkeye sermaye girişlerinin de bankacılık sektörünün kredi hacmini yükselteceğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Öte yandan, makroekonomik ve finansal değişkenler ile ilişki olmayan şok niyetliliğinde tanımlanabilecek ticari ve bireysel kredi artışlarının izleyen dönemlerde finansal istikrar açısından olumsuz sonuçları olabilecektir. Bununla birlikte, şok niteliğinde de değerlendirilebilecek aşırı ticari ve bireysel genişlemesi toplam talebin yurt içi üretim ile uyumlu hale gelmemesine neden olarak otomobil ithalatı tetikleyecek ve ülkenin dış açık sorunu olumsuz yönde etkilenebilecektir. Bu nedenle, otomobil başlığı altında verilen kredilerinin yalnızca toplam otomobil talebindeki dinamikler ile uyumlu biçimde değil aynı zamanda yerli otomobil üretiminde beklenen toplam faktör verimliliği değişimleri ile de uyumlu seyretmesi gerekmektedir. Konu DSGE modelleri

kapsamında değerlendirildiğinde ise, kredi şokları ile teknoloji veya toplam faktör verimliliği şoklarının etkilerinin otomobil üretimi ve talebi üzerinde benzer yapıya sahip olması sektörün istikrarlı büyümesi açısından gerekli halde bulunmaktadır.

Bu çalışmada, otomobil talebindeki dinamiklerin izleyen dönemde kredi hacmindeki değişimler üzerinde nedensellik ilişkisine sahip olup olmadığı da Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) ile incelenmiştir. Buna göre, oto_t değişkeninin kre_t değişimi üzerinde nedensellik etkisine sahip olamayabileceği saptanmıştır. Kümülatif toplamlar yaklaşımı üzerinden türetilen değişkenler arası nedensellik analizi sonuçları ise, %5 kritik değer kapsamında farklılık arz etmemektedir. Bu çerçevede, teorik beklentiler ışığında otomobil talebindeki artışın/düşüşün kredi talebini ve hacminin artmasının/düşmesinin nedeni olabileceği nedensellik analizi ile ileri sürülebilecektir. Dolayısıyla, otomobil talebindeki artışın bankacılık sektörünün aşırı kredi genişlemesine yol açarak hane halkının önemli bir borç yükü ile karşı karşıya bırakılabileceği iddia edilebilecektir. Bu noktada, borçlanmanın maliyetini etkileyebilecek faktörler olarak faiz oranları ve döviz kurunun seviyesi izleyen dönemler için kritik derecede önemli değişkenler haline alabilecektir. 2008-2009 Global Finansal Krizinin ABD’de mortgage kredilerinin geri ödememesinden ortaya çıkması olgusu dikkate alındığında, Türkiye’de makro ihtiyati politika uygulaması yürütebilecek iktisat politikası otoritesinin otomobil kalemi altında kredilerinin sınırlandırılması uygulamasına gitmesini değerlendirmesi çalışmanın bulguları üzerinden önerilebilecektir. Bu kapsamda hem hane halkının borçluluk seviyesi hem de bankacılık sektörünün finansal durumu kontrol altında tutulabilecek ve finansal kriz olasılığı düşürülecektir.

5. Sonuç

Ülkelerin ekonomik büyüme hızlarında istikrar yakalanarak uzun vadede sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için sanayi sektörü kilit önem sahip olarak kabul edilmektedir. Sanayi sektörü içerisinde de otomotiv sektörü ön plana çıkmakta olup söz konusu sektörde meydana gelebilecek arz ve talep dinamiklerinin makroekonomik değişkenler üzerindeki sonuçlarının analizi gerekmektedir. Türkiye ekonomisinde otomotiv sektörünün temel alt bileşeni olarak otomobil sektörü karşımıza çıkmakta ve gelişmekte olan ülkelerde otomobil talebinin tüketicinin varlıklarının haricinde borçlanma imkanlarına bağlı olarak değişiklik gösterdiği kabul edilmektedir.

Bu çalışmada, ticari ve bireysel kredi hacmindeki değişimlerin kayıtlı otomobil sayısı üzerinde izleyen dönemler herhangi bir nedensellik ilişkisine sahip olmadığı incelenmiş ve nedensellik ilişkisinde söz konusu olabilecek asimetric etkiler kümülatif pozitif ve negatif toplamlar yaklaşımına uygun olarak türetilen değişkenler değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) tipi nedensellik testleri ile ticari ve bireysel kredilerdeki artışın

izleyen dönemlerde otomobil talebindeki artışın nedeni olabileceği saptanmıştır. Aynı kredi kaleminde meydana gelen düşüşlerin otomobil talebini azaltacağı yönündeki hipotez ise ret edilememiştir. Dolayısıyla, kredi hacminin genişletilerek Türkiye’de otomobil talebinin canlı tutulacağı ve hatta yükseltileceği öne sürülebilecektir. Bununla birlikte, ticari ve bireysel kredi hacminin otomobil talebini azaltarak otomobil sektörünü daraltılamayacak olması sektörünün olumlu yönde gelişme dinamiklerinin devam ettiğine delalet etmektedir. Bu duruma tüketicilerin geçmiş dönemden getirdikleri tüketim alışkanlıklarının yol açtığı kabul edilebileceği gibi, otomobil sektöründeki arz yönlü gelişmelerin talebi canlı tuttuğu ileri sürülebilecektir. Söz konusu sürece özellikle sektöre yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının katkıda bulunduğunu ileri sürmek yanlış olamayacaktır. Ayrıca, ticari ve bireysel kredi hacmindeki değişikliklerin otomobil talebi kapsamında tüketicilerin ve özellikle de hane halkının net serveti üzerindeki etkilerinin saptanması finansal kriz olasılığının düşürülmesi açısından gerekli olabilecektir. Bir başka deyişle, yurt içinde üretilen otomobillerin teknolojilerin ilerleme hızlarının ticari ve bireysel kredi hacmindeki artışlar ile uyumlu gitmemesi uzun vadede cari açık sorununu büyütücü yönde etki yapabilecektir. Bu nedenle, otomobil talebine yönelik kredi genişlemesi hızının kontrol altında tutulması bir makro ihtiyati politika tedbiri olarak iktisat politikası yapıcısının gündemine gelebilecektir.

66

Bu noktada, otomobil talebi dinamiklerinin kredi hacminde değişikliklere neden olması iktisat politikası yapıcısı tarafından öncelikli hale getirilebilecektir. Bu çerçevede, otomobil talebindeki değişikliklerin kredi hacmi üzerindeki nedensellik etkisi de kümülatif toplamlar yaklaşımı ile değerlendirilmiştir. Toda ve Yamamoto (1995) ve Hatemi-J (2012) nedensellik testleri kayıtlı otomobil sayısındaki artışın ticari ve bireysel kredi hacmini artırıcı yönde nedensellik ilişkisine sahip olduğunu ortaya koyarken, teorik beklentilere uygun biçimde kayıtlı otomobil sayısındaki düşüşün ticari ve bireysel kredi hacmini daraltıcı yönde etki yapacağı nedensellik ilişkisi ile saptanmıştır. Söz konusu bulgular ile, otomobil talebindeki değişikliklerin bankacılık sektörünün ticari ve bireysel kredi hacminde kayda değer etkilere sahip olduğu ortaya konulmuştur. Otomobil talebinin aşırı yükselmesinin ilgili kredi kalemi üzerinden bankacılık sektörünü sıkıntıya sokabilme potansiyeli mevcut olabileceği gibi; ekonomide bankacılık sektörünü finanse edebileceği daha verimli alanlar bulunmaması durumunda otomobil talebinde meydana gelen düşüşün bankaların kredi hacmini ve kârlılıklarını azaltabileceği öne sürülebilecektir.

Kaynakça

Akinci, D. A., Matousek, R., Radić, C., Stewart, N. (2013). Monetary Policy and the Banking Sector in Turkey, *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, 27, 269-285.

- Anaya, P., Hachula, M., Offermanns, C. J. (2017). Spillovers of U.S. Unconventional Monetary Policy to Emerging Markets: The Role of Capital Flows, *Journal of International Money and Finance*, 73, 275-295.
- Boogen, N., Datta, S., Filippini, M. (2017). Dynamic Models of Residential Electricity Demand: Evidence from Switzerland, *Energy Strategy Reviews*, 18, 85-92.
- Chadwick, M. G. (2018). Effectiveness of Monetary and Macroprudential Shocks on Consumer Credit Growth and Volatility in Turkey, *Central Bank Review* xxx 1-15, Forthcoming.
- Chanthawong, A., Dhakal, S., Jongwanich, J. (2016). Supply and Demand of Biofuels in the Fuel Market of Thailand: Two Stage Least Square and Three Least Square Approaches, *Energy*, 114, 431-443.
- Chen, J., Esteban, S., Shum, M. (2010). Do Sales Tax Credits Stimulate the Automobile Market, *International Journal of Industrial Organization*, 28, 397-402.
- Chen, Q., Filardo, A., He, D., Zhu, F. (2016). Financial Crisis, US Unconventional Monetary Policy and International Spillovers, *Journal of International Money and Finance*, 67, 62-81.
- Fungáčová, Z., Solanko, L., Weill, L. (2014). Does Competition Influence the Bank Lending Channel in the Euro Area?, *Journal of Banking & Finance*, 49, 356-366.
- Funke, M., Kirkby, R., Mihaylovski, P. (2018). House Prices and Macroprudential Policy in an Estimated DSGE Model of New Zealand, *Journal of Macroeconomics*, 56, 152-171.
- Galvão, A. B., Giraitis, L., Kapetanios, G., Petrova, K. (2016). A Time Varying DSGE Model with Financial Frictions, *Journal of Empirical Finance*, 38, 690-716.
- Gambacorta, L. (2005). Inside the Bank Lending Channel, *European Economic Review*, 49, 1737-1759.
- Georgiadis, G. (2016). Determinants of Global Spillovers from US Monetary Policy, *Journal of International Money and Finance*, 67, 41-61.
- Hajek, J., Horvath, R. (2018). International Spillovers of (Un) Conventional Monetary Policy: The Effect of the ECB and the US Fed on Non-Euro EU Countries, *Economic Systems*, 42, 91-105.
- Hatemi-J, A. (2012). Asymmetric Causality Tests with an Application, *Empirical Economics*, 43(1), 447-456.
- Hatemi-J, A., El-Khatib, Y. (2016). An Extension of the Asymmetric Causality Tests for Dealing with Deterministic Trend Components, *Applied Economics*, 48, 4033-4041.
- Heryán, T., Palečková, I., Radić, N. (2015). Comparison of Monetary Policy Effects on Lending Channel in EMU and non-EMU Countries: Evidence from Period 1999-2012, *Silesian University, School of Business Administration Working Papers*, 0003.

- Heryán, T., Tzeremes, P. G. (2017). The Bank Lending Channel of Monetary Policy in EU Countries During the Global Financial Crisis, *Economic Modelling*, 67, 10-22.
- Huo, Z., Ríos-Rull, J. (2015). Tightening Financial Frictions on Households, Recessions, and Price Reallocations, *Review of Economic Dynamics*, 18, 118-139.
- Kitapçı, O., Özekicioğlu, H., Kaynar, O., Taştan, S. (2014). The Effect of Economic Policies Applied in Turkey to the Sale of Automobiles: Multiple Regression and Neural Network Analysis, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 148, 653-661.
- Kumar, A., Luthra, S., Khandelwala, D. K., Mehta, R., Chaudharya, N., Bhatia, S. (2017). Measuring and Improving Customer Retention at Authorised Automobile Workshops after free Services, *Journal of Retailing and Consumer Services*, 39, 93-102.
- Lin, S., Ye, H. (2018). The International Credit Channel of U.S. Monetary Policy Transmission to Developing Countries: Evidence from Trade Data, *Journal of Development Economics*, 133, 33-41.
- Lütkepohl, H. (2005). *New Introduction to Multiple Time Series Analysis*, Berlin: Springer.
- Lütkepohl, H. (2007). *Univariate Time Series Analysis*, Lütkepohl, H., Kräitzig, M., Applied Time Series Econometrics, (8-85), New York: Cambridge University Press.
- MacKinnon, J. G. (1996). Numerical Distribution Functions for Unit Root and Cointegration Tests, *Journal of Applied Economics*, 11(6), 601-618.
- Le, V. P. M., Meenagh, D., Minford, P., Wickens, M. (2011). How much Nominal Rigidity is There in the US Economy? Testing a New Keynesian DSGE Model Using Indirect Inference, *Journal of Economic Dynamics & Control*, 35, 2078-2104.
- Matousek, R., Sarantis, N. (2009). The Bank Lending Channel and Monetary Transmission in Central and Eastern European Countries, *Journal of Comparative Economics*, 37, 321-334.
- Mavrotas, G., Kelly, R. (2001). Old Wine in New Bottles: Testing Causality Between Savings and Growth, *The Manchester School*, 69(1), 97-105.
- Merola, R. (2015). The Role of Financial Frictions During the Crisis: An Estimated DSGE Model, *Economic Modelling*, 48, 70-82.
- Mulalic, I., Rouwendal, J. (2015). The Impact of Fixed and Variable Cost on Automobile Demand: Evidence from Denmark, *Economics of Transportation*, 4, 227-240.
- Pantula, S. G. (1989). Testing for Unit Roots in Time Series Data, *Econometric Theory*, 5(2), 256-271.
- Rehman Khan, S. A., Zhang, Y., Anees, M., Golpîra, H., Lahmar, A., Qianli, D. (2018). Green Supply Chain Management, *Economic Growth and*

- Environment: A GMM Based Evidence, *Journal of Cleaner Production*, 185, 588-599.
- Rychalovska, Y. (2016). The Implications of Financial Frictions and Imperfect Knowledge in the Estimated DSGE Model of the U.S. Economy, *Journal of Economic Dynamics & Control*, 73, 259-282.
- Shafiei, E., Davidsdottir, B., Fazeli, R., Leaver, J., Stefansson, H., Asgeirsson, E. I. (2018). Macroeconomic Effects of Fiscal Incentives to Promote Electric Vehicles in Iceland: Implications for Government and Consumer Costs, *Energy Policy*, 114, 431-443.
- Soderbery, A. (2015). Estimating Import Supply and Demand Elasticities: Analysis and Implications, *Journal of International Economics*, 96, 1-17.
- Şafak, F. (2018). 1994 Ekonomik Krizi Sonrası Türk Otomotiv Sektörünün Gelişimi ve Analizi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Teknoloji ve Sanayi İktisadi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yıldırım, Y., Akar, C., Akar, S., Celik, C. (2012). The Relationship Between Automobile Loans and Automobile Production Amount as a Key Factor for Production Strategy, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 58, 1476-1481.
- Tillmann, P. (2016). Unconventional Monetary Policy and the Spillovers to Emerging Markets, *Journal of International Money and Finance*, 66, 136-156.
- Toda, H. Y., Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes, *Journal of Econometrics*, 66(1-2), 225-250.
- Torres, J. L. (2013). Introduction to Dynamic Macroeconomic General Equilibrium Models, Vernon Press: Malaga.
- Vogelsang, T. J. (1993). Unpublished Computer Program.
- Walks, A. (2018). Driving the Poor into Debt? Automobile Loans, Transport Disadvantage, and Automobile Dependence, *Transport Policy*, 65, 137-149.



**2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN GELENEKSEL VE FAİZSİZ
BANKACILIK KÂRLILIKLARINA ETKİSİ: KÖRFEZ ÜLKELERİ ÜZERİNDEN
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ**

**The Effects of 2008 Global Financial Crisis on Conventional and Interest- Free
Banking Profitability: A Comparative Analysis on Gulf Countries**

Veysel ALADA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Ekonomisi ve
Finansı Anabilim Dalı

veysel2500@hotmail.com




<https://orcid.org/0000-0002-0770-7354>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen
University Social Sciences Institute AİCUSBED 4/2, Ekim-October 2018 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	27.05.2018
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	25.06.2018
Sayfa- <i>Pages</i> : 71-96	 10.31463/aicusbed.427497



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate



**2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN GELENEKSEL VE FAİZSİZ BANKACILIK
KÂRLILIKLARINA ETKİSİ: KÖRFEZ ÜLKELERİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR
ANALİZ ***

The Effects of 2008 Global Financial Crisis on Conventional and Interest- Free
Banking Profitability: A Comparative Analysis on Gulf Countries

Veysel ALADA

Özet

2007 yılında ABD’de konut piyasasında meydana gelen olumsuzluklar ciddi bir krize dönüşmüş, 2008 yılında küresel boyutlara ulaşarak başta ABD olmak üzere diğer ülke finansal sistemlerini derinden etkilemiştir. Körfez ülkeleri de küresel finansal krizden derin bir şekilde etkilenmiş ve finansal sistemlerinde önemli aksamalar yaşamıştır. Çalışma, faizsiz finansın hızla gelişme gösterdiği ve dünya faizsiz finans sistemi içerisinde büyük payı olması sebebiyle Körfez ülkeleri üzerine yapılmıştır. Çalışmanın amacı; faizsiz bankacılığın dayanmış olduğu ilkeler ve bu ilkeler doğrultusundaki uygulamaların kriz zamanlarında diğer bankalara göre olumlu anlamda farklılık oluşturduğunu somut verilerle ortaya çıkarmaktır. Bu düşünce ile 2008 küresel finansal krizinin, İslami finansın hızla geliştiği Körfez ülkelerindeki geleneksel ve faizsiz bankacılık üzerindeki etkisinin, bankaların kârlılıkları (net kârlılık, aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı) açısından karşılaştırmalı değerlendirmesi yapılmaktadır. Kullanılan finansal veriler; Bahreyn, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan olmak üzere beş farklı ülkeden toplamda on üç faizsiz, on üç geleneksel banka olmak üzere yirmi altı bankanın 2006-2012 arası yıllık raporlarından alınarak, karşılaştırma yöntemi ile bulunan oran ve katsayılar üzerinden değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: 2008 finansal krizi, faizsiz bankacılık, geleneksel bankacılık, Körfez ülkeleri, kârlılık analizi.

Abstract

The negative outlook in 2007 US real estate market turned into a serious crisis, extending globally in 2008 and deeply affected the financial systems of other countries, especially USA’s. The Gulf countries also deeply affected by the global financial crisis and faced significant disruptions and challenges in their financial systems. The goal of this study is to prove that interest free banks performed

* Bu makale “2008 Küresel Finansal Krizinin İslami ve Konvansiyonel Bankalar Üzerindeki Etkisi: Körfez Ülkeleri Açısından Karşılaştırmalı Analizi” başlıklı basılmamış yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

positively according to conventional banks during crisis times, due to the principles of interest-free banking and the practices that are in line with these principles. With this in mind, a comparative evaluation on the effects of the 2008 global financial crisis exercised between conventional and interest-free banks in the Gulf countries in terms of profitability (net profitability, return on assets (ROA) and return on equity (ROE)) of the related banks. Financial data is used from thirteen interest-free and thirteen conventional banks in five different countries; Bahrain, Qatar, Kuwait, United Arab Emirates, Saudi Arabia. Rates and coefficients are gathered from 2006-2012 interim annual reports of twenty-six banks and used in comparison method for evaluation. This study is conducted on Gulf countries, because interest-free finance has developed rapidly in these countries and has a large share in the world interest-free financial system.

Key Words: 2008 financial crisis, interest-free banking, conventional banking, Gulf countries, profitability analysis.

1. Giriş

Ekonomik sistemi oluşturan unsurların başında finansal sistem gelmektedir. Fon fazlasına sahip olanlardan fona ihtiyaç duyan tarafa doğru fon akışının sağlandığı finansal sistemde, işlevi itibariyle bu fon akışını yerine getiren bankacılık sektörü önemli bir yere sahiptir. Bankacılık sektörünün iki önemli oyuncusu ise işlevsel olarak benzer, fakat yapısal ve prensip olarak farklılık gösteren geleneksel bankalar ve faizsiz bankalardır. Faizsizlik esasına ve İslam hukuku ilkeleri temelinde karz (menfaatsiz borç) ve ortaklık yöntemi ile fon toplayan, ortaklık, kira ve alım-satım yollarıyla fon kullandıran; reel ekonomiyi besleyen, piyasadaki kırılganlığı artıran ve belirsizlik (garar), gabin, kumar gibi yasaklanmış unsurları içeren türev ürünlerinin çoğunu yapmaktan uzak duran faizsiz bankalar geleneksel bankalardan önemli ölçüde farklıdır.

2007 yılında ABD konut piyasasında başlayan, 2008 yılında küresel boyutlara ulaşan finansal kriz, başta ABD olmak üzere diğer ülke finansal sistemlerini derinden etkilemiştir. Körfez ülkeleri de küresel finansal krizden ciddi oranda etkilenmiş, önemli aksamalar yaşanmıştır. Bu çalışmaya 2008 finansal krizi ve bankacılık sektörüne değinilerek başlanmış, ardından faizsiz bankacılık ve prensipleri açıklandıktan sonra teorik olarak faizsiz bankaların krizlere olan tepkisi açıklamalı maddeler halinde konu edilmiştir. Son olarak, 2008 küresel finansal krizinde net kârlılık, aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı açısından faizsiz bankacılığın geleneksel bankacılığa göre teoride olduğu gibi pratikte de somut verilerle daha başarılı olup olmadığı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Körfez ülkeleri faizsiz bankacılığın en gelişmiş olduğu bölge olması sebebiyle 2008 finansal krizinin faizsiz bankacılık ile geleneksel bankacılık üzerindeki etkisinin karşılaştırmalı analizi Körfez ülkeleri üzerinden yapılmıştır. Bahreyn, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan ülkelerinden seçilen toplamda yirmi altı bankanın 2006-2012 dönemi bankalar yıllık raporlarındaki finansal veriler kullanılarak değerlendirme yapılmıştır. Krizin yoğun yaşandığı yılları içerisinde barındırdığından ve özellikle Körfez ülkeleri

bankacılık sektörü kârlılıklarında krizin etkisi açıkça görülebildiğinden bu dönem incelenmiş ve yeterli görülmüştür.

2. 2008 Finansal Krizi ve Dünya Ekonomisine Etkisi

21. yüzyılın ilk yıllarında özellikle gelişmiş ülkelerin uyguladığı “düşük faiz politikaları” kredi hacminin kontrolsüz bir şekilde genişlemesine neden olmuştur. Faizlerin düşmesi kaynak maliyetini de azalttığından konut (mortgage) kredileri başta olmak üzere tüm krediler tüketicilerce daha kolay ulaşılabilir duruma gelmiştir. Kredi temelli harcamalardaki artış, kredi verenleri, yani kredi arzı olanları harekete geçirmiş, konut ve otomotiv başta olmak üzere birçok alanda kredi çıktıları hızlı bir şekilde artmıştır (Sönmez, 2009: 79).

Özellikle 2000-2007 arasında ABD finans piyasalarında likiditede sürekli artış gerçekleşmiştir. Bollaşan kredilerin önemli bir kısmı, finansal piyasada faizlerin düşmesiyle oluşan olumlu havanın etkisiyle konut kredilerinde kullanılmıştır. Hatta bankalar herhangi bir varlığı veya geliri olmayan kişilere dahi kredi vermeye başlamıştır. Piyasada NINJA (no income, no job, no asset) diye bilenen bu krediler özellikle konut fiyatlarında çok hızlı bir artışa yol açmıştır (Alantar, 2008: 2).

Yaşanan olumlu havanın etkisiyle ABD ekonomisinde, subprime (alt gelir grubu) ipotekli konut kredileri hacmindeki genişlemenin yanı sıra mortgage sisteminin diğer bir ayağını oluşturan menkul kıymetleştirme konusu önem kazanmıştır. Alt gelir grubundan olanlara uzun vadeli yüksek faizden ipotekli kredi vermek anlamına gelen subprime (Düşük gelir grubu için) mortgage kredilerinden doğan alacaklar yoğun bir şekilde menkul kıymetleştirilmiş ve bu kredilere bağlı olarak yüksek tutarlarda riskli menkul kıymet ihraç edilmiştir. Böylece kredi veren kurumlar kısa zamanda bunu nakde çevirmeyi başarmış olup bu yolla riski sadece ABD piyasalarına değil, tüm dünyaya dağıtmaya başlamışlardır. 2007 yılı ortalarından itibaren alt gelir kredi borçluları borçlarını ödeyememeye başlamış ve alt gelir gurubu kredilerden doğan alacakların menkul kıymetleştirilmesi sonucunda ihraç edilen ipotège dayalı menkul kıymetlerin değerlerinde düşme yaşanmıştır. Bankalar ve mortgage şirketleri ileride meydana gelebilecek muhtemel kayıpları dikkate almasıyla ve güvensizliğin artmasıyla birbirlerine borç vermeyi durdurmuşlardır. Bu durumlar piyasada oluşan balonun patlamasına, tüm kredi piyasasında daralmaya sebep olmuştur (Kutlu ve Demirci, 2011: 121).

Teknolojide gerçekleşen hızlı değişim, beraberinde bilgiye daha kolay ve az bir maliyetle ulaşmayı getirmiş ve öğrenilen bu bilgileri aktif ve etkin olarak kullanabilmeyi sağlamıştır. Bunun yanında, farklı sayısal teknikler ışığında getiri ve risk beklentileri göz önünde tutularak fazla miktarda finansal ürün geliştirilmiş, geliştirilen ürünlerdeki bu çeşitlilik risk tercihlerinde seçeneklerin ve katılımcı sayısının artmasına, piyasalarda ise büyümeye neden olmuştur. Teknolojik gelişmeler ile birlikte coğrafi sınırların ortadan kalktığı, 24 saat sürekli işleyen, bilgilerin her birinin dikkatle ele alındığı ve merkezinde ABD'nin olduğu piyasalar sistemi

oluştduğundan dolayı ABD’de yaşanan bir olumsuzluk, küresel olarak da tüm piyasalara yansımıştır. 2008 finansal krizinde tecrübe edildiği gibi domino etkisi ile bir ülkeyi etkileyen ekonomik sıkıntı birçok ülkeye yayılabilmektedir. ABD’de 2007 yılı ortalarında konut kredilerinde yaşanan “alınan kredilerin geri ödenememe sorunu” ile oluşan dalgalanma, başta Lehman Brothers olmak üzere birçok şirketin batmasına ve zarar etmesine yol açmıştır. Bunun yanında birbirine bağlı ve hassas dengelerle kurulmuş olan piyasaları derinden etkilemiştir. Finansal kriz, özellikle 2008 yılında tüm dünyayı ekonomik, sosyal ve siyasi açılardan etkisi altına almıştır. Mortgage kredilerinde ipoteklere dayalı menkul kıymetler ile kredi türev ürünleri risk değerlerinin hatalı ölçülmesi, finansal mühendislik teknikleri uygulanarak ölçülemez duruma getirilmesi ve denetleyici yapıdaki eksiklikler, finansal şirketleri etkilemiş ve mortgage kredi krizi olarak anılan durum küresel çapta bir likidite krizine dönüşmüştür (Demir vd., 2008: 1)

Tablo 1’de görüldüğü gibi, 2008 küresel finansal krizi, dünya genelinde işsizliğin artmasına, gelir dağılımının bozulmasına neden olmuştur. Ayrıca kriz, dünya genelinde Tablo 1’de IMF’nin verilerine göre ihracat ve ithalattaki değişim oranlarının özellikle krizin en derin yaşandığı 2008 ve 2009 yıllarında agresif bir şekilde düşme eğilimi gösterdiği görülmektedir. Buna bağlı olarak ithalat ve ihracattaki negatif yönlü değişim oranları ile finansal krizin ihracat/ithalat hacimlerinin bozulmasına, dünya ticaret hacminin daralmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak finansal kriz enflasyonda artışa ve GSYH büyüme oranlarında ise azalmaya hatta krizin şiddetli olduğu 2009 yılında ekonomik küçülmeye yol açmıştır.

Tablo 1: 2008 Finansal Krizinin Dünya Ekonomisine Etkisi

	<i>İhracat</i>	<i>İthalat</i>	<i>Enflasyon</i>	<i>GSYH</i>	<i>İşsizlik (ABD)</i>
2005	7,6	7,7	3,8	4,6	5,1
2006	9,5	9	3,7	5,2	4,6
2007	7,9	8,2	4	5,3	4,6
2008	2,96	3,06	6	2,8	5,8
2009	-10,3	-10,9	2,5	-0,6	9,3
2010	12,7	12,5	3,7	4,8	9,6

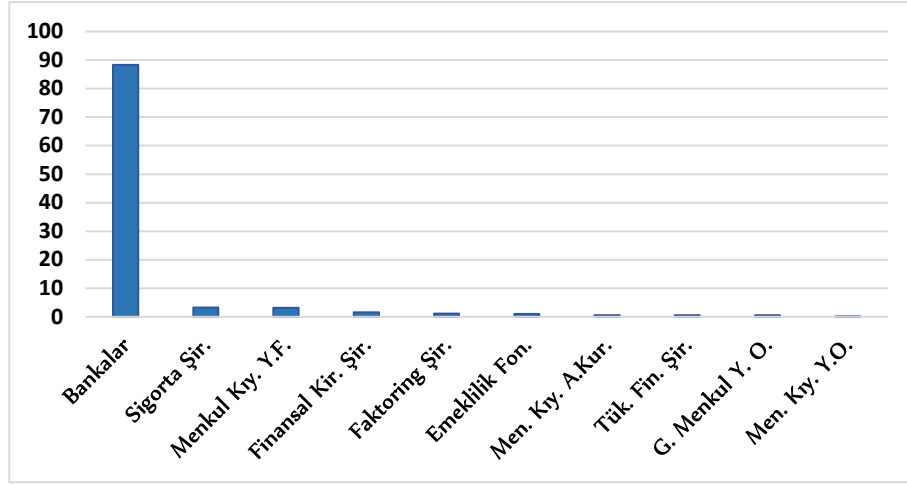
Kaynak: IMF, World Economic Outlook Databased, Oct 2014.

3. Bankacılık Sektörü ve Çeşitleri

Ekonomik sistemde faaliyetlerin yapılması için “hane halkı, işletmeler ve devlet” olmak üzere üç grup gereklidir. Faaliyet biçimlerine göre taraflar tasarruf açığı veya tasarruf fazlası verebilmektedirler. Tasarruf fazlası olan kişilerin tasarruflarını değerlendirme arzularının; kaynak ihtiyacı olanların da ihtiyaçlarının

karşılanmasını sağlayan ortama veya taraflar arası fon aktarımının gerçekleştirildiği kanala *finansal sistem* denilmektedir (Afşar, 2006: 1-2).

Finansal sistemi oluşturan unsurların en önemlisi ve öncüsü hükmünde olan sektör Şekil 2’de görüldüğü gibi finansal sistemin işleyişi itibariyle insanlara ulaşılabilirliği ve ürün çeşitliliği ile bireylerin daha çok finansal sistem içerisinde yer almasını sağlayan bankacılık sektörüdür. Aşağıdaki grafik Türkiye örneğinden olsa da dünya genelinde de durum pek değişmemektedir.



Şekil 1: Finansal Sektörün Bilanço Büyüklüğünün Yüzdeler Dağılımı (Türkiye)
Kaynak: TCMB (Mayıs 2010: 39)

Bankacılık sektörüne bakıldığında *geleneksel (ticari) bankalar* en büyük payı oluşturmaktadır. Geleneksel bankacılıkta, faiz karşılığı mevduat toplanıp toplanan bu mevduatla yine faizli kredi kullanılmaktadır. Bunun yanında sermaye piyasasında da öncü ve aktif rol alan ticari bankaların neredeyse tamamı likidite yönetimi ve kâr sağlamak için faizli sermaye piyasası ürünlerini çokça kullanmaktadırlar. Çalışma esasını oluşturan faiz ise sözcük anlamı olarak, borç verilen para karşılığında alınan getiri ya da nemadır. Diğer bir ifadeyle kullanılan kredinin fiyatıdır. Modern iktisat literatüründe ise faiz, üretim faktörlerinden biri olan “sermayenin getirisi” içerisinde değerlendirilmektedir (Armağan, 2005: 184-190).

Yatırım ve kalkınma bankaları ile faizsiz (İslami) bankalar da finansal sistemin diğer önemli iki oyuncusudur. Geleneksel ve faizsiz bankalardan işlevsel olarak bazı farklılıklara sahip olan *kalkınma ve yatırım bankalarının*, diğerleri gibi para oluşturma özelliği bulunmamakla beraber, gelişmekte olan ülkelerin sermaye yetersizliği açığını kapatma ve sanayileşme hamlelerinin hızını artırma vazifeleri vardır. Bu bankalar, sermaye piyasalarında aracılık görevi gören uzmanlaşmış kurumların başında gelmektedirler (Koç, Bağcı ve Işık, 2016: 228).

Geleneksel bankalarla benzer işlevi olan, farklı olarak İslam hukuku prensiplerini esas alan ve faizsiz bir yapıya sahip olan bir bankacılık segmenti olarak

İslami / faizsiz bankalar diğer önemli bir aktördür. Kullanılan tüm ürünler “shariah board” olarak anılan danışma kurulları onayı ile uygulamaya alınmakta, faizsiz bankacılık ve ilkeleri temel alınmaktadır.

4. Faizsiz Bankacılık ve Prensipleri

Faizsiz finansın gelişim sürecine bakıldığında Osmanlı döneminde kurumsallaşmada başarı sağlayamasa da para vakıflarının varlık gösterdiği görülmektedir. Bunun yanında, faizsiz finansın gelişimine günümüz dâhil ışık tuta muamelata (ticari hayata) dair Mecelle’de kurallar ve standartlar belirlenmiştir. Modern anlamda İslami bankacılık fikri ise ilk defa Pakistanlı Muhammed Uzeyr tarafından 1955’de ileri sürülmüştür. Ardından 1963 yılında Mısır’da ilk İslami Banka “Mit Gamr” adıyla kurulmuştur (Akın, 1986: 110).

1975 yılında Müslüman ülkelerin büyüme ve kalkınmasında önemli katkısı olabilecek ve faizsiz bankacılığın gelişim sürecinde önemli bir mesafe taşı niteliği olan “Islamic Development Bank (İslam Kalkınma Bankası)” kurulmuştur. Aynı yıl içerisinde ilk tam donanımlı faizsiz banka olarak “Dubai Islamic Bank” kurulmuştur. Bu iki bankanın kuruluşu ile önemli bir aşamaya ulaşmış olan faizsiz bankacılık, gittikçe büyümeye başlamıştır. 1980-2000 yılları arası dönem ise faizsiz bankacılığın gelişim dönemi olarak görülmüş, gelişme gösterdiği alan coğrafi olarak Körfez ve Ortadoğu’nun yanında sınırlar Asya Pasifik’e kadar uzanmıştır (Özsoy, 2012: 65-68).

Bahreyn’de 1991 yılında tescili ile resmîyet kazanan uluslararası bir kuruluş olan “İslami Finans Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)” kurulmuştur. Bu kuruluşun temel amacı: İslami bankalar ve diğer İslami finans kuruluşlarının uygulamalarında ve sahip oldukları ürünlerinde İslam hukuku prensiplerine bağlı kalmalarını sağlayıcı, muteber kaynak ortaya çıkarmak ve farklı fıkıh danışma kurullarının vermiş oldukları fetvaları incelemek suretiyle uyum sağlamaktır (AAOIFI, 2012: 6). Malezya’da ise 2002 yılında AAOIFI ile aynı doğrultuda hedeflere sahip “İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB)” kurulmuştur. 2000’li yıllar artık faizsiz bankacılık açısından olgunlaşma dönemi olarak görülmektedir. İlk defa 21. yüzyılda Avrupa ve Amerika’ya kadar genişlemiştir. Avrupa’da faizsiz finansa karşı artan ilgi sonucunda 2006 yılında “Avrupa İslami Yatırım Bankası” kurulmuştur (Özsoy, 2012: 68).

Faizsiz bankalar, cari hesaplar (karz-menfaatsiz borçlanma) ve katılım hesapları (mudarebe- emek/sermaye ortaklığı) yöntemleri ile fon toplarken; murabaha (peşin alım, vadeli satım), icara (leasing, kira sözleşmesi), mudarebe (emek-sermaye ortaklığı), müşareke (sermaye-sermaye ortaklığı), istisna’ (eser sözleşmesi) ve selem (mal vadeli, ödeme peşin) gibi yöntemlerle faiz alt yapısından uzak yöntemlerle yatırımcılara fon kullandırmaktadırlar (Özer ve Şekeroğlu, 2017:18-19).

Faizsiz bankaları farklılaştıran temelde dayandığı İslam hukuku ilkeleridir. İslam’ın hayata dair diğer kurallarında olduğu gibi ekonomik hayata yönelik kural ve

ilkeleri de belli bir hedef ve hikmet üzerinedir. Dolayısıyla İslam'ın iktisadi kurallarının diğer ekonomik sistemlerde bulunmayan bazı yüce amaçlar içerdiği gözden kaçırılmamalıdır. Temel düşünce esasında şöyledir: İslam, tüm Müslümanlara İslami olarak kutsi amaçların dikkate alınmasını, dünya hayatının geçici oluşunu ve insanlara verilen varlık ve nimetlerin her birinin gerçekte imtihan aracı olduğunu bildirmektedir. İslam bu anlayışla, amellerin de Allah'ın kuralları çerçevesinde yapılması gerektiğini haber vermektedir (Aktepe, 2010: 21).

4.1. Tevhid İnancı İlkesi

İslam Dininin itikadi (inanca dair) konularında en başta gelen konu şüphesiz "Tevhid"dir. *"Sizin ilahınız tek bir ilahdır; O'ndan başka ilah yoktur; O, Rahman'dır, Rahim'dir (bağışlayan ve esirgeyendir) (Kur'an, 2/163)." "Allah... O'ndan başka ilah yoktur. Diridir, kaimdir. O'nu uyuklama ve uyku tutmaz. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, önlerindeki ve arkalarındaki bilir. (Onlar ise) Dilediği kadarının dışında, O'nun ilminden hiçbir şeyi kavrayıp-kuşatamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp-kuşatmıştır. Onların korunması O'na güç gelmez. O, pek yücedir, pek büyüktür (Kur'an, 2/255)." Yine tevhidle ilgili ayetlerden birisi şöyledir: "İşte Rabbiniz olan Allah budur. O'ndan başka ilah yoktur. Her şeyin yaratıcısıdır, öyleyse O'na kulluk edin. O, her şeyin üstünde bir vekildir (Kur'an, 6/102)." Anlaşıldığı üzere İslam'ın temel kaynağı olan Kura'an'ın birçok ayetinde tevhidin İslam dininin olmazsa olmazı olduğu anlatılmıştır.*

Tevhid inancı, kâinatın tek, zaman ve mekândan münezze bir yaratıcı (Allah) tarafından, tanzim edildiğine, kainattaki her şeyin kontrolünün O'nun tarafından yapıldığına ve her şeyden haberdar olduğuna inanmaktır. İnsanlar tevhid inancına göre, belli kanun, denge ve nizamlar ile yaratılan bu dünyaya O'nun kurallarına, emir ve yasalarına uyması, öğretilen görev ve yükümlülükleri yerine getirmesi için yaratıldığını bilerek hareket edip, yaşmalıdır. Allah'a olan itaat ve ibadet etmenin yanında, muamelata dair mevzularda, yani ekonomik ve ticari faaliyetlerde de Allah'ın belirlediği kural ve kaidelere uymak gerekmektedir. Bu düşünce yapısı İslami finansın kaynağını ve temelini teşkil etmiştir (Yanpar, 2015: 57)

4.2. Faiz (Riba) Yasağı İlkesi

Faiz (riba) kelimesi sözlük anlamı itibarıyla artma, şişme, çoğalma gibi anlamlarına gelmektedir. Fıkıhta ise faiz; ölçü veya tartı vasıtasıyla alımı satımı yapılan misli malların, altın ve gümüşün nakit paranın, aynı cinsten miktarını fazla bir ivazla değişimini gerçekleştirmek, mübadele etmektir. Bir sözleşmede taraflardan birine karşılıksız olarak şart koşulması nedeniyle sağlanan fayda, sözleşmenin geçerliliğini yitirmesine, fasit olmasına yol açmaktadır. Bu şekilde batıl olan her türlü alışveriş faizli işlemidir (Döndüren, 2014: 268).

İslam ekonomisinde en önce akla gelen ilkelerden birisi faiz yasağı ilkesidir. Faiz artı değer üretmediğinden, batıl mal transferi yollarındandır. Kur'an-ı Kerim'de Allah "...Bu onların alım satım (ticaret) da tıpkı faiz gibidir, demeleri sebebiyledir. Allah ticareti helal, faizi helal kılmıştır..." buyurarak faizi yasaklamıştır. Bununla birlikte Allah bir geçim vasıtası olarak, ticaretin helal mal edinme yöntemi olduğunu bildirmiştir (Kur'an, 2/275).

Ticarette mal, hak veya hizmetin alım satımından kâr elde edilmekte ve para sadece değer ölçüsü olarak kabul görmektedir. Faizde ise mal karşılığı olmayan paranın kendi kendine artması, fazlaşması söz konusudur. Yani paranın araç olmaktan çıkıp, mal olarak kabul edilmesi durumu söz konusudur. Birey ticarete atılmayıp risk almaz, yatırım yapmaz, işletme açmaz, kolay para kazanma yolu olarak faize yatırıp ekonomiye artı değer katmadan kendini garantiye alıp getiri sağlayarak parasını kullanır, şeklinde açıklanabilir. Böyle bir durumda faiz, zengini tembelleğe ve rahata itmekte, aynı zamanda çalışmanın ve çalışanın önemini kavrayamamasına neden olmaktadır. Ayrıca zengin fakir arası uçurum genişlemesiyle birlikte zenginin faizdeki parasının katlanarak artması, arka planda malın maliyetini artırmakta, piyasada üretimin daralmasına, hayat pahalılığına, enflasyona sebep olmaktadır. Zengin fakir arası dengenin bozulmasıyla suç oranlarında artış olduğu gibi suçluların daha da cesaretlenmesine, hatta sosyal patlamalar ve ihtilallere zemin hazırlanmasına sebep olabilmektedir (Bozkurt, 2018: 13). İslami finasta faiz yasağı ilkesi, toplumun ve tabii dengenin fitrat ve düzenini bozan, tembelleğe ve cimriliğe sevk eden ve infakı unutturan faizi reddetmiştir.

İslam, faizi yasaklarken zekâtı farz kılmıştır. Faizin yasaklanmasıyla insanlığa zulmetmekten, bireylerin hakkını yemekten, haksız kazanç sağlamaktan, ekonomik sorunlardan uzaklaşmış; zekât ile insanları birbirine ısındıran, toplum arasındaki zenginlik - fakirlik arasındaki refah farkını en aza indiren bir sistem kurulmuştur. Allah, zekâtın önemine binaen birçok ayette yapılmasına yönelik emirler vermiştir. Örneğin "...Allah'ın rızasını gözeterek verdiğiniz zekâta gelince, işte kat kat artıranlar zekât verenlerdir (Kur'an, 30/39)." Diğer ayette: "Allah faizi daraltır, zekâtları arttırır. Allah nankör günahkârların hiçbirini sevmez (Kur'an, 2/276)." şeklinde zekâttan övgüyle bahsetmiş ve kazançlı bir amel olduğunu taahhüt etmiştir.

4.3. Garar (Belirsizlik) ve Kumar Yasağı İlkesi

Garar, gelecekte olacak olan ve belirsizliği içeren bir terimdir. Fıkıhta garar, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan şey şeklinde tanımlanmaktadır. Bey'ül garar terimi ise mahiyeti bilinmeyen, olup olmayacağı meçhul şeylerin değişimi (mübadelesi) anlamına gelmektedir. Örneğin kaçmış bir devenin, uçan kuşların, doğmamış bir hayvanın veya denizdeki balığın satılması gibi. Garar genellikle sözleşmelerde vadede, malda ya da bedelde bilinmezlik söz konusu olduğunda gündeme gelmektedir. Hz. Peygamber (S.A.V) kumar benzeri bu şekilde bir mübadeleyi yasaklamıştır (Tabakoğlu, 2013: 296).

Kumar, akdin taraflarından birinin mutlak kazanan, diğerinin mutlak kaybeden olduğu, tam bir bilinmezliğin mevcut olduğu akittir. Kumar, bahisleşme olarak da tanımlanmaktadır. Kumarın temelinde, bahse konu şeyin sonucu hakkında taraflardan hiçbirinin bilgi sahibi olmamaları ve mal mübadelesinin gerçekleşmemesi yatmaktadır. Yalnızca malın kaybedenden kazanana transferi söz konusudur (Bayındır, 2015: 34-35).

4.4. Haram Olan Mal ve Sektöre Uzak Durma İlkesi

Fıkhi bir kural olarak, “eşyada aslanan ibahadır (serbestlik)”. Allah tarafından nasslarla yasak konulmamış veya yapılmasına izin verilmiş her çeşit şey, fiil ve davranış mübah görülmüş, yani helal sayılmıştır. Helalin tersi ise haramdır. Haram, Allah ve peygamberi tarafından kesin olarak yasaklanan şey, fiil veya davranıştır (Döndüren, 2014: 74).

İslam’da var olan yasaklar İslam ekonomisi açısından incelendiğinde sektörel ve iş etiği şeklinde ayrılabilir. Sektörel yasaklar; İslam’ın bireysel ve toplumsal hayata yönelik yasakları bulunmaktadır. Bunlardan ilk akla gelenler ise alkol ve domuz ürünlerinin tüketimine ilişkin yasaklardır. Bunlara zina; uyuşturucu ve tütün ürünleri; gibi ahlaki konuları eklemek mümkündür. Tüm bu konuların ticaretini yapmak da yasaklanmıştır (Yanpar, 2015: 73).

Keynes’in “Ekonomi doğal bir bilim değil, ahlaki bir bilimdir.” bakış açısı ile işaret ettiği iş etiği ve normlar cihetiyle haramların mahiyeti araştırıldığında, dünya ekonomileri yaptıkları işlemlerde ve buldukları tercihlerde ahlakilikten uzaklaştıkları ölçüde krizler ve bunalımlarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Duruma İslam ekonomisi yönünden bakıldığında İslam dini insanın dünya hayatı ve ölüm sonrasını içine almaktadır. İnanç, ibadet, temizlik, ceza hukuku, savaş ve aile hukuku, şahısların yeme, içme ve giyme konusunda ve görünür görünmez her türlü şeyle ilgili insanlığa sunduğu fazla sayıda bilgi ve kuralları vardır. İşte bunun gibi ekonomi açısından da birçok kural, norm, emirler ve yasaklar ayetler ve hadisler ile konulmuş, bilgiler verilmiştir. Bu ilke ve kuralları şunlardır (Yanpar, 2015: 74-75):

- Adaletli olmak,
- Dürüst olmak ve doğru söylemek,
- Sözleşmenin tarafına/taraflarına zulüm etmemek,
- Hakka riayet etmek, başkalarının hakkını yememek,
- Başkasının malını çalmak, gasp etmek gibi batıl yollardan uzak durmak,
- Verilen sözleri yerine getirmeye riayet etmek,
- Akitlere ve akitlerin tüm şartlarına bağlı kalmak,
- İhtiyaç sahibi ve mağdur ile ilgilenmek, onları kendi haline bırakmamak,
- İsraf etmemek,
- Canlılara zulmetmemek, muhtaçları korumak,

- Borcunu ödeyemeyen borçluya ödemesi yapması için mühlet vermek,
- Karaborsacılık yapmamak,
- Aldatmamak, ölçü-tartıda dikkatli davranmak,
- Fiyatları makul düzeyde tutmak

Ekonomi, bu ilke ve kuralların bahsedilen faiz, garar, kumar gibi yasaklamalarla birlikte uygulanmasıyla karakterini sağlamlaştırmakta ve ahlaki yapısına tamamlanmaktadır. İslam ekonomisinin ilkelerinin tümüne uyulmasında zorunluluk olması sebebiyle faizsiz bankalar bu prensipleri uygulamakla mükelleftir.

4.5. İçeriği Haram Olan Karma Sözleşmelerden Kaçınma İlkesi

Ortaya çıkarılan yeni finansal ürünler için karma sözleşmelerden yararlanmak aslolan ibaha, yani serbestlik olduğundan fıkıh açısından uygulanabilir, uygun bir durumdur. Dikkat edilmesi gereken husus, haram ve haramlara ulaştıracak nitelikteki uygulamaların yasaklanmış olduğudur. Dolayısıyla bu çeşit sözleşmelerin sahih (geçerli) olabilmesi için bazı menfi olmaması gereken durumlardan kaçınılması zaruridir. Kısaca karma sözleşmeler hazırlanırken uzak durulması gereken durumları şunlardır (Bayındır, 2015: 40-41):

- ✓ Nas (Kur'an ve Sünnet) ile yasaklanmış işlemler olmamalıdır.
- ✓ İçerisinde hile ile faiz uygulaması olmamalıdır.
- ✓ Faize aracılık eden işlem olmamalıdır.
- ✓ Çelişki ve zıtlık içeren sözleşmelerin bir arada bulundurulmamalıdır.

4.6. Varlığa Dayalı Finansman

Varlığa dayalı -haram kabul edilmemiş mal, ürün ve hizmetlere dayalı- finansman sağlama yapısı İslami finansın esaslarından ve karakteristik özelliklerindedir. Faizsiz bankalar bu hizmetler ve varlıkların finansmanını açık bir pazar veya serbest bir sistemde alım satım veya kiralama gibi yollarla el değiştirmek suretiyle sağlamakta, borç veya ödünç verme yoluyla menfaat sağlama niteliği taşımamaktadır. Aslında, maddi varlık, kıymet ve hizmetlere yapılan yatırımlar nakdi ve gerçek finansmanı içinde barındırmaktadır. Konusu belirli, mahiyeti açık olan projelere ve ticari faaliyetlere yatırım söz konusudur. Paraya bakış açısı ise sadece insan yapısı olan bir araç veya ölçü birimidir. Bu sebeple alım satımı yapılamaz, kiralanamaz düşüncesi ile hareket eder. Buna bağlı olarak tasarruf sahibi parası üzerinden kazanç sağlamak yerine ortaklık yolunu seçmekte ve varlığa dayalı finansmanlarla ortaklarına kazanç sağlamaktadır (Abdul-Rahman, 2015:422-424).

4.7. Risk Paylaşımı (Ortaklık)

İslami hükümlere göre herhangi bir tezatlık içermeyen ve şirket ortakları tarafından düzenlenen “ana sözleşme maddeleri”, oluşturulan sözleşme tarafların tümünü ve yöneticilerini bağlayıcıdır. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de ve hadislerde değinildiği üzere bir mümin yaptığı akitlere ve vermiş olduğu sözlere, sözleşmenin karşı tarafı bozmadığı sürece bağlı kalmak zorundadır (Döndüren, 2014: 287). Ortaklığın temelinde bir risk paylaşımı, kâr – zarar paylaşımı olduğu görülmektedir. Sermaye ve emeğin birlikte yatırıma ve üretime kanalize edilmesi, kâr ve zararın tüm tarafların birlikte omuzlanması ve benzer düzenlemelerin tamamı bir bütünü tamamlayan, nimetin ve külfetin topluma dengeli olarak yayılmasını sağlayan, parçalar hükmündedir.

5. Teorik Olarak Faizsiz ve Geleneksel Bankaların Finansal Krizlere Karşı Reaksiyonlarını Farklılaştıran Nitelikleri

Faiz esaslı finansal sistem, hem yerel hem de bölgesel ve küresel anlamda sık aralıklarla önemli finansal krizlere maruz kalmıştır. En son yaşanan küresel finansal kriz ile kapitalist ekonomik sistem ve liberal düşünce sorgulanmaya başlanmıştır. Hatta 4 Mart 2008’de Vatikan’ın resmi gazetesi ‘L’Osservatore Romano’ gazetesinde yayınlanmış bir makalede genel anlamda, İslami finans sisteminden söz edilmiş, İslami finans ve bankacılık sisteminin alt yapısını oluşturan ahlaki kuralların, güven ve bir nakit para akışı başarılı bir şekilde sağlayacağı yazılmıştır. Vatikan bile bu soruna çözüm yolları aramış ve İslami finansı ve İslami bankacılığı çözüm için tavsiye etmiştir. Yayınlanan makale Avrupa’nın tümünde gündem olmuş ve ciddi tartışmalar başlatmıştır (The Brussels Journal, 2009). Bu bölümde faizsiz ve geleneksel bankacılığın, ortaya çıkmış bir finansal krizde gösterecekleri tepkileri ve krizlerin oluşmasında finansal krizleri engelleme veya tetikleme açısından teorik olarak değerlendirmesi yapılmıştır.

5.1 Paranın Fonksiyonuna Bakıştaki Farklılık

İslam hukuku açısından paranın tanımı fıkıhçılara göre değişim göstermişse de büyük çoğunluğu tarafından paranın esasında bir değişim aracı olduğu, varlık veya emtia olmadığı kabul edilmiştir. Para, özellikle günümüzde çeşitliliği ile beraber finans sektörünün vazgeçilmez bir faktörü olmuştur. İslam hukukuna göre para mübadeleleri, paranın diğer bir para birimi ile (sarf) mübadelesi, malın para ile (satım sözleşmesi) mübadelesi ve paranın mal ile (selem) mübadelesi şeklinde mümkündür. Veyahut mübadeleden farklı olarak karz-ı hasen yoluyla aynı tutarda geri almak koşuluyla borç verilebilmektedir (Keleş, 1998: 85-94). İslam hukukuna uygun işlev yapmak zorunda olan faizsiz bankalar bu mübadeleleri uygulamaktadır.

Günümüz finansal sisteminde ise para, hem mübadele aracı hem de emtia olarak kullanılmaktadır. Geleneksel bankalar, paradan doğrudan -arada herhangi bir

varlık olmadan- belli bir vadede menfaat sağlamak amacıyla borç vermek suretiyle hareket etmektedirler. İçsel değeri olmayıp yüksek veya indirimli fiyattan alım-satımı yapılabilmektedir. Faiz, piyasanın balon gibi şişmesine yol açmakta ve ekonomik yönden bir varlığa dayanmadığından ciddi ahlaki ve sosyal erozyona ve nihayetinde finansal krizlere sebep olmaktadır (El Rifai, 2017: 279-280).

5.2. Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemlerindeki Farklılık

Faizsiz bankacılık ile geleneksel bankacılığın borca olan yaklaşımı da farklılık göstermektedir. İslam hukukunda faizsiz borçlanma uygun görüldüğünden, faizsiz fon kullandırma yöntemleri uygulanmakta ve krizler açısından olumsuz etkiye sahip menfaate dayalı borç (faiz) unsuru kullanılmamaktadır. Süreçlerinin çoğu varlık ve hizmet esaslı olan faizsiz bankalar; fon toplarken karz (menfaat amacı olmayan borçlanma) veya kâr – zarar kavramları temelinde ortaklık (emek - sermaye, sermaye - sermaye ortaklıkları); fon kullandırırken alım-satım (murabaha/peşin alım, vadeli satım), ortaklık ve kira sözleşmeleri (leasing / kiralama + satış) kullanılmaktadır. Geleneksel bankacılıkta ise hem fon toplama hem fon kullandırmada temel amaç faiz temelli -menfaate dayalı- borçlanma ile getiri sağlamaktır. (Al-Gazzar, 2014:14-15).

5.3. Kullanılan Sermaye Piyasası Araçlarındaki Farklılıklar

2008 küresel finansal krizinin doğuşunda, çıkarılan tahvil ve bono gibi menkul kıymetlerin ciddi oranda etkili olduğu görülmüştür. Özellikle ipotēge dayalı menkul kıymetleştirme krizin daha da derinleşmesine ve tüm dünyaya yayılmasına yol açan önemli bir faktör olmuştur.

ABD’de gerek faizin düşük olması gerekse olumlu beklentilerin mevcudiyeti, kullanılan konut kredilerinde artış sağlamıştır. Söz konusu konut kredilerinde ise borç veren ilgili konutu alacağını tahsil edene kadar ipotek altına almaktadır. Bankalar ve mortgage şirketleri ipotekteki bu konutları dayanak varlık göstermek suretiyle menkul kıymetleştirme yoluna gitmiş ve menkul kıymetler ihraç etmişlerdir. Özellikle ev fiyatlarının artacağı yönünde olumlu ekonomik havanın oluşmasıyla birlikte birçok yatırımcı tarafından bu ipotēge dayalı menkul kıymetler alınmıştır. Ancak faizdeki artış, ev fiyatlarındaki düşüş, ekonomideki olumsuz gelişmeler ile bankalar ve mortgage şirketleri alacaklarını toplamada sorun yaşamışlar, bunların çoğu ya zarar ya da iflas etmiştir. Bu durum zincirleme etki oluşturmuş ve menkul kıymet sahiplerinin de zarar etmesine neden olmuştur.

Faizsiz bankacılıkta ise borcun dayanak gösterilerek önceden belirlenmiş faiz kazancı sağlanması yöntemi kullanılmamaktadır. Çıkarılan menkul kıymetler esasında varlık temelli olup faiz ödemesi veya masrafi olmayan sertifikalardır. Sukuk olarak ifade edilen bu menkul kıymetler bir veya birden fazla varlıkların mülkiyetinin geniş yatırımcı kitlesine belli bir vade ile aktarılmasından ibarettir. Sermaye piyasası ürünü olarak bir yatırım projesi için de yatırımcılara sunulabilmektedir. Böylece yatırım

projesine yatırımcılar ortak edilmiş olduğundan kâr veya zarar yatırımcılarla beraber üstlenilebilmektedir. Sukuk, bono gibi ihraç edenin borcunu temsil etmeyip belirli bir varlık, hizmet veya projelerde yatırımcıların bölünmez hisse ve haklarını temsil etmektedir (Dede, 2017: 44-45).

5.4. Türev Ürünleri Kullanımı Yönünden Farklılıklar

İlk ortaya çıktığında yalnızca ithalat ve ihracatçı kurumlar ve profesyonel yatırımcılar tarafından kullanılırken, günümüzde bireysel yatırımcılara kadar ulaşabilmektedir (Yanpar, 2015: 233-236).

Türev araçları piyasasının, günümüz ekonomisinde finansal krizlerin ortaya çıkışında önemli payı bulunmaktadır. Piyasa ve ekonomilerin küreselleşmesinde önemli bir yeri olan türev ürünler, piyasanın genelini etkileyecek tarzda riski piyasaya aktarmayı sağlamaktadır. Türev ürünleri, türev piyasasının önemli bir kısmı faiz oranları temelli olduğundan ve sınırsız ihtimal bulunduğundan, finansal piyasaları etkileyen önemli enstrümanlardır. Türev ürünleri bir dayanağa istinaden çıkarıldığı için dayanak varlığın ne olduğu önemlidir. Temettü ve faiz oranları, Kredi türev araçları, başka bir türev ürününe dayalı türev araçları vb. dayanak varlıklar olması piyasa dengesini kırılgan hale getirmektedir. İlerde olası kayıp riskine karşı yatırımcıları korumak amacıyla ortaya çıkarılan türev araçları ve oluşan türev piyasası, günümüzde bankalar ve sofistike (yanıltıcı) yatırımcılar tarafından bir çeşit bahis olarak kumar mantığının olduğu bir yapıya dönüşmüştür. Böylece öncesinden tüm piyasayı daha kırılgan ve zayıf bir duruma getirmektedir (El Rifai, 2017: 274-276).

Türev ürünler piyasası geleneksel bankacılık için önemli olmakla birlikte bu bankalar kârlarının önemli bir bölümü de bu piyasadandır. Dünya Borsaları Federasyonu (World Federation of Exchanges) verilerine göre, 2016 yılında sadece borsada işlem gören vadeli işlemler (futures) ve opsiyon işlemler hacmi yaklaşık 1.7 katrilyon dolar değerine ulaşmıştır. Özellikle de bu işlem kontratları içinde faiz kontratları önemli bir yer tutmaktadır (Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, 2016: 14-15). Tezgahestü türev piyasası da buna dâhil edildiğinde dünya piyasalarını önemli ölçüde etkileyebilecek büyüklüğe ulaşmaktadır. Türev ürünleri özelliği gereği bu artışa paralel olarak piyasadaki riskler de artmaktadır.

Faizsiz bankacılığa bakıldığında ise türev ürün riski sifıra yakındır. Türev ürünleri açısından asgari seviyede risk varlığının sebebi; yatırım faaliyetleri ve emtia ticareti nedeniyle geleneksel bankalardan risk almaktadırlar. Bununla birlikte ihracat ve ithalat yapan yatırımcıların muhafazası (hedging) amacıyla spekülâtif olmamak şartıyla spot ve forward işlemler yapılabilmektedir. Faizsiz bankalarda kullanılan forward işleminin -işleyiş olarak benzer olsa da- geleneksel bankalardan iki farklı noktası bulunmaktadır. İlk farklılık; yapılan forward işlemlerinde taraflardan birisine serbestlik hakkı verilmektedir. Yani İslam hukukuna göre forward işleminden dönme

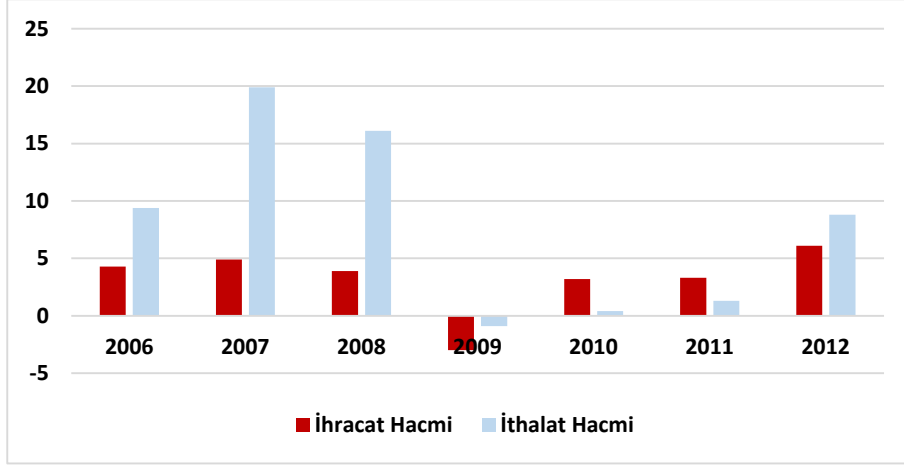
(cayma) hakkının olması gerekmektedir. Burada serbestlik hakkı, baskın olan tarafa verilmektedir. İkinci farklılık; faizsiz bankalar forward işlemlerini herhangi bir konuda ihtiyacı oluşmuş kurumsal şirketlerle yapmaktadırlar. Bireysel müşterilerle ve vurgunculuk (spekülasyon) amacı taşıyan müşteriler ile forward yapılmamakta, bundan ciddiyetle kaçınılmaktadır. Hileli yönlendirme (manipülasyon) amaçlı olmamak kaydıyla spot işlemler, konu emtia ya da dövizin aynı anda alınıp satılması faizsiz bankacılık esasları cihetiyle bir problem oluşturmamaktadır. Opsiyon ve future işlemleri ise, Malezya hariç, Ortadoğu ülkeleri ve Türkiye’de fiziki teslimata dayalı olmadığından ve cayma (serbestlik) hakkının bulunmamasından dolayı kullanılmamaktadır (Dede, 2017: 114-117).

Para piyasası işlemi olarak swap işlemlerinde ise bankanın likiditesini yönetebilmek amacıyla sadece döviz swapları kullanılmaktadır. Hazine birimlerinde nadiren ve yalnızca döviz swabı şeklinde büyük kurumsal müşterilere uygulanan işlemlerdir (Dede, 2017: 36).

Piyasalarda bazı ekonomik birimlerin, başka ekonomik birimlere nispeten daha fazla bilgiye sahip olmaları *asimetrik bilgi* olarak tanımlanmaktadır. Piyasa mekanizmasında kaynakların daha verimli kullanılması amacıyla ekonomik birimler arasında gerçekleşen bilgi dolaşımının tam olması zorunludur. Aksi halde birimler arasında asimetrik bilgi oluşur ve piyasada önemli bozuklukların ve aksaklıkların yaşanması kaçınılmaz olur (Aras ve Müslümov, 2004: 2). Faizsiz bankacılıkta, yukarıda sayılan tüm prensipler ve ahlaki alt yapısı ile asimetrik bilgi sorunu (ters seçim ve ahlaki tehlike) en alt seviyelerde olabilmektedir.

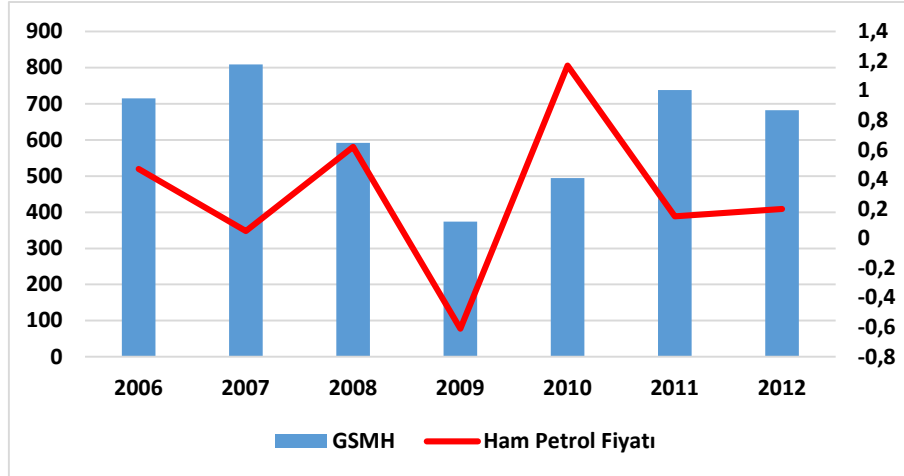
6. 2008 Finansal Krizinin Körfez Ülkeleri Faizsiz ve Geleneksel Bankacılık Kârlılıkları Üzerindeki Etkisi (Karşılaştırmalı Analiz)

Küresel ekonomik sistem, hemen hemen tüm dünya ekonomilerini içine alan ve birbirine bağlayan sistemdir. Bu sistemin lideri ABD olduğundan para birimi ABD doları, bu sistemde kullanılan en temel faktördür. Bu durumda 2008 krizinin kaynağının ABD temelli olması ve ABD dolarının dünya genelinde rezerv para olarak kullanılması krizin ülke içinden çıkıp dünya ölçeğine yayılmasına yol açmıştır. Dolayısıyla birçok ülke ekonomisini etkileyen 2008 küresel finansal krizinin Körfez ülkeleri üzerinde de önemli derecede olumsuz etkileri olmuştur.



Şekil 2: Ortadoğu İthalat ve İhracat Hacmi Yüzde Değişimi
Kaynak: IMF, World Economic Outlook Databased, Oct 2014

Küresel finansal krizin etkisiyle dünyadaki ticaret hacminde yaşanan küçülme, ithalat ve ihracatta meydana gelen daralma, Şekil 2'den anlaşılacağı üzere Körfez ülkelerinde de benzer şekilde yaşanmıştır. Bununla beraber finansal kriz, Şekil 3'teki gibi özellikle 2009 yılında, Körfez ülkeleri GSMH ve petrol fiyatlarını da negatif olarak etkilemiş, bununla ilgili olarak Körfez ülkelerinde hem reel sektör hem de finans sektörü olumsuz tecrübeler yaşanmıştır.



Şekil 3: Körfez Ülkeleri GSMH ve Petrol Ham Fiyatları Değişimi
Kaynak: EY Group, 2012: 15; EY Group, 2008: 7; Quandl: 2018

Finansal sistemin en önemli bileşeni hükmündeki bankalar da küresel finansal krizin yaşandığı yıllarda birçok yönden negatif olarak etkilenmiştir. Körfez ülkeleri bankacılık sektöründe önemli bir yeri olan ve yapısal olarak farklılık gösteren

faizsiz bankalar ile geleneksel bankaların reaksiyonları bu krizde farklılık göstermiştir. Körfez ülkeleri faizsiz bankacılık sektörü dünya faizsiz bankacılık sektöründeki payı yüksek olduğu gibi kendi içindeki bankacılık sektöründe de önemli bir pasta payına sahiptir. Sektördeki payını artırma ve İslami finansın gelişimi noktasında önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Küresel krizin sıcak olarak yaşandığı süreçte, krizden çıkış ve devam eden yıllarda faizsiz ve geleneksel bankacılığın finansal krizden nasıl etkilendikleri ve bu durumun bankaların finansal verilerine nasıl yansdığı önem arz etmektedir.

Bu bölümde, 2008 finansal krizi sürecinde ve sonrasında yirmi altı faizsiz ve geleneksel Körfez bankalarının finansal verileri dikkate alınarak, iki farklı bankacılık segmentinin net kârlılık, aktif kârlılık ve özsermaye kârlılıkları yönünden 2006-2012 döneminde sergiledikleri performans ve krizden etkilenme dereceleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Karşılaştırmaya konu olan bankalar* ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Çalışmada Karşılaştırmalı Analize Dâhil Edilen Bankalar

	Faizsiz Bankalar	Geleneksel Bankalar
Bahreyn	* Khaleeji Commercial Bank * Kuveyt Finance House * Ithmaar Bank	* Bank of Bahrain and Kuwait * Ahli United Bank * Future Bank

* Karşılaştırmada finansal verileri kullanılan bankaların hangi kriterlere göre seçildiği öncelik sırasına göre aşağıdaki gibidir:

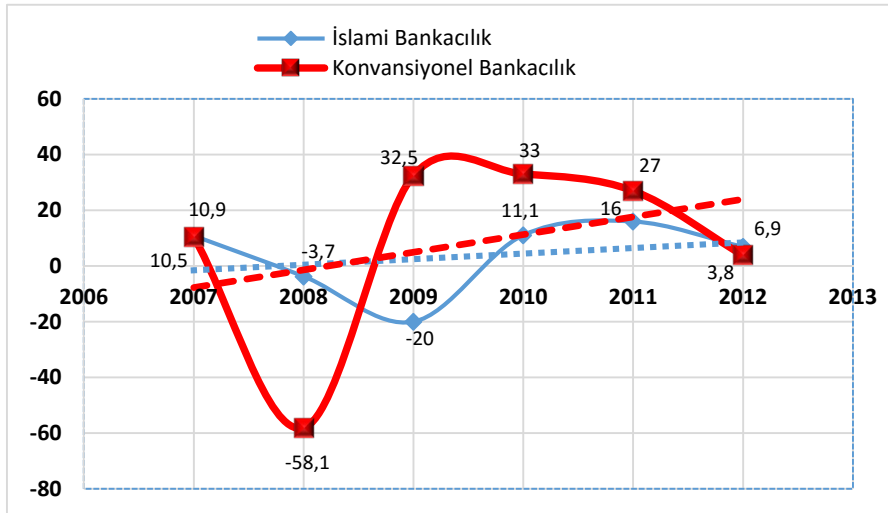
- Her ülkede önde gelen geleneksel ve İslami bankalar seçilmesi tercih edilmiştir.
- Çalışmanın dönem aralığına uygun verilerin sağlanabildiği bankalar seçilmiştir. (Bazı bankaların finansal raporlarından 2006-2012 dönemi aralığı için yeterli veri sağlanamadığından çalışmaya dahil edilmemiştir.)
- Islamic windows yani pencere yöntemi ile İslami bankacılık hizmeti veren bankalar İslami banka olarak değerlendirilmemiştir. Pencereleler üzerinden verilen İslami bankacılık hizmetlerinin geleneksel bankacılık yapan bankalar tarafından veriliyor olması sebebiyle herhangi bir şekilde çalışmaya dâhil edilmemiştir.
- Zorunlu kalınmadığı takdirde kuruluş tarihi eski olan, köklü bankalar çalışmaya dâhil edilmiştir.
- Çalışmada bankalar arasında devlet veya özel banka ayrımı kriter olarak alınmamıştır.

BAE	* Abu Dhabi Islamic Bank * Emirates Islamic Bank * Dubai Islamic Bank	* Abu Dhabi Commercial Bank * Mashreq Bank * First Gulf Bank
Katar	* Qatar International Islamic Bank * Qatar Islamic Bank * Masraf Al Rayan	* Al Khaliji Bank * Ahli Bank * Doha Bank
Kuveyt	* Kuwait International Bank * Ahli United Islamic Bank * Boubyan Bank	* Commercial Bank of Kuwait * Al Ahli Bank * Gulf Bank
Suudi Arabistan	*Al Rajhi Bank	*National Commercial Bank

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

6.1. Net Kârlılık

Gelir tablosunda bulunan dönem kârı veya zararı dikkate alınarak, kazanılan kârdan ayrılan vergi ve diğer yasal ödemelerin yapılmasının ardından oluşan tutar net kâr veya net zarardır. Net kârlılık oranı, firmanın sonuç kârlılığını ifade etmesi açısından önemlidir. Çünkü net kârlılık oranında şirketin finansman ve diğer giderleri de dikkate alınmaktadır. Net kârlılık oranının yüksek olması, firmanın net olarak kârlılığını göstermektedir (Akdoğan ve Tenker, 2001).



Şekil 4: Körfez Ülkeleri İB ve KB Toplam Net Kârlılık Açısından Karşılaştırılması**Kaynak:** Katar, BAE, Kuveyt, Bahreyn, ve Suudi Arabistan'daki seçili bankaların finansal verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

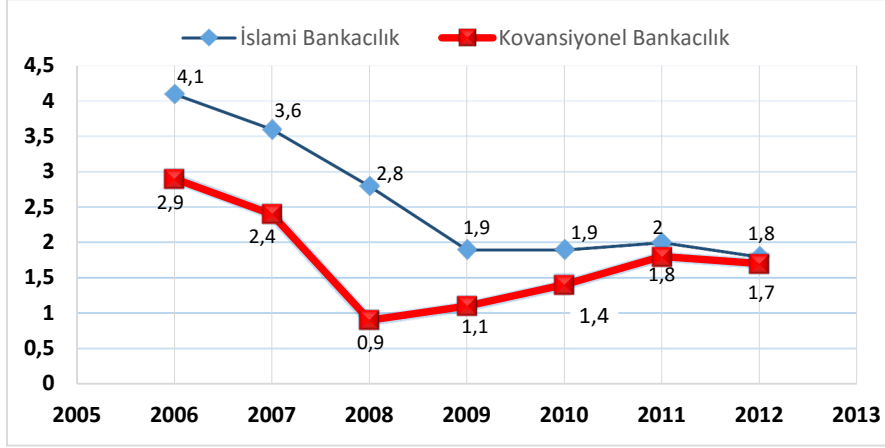
2008 finansal krizinin etkisi Körfez ülkeleri geleneksel bankalar ve faizsiz bankaların net kârlılığı açısından değerlendirildiğinde, krizin başlaması ile 2008 yılında geleneksel bankalar %58.1 gibi net kâr artış oranında agresif bir azalış yaşamıştır. Faizsiz bankaların net kârında meydana gelen değişim incelendiğinde ise birbirine kıyasla aralarında ciddi düzeyde fark bulunmakta ve faizsiz bankaların daha az zarar ettiği görülmektedir. Hatta faizsiz bankaların 2008 yılı ve 2009 yılında yaşadığı artan orandaki zararı toplamı ile birlikte bile geleneksel bankaların yalnızca 2008 yılında sahip oldukları zararı yaşamamışlardır. Bu durumdan anlaşılmaktadır ki, finansal krizin başlaması ile kriz yıllarında özellikle 2008'de net kârlar açısından faizsiz bankalar geleneksel bankalara nispeten krizden daha az etkilenmiştir.

2009 yılında faizsiz bankaların net kârlılık oranında yaşanan negatif yönlü artış devam etmiş, yani net zararında yükselme gözlemlenmiştir. Buna karşı geleneksel bankaların ise krizin etkisinden yüksek oran ile ve hızlı bir şekilde çıktığı gözlemlenmektedir. 2008 yılında yaşanan ciddi zararın ardından, 2009 yılında geleneksel bankaların çok iyi seviyede net kârlılık oranı yakaladığı görünmekte, 2010 yılında, net kâr artış oranı korunmuştur. Ancak 2010'da faizsiz bankalar kadar net kâr artış oranları arasındaki pozitif değişim oranı gözlemlenememiştir.

2010 yılından 2012'ye kadar faizsiz bankaların net kârlılıkları arasında %11,1'den %6,9'a düşüş gözlemlenmekteyken, geleneksel bankalara bakıldığında net kâr artışı açısından %33'ten %3,8'e azalan ciddi bir düşüş görülmektedir. Grafik 3'te olduğu gibi geleneksel bankaların, faizsiz bankalara göre daha hızlı ve agresif bir azalış sergiledikleri anlamına gelmektedir.

6.2. Aktif Kârlılık (Net Kâr / Aktif Toplam)

Aktif kârlılık, bir firmanın yapmış olduğu yatırımın kârlılığını, başka bir ifade ile işletmenin varlıklarını ne düzeyde verimli kullanabildiğini göstermektedir (Civan, 2009: 14). Aktif kârlılık, firmanın toplam aktiflerine oranla kârlılığın ne kadar olduğunu göstermektedir. İngilizce *return on assets (ROA)* olarak literatürde yerini alan aktif kârlılık, katsayısı büyüklüğüne göre firmanın kâr oluşturma konusunda ve varlıklarını verimli kullanma noktasında başarılı olup olmadığı konusunda gösterge mahiyeti taşımaktadır (Investopedia, 2017).



Şekil 5: Körfez Ülkeleri İB ve KB Toplam Aktif Kârlılıkları

Kaynak: Katar, BAE, Kuveyt, Bahreyn, ve Suudi Arabistan'daki seçili bankaların finansal verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

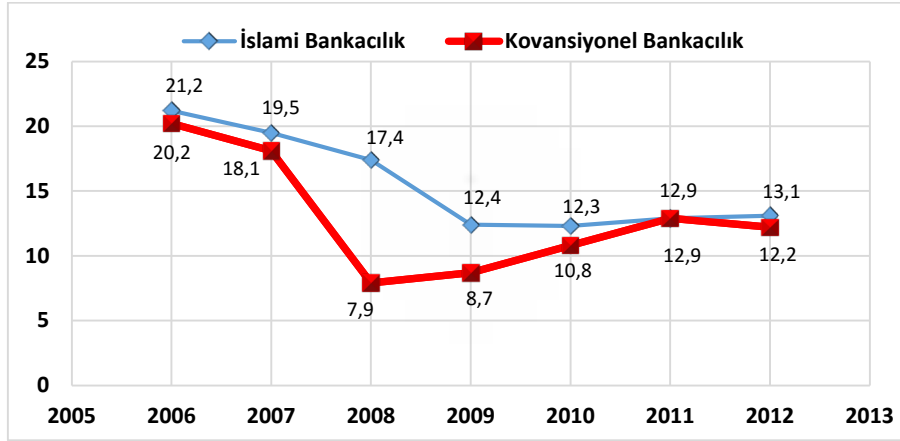
Aktif kârlılık, bankaların kâr oluşturmada aktif kârlılık büyüklüğüne göre başarılı veya başarısız olduğunu gösterdiğinden çok önemlidir. Buna göre Körfez ülkelerindeki bankacılık modellerinden hangisinin katsayıları daha yüksek ise o bankacılık sektörünün daha iyi performans sergilediği ve başarılı olduğu anlaşılmış olacaktır.

Körfez ülkeleri faizsiz bankacılık ROA katsayılarına bakıldığında hem kriz sürecinde hem de kriz öncesi ve sonrası geleneksel bankalara kıyasla aktif kârlılıklarının dönem boyu hep yüksek seviyede olduğu görünmektedir. ROA katsayılarının artış ve azalış cihetiyle değişim oranları incelendiğinde, iki bankacılık modeli arasındaki katsayı farkı 2006 ve 2007 yıllarına göre 2008 yılında önemli ölçüde artmış, makas aralığı genişlemiştir. Bu durum ROA açısından, görece daha keskin azalışa sahip olan geleneksel bankaların finansal krizden faizsiz bankalara göre daha fazla olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Grafik 4'e göre, her ne kadar geleneksel bankaların aktif kârlılığında 2009'dan sonra görece artış yaşansa da faizsiz bankaların aktif kârlılık seviyesine ulaşamamış olduğu görünmektedir. Dolayısıyla ROA açısından faizsiz bankaların 2006-2012 dönemi boyunca daha iyi performans gösterdiği, toplam aktifler açısından kârlılık sağlamada daha başarılı oldu göze çarpmaktadır.

6.3. Özsermaye Kârlılığı (Net Kâr / Özsermaye)

Özsermaye kârlılığı, her bir birim sermaye için kaç birim kâr edildiğini belirten bir gösterge olup firmanın ortaklarının koyduğu sermaye karşılığında ne kadar kâr edildiğini göstermektedir. İngilizce de *return on equity (ROE)* olarak literatürde yerini alan özsermaye kârlılığı, net kârın özsermayeye bölünmesi ile ortaya

çıkılmaktadır. İşletmenin yönetim açısından performansını gösteren önemli bir kârlılık göstergesidir. Ayrıca, ROE'nin yüksek olması, kaynak verimliliğini de göstermektedir (Aydeniz, 2009:265-266). Özsermaye kârlılığı, yönetim performansını ve ortakların sermayeleri ölçüsünde ne kadar kâr ettiklerini gösterdiğinden, banka karşılatırlmalarında önemli bir ölçüttür.



Şekil 6: Körfez Ülkeleri İB ve KB Toplam Özsermaye Kârlılıkları

Kaynak: Katar, BAE, Kuveyt, Bahreyn, ve Suudi Arabistan'daki seçili bankaların finansal verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2006 ve 2007 yılında Körfez ülkeleri faizsiz bankacılık özsermaye kârlılığı katsayıları geleneksel bankalara nispeten yüksek olup birbirine çok yakındır. Ancak küresel finansal kriz sürecinde özellikle 2008 yılında faizsiz bankaların lehine olacak şekilde, ROE katsayıları arası farkın önemli derecede genişleyerek arttığı görülmektedir.

Körfez ülkeleri geleneksel bankacılık aktif kârlılığında keskin bir negatif yönlü hareket olmuş, ancak 2009 yılında hafif de olsa yukarı yönlü ivme yakalamıştır. Geleneksel bankaların özsermaye kârlılıklarındaki artış, düşüşü devam etse de faizsiz bankaların ROE katsayıları altında kalmıştır. Gerek kriz sürecinde ve gerek kriz sonrasında faizsiz bankacılık, geleneksel bankacılık özsermaye kârlılığı katsayılarından daha az olmamış ve yüksek seviyelerde olmuştur. Dolayısıyla bu konuda faizsiz bankalar, kriz yıllarının içinde olduğu 2006-2012 dönemde öz sermayelerine göre kârlılık oranlarında daha iyi seviyede oldukları ve kaynaklarını daha verimli kullandıkları anlaşılmaktadır.

Faizsiz bankacılığın önceki kısımda sayılan reel sektörü beslemesi, parayı sadece değişim aracı olarak görmesi, faaliyetlerinde ahlaki alt yapısı ile hareket etmesi ve kullandıkları sermaye piyasası ve türev araçlarındaki farklılıklar ve kısıtlılıklar, bu üç kârlılık kalemlerinde iki bankacılık sektörü arasında kriz yıllarında yukarıdaki sonuçların çıkmasında etkili olmuştur.

7. Sonuç

2008 küresel finansal krizi ile dünya ekonomisi önemli bir sınavdan geçmiş ve ülkelerin finans sistemi özellikle bankacılık sektörü ciddi zarar görmüştür. Model olarak farklı bankacılık sektörleri olan faizsiz ve geleneksel bankaların bu krizden nasıl etkilendikleri de merak konusu olmuştur. Çalışmada, faizsiz bankacılığın önemli oranda gelişme gösterdiği Körfez ülkeleri üzerinden faizsiz bankacılık ve geleneksel bankacılıkta 2008 finansal krizi etkisinin ne oranda olduğu üç farklı kârlılık göstergeleri üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Karşılaştırma yapılırken ROA ve ROE katsayıları, net kârlılıkta olduğu gibi artış oranlarındaki pozitif veya negatif değişim değil, katsayılarının büyüklükleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında bu iki bankacılık sektörü net kârlılık, aktif kârlılıkları ve özsermaye kârlılıkları kriz süreci ve krizden çıkış şeklinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Çalışma sonucunda, finansal kriz sürecinde; Körfez ülkeleri faizsiz bankacılık sektöründe gerek net kârlılık, gerekse aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığında daha başarılı ve performansının daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Kriz sürecinde faizsiz bankaların, kârlılıklar açısından finansal krize daha etkin direnç gösterdiği göze çarpmaktadır.

Finansal krizden çıkışta ise; geleneksel bankaların yalnızca net kârlılık açısından daha başarılı olduğu doğrudan gözlemlenebilmektedir. Ancak aktif kârlılık ve özsermaye kârlılık açısından incelendiğinde ise katsayılarının daha yüksek olması sebebiyle faizsiz bankaların aktiflerinin ve özkaynakların verimli kullanımı yönünden geleneksel bankalara kıyasla daha etkin ve hızlı bir performansla başarılı olduğu açıkça görünmektedir.

Bu çalışma ile faizsiz bankacılık, krizlerin ortaya çıkmasını engelleyen, reel sektörü ve üretimi destekleyen uygulama ve faaliyetleriyle, kriz zamanlarında da geleneksel bankalara göre krizden daha az etkilenen bir bankacılık sektörü olduğu anlaşılmıştır. Finansal sisteme, dolayısıyla ekonomiye ve topluma olumlu anlamda katkı sağlayan faizsiz bankacılığın yaygınlaşması ve piyasada pasta payının artırılması için ilgili otoritelerin aksiyon alması gerekmektedir. Ayrıca farkındalığın artması ve ürün yelpazesinin genişlemesi için akademisyenler, sektör temsilcileri ve fiki danışma kurulları yoğun işbirliği içinde olmaları halinde faizsiz bankacılık sektörü daha hızlı bir şekilde büyüyecektir.

Kaynakça

- AAOIFI. (2012). *Faizsiz Bankacılık Standartları*. (Editör: M. Odabaşı ve İ. E. Aktepe). İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Abdul-Rahman, Y. (2015). *İslam'da Bankacılık ve Finansın*. (Editör: S.Tuğ ve A.Tuğ) İstanbul: İstanbul Sabahattı Zaim Üniversitesi.
- Abu Dhabi Islamic Bank. (2018). "ADIB Financial Results - Investor Relations (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". UAE. 20 Ocak 2018 tarihinde http://www.adib.ae/en/Pages/Personal_Investors_Relations_Financial_Result.aspx adresinden erişildi.
- Abu Dhabi Commercial Bank. (2018). "Abu Dhabi Commercial Bank Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". UAE. 20 Ocak 2018 tarihinde <https://www.adcb.com/about/investorrelations/financial-reports/default.aspx> adresinden erişildi.
- Afşar, M. (2006). "Finansal Sistem ve İşleyişi". 27 Nisan 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/426382> adresinden erişildi.
- Ahli Bank (Qatar). (2018). "Ahlibank Financial Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". 05 Ocak 2018 tarihinde <http://www.ahlibank.com.qa/sub.aspx?pageid=768> adresinden erişildi.
- Ahli United Bank (Bahran). (2018). "Ahli United Bank Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". 22 Ocak 2018 tarihinde http://www.ahliunited.com/bh_ar.html adresinden erişildi.
- Ahli United Bank. (2018). "Ahli United Bank Kuwait Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". Kuveyt. 02 Ocak 2018 tarihinde <http://www.ahliunited.com.kw/en/about/investors/> adresinden erişildi.
- Akdoğan N. ve Tenker N. (2001). *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi, 7. Baskı.
- Akın, C. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. İstanbul: Kayhan Yayınları.
- Aktepe, İ. E. (2010). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Al Ahli Bank Of Kuwait K.S.C.P. (2018). "Al Ahli Bank of Kuwait K.S.C.P. Annual Reports (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". Kuveyt. 02 Ocak 2018 tarihinde <https://abk.eahli.com/abk/InvestorRelations.aspx?id=01> adresinden erişildi.
- Al Rajhi Bank. (2018). Al Rajhi Bank Financial Results (2006, 2007, 2008, 2009, 2010,

- 2011, 2012). Suudi Arabistan. 02 Ocak 2018 tarihinde <http://www.alrajhibank.com.sa/en/investor-relations/pages/financial-results.aspx> adresinden erişildi.
- Alantar, D. (2008). “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”. 03 Ekim 2017 tarihinde http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_FinansalKriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf adresinden erişildi.
- Al-Gazzar, M.M. (2014). The Financial Performance of Islamic vs. Conventional Banks: An Empirical Study on The GCC & MENA Region. Faculty of Business, Economics and Political Science Bachelor’s Dissertation / Senior Year Project, 113035, 17 June 2014.
- Alkhaliji Bank. (2018). “Alkhaliji Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)”. Katar. 25 Ocak 2018 tarihinde <https://www.alkhaliji.com/web/investor-relations/annual-reports> adresinden erişildi.
- Aras, G. ve Müslümov, A. (2004). Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Etkileri. *İktisat, İşletme-Finans Dergisi*, 222(19), 55–65.
- Armağan, S. (2005). *İslam Ekonomisi*. İstanbul: Gündönümü Yayınları.
- Aydeniz, E. Ş.(2009). Makroekonomik Göstergelerin Firmaların Finansal Performans Ölçütleri Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: İMKB’ ye Kote Gıda ve İçecek İşletmeleri Üzerine bir Uygulama. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 27(2), 263-278.
- Masraf Al Rayan (2018). *Masraf Al Rayan Bank Annual Reports (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)*. Katar. 24 Ocak 2018 tarihinde <https://www.alrayan.com/english/investor-relations/annual-and-quarterly-financials> adresinden erişildi.
- Bank Of Bahrain And Kuwait. (2017). “BBK Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)”. Bahreyn. 28 Aralık 2017 tarihinde <https://www.bbkonline.com/InvestorRelations/Financials/Pages/annualreports.aspx> adresinden erişildi.
- Bayındır, S. (2015). *Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans (Para ve Sermaye Piyasaları)*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Boubyan Bank. (2017). “Boubyan Bank Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)”. Kuveyt. 28 Aralık 2017 tarihinde <http://www.bankboubyan.com/en/investors/annual-reports/> adresinden erişildi.

- Bozkurt, M. İ. (2018). Faizsiz Bankacılıkta Finansal Sistem. *İLSAM İlahiyat İlimleri Araştırma Merkezi (Faizsiz Bankacılık Özel Sayı)*, 12-14, Bursa: İhlas Gazetecilik A.Ş.
- Commercial Bank Of Kuwait. (2017). "CBK Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". Kuveyt. 28 Aralık 2017 tarihinde <https://www.cbk.com/About-CBK/Investors-Relations/Annual-Reports> adresinden erişildi.
- Dede, K. (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Demir, F., Ermişoğlu, E., Karabıyık, A. ve Küçük, A. (2008). *ABD Mortgage Krizi* (3). Ankara: BDDK.
- Doha Bank Qatar. (2018). "Doha Bank Qatar Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". Katar. 05 Ocak 2018 tarihinde <http://dohabank.qa/investor/financial-reports/annual-reports/> adresinden erişildi.
- Döndüren, H. (2014). *İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi*. İstanbul: Kampanya Kitapları Altınoluk Yayın.
- Dubai Islamic Bank. (2017). "Dubai Islamic Bank Financial Reports - Financial Information (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". UAE. 27 Aralık 2017 tarihinde <http://www.dib.ae/investor-relations/financial-information/financial-reports> adresinden erişildi.
- El Rifai, T. (2017). *İslami Finans ve Yeni Finansal Sistem*. Ankara: Buzdağı Yayınevi.
- Emirates Islamic Bank. (2017). "Emirates Islamic Bank Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". UAE. 27 Aralık 2017 tarihinde <https://www.emiratesislamic.ae/eng/about-us/annual-reports/> adresinden erişildi.
- Ergin, B. (2014). "Balonu yine şişiriyorlar" Sabah Gazetesi, 08 Mayıs 2018 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2014/06/04/balonu-yine-sisiriyorlar> adresinden erişildi.
- EY Group. (2008). *The Islamic Funds and Investments Report*. Dubai.
- EY Group. (2012). *The World Islamic Banking Competitiveness Report 2011-2012*.
- Future Bank. (2017). Future Bank Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012). Bahreyn. 20 Aralık 2017 tarihinde <http://www.futurebank.com.bh/reportdownloads.asp> adresinden erişildi.
- First Gulf Bank. (2017). "FGB Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011,

- 2012)". UAE. 28 Aralık 2017 tarihinde <http://www.fgb.ae/en/investor-relations/annual-reports.aspx> adresinden erişildi
- Gulf Bank. (2018). "Gulf Bank Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". Kuveyt. 03 Ocak 2018 tarihinde <http://www.gulfbank.com/eng/aboutUs/reports/annualReports.jsp?t=152393161103> adresinden erişildi.
- IMF. (2014). World Economic Outlook Database, October 2014. 07 Nisan 2018 tarihinde http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/weodata/weorept.aspx?sy=2005&ey=2012&scsm=1&sc=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=001%2C110%2C200%2C406&s=PCIPCH%2CTRADEPCH%2CTM_RPC%2CTX_RPC&grp=1&a=1&pr1.x=33&pr1.y=14 adresinden erişildi.
- Investopedia. (2017). "Aktif kârlılık nedir?". 15 Nisan 2018 tarihinde <http://www.businessht.com.tr/piyasalar/haber/1583151-aktif-krilik-nedir> adresinden erişildi.
- Ithmaar Bank. (2017). "Annual Reports-Ithmaar Bank (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". Bahreyn. 28 Aralık 2017 tarihinde https://www.ithmaarbank.com/ithmaar-investor-relations/annual_reports adresinden erişildi.
- Keleş, A. (1998). *İslam'a Göre Para Kavramı*. Uludağ Üniversitesi. 12 Ocak 2018 tarihinde http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/İslama_Gore_Para_Kavrami.pdf adresinden erişildi.
- Khaleeji Commercial Bank. (2017). "Investor Relations Financial Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011,2012)". Bahreyn. 28 Aralık 2017 tarihinde <http://khcbonline.com/en/InvestorRelations/financial-reports> adresinden erişildi.
- Koç, S., Bağcı, A. ve Işık, K. C. (2016). Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Performansları Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Ölçeği (2002-2012). *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 227-256.
- Kutlu, H. A. ve Demirci, N.S. (2011). Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim 2011, 121-135.
- Kuwait Finance House (Bahrain) B.S.C. (2017). "Kuwait Finance House (KFH) Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". Bahreyn. 29 Aralık 2017 tarihinde <https://www.kfh.bh/en/media/annual-reports/>

adresinden erişildi.

Kuwait International Bank K.S.C. (2018). "Kuwait International Bank Annual Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". Kuveyt. 03 Ocak 2018 tarihinde <https://www.kib.com.kw/Enannualreports.cms> adresinden erişildi.

Mashreq Bank. (2017). "Mashreq Bank Annual Financial Reports (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". UAE. 28 Aralık 2017 tarihinde <https://www.mashreqbank.com/uae/en/investor-relations/financial-information/annualreports> adresinden erişildi.

Özer, K. Ve Şekeroğlu, S. (2017). Bankacılıkta Yükselen Değer. *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi (BAFAD)*, 4(2), 15-25.

Özsoy, M. Ş. (2012). *Sağlam Bankacılık Modeli İle; Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Bilnet Matbaacılık.

Qatar International Islamic Bank. (2018). "QIIB Interim Financial Reports (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". 05 Ocak 2018 tarihinde <http://www.qiib.com.qa/Documents/List/InterimReports> adresinden erişildi.

Qatar Islamic Bank. (2018). "Financial Reports - Qatar Islamic Bank (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012)". Katar. 05 Ocak 2018 tarihinde <https://www.qib.com.qa/en/InvestorRelations/financial-information/financial-reports.aspx> adresinden erişildi

Quandl. (2018). "OPEC Crude Oil Price". 12 Nisan 2018 tarihinde <https://www.quandl.com/data/OPEC/ORB-OPEC-Crude-Oil-Price> adresinden erişildi.

Sönmez C. (2009). Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Tabakoğlu, A. (2013). *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.

TCMB. (2010). Finansal İstikrar Raporu, Sayı:10, Mayıs 2010, Ankara.

The Brussels Journal. (2009). "Vatican Paper Supports Islamic Finance. France Wants Its Share of Sharia Banking." 01 Kasım 2017 tarihinde <https://www.brusselsjournal.com/node/3819> adresinden erişildi.

Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği. (2016). "Finansal Piyasalar". 24 Haziran 2018 tarihinde <https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/2-finansalpiyasalar-2016.pdf> adresinden erişildi.

Yanpar, A. (2015). *İslami Finans: İlkeler, Araçlar, Kurumlar*. İstanbul: Scala Yayıncılık.



SEĞİR-NÂMELER VE LATİF'İN SEĞİR-NÂMESİ

Seğirname's and Latifi's Seğirname

Müzahir KILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü/Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

muzahirk@msn.com



<https://orcid.org/0000-0003-3167-2099>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute AİCUSBED 4/2, Ekim-October 2018 / Ağrı ISSN: 2149-3006 e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	02.08.2018
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	01.10.2018
Sayfa- <i>Pages</i> : 97-104	10.31463/aicusbed.450329



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

iThenticate

SEĞİR-NÂMELER VE LATİFİN SEĞİR-NÂMESİ

Seğirname's and Latifi's Seğirname

Müzahir KILIÇ

Özet

İnsanlık tarihine bakıldığında geleceğe ait olayları tahmin etme merakı onları bazı farklı bilim alanları oluşturmaya sevk etmiştir.. Bugün var olan müspet bilim yolları bilgi edinme açısından geleceğe ait kesin bir bilgi edinmek mümkün değildir. Gaib bilgisi ancak Allah'a ait olmasına rağmen insanlar bu konudaki meraklarını gidermek için yine de birtakım işaretlerle; fal, istidrac, seğirme ve tecrübevi yollara başvurulmuştur. Özellikle İslam dinin bu tür yaklaşımları kabul etmediği halde seğirme olayını bir işaret kabul ederek geleceğe ait tahminlerde bulunmak, kültürümüzde farklı bir alan oluşturmuştur. Türk tarihine bakıldığında Göktürk harfleriyle yazılmış bir *İrk Bitig* adlı fal kitabına rastlanmaktadır. Seğirnâ-meler, Zülkarneyn ve Danyal'a nispet edilmektedir. Bu konuda ilk edebi çalışmalar 1960 yıllarına dayanmaktadır.

İnsan vücudu ve azalarının hareketleri, seğirmesi kişinin geleceğiyle ilgi kurulmuş, bu seğirmeler o kişinin sağlık başta olmak üzere gelecekteki durumlarıyla ilgili bazı tahminlerin yapılmasına sebep olmuştur. İnsan vücudunun ve uzuvlarının şekli özellikleri "kıyafetnâme" adıyla bilinen bir ilmin konusu olurken; kaş, göz ve diğer organların bir bölümünün seğirmesi "*seğir-nâme*"lerin konusunu oluşturmuştur. Gün içerisinde damarlarımızın alışlagelmişin dışında hızlı bir şekilde attığını hissederiz. Bu durum kalbin o noktaya kanı pompalamasından kaynaklanır. Bedensel olarak normal sayılabilecek bu hareketler ruhsal olarak ileriye yönelik kişinin dünyasında bazı olayların işareti olarak kabul edilir.

Anahtar Kelimeler: Seğirnâme, gelecek, kehanet, titreme

Abstract

Looking at the history of humanity, the interest in predicting future events has led them to create some different fields of science. It is not possible to obtain a certain knowledge of the future in terms of acquiring knowledge of the scientific pathways that exist today. Although the knowledge of future belongs to Allah, people still have some signs to satisfy their curiosity; prophecy, istidrac, twitch and experienced ways have been resorted to ways were applied. Despite the fact that Islamic religion rejects such approaches, it

has become an area of our culture to make predictions about the future by accepting twitching as a sign. When we look at Turkish history, we see a book titled İrk Bitig written in Göktürk letters. Seğirnâme's is relative to Zülkarneyn and Danyal. The first literary works in this regard are based on 1960s.

The movements of the human body and its inhabitants are based on to the future of future of person, and these movements have caused some predictions about the health of that person, especially in the future. While the characteristic features of the human body and limbs are a matter of knowledge known as "clothes"; Eye, and a part of the other organs' seğirme created the subject of " Segîr-nâme ". During the day, we feel that our vessels are quickly blown out of the ordinary. This is the result of the heart pumping blood to that point. These movements, which may be regarded as physically normal, are spiritually capable of marking events in the world of the forward person.

Keywords: Seğirnâme, future, prophecy, shivering

Giriş

1.Seğirnâme (İhtilâc) :

Seğirme, lügatte 1. çarpıntı, çarpınma 2. Seğirme 3. Etlar gevşeyip büzülme 4. Havale nöbeti tutma (Devellioğlu:501) manalarına gelir. İhtilaç kelimesi mana itibariyle hareket etmek, oynamak demektir. İhtilaç-nâme, halk dilinde vücut azalarından herhangi bir yerin seğirmesidir. Bu seğirme bazı insanlarda sürekli olarak devam ediyorsa hastalıktan dolayı olabilir ama kısa bir süre devam ediyorsa bu bizim açıklamaya çalıştığımız türden seğirmedir. Yani sebepsiz bir kaç defa kıpırdamak, oynamak şeklinde olan, bazen de bir iki gün devam eden ve kendiliğinden kaybolup giden seğirmeler ana hatları ile şu şekilde tanımlanmaktadır. "Seğirme, hafif kıpırdamak ve daha çok vücudun bir yerinde deri ile birlikte derinin hemen altındaki kasların hafifçe oynaması anlamına gelir. Vücudun bazı uzuvlarında görülen bu kıpırdama zamanla, insanoğlu tarafından ilerleyen zamanlarda olacağı tahmin edilen menfi ve müspet haberlere yorulur olmuştur. Yorulan bu haberlerin tahminin ötesine geçememesi bu yorumların fal menşei olduğunu gösterir. Daha çok sözlü anlatım türleri arasında yer bulan bu yorumlar, daha sonraları yazıya aktarılmıştır. Adına "Seğir-nâme" denilen bu türle alakalı "Türk edebiyatında, değişik hacimlerde eserler, risaleler meydana getirilmiştir." (Sür:288)

İlm-i fal, ilm-i cifr ilm-i kıyafet, ihtilâc ilmi ve benzeri ilimler insanın hep merak dürtüsünün gereği olarak oraya çıkmıştır ki bunlar hiçbir şeyin tesadüfi olmadığını, her sebep bir sonuca delalet eder, yaklaşımından beslenir. Kaşın, gözün ve diğer azaların oynaması, gelecekte olacak bir olaya işarettir. Ama bunun gerçekleşme düzeyi, veya herkese göre aynı sonuçları oluşturması birebir aynı olamaz. Bu sebep ve sonuçlar ortaklaşa bir kanaatin tezahürüdür. Küçük farklılıklar bu kuralı bozamaz. İnsanlar tarih boyunca yaşadıkları anı ve

gelecekleriyle ilgili bazı durumları tahmin etme merakı içinde olmuşlardır. Özellikle vücuttaki kasların titreme ve çırpınması bir işaret olarak kabul edilmiş her bir azadaki kasların titremesi farklı yorumlanmıştır. Bu yorumlar genelde iki grupta toplanır. 1. Gelecek için iyiye yorumlanan titreme veya deprenmeler. 2. Gelecek için kötüye yorumlanan titreme veya deprenmeler. Baştaki muhtelif kaslardan ayaklara kadar bütün kasların deprenmesi, damar atması, titremesi tecrübeye dayalı yorumlara sebep olmuştur. Hatta uzuvlardaki kasların sağ-sol, ön-arka, aşağısı ve yukarısı olumlu-olumsuz farklı değerlendirilmiştir.

Merak insana özgü bir duygudur. İnsan geçmişi, geleceği ve içinde yaşadığı evreni neden ve sonuçları ile merak eder. Bu duygu, öylesine güçlüdür ki önüne geçilmesi de bu anlamda mümkün değildir. Zaman bakımından ileride olanı, gerçekleşmesi beklenen zamanı karşılayan gelecek de bu yönüyle merak duygusunun öncelikli ilgi sahasını oluşturur. Geleceğin merak edilmesindeki bu doğallık, geleceğe gelmeden hükmetme isteğine cevaplar sunma iddiasında olan bir kısım gaybî ilim şubelerini ve bu işi meslek edinen sayısız kâhin, münecim ve sihirbazı da beraberinde getirmiştir. Çalışmamız da bu ilim şubelerinin vücuttaki titremelerden hareketle geleceğe ilişkin hükümlerini içeren bir türü, ihtilâç-nâme/seğir-nâmeleri konu edinmiştir (Sümbüllü ve Gözitok, 2017:105-106).Varlığını oldukça masum yorumlar eşliğinde yüzyılımızda da sürdürmeye devam eden bu türün uzun soluklu bu yaşam serüveninin halk bilimi açısından incelenmeye değer görülmesi de bu çalışmanın çıkış noktasını . oluşturmuştur.

Her toplumda olduğu gibi Türklük dünyasında da pek eskiden beri bu konulara ilgi duyulmuştur. Nitekim IX. Yüzyıldan kalan ve Göktürk harfleri ile yazılmış olan İrk Bitig adlı bir fal kitabı bu ilginin yazılı bir belgesi durumundadır. (Ersoylu, 1985: 27).

Bu konuda Zajaczkowski tarafından 1960 yılında Sarajevo şehrinde Gazi Hüsrev Kütüphanesindeki 733 numarada kayıtlı eserdeki seğir-name üzerine bir çalışma yapmıştır. M. Kemal Özergin tarafından 1967 yılında yapılan çalışma ilk örneklerden biridir. Mevlana Müzesi 20179 numarada kayıtlı yazma bir mecmuanın 126-127 sayfalarındaki Seğir-nâme başlıklı metin Halil Ersoylu tarafından çalışılmıştır. Bu konuyla ilgili kitap ve makale düzeyindeki bazı çalışmalar da kaynakçada belirtilmiştir.

Marifet-nâme'de İbrahim Hakkı Hazretleri, beden halleriyle ilgili olarak ihtilâç/ seğirme konusuna ayrı bir yer vermiştir. "Bedenin damarları içinde kan dolaşımının bazı engellere uğraması sebebiyle ciltte görünen organ seğirmesinin delillerini bildirir" başlığıyla;

"Ey aziz hikmet ehli derki:

<i>Muhteliç olsa gerek</i>	<i>- Bir yerin eyle nazar</i>
<i>Bunda kıl ahkâmı yâd</i>	<i>-Şüphesiz et i'timâd</i>
<i>Kim damar oynarından</i>	<i>-Hak'tır onu depreten</i>
<i>Anla işârâtını</i>	<i>-Bekle beşârâtını"</i>

Bir yerin seğirince oraya dikkatle bak. O zaman anlattıklarımızı hatırla ve şüphelenmeden bize güven. Seğiren bir damarı depreten, titreten Cenâb-ı Hak'tır. O işaretleri anla, öğren ve müjdelerini bekle (Ulusoy, 163-164).

İhtilâç veya seğir-nâme adıyla bilinen kas oynamaları ile ilgili bilinen en önemli eser Marifet-nâme adlı eserin bir bölümüdür. Bu eserde İbrahim Hakkı Hazretleri Kıyafetname başlığının bir bölümünde seğir-nâmelerden bahsetmektedir. Baş ile başlayan seğirme konusu, ayak kaslarının seğirmesi ve alametleri anlatılmaktadır. Elbette gaybı Allah bilir. İhtilâç konusu tecrübevi yoruma dayanan bir durumdur. Aşağıda da numaraları verilen seğir-nâmelerin çokluğu, bu konuya verilen ilgiyi göstermektedir. Edebiyatın türleri arasında değerlendireceğimiz bu konu, çalışma alanı olarak da birçok araştırmacının dikkatini çekmiş, başta İbrahim Hakkı Hazretlerinin eseri olmak üzere mensur ya da mensur birçok eser üzerine çalışma yapılmıştır (Sümbüllü, 2010).

Bu çalışmada Latif adlı birine ait, 2 varaktan oluşan mensur yazma bir eser olan "Haza Bâb-ı Seğir-nâme budur, Latif " adlı eseri tanıtmaya çalışacağız.

Latif kimdir, başka eseri var mıdır? Bu soruların cevabını verecek bir bilgiye ulaşılamadı. Şuara tezkirelerinde adı geçen Latif'le bir ilgisi olup olmadığına dair bir bağ da kurulamadı. Ekte yazma nüshasının kopyası verilen eserin tamamında farklı konularda yazılmış birçok risale ve şiirler vardır.¹

Yazma eserlerle ilgili kayıtları araştırdığımızda 34 seğir-nâme kaydına rastlanmıştır. Bu çalışmamızda, Latif adlı şairin yazma bir nüshasını tanıtılacaktır. Nesir halinde 30 satır ve iki sahifeden oluşan eserin kaydı şöyledir: Seğir-nâme 06 Mil Yz A 202/2 197x131 mm. 20b-21a

2.yazmalar.gov.tr 'de kayıtlı seğir-nâme yazmalarının kayıt numaraları

06 Mil Yz A 2220/2	Colbert, 6457/Regius,1348,3,3.
06 Mil Yz Cönk 65/4	Arundel, Or. 8/5
03 Gedik 17617(a)	Sloane 1081/5
26 Hk 1058/1	Sloane 3033/6
05 Ba 1692/6	Sloane 7903/1
19 Hk 3024/2	Barb. Orient. 42/3
06 Hk 2560/1	MS Turk. e. 112
37 Hk 1796/2(a)	R 844/1
37 Hk 3912/11	R 3551/2
16 Or 544/1	R 8777/2
37 Hk 2060/6	Haleb 388/17
37 Hk 3833/2(a)	Ma'arifi Esrari Türkî Talat 7
06 Hk 3760/4	2179/5
06 Hk 3952/2	06 Mil Yz A 6092/5
Vat. Turco 49/III	06 Mil Yz A 5724/4
Gaulmin/Regius, 1276.	06 Mil Yz A 202/2
22 Sel 122/2	

¹ Bu makale; Atatürk Üniversitesi ATASEM, Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Bilgi Şöleni'nde sunulan bildirden üretilmiştir. Erzurum, 12-14 Mayıs 2017

2.Metin

Hâzâ bâb-ı seğirnâme-i Latif

Eğer başın ortası seğirse şeref ve saadet bula veya cemaatle sefere gide
Ve Eğer başın önü seğirse halk anı dost tutalar güzîde ve şîrin ola. Ulular nazar
kılıp mal ve devlet bula.

Eğer başının ardı seğirse gussa zayil olup halas ola maldan ferah bula

Eğer başının ard yanı seğirse belâdan emin olup mal halas ide

Eğer başının sol yanı seğirse muhâlif sözler işide sefer vâki' ola, düşmanı kahr
ola mal hâsıl ola

Ve Eğer sağ gözü seğirse faide erişe, Eğer sağ gözün kuyruğu seğirse andan iyi
söz nakl edeler. Eğer sağ gözü yukarı kapağı seğirse izzet ve ferah bulup gayet
kimesneler gele sevine, muradı hâsıl ola.

Eğer sağ gözün aşağı kapağı seğirse rahat olup murâd hâsıl ede.

Eğer sağ gözün ağı seğirse hurrem olup sıhhat bula gâyb gele, şâd hâtır ola

Eğer sağ gözün içi seğirse iyilikten yavuzluğa döne

Eğer sağ gözün yukarı kirpiği seğirse çoktan görmediği kişiyi göre, şâd ola

Eğer sağ gözün aşağı kirpiği seğirse; bir uludan çok fâyide göre.

Eğer sağ gözün çevresi seğirse; azacık hastalık görüne, tez geçe.

Eğer sağ gözün bebeği seğirse illet ve zahmetten halâs ola

Eğer gözün bebekleri seğirse şâdlık bula

Eğer sol gözün pınarı seğirse misafir gele ve ulular yüzünü göre sevinmek vâki
ola.

Eğer sol gözün kuyruğu seğirse anımla hılâf edeler mizâcî şeref bula, hayır cevap
işide

Eğer sol gözün yukarı kapağı seğirse cenk ede, gâlip ola.

Eğer sol gözün aşağı kapağı seğirse faide erişe, sefer ola hayr yanam gele azim
eylük erişe şâd ola.

Eğer sol gözün ağı seğirse; telef vâki ola dîdâr gayet göre sevine , murâd hâsıl
ola.

Eğer sol gözü içi seğirse; muradı için sevine

Eğer sol gözün yukarı gerisi seğirse; muradı hâsıl olup sevine, şâd ola

Eğer sol gözün aşağı gerisi seğirse; yaramazlıkla analar.

Eğer sol gözün çevresi seğirse; ansuzdan şâd ola

Eğer sol gözün bebeği seğirse; bir zamanla dile düşer, yaramazlıkla anılır.

Eğer sol gözün pınarı seğirse oğlu doğa.

Eğer sağ kaşı seğirse; hayır ve bereket ve sürûr hâsıl ola

Eğer sağ kaşı maa gözü seğirse; biraz kaygulu ola

Eğer sol kaşı seğirse; malı ziyâde olup izzet ve saadete yetişe eve ömrü uzun
olup ululuk mertebesi ziyâde ola.

Eğer sol kaşı maa gözü seğirse; maa kirpiği dost dîdârını görüp sevine

Eğer alını seğirse; seferden tez gele ve eline mal gire

Eğer alının sağ yanı seğirse; mal sebebinden gussa ve gam hâsıl ola ve üzerine
sefer vâki ola.

Eğer sağ kulağı seğirse; bir melâlet görünüp tez geçe ve söz işide.
Eğer sağ kulağın deliği seğirse; bir dostundan gâh gâh iyilik göre.
Eğer sağ kulağın ardı seğirse; sözü üstün ola.
Eğer sol kulağı seğirse; hayır haber işide, devlet bula.
Eğer sol kulağın deliği seğirse, azıcık kaygı görünüp tez geçe.
Eğer sol kulağın yumuşağı seğirse; ululuk ve devlet bula.
Eğer sol kulağın ardı seğirse; bir dost anı iyikle ana.
Eğer burnu seğirse; devletlü ola .
Eğer burnun ucu seğirse; bir uludan haşmet bula, adı çıka.
Eğer burnun sağ yanı seğirse; kaygulu ola, yine sevine.
Eğer burnunun sağ deliği seğirse; şâd ola.
Eğer burnunun sol deliği seğirse; kaygulu olup tez sevine.
Eğer sağ yanağı seğirse; hastalıktan kurtula.
Eğer sol yanağı seğirse; yine hastalıktan kurtula. Ve bazıları demişler ki bir işten utana ya ayb göre veya bir zahm erişe, ya sövmek işide.
Eğer sağ köşesi seğirse; ululuk bula, devlete erişe.
Eğer sol köşesi seğirse; gönlü hoşluk ile sevine.
Eğer üst dudağı seğirse; gâyibe ulaşa, sevine.
Eğer dudağı seğirse; düşmanı zâyil ola
Eğer iki dudakları seğirse; dostuna ulaşa demişler. Ve bazıları dahi demişler kim, cenk ede.
Eğer anlı seğirse; iyilikle analar ve ferah bula
Eğer boğazı seğirse; hoş ta'âm yiye, bazıları demişler ki gam-nâk ola.
Eğer boynunun sağ yanı seğirse; mal bulup çok menfaate yetişe.
Eğer boynunun sol yanı seğirse; zahmetle eline mal gire.
Eğer gulusu seğirse; Hak Teâlâ'dan hâcet dileye.
Eğer sağ omuzu seğirse; baylık bula.
Eğer sol omuzu seğirse; bir kişi ile cenk ede galip ola.
Eğer sağ pazusu seğirse; sehl gussa göre.
Eğer sol pazusu seğirse; eline mal gire, sevine, dîdâr-ı yârı göre, iyiliğin söyleyeler.
Eğer sağ dirseği seğirse düşmandan sehl-i gam göre.
Eğer sol dirseği seğirse eline mal gire.
Ve eğer sağ koltuğu seğirse sehl-i gussa çeke.
Eğer sol koltuğu seğirse bir dostundan gayet ile sevine.
Eğer sağ eli seğirse; mal, ululuk bula.
Eğer sol eli seğirse şâdılığa ve ni'mete ere.
Eğer iki ayaları seğirse çok hayr işleye ²

² Seğir-nâme, Latif, 06 Mil Yz A 202/2, 20b-21a Boyut: 197x131 taç filigranlı, nesih yazı, siyah bez sırtlı üzeri buket şemseli siyah meşin ciltli, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Ankara

3. Sonuç

İnsanlar geleceklerinin nasıl olacağını hep merak etmişlerdir. Ancak özellikle İslam dini, gaibden haber verme, fal vb. ileriye dönük öngörülerini dünyevi-uhrevi olarak hoş karşılamadığından, geleceğe dönük muhteva taşıyan eserler de batıl kategorisi içerisinde yer almıştır/almaktadır.

“Fala inanma, faldan geri kalma” safatası bir oyalamadan ibaret görünse de ilmi – inançsal bir zemini bulunmasa da insanoğlu yine insan olma fitratıyla bahsi geçen türlere kulak kabartmaktan da geri durmamıştır, duracak gibi de görünmemektedir.

Çalışmamıza konu olan seğirname de diğer seğirname örneklerinde de görüleceği üzere seğiren uzuv ile öngürülen sonuç arasında kısmi bir bağ olduğu açıktır. Görünürde tıbbi bir rahatsızlık yaratmayan, geçici vücut olayları olarak ele alınan seğirmeler, insan yaşamına dair bir anten (alıcı) veya haber verici olarak değerlendirilmiştir ki daha çok baş bölgesindeki seğirmelere insanın geleceği ile ilgili yorumlar eklenmiştir. “Gözüm seğiriyor, misafir gelecek” ifadesi bu türden bir örnek olarak düşünülebilir. Seğirname metinleri arasında öngörüler açısından bir tekdüzeliğin bulunmaması bu hallerin veya öngörülerin kişisel tecrübeler etrafında değişkenlik arz etmesi türün güvenilirliği açısından olumlu değildir.

Her ne surette olursa olsun insan oğlu gerek kendisi ve gerekse çevresinde ortaya çıkan bir kısım beklenmedik doğal/doğüstü eylem karşısında bu eylemlerin gelişigüzel olmanın ötesinde bir sebep dahilinde ortaya çıktığı bilgisine vakıftır ki bu bilginin muhtelif yorumlarından bir diliminin de seğirname türü üzerinden karşılık gördüğü açıktır.

4.Kaynakça

- DEVELLİOĞLU, F. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, s.501.
Marifetnâme, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz. Sadeleştirilen Turgut ULUSOY, T. (1979). s.163- , İstanbul.
MERT A. (2016). Bir Seğirname Nüshası, TÜRK Uluslararası, Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi 2016 Yıl:4, Sayı:7 Sayfa:220-232
DAŞDEMİR Ö. (2016) "İngiltere Kütüphanelerinde Kayıtlı Dört Seğirname Üzerine", Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Aralık 2016/11: 19-46 vol.5, pp.19-46, 2016
ERSOYLU H (1985). Segir-nâme, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1985, 27-48 Ankara
Seğir-nâme, Latif, 06 Mil Yz A 202/2, 20b-21a
SERTKAYA, A. Bilinmeyen Bir Seğir-Nâme Yazması, 28 Sh.
SÜER, R. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/4 Fall 2011, p.287-304, TURKEY
SÜMBÜLLÜ Z, Y. (2010). Seğirname, Fenomen Yayıncılık, 2010.

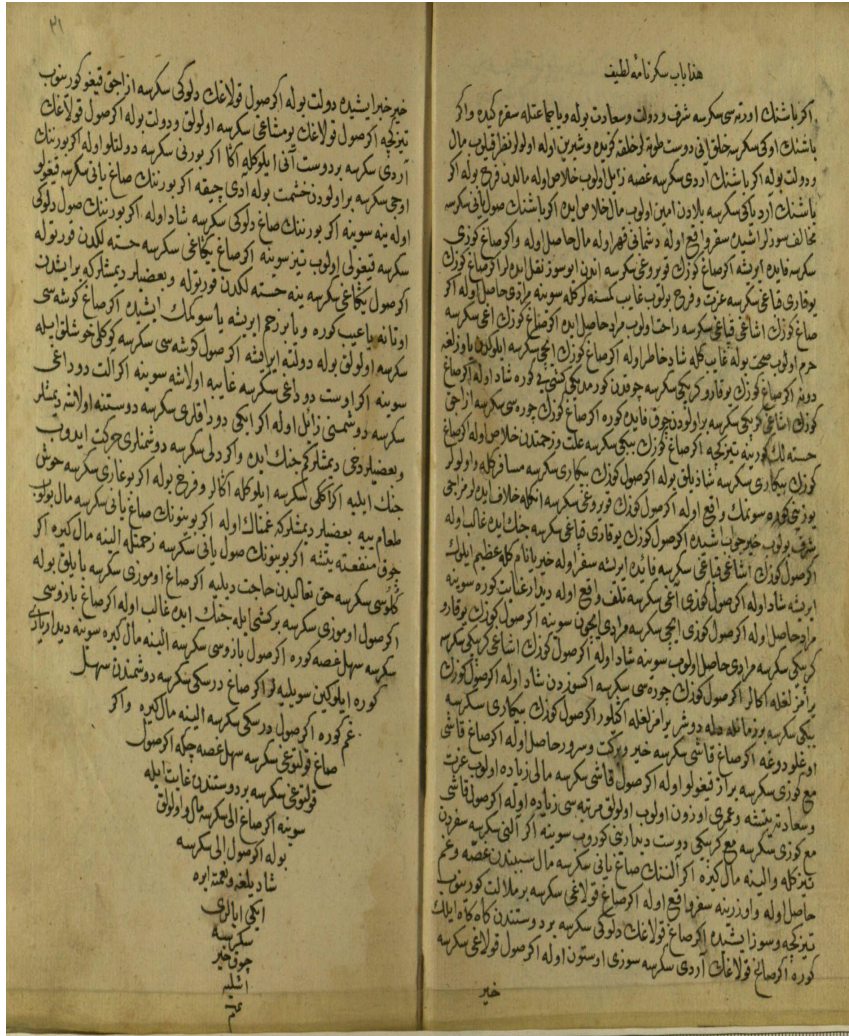
SÜMBÜLLÜ, Z. Y. ve GÖZÜTOK, A. M, Gaybî Bir İlim Şubesi Olarak İhtilâç-Nâmeler Ve Mevlânâ Sevâdî'nin Manzum İhtilâç-Nâmesi, 105-131

SÜMBÜLLÜ, Z. Y. (2007)., Seğir-Nâme Ve Seğirmek Manaları Üzerine Bir İnceleme, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 32 Erzurum 2007, 53-69

YASTI, M.(2015), "Yeni Bir Seğir - Nâme Yazması Üzerine", Türkiyat Mecmuası, C. 25/Bahar, s. 273-311.

5.Haza bâb-ı Seğir-Nâme-i Latif adlı risalenin kopyası

(06 Mil Yz A 202/2_197x131 mm. 20b-21a)





EDEBİYAT TARİH(ÇİLİĞ)İ KAVRAMININ HİTERLANDI ÜZERİNE BİR İNCELEME

An Examination on The Hinterland of Literature Histor(ıcm)

Alpay GEZER


Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı

alpaygezer@hotmail.com



<https://orcid.org/0000-0001-8773-1559>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen
University Social Sciences Institute AİCUSBED 4/2, Ekim-October 2018 / Ağrı
ISSN: 2149-3006 e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	01.07.2018
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	18.07.2018
Sayfa- <i>Pages</i> : 105-125	 10.31463/aicusbed.439527



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate



EDEBİYAT TARİH(ÇİLİĞ)İ KAVRAMININ HİTERLANDI ÜZERİNE BİR İNCELEME

An Examination on The Hinterland of Literature Histor(icism)

Alpay GEZER

Özet

İlk örnekleri M.Ö. V. yüzyılda verilmeye başlanan edebiyat tarihleri, günümüze gelinceye kadar muhteva, metot ve temsil ettiği kavramların derinliği bakımından çok çeşitli aşamalardan geçmiştir. Medeniyet tarihinin gelişmesiyle paralel bir şekilde hatta birçok noktada medeniyet tarihiyle de birleşerek seyrine devam eden edebiyat tarih(çiliğ)i, edebiyat biliminin omurgası olarak kabul edilir. Bu çalışmada edebiyat tarih(çiliğ)inin amaçlarını, yöntemlerini, problemlerini, önemini; tarih, edebiyat teorisi ve edebiyat eleştirisi disiplinleriyle ilişkilerini belirleyerek edebiyat tarih(çiliğ)inde mündemiç manaları ortaya koyup daha sarıh ve derli toplu bir edebiyat tarih(çiliğ)i tarifine ulaşmak amaçlanmıştır. Öncelikle “tanım” kavramı içerisine nelerin alınıp nelerin alınmayacağı belirlenmiştir. Çünkü edebiyat tarihi tanımlanırken değişik kaynaklarda kavramın belirli yönleri ön plana çıkarılmış ve diğer yönleri karanlıkta bırakılmıştır. Çalışmamızda edebiyat tarihçiliği ile ilgili alan yazında mevcut tanımların odaklandığı noktalar bir araya getirilerek edebiyat tarihçiliği kavramını aşkın bir bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Şahsi gayretleriyle edebiyat tarihi çalışmalarına imza atan yazarların çalışmalarının kuvvetli ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Bir kişinin geniş çerçeveli bir alanın bütün alt branşlarında uzmanlaşması söz konusu değildir. Günümüzde çeşitli üslup problemleri ortaya çıksa da ilgili alanın uzmanı bilim insanlarının bir araya gelmesiyle oluşturulan komisyon çalışmalarıyla edebiyat tarihleri yazılmaktadır. Çalışmamızda edebiyat biliminin gelişmeleri ışığında edebiyat tarihçiliğinde de yeni açılımların ortaya çıktığı tespiti ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, edebiyat tarihi, edebiyat tarihçiliği, edebiyat teorisi, edebi eleştiri.

Abstract

Literature histories the first examples of which have been started to be given in the fifth century B.C. have passed very various stages in the view of content, method and the deepness of concept that it has represented. Literature histor(icism) that has proceeding its course in uniting with civilization history in many points even parallel in the development of civilization history has been accepted as the spine of literature science. In this study, it is aimed to reach an express and orderly specification of literature historicism determining the purposes, methods, problems, importance; its relationship with history, literature theory and literature criticism

disciplines, putting forth the inherent meanings in literature histori(cism). First, it has been determined what can or cannot be included in the concept of 'definition'. Because while determining literature history, in different sources specific ways of the concept have been taken foreground and other sides have been let in darkness. In our study, literature historicism concept has been tried to be valued with a overviewed perpectively with literature historicism gathering the points in which present definitions focused on field writing. There have been strong and weak ways in the authors' studies who signed literarute history studies with their own effort. It is not the subject that a person can be specialized in all lower branches of a wide frame field. Nowadays, literature histories have been being written by the studies of commission formed by gathering related field specialist sciencepeople even there have happened different wordin problems. In our study, it is has been put forth that new evolution even in literature history in the light of developments in literature science.

Key words: Literature, literature history, edebiyat historicism, litrature theory, literal criticism

Giriş

Edebiyat tarihinin başlangıcından günümüze kadar kuramsal çerçevede büyük değişme ve gelişmeler olmuştur. Avrupa'da Antikite'de İ.Ö. V. yy.'da bulunan bugüne kadar yapılmış ilk edebiyat tarihinden, Sueton'un 110 yıllarında yazdığı hayat hikâyeleri derlemesi olan *De Viris Illustribus*'a, ondan Hugo Von Trimberg'in 1280'de kaleme aldığı *Registrum Multorum Auctorum*' adlı çalışmasına ve günümüz edebiyat tarihçiliğine yakın bir çalışma olan, edebiyat tarihlerinin ilki olarak kabul edilebileceği de Serdaroğlu tarafından söylenen Fransız François Granet'in *Edebi Eserler Üzerine Düşünceler (1736-1740)*² adlı çalışmasına kadar; bizde ise Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-Nefâis*'inden, ilk edebiyat tarihi denemesi olarak kabul edilen Ziya Paşa'nın *Harabat* isimli antolojisi³ ne, ondan Türk kültürü ve edebiyatı içinde edebiyat tarihi unvanını taşıyan ilk kitap olan Abdülhalim Memduh'un, "*Târih-i Edebîyât-ı Osmâniyye*"⁴si ve nihayetinde Fuat Köprülü ile Şahabettin Süleyman'ın

1 Gürsel AYTAÇ, 2003: **Genel Edebiyat Bilimi**: İstanbul, Say Yayınları, s.239.

2 Vildan SERDAROĞLU, 2007: "Türk Edebiyatı Tarihlerine Dair": **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**: C. 5, S. 9, s. 9-18.

3 M. Orhan OKAY, 2006: "Abdülhalim Memduh'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a Edebiyat Tarihlerinde Yenileşmenin Sınırları": **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 4, S. 8, s.10.

4 Kazım YETİŞ, 2007: **Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı**: İstanbul, Kitabevi Yayınları, s.60.

birlikte yazdıkları “Yeni Osmanlı Edebiyat-ı Tarihi”⁵ isimli eserlere gelinceye kadar daha çok hal tercümelemleri, biyografiler, antolojiler, monografiler ve tezkireler edebiyat tarihlerinin yerini tutmuştur. Sonraki dönemlerde edebiyatı, ilmi metotlarla (tarihî, pozitivist, estetik sübjektivist, iktisadî, yeni tarihselci yaklaşım...) ele alan, evvelde pozitivistin de etkisiyle sübjektif olma endişesi gereğince kronolojik bir biçimde objektif yöntemlerle edebiyata dıştan bakan, daha sonra bu nesnel-tarihi bakış açısına ilaveten eserin muhteva, dil ve üslubuna ayrı ayrı bakan tahlilci ve tenkitçi bir anlayışı ortaya koyan edebiyat tarihi, yatağını arayan bir nehir misali günümüzde hala yeni yeni metotlarla kendi mecrasında hareket etmektedir.

Kavramlar üzerinde bir anlaşmanın olmaması, iletişim bozukluğuna sebep olacağından kişiden kişiye göre değişebilecek olan kavram alanlarının müşterek anlamlarını belirlemek için tanım yapmamız gerekir. Edebiyat tarih(çiliğ)i kavramını da bu minvalde ele alarak üzerinde uzlaşacağımız ortak anlamları belirlemek için edebiyat tarih(çiliğ)inin tanımını yapmamız gerekir.

Edebiyat tarih(çiliğ)i'nin tanımlarını değerlendirme hususunda sağlıklı bir bakış açısına sahip olabilmemiz için öncelikle “tanım” kavramının bir tanımının yapılması ve bir tanımda bulunması gereken unsurların kısaca ortaya konulması elzemdir. Bu konuda Filizok, tanım kavramıyla ilgili ve işlem bir tanımda bulunması gereken kuralların neler olması gerektiği hususunda açıklayıcı değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Tanım, konuşanın dinleyen tarafından daha iyi anlaşılabilmek için kullandığı bir kavram yahut kelimenin anlamını belirginleştirmesidir. İşlem halinde bir tanım yaparken şu kurallara dikkat edilmelidir:

1. Tanım, bir terimin yakın cinsi ve türsel ayrımıyla yapılmalıdır.

2. Tanım, tanımlanan şeyin veya varlığın bütün teklerini (bütününü) içine almalı, dışarıda kalması gerekenleri de tanımın dışında bırakmalıdır. Eski mantıkçılarımız bu kuralı “Tarif, efrâdını câmi, ağıyârını mâni olmalıdır” düsturuyla ifade ederdi.

3. Tanımlayan terim, tanımlanan terimle yer değiştirebilmelidir “convertibles-interchangeables”. Yani tanımın evrilmiş şekli de doğrudur: “İnsan düşünen hayvandır.” tanımı “Düşünen hayvanlar, insandır.” tarzında söylendiğinde de doğrudur.

4. Tanımlanan, tanımlanana dayanarak tanımlanamaz. “Gözlem, olayları gözlemek demektir.” Tanımı iyi bir tanım değildir.

5. Tanımda kısır döngü (devr-i bâtil- circle vicieux) bulunmamalıdır. Yani bir şey, bilinmesi kendisinin bilinmesine bağlı olan bir şeyle tanımlanmamalıdır. Bundan dolayı, eşanlamlı (synonymes), zıtanlamlı (antonymes) ve (correlatif) bağıntılı terimler kullanılmamalıdır.

6. Tanım, duygusal terimlerle değil tarafsız terimlerle “neutre” yapılmalıdır: Ör.: “Portakal, en güzel meyvadır.” Böyle bir tanımda tarafsızlık yoktur ve ayırıcı temel nitelik belirtilmemiştir.”⁶

5 İsmail Alper KUMSAR, 2013: “Agâh Sırrı Levend’in Edebiyat Tarihçiliğinde Teori ve Uygulama”: **Gazi Türkiyat Dergisi**, S.12, s.91-110.

6 Rıza FİLİZOK, 2005: **Tanım Nedir?** : www.ege-edebiyat.org: Erişim Tarihi:25.03.15.

Filizok'un "tanım" kavramıyla ilgili ortaya koyduğu kurallardan birkaçına yukarıda değindikten sonra ifade ettiği kurallar çerçevesinde edebiyat tarih(çiliğ)inin çeşitli tanımlarına bakarak bir değerlendirmede bulunabiliriz.

* Edebiyat tarihi, bir milletin tarih içinde yetiştirdiği şahsiyetleri ve onların eserlerini, tarihî süreç içerisinde ve bir sistem dahilinde inceleyen bilim dalıdır.⁷

* Hem edebî metinlerin tahlil metodunu, hem de tarih ilminin metodlarını dikkate alan komplike bir çalışma alanıdır.⁸

* Bir milletin manevi ve maddi gelişmesini edebi eserlerin menşuru (prizması) arkasından gören ve gösteren canlı bir tarih şubesidir.⁹

* Edebiyatın tarihsel ilişkileriyle ve gelişimiyle uğraşan, ulusal ya da ulusüstü dünya edebiyatının tarihsel sürecini ortaya koymaya çalışan bir edebiyat bilim dalı. Edebiyat tarihinin kapsamı içinde sayabileceklerimiz, edebiyat akımları, edebiyat türleri, yazarlar, onların hayat hikâyeleri, eserlerinin tanıtımı, düşünsel bağları daha doğrusu bu saydıklarımızın tarihsel sürecidir.¹⁰

* Tarih-i edebiyat, umûmî vakıalara bitişmeye, temsîlî bir mâhiyette olan vakıaları diğerlerinden ayırmaya, umûmî ve temsîlî vakıaların teselsülünü kaydetme gayretidir.¹¹

* Edebiyat tarihi, bir milletin tarih sahnesine çıkışından başlamak üzere zamanımıza kadar meydana getirdiği edebî eserleri kronolojik ve sistemli bir şekilde inceleyen disiplindir.¹²

* Edebiyat tarihi bir milletin asırlar boyunca gösterdiği seyir ve tekâmülü tam olarak inceleyen; edebî oluş ve cereyanları bir bütün olarak ele alıp onların siyasî, içtimaî, ruhî ve fikrî muhit ve şartlarla ilgi ve münasebetini tayin ederek ve estetik değerini belirterek açıklayan bir ilimdir.¹³

* Edebiyat tarihi, sadece önemli yazarlar üstüne yazılmış bir dizi inceleme değildir. Buna ilaveten. Tarihe alışlagelmiş yöntemleri edebiyat alanında da uygulamak gerekir: Dönemlere ayırmak ve o dönemlere egemen olan eğilimleri tespit etmek; olayların arasındaki bağıntıları göstermek; her dönemin veya belli bir döneme ait her türün önemlilerini bağıntılı oldukları şartları da kapsayan bir çerçeveye oturturken önemsizlerini de dikkate almak suretiyle bir çizelge yapmak; edebi olayları Tarih'in diğer gerçekleriyle birleştirmek; kısaca, sonradan olanları bildiğimiz için onları daha iyi anlayarak, sanki yayımlandıkları tarihte yaşıyormuşuz gibi geçmişin

7 Turan KARATAŞ, 2004: **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**: Ankara, Akçağ Yayınları, s. 135-137.

8 M. Orhan OKAY, 2005: **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**: İstanbul, Dergah Yayınları, s.5.

9 Fuat KÖPRÜLÜ, 2014: **Türk Edebiyatı Tarihi (Külliyat 1)**, İstanbul: Alfa Yayınları, s.27.

10 Gürsel AYTAÇ, 2003: **Genel Edebiyat Bilimi**: İstanbul, Say Yayınları, s.239.

11 Gustave LANSON, 1937: **Tarih-i Edebiyatta Usul**: Çeviren: Yusuf Şerif Kılıçel, İstanbul, Remzi Kitabevi, s.5-6.

12 Mehmet ÖNAL, 1999: **En Uzun Asrın Hikâyesi/ Yeni Türk Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım**: Ankara, Akçağ Yayınları, s.72.

13 Faruk Kadri TİMURTAŞ, 1963: "Türk Edebiyatı Tarihi Ana Kitabı Nasıl Yazılabilir?": **Türk Kültürü**, Cilt. 1, S.7, s. 28-30.

eski ve yeni eserlerini hissettirmek, edebiyatı süresinde yaşayan devamlılığı içinde sergilemektir.¹⁴

* Edebiyat tarihi, bir ulusun çağlar boyunca meydana getirdiği edebi eserleri inceleyerek, düşüncede ve duyguda izlediği yolu, geçirdiği evreleri bize tanıtır. Bu bakımdan uygarlık tarihinin önemli bir koludur.¹⁵

Yukarıdaki tanımları çoğaltmak mümkündür. Başlangıçta ifade ettiğimiz “tanım” kavramı perspektifinde edebiyat tarih(çiliğ)ini tanımlarına baktığımızda özellikle tanımın; tanımlanan şeyin veya varlığın bütün teklerini (bütünü) içine alması ve dışarıda kalması gerekenleri de tanımın dışında bırakması gerekliliği hususuna çoğunlukla riayet edilmediği görülmüştür. Dolayısıyla bütün tanımlara aşkın bir bakış açısıyla bakılmadığı müddetçe derli toplu bir edebiyat tarihi tanımına ulaşmamız olası görünmüyor.

Bu çalışmamızda postulat noktası olarak yukarıdaki tanımları ele aldığımızda edebiyat tarih(çiliğ)inin amacına, önemine, yöntemlerine, problemlerine; edebiyat bilimi, edebiyat teorisi, tarih ve tenkit ile ilişkilerine göndermede bulunulduğunu müşahede ediyoruz. Bu çalışmamızda bir yandan edebiyat tarih(çiliğ)ini ile ilgili bu atıfları ayrı ayrı başlıklar altında değerlendirilerek sınırları daha sarıh ve bütüncül bir tanım denemesi yapmaya çalışırken diğer taraftan edebiyat tarih(çiliğ)ini ile ilgili çalışma yapacak araştırmacılar için kısa bir yol haritası ortaya koymaya çalışacağız.

Edebiyat tarih(çiliğ)inin amaçları

Her bir eserin gelenek içindeki konumunun tam olarak gösterilmesi edebiyat tarihinin birinci görevidir.¹⁶ diyor Wellek-Warren ikilisi. Edebiyat tarihinin amaçları, nüfuz ettiği saha nispetinde oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu amaçlar, edebi şahsiyetlerin dünya görüşüne ve yaşadıkları devre bağlı olarak farklılıklar gösterebilir. Edebiyat tarihinin, edebiyatın diğer birimleriyle de kuvvetli bir etkileşimde olduğu da unutulmamalıdır.

“Edebiyat vâkıalarını zaman çerçevesi içinde olduğu gibi sıralamak, birbirleriyle olan münasebetlerini ve dışardan gelen tesirleri tayin etmek, büyük zevk ve fikir cereyanlarını ayırmak, hulasâ her türlü vesikanın hakkını vererek bir devrin edebî çehresini tespitte çalışmak, edebiyat tarihinden beklenen şeylerin kısa ifadesidir.”¹⁷ diyerek edebiyat tarihinin amacını ortaya koyan Tanpınar, özellikle milli hususiyetlere vurgu yapmıştır.

14 J.C. CARLAUI; J.C. FİLLOX, 1985: **Edebî Eleştiri**: Çeviren: Hümeysra Çakmaklı, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s.64.

15 Ağâh Sırrı LEVEND, 1984: **Türk Edebiyatı Tarihi**: C.1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.3.

16 Rene WELLK; Austin WARREN, 2013: **Edebiyat Teorisi**: Çeviren: Ömer Faruk Huyugüzel, İstanbul, DergahYayınları, s.307.

17 Ahmet Hamdi TANPINAR, 1997: **19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**: İstanbul, Çağlayan Kitabevi, s.9.

“Ferdî bir sanat eseri tarihin seyri boyunca değişmemiş vaziyette kalmaz. Elbette ki eserin yapısında öz itibariyle çağlar boyunca aynı kalmış bir kimlik vardır. Fakat bu yapı dinamiktir; tarihi süreç boyunca okurların, eleştiricilerin, ve aynı çevreden sanatçıların düşüncesinden geçerken değişir. Yorumlama, eleştirme ve değerlendirme süreci hiçbir zaman tamamen kesilmez, ve muhtemelen sonsuza kadar veya en azından kültür geleneği kesintiye uğramadığı müddetçe devam edecektir. Edebiyat tarihçisinin görevlerinden birisi bu süreci tasvir etmektir. Diğer bir görevi de yazarlarına, türlere, üslup tiplerine veya dil geleneğine göre ve son olarak da evrensel bir edebiyat şeması içerisinde daha küçük veya daha büyük gruplar halinde sıralanan sanat eserlerinin gelişimini izlemektir.”¹⁸ diye düşüncelerini ortaya koyan Wellek-Warren ikilisi, edebiyat tarihçisinin edebî eserin tarih sürecindeki dinamik yapısında meydana gelen değişimlerin takibi gibi bir misyonu bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Edebî türler arasındaki ilişki ve geçişlerin mahiyeti ve sınırlarını açıklamaya çalışmak da edebiyat tarihinin amaçları arasındadır. Todorov, bu amaçları geniş bir açıdan ele alarak şöyle ifade ediyor: “Edebiyat tarihinin görevlerinden biri her edebî kategorinin değişkenliğini incelemekse, bir sonraki adımı türleri ele almak olacaktır. Türleri hem Bakhtin’in yaptığı gibi artzamanlı (yani aynı tipin türsel değişiklerini inceleyerek) hem de eşzamanlı (türlerin kendi aralarındaki ilişkiler içinde) incelemek gerekir. Şunu da unutmamak gerekir ki, her bir dönemde, özdeş özelliklerin oluşturduğu çekirdeğe çok sayıda başka özellik eşlik eder; ancak, bu özelliklerin diğerlerine oranla daha önemsiz oldukları, belli bir yapıtı belli bir türe atfetmek açısından belirleyici olmadıkları düşünülür. Sonuç olarak yapısındaki hangi özelliğin belirleyici sayıldığına göre, bir yapıtı farklı türlere ait olabilir. Örneğin, Antikçağ’da *Odyssea* “destan” türüne aitti; bizim içinse bu kavram güncelliğini yitirmişti ve *Odyssea*’yı “anlatı”, hatta “mitolojik anlatı” türüne yerleştiririz. Edebiyat tarihinin üçüncü ödevi de, bir dönemden diğerine geçişi belirleyen değişkenlik *yasalar*’ını saptamaktır (böyle yasaların var olduklarını varsayarak). Tarihte sapılan yolları anlaşılır kılmak pek çok model önerilmiştir; poetikanın kendi tarihinde, “organik” (edebî bir biçim doğar, gelişir ve ölür) bir modelden “diyalektik” (tez-antitez- sentez) bir modele geçiş sağlanmıştır.”¹⁹

Edebiyat bilimi ışığında edebiyat tarihinin muayyen hedefleri olmasına rağmen edebiyat tarihçisi buna farklı manalar ve amaçlar da yükleyebilir. Bilhassa, edebiyat tarihçiliği millî edebiyatı ele aldığı için, okuyucuları millî edebiyatın teşekkülü hususunda aydınlatmak, edebî eser ve devirlerden hareketle kültürel değerleri ve değişimleri sarıh bir şekilde ortaya koymak gibi hedeflerin de edebiyat tarihinden neşet etmesi beklenir. Amaçlar, ekseriyetle ele alınan konuyla bağlantılıdır. Tanpınar, bunu şöyle ifade eder: “Tarihte metot, muayyen şartların, kronoloji ve vesikaların ihmal edilmemesi dışında biraz da mevzuun emrinde ve onun

18 Rene WELLK; Austin WARREN, 2013, *age*, s.301.

19 Tzvetan TODOROV, 2001: *Poetikaya Giriş*: Çeviren: İsmail KAYA, İstanbul, Metis Yayınları, s.100-101.

telkiniyledir. Kaldı ki bütün bu nazariyeler ancak bir giriş kapısı olabilirler; o kapıdan girilir girilmez tarihin ve konunun icapları kendilerini duyurmağa başlar. Bu icapları muayyen bir nazariyenin çerçevesinde tutabilmek için vâkıaları lüzumundan fazla zorlamak gerekir; elimizden geldiği kadar bundan sakınmağa çalıştık. Unutmayalım ki, nesil, edebî zümre ve hareket, zaman, muhit ve ırk, edebî nevi ve sanatkârın kendisi, beraberce mevcut olan şeylerdir.”²⁰

Hedefi belli olmayan gemiye hiçbir rüzgâr yardım etmez, misali edebiyat tarih(çiliğ)inin de amaçları vazih bir surette ortaya konulmalıdır. Edebiyat biliminin ışığında bu hedeflerin daha da aydınlığa kavuşturulması, edebiyat tarihçilerimizin bu hedeflere ulaşmak için gerekli olan vasıta ve argümanlara daha kolay sahip olmalarını sağlayacaktır.

Edebiyat tarih(çiliğ)inin yöntemleri

Kesin sınırlarla birbirlerinden ayrılmamış olsalar da edebiyat tarihi alanında ekseriyetle kabul gören dört yöntem vardır. İncelenecek esere, sanatçıya ve devre göre bu yöntemler arasında geçiş yapılabilir. Timurtaş, bu yöntemleri şöyle ifade ediyor:

“Genetik (hâdis ve meseleyi menşe’inden alarak tekâmülü incelemek), estetik (eserin edebî sanatları ve bedîî değerleri üzerinde durmak), psikolojik (eseri meydana getiren sanatkârın ruhi durumunu göz önünde tutmak), sosyolojik (daha çok dış tesirleri esas olarak almak) olmak üzere belli başlı dört çeşit metot vardır. Ayrıca bu metotların işe gelen kısımlarını alarak duruma ve ihtiyaca göre meydana getirilen eklektik (birleştirici ve seçici) metot da mevcuttur.”²¹

Genel kabul gören yöntemlerin yanında edebiyat tarihçiliğinde birçok metot örneği vardır. Taine’nin ırk, ortam, zaman kuramı bunların en çok tercih edileni olmakla beraber, edebiyat tarihçileri inceledikleri devre, kendi önceliklerine göre kendilerine özgü metotlar da geliştirebilmektedirler. Bununla birlikte günümüze kadar gelmiş birçok edebiyat tarihi etütlerinin mihengini Taine’nin bu yöntemi teşkil etmektedir. Bu üç unsurla -ırk, ortam, zaman- ifade edilmek istenen hususları A. Warren ve R. Wellek ikilisi şöyle izah etmektedirler:

“Edebiyat kültürün bir parçası olarak sadece belirli bir sosyal ortamda ve belirli bir sosyal ilişkiler içinde meydana gelir. Taine’nin meşhur üçlüsü (*ırk, ortam ve zaman*)bizi, tatbikatta diğer ikisinden ayrı olarak, ortamın geniş bir tetkikine götürmüştür. *ırk*, Taine’de pek genel bir tarzda üzerinde çalıştığı değişmez bir bütündür. *ırk*, çok kere, sadece “millî karakter” yahut “İngiliz veya Fransız ruhu”

20 Ahmet Hamdi TANPINAR, 1997: **19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**: İstanbul, Çağlayan Kitabevi, s.10.

21 Faruk Kadri TİMURTAŞ, 1963: “Türk Edebiyatı Tarihi Ana Kitabı Nasıl Yazılabilir”: **Türk Kültürü**, C. 1, S.7, s. 29.

anlamını taşır. *Zaman* ise ortam kavramı içinde erimiştir. *Zaman*'daki değişiklik, sadece ortamdaki değişikliği ifade eder, fakat analizi güç olan asıl mesele ortam kavramını çözmek istediğimizde ortaya çıkmaktadır. Bu durumda bir eserin en yakın çevresinin, onun dayandığı dil ve edebiyat geleneği olduğunu kabul etmek zorundayız, buna karşılık bu gelenek de genel bir kültür "iklimi"ne bağlıdır. Edebiyatla, gerçek siyasi, ekonomik ve sosyal durumlar arasında doğrudan ilişki kurmak imkânı pek sınırlıdır. Bütün beşeri faaliyet sahaları arasında karşılıklı ilişkiler bulunduğu şüphe yoktur... Bununla beraber ister insanın yaratılışını iklim, biyoloji ve sosyoloji açısından ele alan Taine'nin teorisi olsun, ister tarihte her şeyin tek sebebi olarak ruhu kabul eden Hegel ve Hegelcilerin, yahut da her şeyi üretim tarzları ile anlatmaya çalışan Marksistlerin görüşü olsun, belirli bir insan faaliyetini, diğer bütün insan faaliyetlerinin çıkış noktası olarak tayin ve tespit eden bir görüşü kabul etmek mümkün değildir."²²

Levend, edebiyat tarihinin önce büyük devirlere ayrılması gerektiğini ve birçok farklı metotla sınıflandırılabilceğini ifade ediyor: "Yüzyıl, tür, şahıs, topluluk, dönem gibi sınıflandırmaların yapılabileceği edebiyat tarihlerinde birden fazla tasnifin kullanılması da mümkündür."²³

Edebiyat tarihinin yazılmasıyla ilgili uygulanması gereken yöntem hususunda Önal, şunları söylemektedir: "Edebiyat tarihi, kronolojik olarak; nazım veya nesir gibi bir sınırlandırma yapılarak; edebi türlere göre bir değerlendirme seyri takip edilerek meydana getirilebilir ve asıl bakış açısı bunların her birine göre oluşturulabilir; bir şahsı esas alarak monografi tekniğiyle yazılabilir; asırlara bölünmüş bir halde eser, ekol, edebi akım, edebi muhit, edebi grup, devir gibi özellikler; o asrın zirve şahsiyetlerine bağlanarak anlatılabilir."²⁴

Öğrencilerin estetiğe fazla ağırlık vermesi, edebiyatın gelişimini engellemesi ve edebiyatı yakından etkileyen toplum ,dil, ideoloji gibi etkenlerin karanlıkta kalması gibi sakıncaları olmasına rağmen Waren- Welles ikilisinin ifade ettikleri dünya edebiyatından seçilmiş büyük kitaplara bağlı kalarak edebiyat tarihi oluşturma da ayrı bir yöntem olarak karşımıza çıkıyor. Ki bu yöntemdeki amaç; öğrencilerin, derleme ve edebiyat tarihinde 'garip' sayılan eserlerden ziyade büyük yahut hiç değilse iyi eserler okumalarının sağlanmasıdır.²⁵

"Edebiyat tarihinde tutulan yol, metinleri araştırıp incelemeyi okura bırakarak, sınıflara ayrılmış çeşitli bilgileri toplamak, bunları ayrı ayrı değerlendirip yargılara varmaktır. Böylece hazırlanacak bir edebiyat tarihi, geçmiş çağları aydınlatmağa, düşünce ve sanat hayatını göstermeye, zevklerin değişimi ile edebi

22 Rene WELCK; Austin WARREN, 1983: **Edebiyat Biliminin Temelleri**: Çeviren: Ahmet Edip Uysal, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s.140.

23Ağah Sırrı LEVEND, 1984: **Türk Edebiyatı Tarihi**: C.1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.26.

24 Mehmet ÖNAL, 2011: **En Uzun Asrın Hikayesi**: Ankara, Akçağ Yayınları, s.73.

25 Rene WELLEK; Austin WARREN, 1983, age, s.22.

türlerin gelişimini belirtmeye, şaheserlerle onların yaratıcılarını tanıtmaya yarayan bir kılavuz olacaktır. Edebiyat tarihçisinin görevi de budur.”²⁶ şeklinde kendi yöntem anlayışını ortaya koyan Levend’in; araştırma ve incelemeyi okura bırakması ve eser seçimi sorunu üzerinde durması, bize Lanson’u çağırıştırır. Şerif’in Lanson’dan aktarımı meseleyi ortaya koymaktadır: “Araştırmalarımızın mihverini şaheserler teşkil ediyor; tabiri diğerle, her şaheser bizim için bir araştırma merkezidir. Fakat, şaheser kelimesini “hâlâ şaheser” veya “bizim için şaheser” manasında anlamamalıyız. Tetkik edeceğimiz eserler, yalnız bizim için, muasırlarımız için şaheser sayılanlar değil, belki, herhangi bir Fransız okuyucu kitlesinin güzellik, iyilik veya enerji ideallerine tercüman olmuş olan bütün eserler, yani filân veya filân tarihte şaheser olarak tanınmış olan bütün eserlerdir.”²⁷

Edebiyat tarihinin, eserin müellifine odaklanıp sanat eserini gözden kaçırmaması ve edebiyat tarihi ortaya koyuyorum denilip sadece düşüncelerin tarihinin ortaya konulması gibi iki büyük hataya düşüldüğü de görülmektedir. Tieghem, bu hatları şöyle ifade ediyor: “Edebiyat tarihi, bir eserin kimin tarafından yazıldığını araştırmakla mükellef değildir, bu eseri inceler. Edebiyat tarihinin sahasını böyle genişleterek, talebeler de hocalar da çalışmanın asıl gayesi olan sanat eserini gözden kaybediyorlar. Edebiyat tarihi sanat eserinin tarihidir. Bütün hakikati aramamıza lüzum yoktur. Güzellik sahasında hakikati aramak yeter. Tarihi metodun, bidayetdeki gayesinden uzaklaşarak, saptığı ikinci yol da, edebiyat tarihçilerinin, çoğu zaman, sadece düşüncelerin tarihini yapmak temayülünü göstermeleridir. René Bray daha ileride diyor ki : ‘Edebiyat tarihine ait diye ortaya atılan, fakat hakikatte edebiyattan zerre kadar bahsetmeyen, son zamanlarda yazılmış, yirmi tane kadar, hem de en iyilerinden, doktora tezi zikredebilirim. İşlerin bu raddeye geldiğini görmek insanı biraz korkutuyor, çünkü Fransa’da doktora tezlerinin edebiyat tarihi disiplininde ne kadar büyük bir rol oynadıkları malûmdur.’ Victor Hugo da Gustave Flaubert de, her şeyden evvel bir san’atkârdırlar. Fakat bu muharrirlerin san’atları hakkında yazılmış bir eser var mı? Hâlbuki bu sahada bir değil, birçok eser yazılmalıdır.”²⁸ Hulasa, edebiyat tarihçisi ne sadece kendi devrinin düşünce hayatından ne de sanatçının sanatçı kişiliği ve eserlerinden ayrı olarak onun düşüncelerine odaklanıp edebiyat tarihini sadece bir düşünce tarihi formuna sokmamalıdır.

Edebiyat tarihi çalışmalarında kronolojinin sayesinde hangi eserin hangi esere tesir ettiğini ortaya koyma faydası vardır. Kültürel, siyasi ve sosyal boyutlardaki hadiseleri ve bu hadiselerin kademe kademe devamlılığını da kronolojik metodu takip ederek gözlemleyebiliriz.

Eski devirlerin edebi amaçlar açısından yeniden canlandırılması, inşa edilmesi, kurulması için kendi önyargılarımızın işe karışmasını bilinçli şekilde

26 Agâh Sırrı LEVEND, 1984, age, s.17.

27 Yusuf ŞERİF, 1935: **Muhtasar Avrupa Edebiyatı Tarihi**: İstanbul, Devlet Matbaası, s.5.

28 Philip Van TIEGHEM, 1948: “Edebiyat Tarihinde Yeni Usüller”: Çeviren: Cevdet Perin, **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 3, s.311.

engelleyerek eski devirlerin düşünce dünyası ve devrin standart veya ölçülerini kabul etme²⁹ şeklinde tanımlanan “tarihselcilik”in yanı sıra, XX. yüzyılda edebi metin odaklı “Yeni tarihselcilik” yöntemi de edebiyat tarihlerine yön vermektedir. Kültür bakanlığının yayımladığı dört ciltlik Edebiyat Tarihi’nde, kitabın yazılmasında takip edilen yöntem ifade edilirken “Yeni Tarihselcilik” e de atıf yapılır:

“Tarihselliği ve sosyal boyutu esas alan XIX. asır eleştirisinden sonra XX. yüzyıl eleştiri anlayışının eksenine metin yerleşir. Asrın ortalarından sonra ise yapısalcılıkla birlikte metin tarihi sosyal bağlamından soyutlanır ve biçimci bir yaklaşım eleştiri dünyasına egemen olur. 1980’li yıllarda biçimi göz ardı etmeden metni ‘bağlam’ı ve ‘bağlam’la ilişki içinde yorumlamayı amaçlayan bir anlayış edebiyat eleştirisine yeni ufuklar açar. ‘Yeni Tarihselcilik’ olarak adlandırılan bu yaklaşım *Türk Edebiyatı Tarihi*’nin kurgusunda göz önünde bulundurduğumuz bir yöntem olmuş; edebi olgu, tarihi, sosyal, metinler arası ilişkiler bağlamı içinde yorumlanmaya ve edebi gelişimin temelinde yatan temel dinamikler belirlenmeye çalışılmıştır. Buna karşılık yöntem konusunda bölümlerin kendine özgü yönleri de belirleyici rol oynamıştır.”³⁰

Bir milletin edebî gelişmesini ve diğer milletlerin edebiyatlarından farkını göstermesi bakımından bilhassa ‘karşılaştırmalı edebiyat’ yöntemi günümüzde çok revaçtadır. Warren-Wellek ikilisi bu mevzuyu şöyle ifade ediyorlar: “Edebiyat tarihi bir bütün olarak, milliyetçilik ölçüsünün ötesinde tekrar yazılmalıdır. Bu anlamda mukayeseli edebiyat incelemesi yapacak olanların yabancı dilleri iyi bilmeleri gerekir. Bu çeşit inceleme için olaylara daha geniş açıdan bakmak, mahalli ve dar fikirleri bastırmak lazımdır ki, bu da kolay bir iş değildir.”³¹

Geçmişten günümüze kadar edebiyat tarihçileri çeşitli yöntemleri kullanmışlardır. Hatta aynı eser içerisinde, her edebi devir için devrin mahiyetine uygun yöntemler de kullanılmıştır. Yeni yeni yöntemlerin ortaya çıkması hem edebiyat tarihçiliğinin çehresini değiştirmekte hem de karşılaştırmalı edebiyat yönteminde olduğu gibi edebiyat tarihçisinin zaten ağır olan yükünü daha ağırlaştıracağına benzetilmektedir.

“Her ilim ancak kendisine mahsus olan ilmî usullerin kullanılması ile teşekkül edilebilir.”³² kaidesi mucibince uygun yöntemleri bulduğumuzda, edebiyat tarihinin bir bilim olmasının önündeki en büyük engel olan metot sorununa bir çözüm bulabiliriz. Edebiyat tarihinin edebiyat biliminin diğer birimlerinden yararlanması metot sorununun çözümü hususunda en önemli adım olacaktır.

Edebiyat tarih(çiliğ)inin tarihle ilişkileri

29 Rene WELLEK; Austin WARREN, 2013: **Edebiyat Teorisi** Çeviren: Ömer Faruk Huyugüzel, İstanbul, Dergah Yayınları, s.47.

30 KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, 2007: **Türk Edebiyatı Tarihi: C. 1**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s.22.

31 Rene WELLEK; Austin WARREN, 1983:**Edebiyat Biliminin Temelleri**: Çeviren: Ahmet Edip Uysal, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s.61.

32 Fuat KÖPRÜLÜ, 1999: **Edebiyat Araştırmaları**: Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.3.

Edebiyat bilimini tanımlarken Turhal: “Edebiyat bilimi, edebiyat nazariyatını, edebi tenkidi, edebiyat sosyolojisini, edebiyat eğitim ve öğretimini, edebiyatın biyografik, bibliyografik yardımcıları bünyesinde taşıyan ve son hedefi edebiyat tarihinin yazılması olan bir çalışma alanıdır.”³³ diyerek edebiyat bilimi ile edebiyat tarihi arasında çok güçlü bir bağ kuruyor. Bunun yanında edebiyat biliminin hem kaynak hazırlama ve periferik alt yapı anlamında hem de kendi üstüne oturttuğu omurga olarak sırtını en fazla dayadığı alanın edebiyat tarihi olduğu olgusunu³⁴ göz ardı etmememiz gerekir.

Farklı disiplinler olmakla birlikte ortaklıkları da bulunan edebiyat ve tarih, edebiyat tarihi diye bir alt disiplinde birleşir. Mazi, bu iki disiplinin birleştikleri müşterek noktadır. Bir edebiyat tarihçisi ile tarihçinin geçmişe bakışı ve geçmişin tahlili arasındaki en belirgin fark, edebiyat tarihçisinin ele aldığı geçmişin müşahhas bir nesnesi olan edebi eser bugün içinde yaşamaktadır. Edebiyat tarihçisinin geçmişten kastı sanat eserinin kendisidir. Bu sanat eseri güncelliğini korumakta ve yaşamaktadır. Tarihçinin ele aldığı geçmiş ise artık dönemini tamamlamış ve tarihe mal olmuştur. Wellek-Warren ikilisi tarih disiplini ile edebiyat disiplininin bir alt disiplini olan edebiyat tarihi ilişkisini şöyle ifade etmektedirler:“ Edebiyat tarihi tam bir tarih değildir; çünkü o halen var olanın, her zaman ve her yerde var olanın, ebediyen var olanın bilgisidir. Siyasi tarihle sanat tarihi arasında gerçek bir fark bulunduğunu elbette ki kimse inkar edemez. Tarihi ve geçmiş olan şeyle, tarihi ve halen bir şekilde var olan şey arasında bir fark vardır.”³⁵

Levend, Lale devrinden bir örnekle tarihçi ve edebiyat tarihçisi arasındaki farkları şöyle dile getiriyor: “ Tarihçi, kişiler üzerinde olaylarla ilgisi oranında durur. Oysa edebiyat tarihçisinin öncelikle üzerinde duracağı sanat eserlerini yaratan belirli kişilerdir. O belli başlı kişilerin yarattığı eserlerin aracılığıyla ki, incelediği çağın dilini, zevkini ve edebi karakterini belirtecektir. Örneğin, Lâle devrini yazacak tarihçi, 1. Ahmet, İbrahim Paşa ve Patrona Halil üzerinde, bunların siyasal ve toplumsal olayların gelişmesinde oynadıkları rolün önemi oranında durduğu halde, edebiyat tarihçisi, o devrin edebi durumunu belirtmek için, ele alacağı Nedim’in kişiliği üzerinde önemle duracak, divanındaki şiirleri birer birer inceleyerek, özelliklerini ve çağdaşlarından ayrıldığı noktaları araştırarak şiire getirdiği yeni sesi bulacaktır.”³⁶

Kişilere ait hususiyetlerin seçilmesi ve ayıklanması noktasında tarihçi ile edebiyat tarihçisi arasındaki bakış açısı farklarını Şerif’in aktarımıyla Lanson şöyle ortaya koyuyor: “Bir vesika karşısında bulunan tarihçi, bu vesikada mevcut şahsi unsurları atabilmek üzere, onları takdir eylemeğe çabalar. Hâlbuki bir eserin bedîi veya tehyici kabiliyeti, asıl bu şahsi unsurlara bağlı olduğundan, onları alıkoymak bizim için elzemdir. Tarihçi, Saint Simon’un bir rivayetini kullanmak için bu rivayeti tashih

33 Sadık Kemal TURAL, 1995: **Edebiyat Bilimine Katkılar I**: Ankara, Ecdat Yayınları, s.37.

34 İsmet EMRE, 2012: **Edebiyat Bilimi**: C.1, Ankara, Anı Yayıncılık, s.100.

35 Rene WELLEK; Austin WARREN, 2013: **Edebiyat Teorisi** :Çeviren: Ömer Faruk Huyugüzel, İstanbul, Dergah Yayınları, s.301.

36 Ağâh Sırrı LEVEND, 1984: **Türk Edebiyatı Tarihi**: C.1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.15.

etmeğe, yani Saint-Simon'un eserinde Sain-Simon'un şahsına ait unsurları çıkarmağa çabaladığı halde, biz, bilâkis, asıl Saint-Simon'a ait bulunmayan, Saint-Simon olmayan kısımları atmağa çalışıyoruz. Tarihçi umumi vakalara ehemmiyet verir ve fertlerle, esas itibar ile, pek az meşgul olur; fertler ancak birtakım grupları temsil veya birtakım hareketleri tadil eyledikleri nispette tarihçiyi alâkadar eder, hâlbuki biz, ilk önce fertlerde dururuz; zira ihsas, ihtiras, zevk, güzellik, ferdî şeylerdir."³⁷ Görüldüğü gibi tarihçi, hadiselerin ana kaynağına inmek için kişisellikten uzak dururken, edebiyat tarihçisi aksine nesnel hususları dışarıda bırakarak esere ve müessirine odaklanır.

"Tarih, muayyen hadiseleri zaman çerçevesi içinde mütalaa etmek olduğuna göre, edebiyat tarihi de "edebî hadiseler" in zaman çerçevesi içinde mütalaa demektir."³⁸ diyerek Tarlan, tarihle edebiyat tarihi arasındaki ilişkiyi zaman eksenindeki hadiselerin farklılığı mesabesine indirgemıştır.

Neticede, "tarih ileriye doğru hareket ederken tarih bilgisi geriye doğru seyahat eder."³⁹ Ancak, edebiyat tarihinin nesnesi olan edebi eser, tarihle birlikte ileriye doğru hareket eder ve her devirde gelişen anlayış ve bakış açılarıyla birlikte sürekli tazelenip yeni okurlarla birlikte adeta yeniden yazılmaktadır. Yani, Wellk-Warren ikilisinin ifadesiyle, "Sanat eseri hem 'ölümsüz'dür (yani belli bir kimliği korur) hem de 'tarihî'dir." (yani izlenebilir bir gelişme sürecinden geçer).⁴⁰

Edebiyat tarih(çiliğ)inin edebiyat teorisi ve edebi tenkitle ilişkileri

Bilimsel bir disiplinin varlığının olmazsa olmaz koşulu onun teorik çerçevesidir. Edebiyat teorisi edebiyat biliminin en aktif alanıdır ve bu alanın zenginleşip olgunlaşması doğrudan edebiyat tarihinin terakkisine bağlıdır. Bilimsel manada yetkin bir edebiyat tarihine ulaşmamızın yolu da yetkin edebiyat münekkitlerini yetiştirmekten geçiyor.

Edebiyat tarihi, edebiyat teorisi ve edebî eleştiri arasında çok kuvvetli, girift ilişkiler vardır. Her ne kadar Wellek-Warren ikilisi "Ayrı veya kronolojik bir sıra içerisinde inceleyelim veya incelemeyelim, edebiyatın prensip ve ölçülerini incelemek ile belirli edebi eserleri incelemek arasında farklılık vardır."⁴¹ deseler de farklılıklara rağmen keşistikleri yerler de büyük bir yekun tutmaktadır.

"Tarih ve tenkit olmaksızın edebiyat teorisinin veya edebiyat teorisi ve tarih olmaksızın tenkidin veya tenkit ve edebiyat teorisi olmaksızın tarihin düşünülemediği, çünkü bunların bütünüyle birbirlerini etkiledikleri"⁴² aşıkardır.

37 Yusuf ŞERİF, 1935: **Muhtasar Avrupa Edebiyatı Tarihi**: İstanbul, Devlet Matbaası, s.6.

38 Ali Nihat TARLAN, 1981: **Edebiyat Meseleleri**: İstanbul, Ötüken Yayınları, s.21.

39 Terry EAGLETON, 2014: **Edebiyat Kuramı**: Çeviren: Tuncay BİRKAN, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, s.223.

40 Rene WELLEK; Austin WARREN, 2013: **Edebiyat Teorisi** Çeviren: Ömer Faruk Huyugüzel, İstanbul, Dergah Yayınları, s.50.

41 Rene WELLEK; Austin WARREN, 1983: **Edebiyat Biliminin Temelleri**: Çeviren: Ahmet Edip Uysal, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s.46.

42 Rene WELLK; Austin WARREN, 1983: age, s.47.

Bu bağlamda edebiyatın bu alt disiplinleri anlatılırken de sürekli birbirlerine atıf da bulunmaları doğal bir neticedir.

Wellek-Warren ikilisi, "Edebiyat tarihinin edebiyat teorisi ve tenkitle ilgili olmadığı görüşü yanlıştır; çünkü şimdi varlığını sürdüren sanat eseri, ister dün yazılmış olsun ister bin yıl evvel yazılmış olsun, doğrudan doğruya incelenebilecek durumdadır. Edebi eser devamlı olarak tenkit prensiplerine başvurmadan incelenip değerlendirilemez. Edebiyat tarihçisi tarihçi dahi olabilmek için bir tenkitçi olmak durumundadır."⁴³ diyerek edebiyat tarihinin edebiyatın biliminin diğer alt disiplinlerinden bağımsız olmadığını sarıh bir şekilde ortaya koymuşlardır.

"Edebiyat tarihçisinin eleştiri ve teoriyle yükümlü olmadığı yolundaki bütün varsayım baştan sona yanlıştır; bunun en basit sebebi de her sanat eserinin halen mevcut, doğrudan incelenmeye alınabilir ve ister dün ister binlerce yıl öncesinde yazılmış olsun, belirli sanat problemlerinin çözümünü de içinde taşıyor olmasıdır. Sanat eserleri, eleştiri prensipleri bakımından sürekli olarak başvurulacak bir kaynak olmaksızın tahlil edilemez."⁴⁴ Wellek-Warren ikilisin bu değerlendirmeleri bize gösteriyor ki eleştiri prensipleri ortadan kalkınca edebiyat tarihi sıradan bir antoloji, biyografi derekesine düşmektedir. Bu durumun aksine tarihi bağlantıları hesaba katmayan bir münekkit de sürekli yanılığa düşecektir. Böylece sanat eserini anlamak bir yana, baştan savma tahminlerle işi içinden çıkılmaz bir hale getiren münekkitle karşı karşıya gelmiş oluruz.

Emre, edebi eleştiri olmaksızın edebi metinlerin değerlendirilmesinin çok zor olduğu hususundaki görüşlerini şöyle dile getiriyor: "Edebiyat eleştirisinin edebiyat bilimi ve tarih için teşkil ettiği anlam, onlarla kurduğu ilişkide gizlidir. Her şeyden önce edebiyat eleştirisi olamasa edebi metinlere yönelik olarak geliştirilen kıstasların nitelikleri ile bu kıstasların uygulandığı edebi metinlerin değerli olanları ve olmayanları arasındaki farkı görmek mümkün olmayacağından büsbütün edebiyat bilimi de onun en önemli destekçisi gibi görünen edebiyat tarihi de ciddi bir yara alacaktır. Edebiyat eleştirisinin bıraktığı boşluğu başka bir çalışma alanıyla doldurmak neredeyse mümkün değildir. Çünkü edebiyat eleştirisi edebiyat biliminin en önemli malzemesi olan edebi eserle profesyonel düzeydeki en önemli karşılaşmadır ve edebi metne yönelik en doğrudan yargıları barındırdığı gibi yazarlar ve şairler hakkında nesnel bilgilere ulaşmanın da önünü açmaktadır."⁴⁵

Carloni- Filoux ikilisinin aktarımıyla Voltaire, edebiyat tarihi yazmada münekkidin işlevini şöyle dile getirmektedir: "Edebiyat eleştirmeni iyiler ile kötüler arasındaki tespiti yapmak için birtakım kıstaslar bulur, bu kıstaslar mucibince iyiler ile kötüler arasında tercihler, tespitler yapar; ardından, iyileri bugünden geleceğe taşımanın, bir anlamda düzgün bir edebiyat tarihi yazmanın temelini atar."⁴⁶

43 Rene WELLK; Austin WARREN, 1983: age, s.54.

44 Rene WELLK; Austin WARREN, 2013: age, s.51.

45 İsmet EMRE, 2012: **Edebiyat Bilimi**:C.1,Ankara, Anı Yayıncılık, s.104.

46 J.C. CARLONI; J.C. FILOUX, 1984: **Eleştiri Kuramları**: Çeviren: Tahsin Yücel, Ankara, Kuzey Yayınları, s.9-10.

Her ne kadar edebiyat tarihçisi eser incelemesinde bir münekkit konumunda bulunsa da edebiyat tarihi ve tarihçisi ile eleştiri ve eleştirmen arasında farklılıklar ve girift ilişkiler vardır. Akgün, bu farklılıkları şöyle izah ediyor:

“Edebiyat tarihinin üzerinde durmakla kendisini mükellef kabul ettiği eser günümüzün değil, şu veya bu zaman mesafesinden geçmişe ait olan, geçmişte meydana gelmiş bulunandır. Edebiyat tenkidinde ise eser daha çok günümüzünküdür. Eser eskiye gitse bile onu ele alıfta hareket noktası günümüzün değerleri ve zevkidir. (...) Edebiyat tarihçisi kendisini, eserin meydana geldiği devrin, hitap ettiği ortamın şartları içinde değerlendirmek, onu içinde doğduğu içtimaî ve tarihî zemine göre düşünmek gibi bir yükümlülük altında hissediyor. Edebiyat tenkitçisi ise, kendisini bu gibi mecburiyetlere bağlı saymaksızın eserin sırf estetik formuna bakabiliyor, bir tarihî gerçeğe uysun uymasın, olmasını istediği, görmeyi arzuladığı şekilde ona bir yorum koyabiliyor. Onu mizacına, keyfine, eğilimine göre evirip çevirirken, edebiyat tarihçisinin riayet etmeye çalıştığı şartlar onu alâkadar etmiyor. Edebiyat tarihçisi, tenkitçiye nispetle daha disiplinli, daha mecburiyetleri olan kimsedir.”⁴⁷

Netice olarak Carloni'nin edebiyat eleştirisinin nihaî amacının yargıda bulunmaktan ziyade aydınlatma olduğu⁴⁸ düşüncesini de aklımızdan çıkarmadan; edebiyat tarihini bir binaya benzetirsek, edebiyat teorisi ve tenkidin bu binanın ana kolonlarını teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Kolonların olmaması gerektiğini söylemenin abesliğini bir tarafa bırakarak; kolonların zayıflamasına müsaade etmeden dönem dönem güçlendirme yapma işi ihmal edilmemelidir. Güçlü bir edebiyat tarihi, edebiyat teorisi ve edebi tenkidin gelişmesiyle vücut bulacaktır.

Edebiyat tarih(çiliğ)inin problemleri

Her bilimsel disiplinin kendine has problemleri ve çözüm teklifleri mevcuttur. Henüz edebiyat gibi kendi teorisini geliştirme aşamasındaki disiplinlerde karşılaşılan problemler hem daha fazla hem de daha karmaşık bir mahiyettedir.

Okumuş-Şahin ikilisi edebiyat tarihi yazacak olanların karşılaşılabileceği problemleri şöyle dile getiriyorlar: “Edebiyat tarihi yazımında kronoloji, sistem ve tasnif her ilim adamının eserinde gözetmesi gereken unsurlardır. Edebiyat tarihi yazarı hangi metodu takip etmelidir? Nesnel mi olmalıdır, sübjektif değerlendirmeler yapmalı mıdır? Tarihçi mi yoksa tenkitçi mi olmalıdır? Kitabında sanatçıların ve metinlerin seçimi ne şekilde olacaktır? Bunda tarafsız kalmak mümkün müdür? Tarihin faydalandığı disiplinlerin yanı sıra başvuracağı alanlar var mıdır? Yaşayan edebiyat, edebiyat tarihlerine girmeli midir? Tek başına edebiyat tarihimizi yazmak mümkün müdür?”⁴⁹ Bu genel problemleri ortaya koyan her bir sorunun cevabı ayrı bir çalışma konusu olabilecek ebattadır.

47 Ömer Faruk AKÜN, 1990: “Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün mü?": **Orta Sayfa Sohbeti**, Dergah Yayınları, C. 1, S. 1, s.13.

48 J.C. CARLONI; J.C.FILOUX, 1984: **Eleştiri Kuramları**: Çeviren: Tahsin Yücel, Ankara, Kuzey Yayınları, s.9-10.

49 Salih OKUMUŞ; İdris ŞAHİN, 2010: “Tanzimattan Günümüze Edebiyat Tarihi Yazarlığı Üzerine Bir İnceleme”: **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3(14), s.399.

Edebiyat tarihinin bir bilim olmasının önündeki en büyük engel yöntem sorunudur. Billhassa, edebiyat gibi estetik bir bakış açısı gerektiren ve öznel değerlendirmelerin bulunduğu bir alanda bilimsel yöntemler bulma sorunudur. Her ilmi sahanın ancak kendine has yöntemlerle vücut bulacağı aşikârdır. Evvelce ifade ettiğimiz gibi edebiyat tarihi de yöntem arayışlarını yine edebiyat biliminin diğer alt disiplinlerinden faydalanarak sürdürür.

Edebi metinlerin tespiti edebiyat tarihinin en önemli problemlerinden birisidir. Metinlerin orijinalliğinin denetlenmesi, eserin sadece adının bilinmesi, eserin bütün nüshalarına ulaşamama gibi unsurların varlığı metin tespiti çalışmalarının tek boyutlu bir çalışma olamayacağını gösterir. “ Metnin dışından elde edilen, metin içinden çıkartılan ve hem metin hem de başka eserlerin doğruladığı bütün bu bilgiler makul ölçüler içinde bir araya getirilerek...”⁵⁰ metin tespiti gerçekleştirilmelidir. Yine, Wellek-Warren ikilisi metin tespitiyle ilgili şu değerlendirmelerde bulunmaktadırlar: “Bir yazarın bütün eserlerinin bir araya getirilişinde, nelerin metne alınıp, nelerin metin dışında bırakılacağı, malzemenin nasıl düzenleneceği ve metin üzerinde ne gibi açıklayıcı notlar verileceği gibi eserden esere değişiklik gösteren diğer bazı meselelerin de dikkate alınması gerekir.”⁵¹

Kimi edebi şahsiyetlere değişik sebeplerle –hak etmelerine rağmen- edebiyat tarihlerinde yer verilmemesi, bir problem teşkil etmektedir. Her ne kadar Tural'a göre bir şahsiyetin edebiyat tarihinde yer alması için üç önemli şart taşınması gerekse de: “ Bir yazarın, insana, hayata ve tabiata yaklaşıştaki kendine haslığı, eserlerinde gösterecek bir başarı elde etmiş olması... Bir edibin edebiyat dünyasında gerçekleştirmeyi düşündüğü ve ısrarlı olduğu temel görüşler, orijinal fikir sahipliği... Bir şâir, romancı, hikâyeci, tiyatro veya senaryo yazarının meydana getirdiği eserlerle kendinden öncekilerden ve çağdaşlardan ayrılan yönlerinin bir bütünlük oluşturacak şekilde gelişme çizgisi göstermesi...”⁵² bu şartları yerine getirdiği halde birçok yazarın edebiyat tarihlerine girmediği de su götürmez bir gerçektir. Selim İleri, bir röportajında bu hususta Safiye Erol örneğini veriyor:

“Edebiyat tarihlerimizin bir kısmını okuduğum vakit oradaki haksızlıklar sinir sistemimi alt üst ettiğinden zorunlu olarak bazı şeyleri yazdım. Meselâ Safiye Erol. Şimdi çok şükür yeniden basıldı. O da birkaç kişinin çabasıyla oldu. Kubbealtı Neşriyat'ın yayımlaması benim yıllardır süren ısrarım, Beşir Ayvazoğlu'nun, Murat Belge'nin çabalarıyla oldu. Hâlbuki hiçbir edebiyat tarihinde Safiye Erol yok. Oysa Tanpınar'la başabaş gidebilecek kadar felsefi boyutu olan bir yazarla karşılaşıyoruz. Doğu-Batı meselesi üzerine çok ciddi tespitleri ve teklifleri olan bir yazar. Kısacası edebiyat tarihlerinde yazılanlara çok fazla güvenmiyorum ben.”⁵³

Nurdağ, edebiyat tarihindeki temsil problemi hakkında şunları ifade etmektedir: “Neredeyse bütün edebiyat tarihlerinin merkezi noktasını oluşturan

50 Rene WELLEK; Austin WARREN, 1983: **Edebiyat Biliminin Temelleri**: Çeviren: Ahmet Edip Uysal, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s.81.

51 Rene WELLEK; Austin WARREN, 1983, age., s.77.

52 Sadık TURAL, 2006: **Şahsiyetler ve Eserler**: Ankara, Yüce Erek Yayınları, s.10-11.

53 Selim İLERİ, 2004: “Selim İleri İle Söyleşi, “Ziyan Edilmiş Bir Günüm Olursa Çok Pişmanlık Duyarım”, Ethem Baran-Saban Özüdoğru, **Bilim ve Aklın Aydınlığına Eğitim Dergisi**, Ankara s. 52-53.

temel unsurlardan birisi de temsil sorunudur. Temsil sorunundan kastımız birkaç müellif içinde hangisinin eserlerinin alınacağı, tek bir müelliften bahsederken de onun hangi eserinin ya da eserlerinin değerlendirmeye alınıp alınmayacağıdır. Burada edebiyat tarihçisi çok çetrefilli bir durumda bulunmaktadır. Neye göre seçimini yapacaktır? Hangi kritere dayanacaktır ve bu kriter edebiyat tarihine daha yakın ve geneli ortaya koymaya daha müsait midir? Bu konuda da farklı görüşlerle karşılaşmaktayız. Bazı araştırmacılar bir seçme ve gerçek değeri yansıtan eserler üzerinde durma taraftarıyken- ki bu gerçek değeri belirleyen şeyin ne olduğu sorununu ortaya çıkarır- bazı araştırmacılar da bunun elde edilen eserin bir şaheserler antolojisi olacağını söyleyerek ikinci derecedeki eserlerin de değerlendirilmesi gerektiğini benimseler. Bu konuda henüz bir mutabakata varılmış değildir. Fakat genel intiba edebiyat tarihini tanıyan yazarlar ve eserleri üzerine oturtmaktan yanadır. Bu durum ikinci derecedeki eserlerin inkârını gerektirmez. Zira ikinci derecedeki eserler büyük eserlerin başarısında pay sahibi oldukları düşünülebilir.”⁵⁴

Devirlerin tespiti ve devirler arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde belirlenememesi de edebiyat tarihçiliğinin problemleri arasında yer almaktadır. Wellek-Warren ikilisi bu sorun hakkında şunları ifade etmektedirler: “Takvim tarihlerine itibar etme, şüphesiz sadece bibliyografya denemelerinde başvurulabilecek, derlemeler için haklı görülebilecek bir şeydir, çünkü bu, söz konusu derlemelere Dewey onlu tasnif sisteminin bir kütüphane için sağladığı kolaylığa benzer bir kolaylık sağlar. Fakat bu gibi devir ayrımlarının gerçek edebiyat tarihiyle hiçbir ilgisi yoktur.”⁵⁵ Devirleri ayırma işinin edebiyat tarihçilerine değil de siyaset ve toplum tarihçilerine bırakılması problemin ana kaynağını teşkil etmektedir.

Sağlam, “Medeniyet Tarihimizin En Girift Labirenti: Türk Edebiyatı Tarihi” başlıklı makalesinde iyi bir Türk edebiyatı tarihi yazmanın güçlüklerini; kütüphanelerin katalog yönünden eksik olması, gazete ve dergi koleksiyonlarının tamamına ulaşmanın zorluğu, arşiv belgelerinin açılmaması, biyografi ve monografi çalışmalarının yetersizliği, metot meselesi, edebiyat tarihinin büyük şahsiyetlere özel bir alan olmaması, geniş bir inceleme, araştırma ve tahlil faaliyetini gerektirmesi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, estetik gibi disiplinlerdeki gelişmelerden de faydalanmayı gerektirmesi...⁵⁶ şeklinde özetlemektedir. Sağlam’ın özelde Türk edebiyatı tarihi için ortaya koyduğu sorunlar, genelde bütün edebiyat tarihleri için -dereceleri farklı olmakla birlikte- aşağı yukarı karşılaşılabilecek problemlerdir.

Edebiyat tarihi aynı zamanda edebi devirlerin tarihinin yekûnudur. Bir devrin tarihini yazma sorunuyla ilgili olarak Wellek-Warren ikilisi şunları ifade etmektedirler: “Bir devrin tarihini yazma problemi, ilk olarak devri tanımlama, özelliklerini ortaya koyma problemi olacaktır: Bir geleneğin çöküşü ve yeni bir geleneğin yükselişini açıkça ortaya koyabilmemiz gerekir. Bu gelenek değişmesinin

54 Salih NURDAĞ, 2010: **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi ve Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Tarihçiliği**: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun ,Sosyal Bilimler Enstitüsü ,s.198.

55 Rene WELLEK; Austin WARREN, 2013: **Edebiyat Teorisi** Çeviren: Ömer Faruk Huyugüzel, İstanbul, Dergah Yayınları, s.310.

56 Nuri SAĞ LAM, 2006: “Edebiyat Tarihimizin En Girift Labirenti: Türk Edebiyatı Tarihi”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**: C. 4, S. 7, s.9-23.

neden o özel veya belli anda vukua geldiği genel ifadelerle açıklanamayacak tarihi bir problemdir.”⁵⁷

Yukarıda ifade edilen bütün bu problemlerin yanı sıra daha büyük ve girift bir problem de modern dünyada yazılmış olan edebiyat tarihlerinin hala ideolojik genellemelerin veya yüzeysel derlemelerin ötesine geçememiş olmasıdır. Bu yüzden edebiyat sanatının genel tarihi halen çok uzak bir idealdir.⁵⁸ Her ne kadar edebiyat tarihi, tarihçiliği ve yazımıyla ilgili ciddi problemlerin varlığı bir gerçekse; en azından problemlerin ve sıkıntılarının tespit ve teşhisini ortaya koymak, çözüm yolunda atılmış en değerli adımdır.

Edebiyat tarih(çiliği)inin önemi

Edebiyat tarihi değişik dönemlerdeki sanat ve edebiyat anlayışlarının sistemli bir şekilde öğrenilmesini, gün yüzüne çıkmamış edebî kişiliklerin ilim, kültür, sanat ve edebiyat alemine tanıtılmasına imkan sağlar. Geleceğini sağlam temeller üzerine bina etmek isteyen bir millet, tarihî ve edebî geçmişi ile kültürel zenginliklerini çok iyi bilmesi gerekir. Mazide ve hâlde kendi milletinin öz kültür değerlerinden yoksun olan yazarların gelecek kuşaklara klasik diyebileceğimiz eserler bırakmaları düşünülemez. Özellikle günü kurtarma adına popüler kültür etkisiyle ortaya konulmuş sanat eserlerinin toplumlara ulvi değerler sunması da mümkün değildir. Edebiyat tarihinin değeri ve önemi işte tam da burada meydana çıkmaktadır. Edebiyat tarihi bu minvalde hem okuyucuya geniş bir perspektif sağlamakta; hem de sanatçıya yol göstererek onu aydınlatmaktadır.

Kaplan, “Çeşitli şahsiyetlere ait metinler, kronolojik bir sıra içinde ve mukayeseli olarak incelenecek olursa, bunlarda nesillerin ruhunun zamanla nasıl değiştiği açıkça görülür. Böyle bir mukayese, bize devirlerin ve şahsiyetlerin orijinal taraflarını, tem ve üslûba ait müşahhas misaller vasıtasıyla çok güzel gösterir. Bu suretle, başka bir yoldan edebiyat tarihine yaklaşmış oluruz.”⁵⁹ diyerek nesillerin ruhundaki değişimleri edebiyat tarihi vasıtasıyla izleyebileceğimizi ifade etmektedir.

Ertaylan, “Bir halkın medeniyeti, içtimai, iktisadi, hayati kabiliyeti hakkında doğru bir fikir almak istenirse o halkın edebiyat tarihinin yakından tetkik edilmesi”⁶⁰ gerektiğini ifade eder. Yani, her ulusun bir geçmişi, kendine has bir yaşam üslûbu ve fikrî bir alt yapısı bulunduğu sarîh bir hakikattir. Edebiyat tarihinin en önemli görevi; kadim toplumların edebî sanat ürünlerini, hayata bakışlarını, eserlerine sindirilen şekilleriyle dünya görüşlerini, örf ve ananelerini, gelenek ve göreneklerini kendi tabii atmosferlerindeki şekliyle ele alarak estetik bir bakış açısıyla gelecek kuşaklara mukayeseli olarak sunmaktır. İşbu sebepten edebiyat tarihinin ulusal bilinç ve hafıza açısından değeri çok büyüktür.

Medeniyet tarihinin en önemli sacayaklarından biri edebiyat tarihi, edebî ürünler ve edebî şahsiyetler kadar edebî ürünlerin vücuda geldiği ortamı ve edebî şahsiyetlerin ortamını da ifade ederek bir bakıma kültür tarihçiliğine de kaynaklık etmektedir. Kültür kavramını besleyen en önemli kaynakların başında edebiyat tarihi

57 Rene WELLEK; Austin WARREN, 2013, age. , s.317.

59 Mehmet KAPLAN, 1997: **Şiir Tahlilleri 1**: İstanbul, Dergah Yayınları, s.11.

60 İsmail Hikmet ERTAYLAN, 2011: **Türk Edebiyatı Tarihi I-IV**: Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.23.

gelir. Ayrıca edebi bir eserin tahlil ve tenkidi, aynı zamanda düşünceyi de tahlil ve tenkidi anlamına gelir. Düşüncenin tahlil ve tenkidi ise bilimsel bakış açısının en önemli hususunu teşkil etmektedir. Böylece merkezinde edebi eser bulunan edebiyat tarihi, düşünceyi gelişimine büyük katkıları sağlamaktadır.

Sonuç

Edebiyat tarihinin halihazırda yaşayan edebiyatı baz alması birçok zorlukları da beraberinde gündeme getirir. Edebi gelişim aşamaları eserleriyle devam etmekte olan ve haklarında henüz edebiyat tarihini şekillendirecek araştırma ve incelemeler ortaya serdedilmemiş, kendileri de henüz son sözlerini söylememiş edebi şahsiyetlerin edebiyat tarihlerinde yer alması hususunda öznel yaklaşımlarla karşılaşılır. Bu minvalde edebiyat tarihi yazmaya niyetlenenlerin zamanın şaşmaz bir mihenk olduğunu akıllarından çıkarmamaları elzemdir. Edebiyat tarihçisinin üzerinde önemle durması gereken nokta, dönemlere ve devirlere göre umumi kanaatler ortaya koymak yerine kalem erbabının sanat görüşüne dair izahlarından, yorumlarından, sanat ürünlerinden ve hususi yaşamını kaleme aldığı çalışmalardan hareket ederek bir değerlendirmede bulunmaktır.

İdeoloji, edebiyat tarihi yazarının hazırlayacağı edebiyat tarihine sirayet etmemelidir. Edebiyat tarihçi çalışmasında yer vereceği yazarlara tarafız bir şekilde yaklaşmalıdır. Her sanatçının hayata bakış açısının farklı olabileceğini ön görmeli; mihengi, sanat yolculuğunda ilerleme kaydetmiş, kendine özgü bir güzellik yöntemi vücuda getirmiş ve işbu özgün taraflarıyla çağdaşlarından ayrılmış sanat erbapları olmalıdır. Böylece edebiyat tarihçisi, eserine alacağı şahsiyetleri ve metinleri ideolojik kıstaslara göre değil de edebiyat biliminin verileri ışığında ve edebi değer ekseninde titizlikle seçmelidir. Seçilen eserler, sanatçının belli bir estetik ve edebi başarıya ulaşmaya kadar yol aldığı mesafeyi ortaya koyabilmelidir.

Filoloji, tarih, psikoloji, sosyoloji, felsefe, estetik gibi disiplinleri bilmek bir edebiyat tarihçisi için çok önemlidir. Bununla beraber, edebiyat sosyolojisi, mukayeseli edebiyat, edebiyat eleştirisi, edebiyat felsefesi, edebiyat psikolojisi gibi alt disiplinlere de edebiyat tarihçisinin hâkim olması gerekir. Bu da edebiyat tarihi yazarlarının adeta çok yönlü, allame-i cihan, filozofvari kişileri olmalarını gerektirmektedir. Bu durum, kapsamlı bir edebiyat tarihinin ancak alanında uzmanlaşmış yazarlar grubu tarafından kaleme alınmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece, edebiyat tarihi yazarı; uzmanı olduğu sahada belli bir devri, dönemi, edebi akımı, şahsiyeti, eseri tetkik ederse hem kendisi daha başarılı sonuçlar elde eder hem de edebiyat tarihi yazmanın girift zorluklarının da üstesinden gelebilir.

İlmi bir çalışmada ilim adamı ilk önce çalışması için tespit edip topladığı bilgileri belli bir kıstasa göre sınıflandırır. Böyle yapılarak hem yapılan iş kolaylaşır hem de çalışma oldukça nesnel bir yapıya kavuşturulmuş olacaktır. Diğer taraftan işlenen tezler de daha anlaşılır bir zemine oturtulmuş olur. Bilimsel bir metotla edebi bir eseri nasıl tahlil edeceğimizi öğrendiğimiz zaman, edebiyat tarihinin henüz çok kaygan bir zeminde yol alan teorik temellerini de rayına sokmuş olacağız. Edebiyat

tarihiyle ilgili problemlerimizi edebi eser düzleminde çözdüğümüz zaman, bu durumun oluşturacağı kuvvetli domino etkisiyle edebiyat disiplinin de birçok problemleri alanı aydınlığa kavuşacaktır. Neticede edebiyatın bir sanat olarak tarihini yazmaya yoğunlaşmak, edebiyat tarihinin sınırları muayyen bir zemine oturtulmasına olanak sağlayacaktır.

Neticede birçok eksikliği olmakla birlikte “**edebiyat tarih(çiliğ)**”ni şu şekilde tarif edebiliriz:

Bir eserin bulunduğu gelenek içindeki konumunu açık bir şekilde göstermek, her türlü edebiyat olayını takvim bağlamında sıralamak, bu olayların birbirleriyle ilişkilerini ve dış tesirleri belirlemek, edebiyat sahasına dahil edilebilecek her tür belgeyi etüt ederek devrin edebi özelliklerini tespit etmeye çalışmak; ferdi sanat eserlerinin yorumlama, eleştirme ve değerlendirme süreci hiçbir zaman tamamen kesilmediği için edebi eserin tarihin seyri içindeki değişimlerini incelemek; yazar, tür, üslup ve dil geleneklerine göre sanat eserlerinin gelişimini incelemek, edebi türler arasındaki ilişki ve geçişlerin özellik ve sınırlarını açıklamaya çalışmak, edebi eser ve devirlerden hareketle kültürel değer ve değişimleri ortaya koymak için; estetik, genetik, psikolojik, sosyolojik, eklektik, kronolojik, tarihçi, yapısalcı, yeni tarihselci metotların yanı sıra; yüzyıl, tür, şahıs, topluluk, dönem gibi tasnif metotlarını; zirve şahsiyetlere veya büyük ve edebi eserlere bağlı kalma, karşılaştırmalı edebiyat gibi şekil, üslup ve içeriğe bağlı olarak değişik metotları kullanan ve yeni metotlar da geliştirmeye çalışan; filoloji, sosyoloji, psikoloji, felsefe, estetik gibi disiplinlerdeki gelişmelerden faydalanmanın yanı sıra, tarih disiplini ve edebiyat disiplininin alt disiplinlerinden edebiyat teorisi ve edebi tenkit ile çok sıkı münasebetleri olan; tasnif, yöntem, temsil, metin tespiti, kriter tespiti, kimi değerli şahsiyetlere yer verilmemesi, devirlerin tespiti ve devirler arasındaki ilişkilerin sarıh bir şekilde belirlenememesi, ideolojik genelleme, yüzeysel derleme, biyografi ve monografi çalışmalarının yetersizliği, çok geniş araştırma ve tahlil faaliyeti gerekliliği gibi problemleri olan, medeniyet tarihinin önemli bir şubesi olması hasebiyle nesillerin ruhundaki değişimleri kendisinde temaşa ettiğimiz çok boyutlu ve geniş bir ilmi sahadır.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Gürsel, 2003: **Genel Edebiyat Bilimi**: İstanbul, Say Yayınları.
Akün, Ömer Faruk, 1990: “Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün mü?": **Orta Sayfa Sohbeti**, Dergâh Yayınları, C. 1, S. 1.
Aytaç Gürsel, 2003: **Genel Edebiyat Bilimi**: İstanbul, Say Yayınları.
Carlom, J.C. ;FILOUX, J.C.,1984: **Eleştiri Kuramları**: Çeviren: Tahsin Yücel, Ankara, Kuzey Yayınları, s.9-10.
Carlau, J.C., J.C. FİLLOX, 1985: **Edebi Eleştiri**: Çeviren: Hümeyra Çakmaklı, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
Eagleton, Terry, 2014: **Edebiyat Kuramı**: Çeviren: Tuncay BİRKAN, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
Emre, İsmet, 2012:**Edebiyat Bilimi**: C.1,Ankara, Anı Yayıncılık.

- Ertaylan, İsmail Hikmet, 2011: **Türk Edebiyatı Tarihi I-IV**: Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Filizok, Rıza, 2005:**Tanım Nedir?** : www.ege-edebiyat.org: Erişim Tarihi:25.03.15-Saat:13:54.
- İleri, Selim, 2004: “Selim İleri İle Söyleşi, “Ziyan Edilmiş Bir Günüm Olursa Çok Pişmanlık Duyarım”, Ethem Baran-Saban Özüdoğru, **Bilim ve Aklın Aydınlaşma Eğitim Dergisi**, Ankara
- Kaplan, Mehmet, 1997: **Şiir Tahlilleri 1**: İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Karataş, Turan, 2004: **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**: Ankara, Akçağ Yayınları.
- Köprülü, Fuat, 1999: **Edebiyat Araştırmaları**: Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köprülü, Fuat, 2014: **Türk Edebiyatı Tarihi (Külliyat 1)**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kumsar, İsmail Alper, 2013: “Agâh Sırrı Levend’in Edebiyat Tarihçiliğinde Teori ve Uygulama”: **Gazi Türkiyat**.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: **Türk Edebiyatı Tarihi**: C. 1, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Lanson, Gustave, 1937: **Tarih-i Edebiyatta Usul**: Çeviren: Yusuf Şerif Kılıçel, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Levend, Agâh Sırrı, 1984: **Türk Edebiyatı Tarihi**: C.1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nurdağ, Salih,2010:**Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi ve Yeni Türk edebiyatında Edebiyat Tarihçiliği**: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Samsun.
- Okay, M. Orhan, 2006: “Abdülhalim Memduh'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a Edebiyat Tarihlerinde Yenileşmenin Sınırları”: **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 4, S. 8.
- Okay, M. Orhan, 2005: **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**: İstanbul Dergâh Yayınları.
- Okumuş Salih; ŞAHİN İdris, 2010: “Tanzimattan Günümüze Edebiyat Tarihi Yazarlığı Üzerine Bir İnceleme”: **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3(14).
- Önal, Mehmet,1999: **En Uzun Asrın Hikâyesi/ Yeni Türk Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım**: Ankara, Akçağ Yayınları.
- Önal, Mehmet, 2011: **En Uzun Asrın Hikâyesi**: Ankara, Akçağ Yayınları.
- Sağ lam, Nuri, 2006: “Edebiyat Tarihimizin En Girift Labirenti: Türk Edebiyatı Tarihi”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 4, S. 7.
- Serdaroğlu, Vildan, 2007: **Türk Edebiyatı Tarihlerine Dair**: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi: C. 5, S. 9, s. 9-18.
- Şerif, Yusuf, 1935: **Muhtasar Avrupa Edebiyatı Tarihi**: İstanbul, Devlet Matbaası.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, 1997: **19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**: İstanbul, Çağlayan Kitabevi.
- Tarlan, Ali Nihat, 1981: **Edebiyat Meseleleri**: İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Tieghem, Philip Van, 1948: “Edebiyat Tarihinde Yeni Usüller”: Çeviren: Cevdet Perin, **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 3.
- Timurtaş, Faruk Kadri, 1963: “Türk Edebiyatı Tarihi Ana Kitabı Nasıl Yazılabilir”: **Türk Kültürü**, Cilt. 1, S.7, s. 28-30.
- Todorov, Tzvetan, 2001: **Poetikaya Giriş**: Çeviren: İsmail KAYA, İstanbul, Metis Yayınları.
- Tural, Sadık, 2006: **Şahsiyetler ve Eserler**: Ankara: Yüce Erek Yayınları.
- Tural, Sadık Kemal,1995: **Edebiyat Bilimine Katkılar 1**: Ankara, Ecdat Yayınları.

- Wellek, Rene; WARREN Austin,2013: **Edebiyat Teorisi** Çeviren: Ömer Faruk Huyugüzel, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Wellek, Rene; WARREN Austin, 1983:**Edebiyat Biliminin Temelleri**: Çeviren: Ahmet Edip Uysal, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yetiş, Kazım, 2007: **Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı**: İstanbul, Kitabevi Yayınları.



BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN DİL BECERİLERİNDE KULLANIMI ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

A Content Analysis on the Use of Information Technologies in the
Language Skills

Rabia Sena AKBABA

Arş. Gör., Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

r.sena_ak@hotmail.com



<https://orcid.org/0000-0002-3962-7324>

Muhammed TUNAGÜR

Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

mutunagur@hotmail.com



<https://orcid.org/0000-0002-6427-6431>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen
University Social Sciences Institute AİCUSBED 4/2, Ekim-October 2018 / Ağrı
ISSN: 2149-3006 e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	25.05.2018
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	21.07.2018
Sayfa- <i>Pages</i> : 127-146	10.31463/aicusbed.427196



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

✓ iThenticate



BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN DİL BECERİLERİNDE KULLANIMI ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

A Content Analysis on the Use of Information Technologies in the Language Skills

*Rabia Sena AKBABA
Muhammed TUNAGÜR*

Özet

Bu çalışmanın amacı, bilgisayar ve internet teknolojilerini dört temel dil becerisiyle bir arada ele alan makale ve tez çalışmalarının eğilimlerini belirlemektir. Çalışma, doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 50 makale ve 92 tez incelenmiştir. Form aracılığıyla incelenen makale ve tez çalışmaları içerik analizine tabi tutulmuştur. İncelemeler sonucunda elde edilen veriler, tablolaştırılarak frekans ve yüzdelerle sunulmuştur. Çalışmaların yayım yıllarına göre dağılımında 2010 yılından sonra bir artış gözlemlendiği ve en çok 2013 yılında yayım yapıldığı dikkat çekmiştir. Bilgisayar ve internet teknolojileriyle bir arada en çok ele alınan becerinin yazma becerisi olduğu görülürken teknoloji materyali olarak da videoların ön planda olduğu tespit edilmiştir. Nicel yöntemle desenlenen çalışmaların çoğunlukta olduğu, örneklem düzeyi olarak da yükseköğretim düzeyinde 0-50 kişilik bir örneklem aralığında çalışmaların yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Son olarak da veri toplama araçlarında anketlerin çoğunlukla kullanıldığı ve veri analizlerinin çoğunlukla nicel-kestirimsel yöntemlerle yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgisayar, İnternet, Teknoloji, Dil Becerileri

Abstract

The aim of this study is to determine the trends of articles and thesis studies that combine computer and internet technologies with four basic language skills. The study was conducted by document search. 50 articles and 92 theses were examined within the scope of the research. The articles and thesis studies examined through the form were subjected to content analysis. The data obtained as a result of the examinations are presented in tables as frequency and percentages. It is noted that the distribution of the studies examined by years of publication shows an increase after 2010 and the most publication was made in 2013. It has been seen that the most considered mattered in hand in conjunction with internet and computer technology is writing skill. Besides, it has been observed that video has been at the forefront as a technological material. It has been found that the majority of the studies designed with quantitative methods and the degree of sampling are concentrated in a sample range of 0-50 persons at the higher education level. In the data collection tools, the data are mostly used and the data analysis is mostly done with quantitative-predictive methods.

Keywords: Computer, Internet, Technology, Language Skills.

Giriş

Kültür aktarımının ve kuşaklar arasındaki bağın oluşmasının en önemli unsurlarından biri dildir. Dil, bireylerin zihin dünyalarının birer yansıması, duygu ve düşünce dünyasının bir parçası, aynı zamanda kültürün en önemli aktarıcısıdır. Bireyin kültür aktarımını içselleştirebilmesi ve sağlıklı bir iletişim gerçekleştirebilmesi için dil yetisini kazanması gerekir (Kırkkılıç ve Şahin, 2007).

Öğrenme ve öğretme süreçlerinin anlamlandırılması, öğrenci-öğretmen iletişiminin ve bilgi aktarımının verimli geçmesi, dilin etkili kullanımı ile doğru orantılıdır. Bireyin kendini ifade edebilmesi, özgüvene sahip olması, problem çözmesi, iletişim kurması, zihinsel yetilerini kazanması, düşünme becerisini geliştirebilmesi, eleştirel bir bakış açısına sahip olması, sosyalleşmesi, bilgiyi alma ve aktarma sürecinde yetkinlik kazanması dili etkili kullanması ve dil becerilerini edinebilmesine bağlıdır (Balci, 2013). Çünkü dil edinimini ve dil öğretimini geliştirmek bireylerin okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerine katkı sağlayarak dil becerilerinin gelişmesine zemin hazırlar (Kırkkılıç ve Şahin, 2007). Böylece bireyler anadili gelişim süreçlerinde dil becerilerini sırasıyla dinleme, konuşma, okuma ve yazma olarak edinir (Yavuz, 2010). Dil becerisini edinen bireyler, eğitim süreçleriyle beraber yaşamlarının her anında ve her alanında dilin temel becerileriYavuni üst seviyede kullanabilme yetisi kazanmaktadır.

Kalem ve kâğıtla başlayan bilgi edinme ve aktarma süreci teknolojinin etkisiyle yön değiştirerek yeni bir ivme kazanmıştır. Bireyler, günümüzde bilgi edinmeye çalıştıkları sürecin büyük bir kısmını teknoloji ile sağlamaktadır (Maden, 2012). İnternet bilgiye ulaşımı hızlandırmış, küresel iletişime olanak sağlamıştır. Küresel düzeyde yaşanan teknoloji ve internetin bu etkileşim gücü, eğitimi de etkileyerek tüm seviye ve disiplinlerde teknoloji kullanımını gerekli kılmıştır (Bayrak, 2013). Günümüzde bireyler, teknolojinin bütün imkânlarından zaman ve mekân kısıtlaması olmadan faydalanmaktadır. Bilgisayar, tablet, akıllı telefonlar ile iletişim ağlarına erişim sağlayabilmekte, bu yolla istedikleri bilgi ve kişilere ulaşabilmektedirler. Teknolojinin sunduğu bu kolaylıklar toplumları siyasi, kültürel, ekonomik yönden etkilemektedir. Yaşamın her alanında görülen teknolojinin etkisi eğitim-öğretim ortamlarına da yansımıştır. Nitekim eğitimin hedeflerinden biri de bireylerin değişen dünyaya uyumlarını kolaylaştırmak ve bireyleri yaşanan döneme hazırlamaktır (Tüzel ve Tok, 2013). Çünkü teknoloji ile internetin yaygınlaşması ve kullanılan teknoloji donanımlarının artışı, teknolojinin eğitime uyumunun sağlanmasını gerekli kılmıştır (Bozkurt ve Demir, 2011).

Dünyamıza bu denli egemen olan teknoloji ve internet, yoğun bir bilgi aktarımı sağlamaktadır. Bu yoğun bilgi aktarım sürecinde teknoloji ve interneti kullanabilen, algılayabilen, yorumlayabilen bilinçli bireylerin yetiştirilmesi gerekmektedir (Güneş, 2010). Çünkü teknolojinin yaşamın her anında yoğun bir şekilde kullanılması, yaşadığımız çağın bireylerini tümünden etkilemiştir. Bireylerin bilişsel ve duyuşsal süreçleri değişmiş, eğitim ve öğretim ortamlarının bilişim eksensli yeni bir düzenleme gereksinimine ihtiyacı olduğu görülmüştür. Bu nedenle

sınıf, okul ve eğitim çevrelerinin teknoloji odaklı yeni gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir (Temizyürek ve Ünlü, 2015). Nitekim eğitim ve öğretim ortamlarında öğrencilere bilgi aktarırken kullanılan teknolojik materyallerin (video, ses, akıllı tahta, bilgisayar vb.) öğrencilerin öğrenme güdüsünü arttırdığı, başarı ve kalıcılığa olumlu yönde etki ettiği bilinmektedir (Yıldız, 2010). Çünkü eğitim ve öğretim alanlarında duyu sayısı arttıkça öğrenme ve başarı düzeyinde artış gözlenmekte ve çoklu uyaranların varlığı, zengin öğrenme ortamları oluşturmaktadır. Böylece kullanılan teknoloji materyalleri, eğitim-öğretim alanlarının birer ögesi haline gelmiştir. Teknolojinin eğitimde kullanılması yeni alanların oluşumuna zemin hazırlamış, dil alanında kullanılan eğitim teknolojilerine teknoloji destekli dil eğitimi ve bilgisayar destekli dil eğitimi denilmiştir (Kırkkılıç ve Şahin, 2007).

Temel dil becerilerinin öğretilmesinde bilişim teknolojilerinden yararlanma gittikçe yaygınlaşmaktadır. Dil becerilerinin öğretiminde bilişim teknolojilerinden yararlanmak aynı zamanda ekonomik ve oldukça etkilidir. Zira metin bulma, değiştirme, paylaşma ve uygun materyaller aracılığı ile dil becerilerini öğretmek teknoloji sayesinde daha da kolaylaşmaktadır. Örneğin, bir dinleme etkinliğini gerçekleştirmek isteyen öğretmen için internet ortamında milyonlarca materyal mevcuttur. Öğrenciler de böylece bilgiye daha kolay ulaşmakta ve bilgiyi daha hızlı özümsemektedir (Akar, Başaran ve Ulu, 2015). Bilişim teknoloji materyallerinin, öğrencilere dinlenileni ve izlenileni tekrarlayabilme olanağı sağlayabilmesi nedeniyle dinleme becerisini, görsel destekli ekran okumalar ile metin türlerini içinde barındırmasıyla okuma becerisini; video ve animasyonları kullanabilme, ses kaydı yapabilme ve bununla ilgili geri dönütler sunmasıyla konuşma becerisini, program ve yazılımlar ile metinlerdeki yazım yanlışlarının belirlenmesi, dilin kurallarına göre yazılması ve bununla ilgili düzeltmeler yapılabilmesi ile yazma becerisini desteklediği söylenebilir (Balcı, 2013).

Değişen teknoloji ile birlikte bilgisayar ve internet destekli teknoloji materyalleri de değişmektedir. Önceden sadece basılı materyaller kullanılırken günümüzde bilgisayar, internet, video, kitle iletişim araçları, tablet gibi materyaller kullanılmaktadır (Ertem ve Özen, 2014). Kullanılan bu teknolojik araçların en önemli ve en etkililerin başında bilgisayar ve internet yer almaktadır. Bilgisayar, bilginin sınırsızca aktarımını sağlaması, bireysel ve gruplar arası etkin öğrenme ortamları oluşturması, alanlara özgü yazılımların oluşturulabilmesi ve sınırları ortadan kaldırarak evrensel bir eğitim alanı oluşturması nedeniyle eğitimin vazgeçilmez aracı olmuştur. İnternet de bilgisayarı küreselleştiren bir ağ olarak bireylerin kendi hızında öğrenmesini sağlayarak bilgiye anında erişim sağlayan eğitim ortamını oluşturmuş, zaman ve mekân kısıtlaması olmayan çalışma ortamlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Orhan, 2007). Bilgisayar ve internetteki gelişmelere bağlı olarak görsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, e-okuryazarlık ve bilgisayar okuryazarlığı gibi okuryazarlık türleri ortaya çıkmıştır (Kurudayıoğlu ve Tüzel, 2010). Dil öğretiminde de etkili bir şekilde

kullanılan bilgisayar ve internet teknolojilerinin özellikle web sitelerin çoğunda temel dil becerilerinin öğretim ve öğrenimine yönelik birçok etkinlik bulunmaktadır. Etkinlikler içerisinde programlar, bloglar, sanal ortamlar ve uygulamalar yer almaktadır. Bu etkinlikler sunulurken temel dil becerilerine yönelik olduğu kadar aynı zamanda etkinliklerin kültürel ve sosyal boyutlarının da olmasına dikkat edilmektedir (Aycan ve Günday, 2016).

Bu çalışmanın amacı bilgisayar ve internet teknolojilerinin temel dil becerilerinde kullanımını ele alan çalışmaları çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Çalışmamızda sunulan bilgilerle bu konuda çalışma yapacak olan araştırmacılara katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda cevabı aranacak araştırma soruları ise şu şekildedir:

- Çalışmaların yayın türleri nasıl bir dağılım göstermektedir?
- Çalışmalar hangi dillerde yayınlanmıştır ve yıllara göre dağılımları nasıldır?
- Çalışmaların yayımlandığı dergiler ve tezlerin çalışıldığı üniversiteler hangileridir?
- Çalışmaların beceriler içerisindeki dağılımları nasıldır?
- Dil becerilerinde kullanılan teknoloji materyalleri nelerdir?
- Dil becerilerinde kullanılan teknoloji materyalleri, becerilere göre farklılık göstermekte midir?
- Çalışmalar, araştırma yöntemi yönüyle nasıl bir dağılım göstermektedirler?
- Çalışmalarda yaygın olarak kullanılan veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri nelerdir?
- Çalışmalarda yaygın olarak tercih edilen örneklem düzeyi ve örneklem büyüklükleri nasıldır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeline, veri toplama aracına ve verilerin analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini olanaklı kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu sayede durumu iyi anlayabilme ve olanları kategorize etme imkânı oluşmaktadır.

Yapılan bu çalışmada bilgisayar ve internet teknolojilerinin dil becerileri kapsamında kullanılmasını konu alan makale ve tezler çeşitli değişkenler açısından analiz edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. İncelemeye alınan çalışmalara YÖK Ulusal Tez Merkezi ile Google Akademik ve EBSCO veri tabanları aracılığıyla ulaşılmıştır.

Bu çalışmaların Türkiye’de çalışılmış olması ve teknolojinin dil becerileriyle bir arada ele alınması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Ocak-Şubat 2018 tarihleri arasında ulaşılan çalışmalar, herhangi bir yayın yılı sınırlılığına tabi tutulmamıştır. Bahsedilen veri tabanlarına “language skills, listening, speaking, reading, writing, technology, computer”, “dil becerileri, dinleme, konuşma, okuma, yazma, teknoloji, bilgisayar,” anahtar kelimeleri yazılarak 102 makale ve 166 tez olmak üzere toplam 268 çalışmaya ulaşılmıştır. Ulaşılan tez çalışmalarından üretilen makale çalışmaları tekrara düşmemek adına araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Daha sonra sınırlılıklar göz önünde bulundurularak çalışmalar arasında eleme yoluna gidilmiş ve 50 makale ve 92 tez olmak üzere toplam 142 çalışmanın araştırma kapsamına alınmasına karar verilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Verilerin sınıflandırılmasında Sözbilir, Kutu ve Yaşar (2012) tarafından geliştirilen “Yayın Sınıflama Formu” kullanılmıştır. Gökteş ve diğerleri (2012) ile Selçuk, Palancı, Kandemir ve Dündar (2014) tarafından da kullanılan bu form kullanılmadan önce üzerinde çeşitli değişiklikler yapılarak revize edilmiştir. Form, yayın dili, yayın yılı, makalenin yayımlandığı dergi-tezin çalışıldığı üniversite, beceri türü, kullanılan teknoloji materyali, araştırma yöntemi, örneklem grubu ve örneklem büyüklüğü, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri olmak üzere toplam dokuz bölümden oluşmaktadır. Nitel çalışmalarda çalışmanın güvenilirliği açısından gerçekleştirilen kodlamaların benzerlik hesaplanması ile ortaya çıkan kodlayıcılar arası güvenilirlik (inter – rater reliability) katsayısı önemlidir (Miles ve Huberman, 2016). Bu nedenle incelenen çalışmaların sınıflandırılmasında güvenilirliği sağlamak amacıyla veriler, iki araştırmacı tarafından incelenmiş ve kodlamalar üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Kodlamalar karşılaştırılırken Miles ve Huberman (2016)’ın formülü (Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı X 100) kullanılmış ve kodlayıcılar arasındaki uyum % 90 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Form aracılığıyla elde edilen verilerin değerlendirilmesi, içerik analizi esas alınarak gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi yapılırken birbirine benzeyen verileri belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun rahat anlayabileceği bir şekilde düzenleyerek yorumlamak planlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). İçerik analizi, yazılı ve sözlü materyallerin sistemli bir analizi ve bunların açık talimatlara uygun kodlanarak sayısallaştırılması olarak bilinmektedir (Balci, 2013). İçerik analizi yapılırken çalışmalar, yayın dili, yayın yılı, makalenin yayımlandığı dergi-tezin çalışıldığı üniversite, beceri türü, kullanılan teknoloji materyali, araştırma yöntemi, örneklem grubu ve örneklem büyüklüğü, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri olmak üzere oluşturulan dokuz kategori altında tasnif edilmiştir. Dokuz temel kategoride değerlendirilen çalışmalar, betimsel istatistikî yöntemler (yüzde ve frekans) aracılığıyla çözümlenmiştir. Sonuçta elde edilen sayısal veriler ise tablo ve grafikler halinde sunularak yorumlanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, bilgisayar ve internet teknolojilerinin dil becerilerinde kullanımı ile ilgili makale ve tez çalışmalarının dokuz farklı değişken açısından incelenmesi sonucu elde edilen analiz bulguları yer almaktadır. Araştırma bulguları tablolaştırılarak frekans ve yüzdeleri verilmiş, yorumları yapılmıştır.

Tablo 1. Çalışmaların Yayın Dili

Yayın dili	Makale	Yüksek Lisans	Doktora	<i>f</i>	%
Türkçe	45	27	7	79	55,63
İngilizce	5	48	9	62	43,66
Fransızca	-	1	-	1	0,70
Toplam	50	76	16	142	100

Tablo 1'de görüldüğü gibi toplamda 142 çalışma incelenmiştir. Bu çalışmaların %55,63'ü Türkçe, %43,66'sı İngilizce, %0,70'i ise Fransızca dilinde yayınlanmıştır. Makale çalışmalarının genellikle Türkçe dilinde yayınlandığı ve sadece 5 makalenin İngilizce olduğu tespit edilmiştir. Tez çalışmalarında ise bunun aksi bir durum söz konusudur. 34 tez çalışmasının Türkçe, 57 tez çalışmasının ise İngilizce yayınlandığı görülürken 1 yüksek lisans tez çalışmasının da Fransızca olarak yayınlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Çalışmaların Yayın Yıllarına Göre Dağılımı

Yayın yılları	Makale	Yüksek Lisans	Doktora	<i>f</i>	%
2004	-	1	2	3	2,11
2005	2	1	-	3	2,11
2006	1	-	-	1	0,70
2007	4	1	-	5	3,52
2008	-	2	1	3	2,11
2009	2	1	1	4	2,81
2010	4	2	1	7	4,92
2011	4	8	2	14	9,85
2012	2	8	-	10	7,04
2013	11	12	-	23	16,19
2014	4	13	2	19	13,38
2015	4	14	3	21	14,78
2016	6	7	3	16	11,26
2017	6	6	1	13	9,15
Toplam	50	76	16	142	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırma kapsamına alınan çalışmalar, 2004 yılı ile 2017 yılları arasında yayımlanmıştır. En az çalışmanın yapıldığı yıl (%0,70) 2006 iken çalışmaların sayısında 2010 yılından sonra ciddi bir artış gözlenmiş, en çok çalışmanın yapıldığı yıl (%16,19) 2013 olmuştur.

Tablo 3. Makalelerin Yayımlandığı Dergiler

Dergi Adı	f	%
Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi	2	4
Anadolu Journal of Educational Sciences International	2	4
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi	2	4
Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi	1	2
Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	2	4
Balıkesir Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	2
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1	2
Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi	1	2
Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama	2	4
Eğitim ve Bilim	1	2
Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi	1	2
Elementary Education Online	1	2
Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	2
Eurasian Journal of Educational Research	1	2
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi	1	2
International Online Journal of Educational Sciences	1	2
Journal of Education & Special Education Technology	1	2
Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi	1	2
Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi	1	2
Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	2
Research on Youth and Language	1	2
Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1	2
Sdü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	2
Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi	1	2
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	2
Tarih Okulu Dergisi	1	2
Türkçe Eğitim ve Kültür Edebiyat Dergisi	2	4
Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	2
Turkish Online Journal of Educational Teknology	1	2
Turkish Studies	6	12
Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi	1	2
Türk Kütüphaneciliği	1	2
Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi	2	4
Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1	2
Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi	1	2

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi	1	2
Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi	1	2
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1	2
Toplam	50	100

Tablo 3'ün verilerine göre 50 makale çalışmasının 38 farklı dergide yayımlandığı görülmektedir. 30 dergide sadece bir makalenin yayımlandığı görülürken 7 dergide ise incelenen çalışmalardan 2 farklı makalenin yayımlandığı tespit edilmiştir. Uluslararası dergilerden biri olan Turkish Studies dergisinde ise diğer dergilere oranla daha fazla makalenin (%12) yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4. Tezlerin Yürütüldüğü Üniversiteler

Üniversite Adı	f	%
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	4	4,34
Adnan Menderes Üniversitesi	1	1,08
Akdeniz Üniversitesi	4	4,34
Anadolu Üniversitesi	1	1,08
Ankara Üniversitesi	1	1,08
Atatürk Üniversitesi	2	2,17
Bahçeşehir Üniversitesi	3	3,26
Balıkesir Üniversitesi	3	3,26
Bilkent Üniversitesi	7	7,60
Boğaziçi Üniversitesi	2	2,17
Bülent Ecevit Üniversitesi	2	2,17
Çağ Üniversitesi	2	2,17
Çanakkale Üniversitesi	6	6,52
Çukurova Üniversitesi	6	6,52
Dicle Üniversitesi	1	1,08
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	1,08
Fırat Üniversitesi	1	1,08
Gazi Üniversitesi	10	10,86
Hacettepe Üniversitesi	4	4,34
Isparta Üniversitesi	1	1,08
İstanbul Üniversitesi	1	1,08
İstanbul Aydın Üniversitesi	1	1,08
Karadeniz teknik Üniversitesi	2	2,17
Marmara Üniversitesi	1	1,08
Mersin Üniversitesi	2	2,17
Necmettin Erbakan Üniversitesi	2	2,17
Ortadoğu Teknik Üniversitesi	4	4,34
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1	1,08
Osmangazi Üniversitesi	1	1,08
Sakarya Üniversitesi	4	4,34

Selçuk Üniversitesi	3	3,26
Trakya Üniversitesi	1	1,08
Ufuk Üniversitesi	1	1,08
Uşak Üniversitesi	2	2,17
Yeditepe Üniversitesi	2	2,17
Yıldız Teknik Üniversitesi	2	2,17
Toplam	92	100

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, incelenen tez çalışmalarının 36 farklı üniversitede yürütülmüş olduğu görülmektedir. En çok tez çalışmasına Gazi Üniversitesinin (%10,86) sahiplik yaptığı tespit edilmiştir. Gazi Üniversitesini sırasıyla Bilkent (%7,60), Çanakkale (%6,52), Çukurova (%6,52), Abant İzzet Baysal (%4,34), Akdeniz (%4,34), Hacettepe (%4,34), Ortadoğu Teknik (%4,34), Sakarya (%4,34) ve tabloda yer alan diğer üniversiteler takip etmektedir.

Tablo 5. Çalışmalardaki Beceri Türü

Beceri Türü	Makale	Yüksek Lisans	Doktora	f	%
Dinleme	1	7	4	12	8,45
Konuşma	2	14		16	11,26
Okuma	13	19	2	34	23,94
Yazma	11	27	10	48	33,80
Dinleme-konuşma	2	1		3	3,26
Okuma-yazma	2	2		4	4,34
Okuma- dinleme		2		2	2,17
Dört beceri	19	4		23	16,19
Toplam	50	76	16	142	100

Bilgisayar ve internet teknolojilerinin dört temel dil becerileriyle bir arada ele alındığı çalışmalarda ele alınan beceri türü Tablo 5'te sunulmuştur. Aynı ayrı ele alınan dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin yanı sıra bir arada ele alınan beceriler için de ayrı kategoriler oluşturulmuştur. Tablo 3,5'te bilgisayar ve internet teknolojilerinin en çok ilişkilendirildiği dil becerisinin yazma (%33,80) olduğu görülmektedir. Yazma becerisini sırasıyla okuma (%23,94), konuşma (%11,26) ve dinleme (%8,45) becerileri takip etmektedir. Dört becerinin (%16,19) bir arada ele alındığı çalışmalar ise incelenen çalışmalar içerisinde yazma ve okuma becerisinden sonra en çok işlenen kategoriye oluşturmaktadır. İki temel becerinin bir arada ele alındığı çalışmalarda ise okuma-yazma (%4,34) becerisinin ele alındığı çalışmaları çoktan aza doğru dinleme-konuşma (%3,26) ve okuma-dinleme (%2,17) takip etmektedir.

Tablo 6. Çalışmalarda Kullanılan Teknoloji Materyalleri

Teknoloji Materyali	Okuma	Dinleme	Konuşma	Yazma	Okuma dinleme	Dinleme-konuşma	Okuma-yazma	Dört beceri	Toplam
Akıllı Tahta			1					1	2
Bilgisayar	5	1	1	7			2	3	19
Blog	4			10					14
Dijital Öykü			1	4			1	1	7
Dijital Yazma				1					1
E-Kitap	1							1	2
Ekran Okuma	11							1	12
E-Portfolyo			1	4					5
E-Posta				1				1	2
Film		2	1						3
Fragman								1	1
Hiper Metin	1								1
İnternet	3			2				4	9
Klavye				1				1	2
Microsoft programları			1	4				2	7
Mobil Uygulama	1	1		1		1			4
Oyunlar			2					1	3
Projeksiyon-Tepegöz								3	3
Sanal Ortam			2					2	4
Ses Aygıtları	1	2	1					3	7
Sesli Kitap	2		1		2				5
Sosyal Medya	2		1	1					4
Tablet	1			1				1	3
Televizyon	2		2					1	5
Video	1	8	3	5				6	23
Web Site		1		7				3	11
Yazılımlar	1			1		1		4	7

İncelenen çalışmalar içerisinde hangi teknoloji materyalinin hangi dil becerisiyle bir arada ele alındığına dair bulgulara tablo 6'da yer verilmiştir. Dil becerileriyle ilişkilendirilen bilgisayar ve internet teknolojilerine ait materyaller 27 başlık altında kategorize edilmiştir. Çalışmalarda dil becerileriyle beraber en çok ele alınan materyaller sırasıyla video (23), bilgisayar (19), blog (14), ekran okuma (12), web site (11), internet (9), dijital öykü (7), Microsoft programları (7), ses aygıtları (7), yazılımlar (7), e-portfolyo (5) ve televizyondur (5). Bu materyaller dışında

bahsedilen diğer materyaller ise kullanım sıklıklarıyla beraber şu şekildedir: akıllı tahta (2), dijital yazma (1), e-kitap (2), e-posta (2), film (3), fragman (1), hiper metin (1), klavye (2), mobil uygulamalar (4), oyunlar (3), projeksiyon-tepegöz (3), sanal ortam (4), sosyal medya (4) ve tablet (3). Birçok materyalin ayrıca başlıklar altında verilmesinin yanı sıra Tablo 3,6'da bilgisayar ve internet adlı ayrıca başlıklar oluşturulmuştur. Bunun nedeni, bazı çalışmalarda bilgisayar veya internete dair spesifik özellikler değil de genel olarak yer verilmesidir.

Tablo 6'da okuma becerisi ile en çok ilişkilendirilen teknoloji özelliğinin ekran okuma (11) olduğu; videoların en çok dinleme (8) ardından da konuşma becerisiyle (5) ilişkilendirildiği; yazma becerisinde blogların (10) diğer materyallerden daha ön planda kullanıldığı görülmektedir. Okuma-dinleme becerilerinde sesli kitapların (2), dinleme-konuşma becerisinde yazılımlar (1) ve mobil uygulamaların (1), okuma-yazma becerisinde ise bilgisayar (2) ve dijital öykünün (1) yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca dil öğretimi kapsamında dört beceri kullanımında da yine videoların (6) ön planda olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Yöntemleri

Araştırma Yöntemi	Makale	Yüksek Lisans	Doktora	f	%
Nitel	30	13	2	46	32,39
Nicel	14	37	5	56	39,43
Karma	6	26	9	40	28,16

Tablo 7'deki bulgulara bakıldığında, nicel araştırma yöntemine (%39,43) sahip olan çalışmaların daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Daha fazla yayınladığı tespit edilen nicel araştırmaların ardından çalışmaların % 32,39'unun nitel araştırma yöntemi; %28,16'sının ise karma araştırma yöntemi ile oluşturulduğu görülmektedir.

Tablo 8. Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları	Makale	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Görüşme	15	25	10	50
Başarı Testi	5	28	7	40
Gözlem	2	4	2	8
Anket	17	58	12	87
Tutum/ Kişilik/İlgi Testleri	-	18	5	23
Doküman	8	9	4	21
Diğer	6	17	2	25
Belirtilmemiş	10	-	1	12

Tablodaki verilere göre bazı çalışmalarda tek veri toplama aracı kullanılırken bazı çalışmalarda birden çok veri toplama aracı kullanılmıştır. Tablo

8'deki bulgulara bakıldığında anketlerin diğer araçlara oranla daha fazla kullanılarak (87) kullanım sıklığına sahip olduğu görülmektedir. Veri toplama araçlarından görüşme (50) ve başarı testlerinin (40) de anketlerden sonra çalışmalarda en çok kullanılan araçlar olduğu tespit edilmiştir. Tablo 8'e göre anket, görüşme ve başarı testlerinden sonra sırasıyla en çok kullanılan araçlar ise şu şekildedir: Diğer (25), tutum/kişilik/ilgi testleri (23), doküman (21) ve gözlemdir (8). 12 çalışmada ise kullanılan veri toplama aracı belirtilmemiştir. Elde edilen bulgulara göre, çalışmalarda kullanılan 264 veri toplama aracından, 87'sinin anket olduğu görülürken 8'inin ise en az kullanılan gözlem olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. Çalışmalardaki Veri Analiz Yöntemleri

		Verilerin	Analizi	f	f	%	f	%
NİCEL	Betimsel	Frekans/ Yüzde/		27	31	13,53	158	68,99
		Ortalama						
		Grafik		4				
	Kestirimsel	T- testi		46	127	55,45		
		Anova/ Ancova		31				
		Manova / Mancova		2				
		Non- parametrik testler		26				
		Korelasyon		7				
		Diğer		15				
		Diğer		15				
NİTEL	Betimsel Analiz		40	71	31,00	71	31,00	
	İçerik Analizi		28					
	Doküman Analizi		3					

Tablo 9'daki bulgular incelendiğinde, çalışmalarda en fazla nicel kestirimsel analiz (%55,45) yönteminin tercih edildiği görülmektedir. Nicel kestirimsel veri analiz yönteminden sonra en fazla, nitel veri analiz (%31) yönteminin tercih edildiği tespit edilmiştir. Araştırmada, veri analiz yöntemlerinden en az tercih edileninin ise nicel betimsel veri analiz (%13,53) yöntemi olduğu görülmüştür.

En çok tercih edilen nicel kestirimsel veri analiz yöntemlerinde t testi (46) en yaygın olarak kullanılan analiz yöntemi iken t testinden sonra en çok kullanılan veri analiz yöntemleri şu şekildedir: Anova-Ancova (31), Non- parametrik testler (26), diğer yöntemler (15), korelasyon (7) ve Manova-Mancova (2). Nitel analiz yöntemlerinde betimsel analiz (40) çoğunlukla kullanılan yöntemken içerik analizi (28) onu takip etmekte ve doküman analizi (3) ise en az tercih edilen analiz yöntemi olarak görülmektedir. En az tercih edilen nicel betimsel analiz yönteminde ise çalışma verileri çoğunlukla frekans/yüzde/ortalama (27) ile analiz edilirken grafiklerle (4) analiz edilen çalışmalar ise azınlıktadır.

Tablo 10. Çalışmalarda Kullanılan Örneklem Düzeyleri

Örneklem Düzeyi	Makale	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
İlköğretim	9	17	7	33
Ortaöğretim	3	5	-	8
Yükseköğretim	18	50	9	77
Öğretim elemanı	1	2	-	3
Öğretmen	5	2	-	7

Yukarıdaki tablo incelendiğinde örneklem düzeyleri ilköğretim, ortaöğretim (lise), yükseköğretim (ön lisans, lisans, lisansüstü), öğretim elemanı ve öğretmen başlıkları altında kategorize edilmiştir. Bulgular incelendiğinde, çalışmalar için seçilen örneklemelerin en fazla yükseköğretim (77) seviyesinden olduğu tespit edilmiştir. Çalışmalarda yükseköğretimden sonra en çok tercih edilen örneklem düzeyinin ilköğretim (33) olduğu görülmektedir. Tablo 10'a göre, ortaöğretim düzeyinin (8), öğretmenlerin (7) ve öğretim elemanlarının (3), örneklem olarak yer aldığı çalışmaların ise az olduğu tespit edilen bulgulardandır.

Tablo 11. Çalışmalardaki Örneklem Sayıları

Örneklem Sayısı	<i>f</i>	%
0- 50	76	58,46
51-100	29	22,30
101-150	11	8,46
151-200	4	13,33
201-250	2	1,53
251-300	2	1,53
300 ve üzeri	6	4,61
Toplam	130	100

Yukarıdaki tabloya bakıldığı zaman, incelenen çalışmaların örneklem sayılarına yönelik bulgulara yer verildiği görülmektedir. Tablo 11 incelendiğinde çalışmalarda kullanılan örneklem sayılarının en fazla 0-50 (%58,46) sayı aralığında olduğu görülmektedir. 0-50 sayı aralığından sonra en fazla tercih edilen örneklem sayılarına dair aralıklar ise şu şekildedir: 51-100 aralığı (%22,30), 101-300 aralığı (%8,46), 300 ve üzeri (%4,61), 151-200 aralığı (%13,33) ve 201-250 aralığı (%1,53) ile 251-300 (%1,53) sayı aralığı.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada bilişim teknolojilerinin dil becerileriyle bir arada ele alındığı 142 çalışma çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Bu değişkenler şu şekildedir: Çalışmaların yayın dili, yayın yılı, makalenin yayınlandığı dergi-tezin çalışıldığı üniversite, ele alınan beceri türü, çalışmada bahsi geçen teknoloji materyali, araştırma yöntemi, örneklem grubu ve örneklem büyüklüğü, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri. Makale ve tezlerden oluşan çalışmalarda her bir araştırma

sorusuna yönelik bulgular ele alınarak tartışılmış ve sonuçlara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre çalışmaların Türkçe, İngilizce ve Fransızca olmak üzere üç dilde yayımlandığı görülmektedir. Çalışmaların çoğunlukla Türkçe yayımlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamına alınan çalışmaların Türkiye’de çalışılmış olma sınırlılığının bu sonuca neden olduğu düşünülmektedir. Türkçe yayınlanan çalışmaları, İngilizce yayınlanan çalışmaların takip ettiği görülmektedir. Bunun nedeninin ise bu çalışmaların uluslararası dergilerde yayımlanması veya yabancı dil öğretimi bölümlerinde yürütülen tezlerden oluşmasıdır. Araştırmacıların Türkiye’deki dergilere rağbet göstermesi ve makalelerin çoğunlukla Türkçe yazılması, yabancı dilde yayın yapma konusunda araştırmacıların yaşadıkları sınırlılıklar ve çalışmaların yabancı dergilerde yayınlanacak nitelikte olmaması ile açıklanabilir (Göktaş vd. , 2012). 2004-2017 yılları arasında yayımlanan çalışmaların sayısında 2010 yılından sonra artış görülürken en çok çalışmanın ise 2013 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Akbaba ve Türel (2016), yazma becerisine bilgisayar aracılığıyla verilen dönütleri inceledikleri çalışmalarında 2009 yılından itibaren artış olduğu sonucuna ulaşmışlardır. İncelenen çalışmalardaki makalede 38 farklı dergide çalışılırken en çok yayın Turkish Studies dergisinde yapılmıştır. Derginin düzenli periyotlarla birçok alanda yayın yapması ve 12 yıllık bir yayın geçmişine sahip olmasının bu noktada önemli olduğu düşünülmektedir. İncelenen tez çalışmaları 36 farklı üniversitede yapılmıştır. Gazi Üniversitesinin diğer üniversitelere oranla daha fazla tez çalışmasına ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Bunun nedeni ise Gazi Üniversitesinin köklü bir eğitim geçmişine sahip olması yatmaktadır. Ayrıca lisansüstü programların zenginliği bu durumu etkilemektedir. Tez çalışmalarının çoğunlukla büyükşehirlerdeki üniversitelerde yapılmış olması, üniversitelerin lisansüstü programları ve öğrenci ve öğretim üyesi sayısı açısından avantajlı durumda bulunmaları bu duruma katkı sağlar.

Çalışmalar içerisinde bilişim teknolojileri ile en çok ilişkilendirilen becerinin yazma becerisi olduğu görülmektedir. Yazma becerisini sırasıyla okuma, konuşma ve dinleme becerileri takip etmektedir. Teknoloji ile yazma becerisinin bir arada ele alındığı çalışmalarda temelde ekrana yazma (Duran, 2013), dijital yazma (Tüzel ve Tok, 2013) gibi kavramlar üzerinde durulmaktadır. Ayrıca teknoloji araçlarının yazma becerisine dönüt veriminde kullanılması da literatürde rastlanılan sonuçlardandır (Akbaba ve Türel, 2016; Utari, 2012; Boas, 2011). Yazma ve okuma becerisinin diğer becerilere göre rahatça ölçülebilmesi ve daha somut bir çalışma ortamı sağlaması bakımından çalışmalarda sıkça yer aldığı söylenebilir. Bazı çalışmalarda (Göçerler ve Asutay, 2016; Yılmaz ve Üstündağ, 2017 vd.) iki dil becerisi bir arada ele alınırken bazı çalışmalarda (Başaran, Akar ve Ulu, 2015; Bozavlı, 2017 vd.) dört temel dil becerisinin bir arada ele alındığı da sık karşılaşılan bir durumdur.

İncelenen çalışmalarda dil becerilerinin video, bilgisayar, bloglar, ekran okuma, web siteler, internet, Microsoft programları, ses aygıtları, yazılımlar, dijital yazma, e-posta, mobil uygulamalar, sosyal medya gibi birçok teknoloji materyali ile ilişkilendirildiğine dair sonuçlara ulaşılmıştır. Yazma becerisinde blogların diğer materyallerden daha çok kullanıldığı; okuma becerisinde ekran okuma özelliğinin ön planda olduğu; dinleme, konuşma ve dört dil becerisinin kullanıldığı çalışmalarda ise videoların sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir. Dört dil becerisinde videolardan sonra yazılımların ve Web sitelerin sıkça kullanıldığı görülmüştür. Tekrar etmenin öğrenmedeki yeri yadsınamaz bir gerçektir ve bilgisayar destekli öğretim ile öğrenciye sınırsız bir tekrar etme olanağı sunulur (Yumuşak ve Aycan, 2002). Alan yazında teknoloji materyallerinden olan bilgisayarların öğretim ortamlarında kullanımının konu olarak daha çok işlendiği (Alper ve Gülbahar, 2009; Erdoğan ve Çağiltay, 2009; Ross ve ark., 2010; Şimşek ve ark., 2008), dil becerileri ve bilişim teknolojileriyle ilgili araştırmalarda ise daha çok, e-metinler, ekran okuma ve klavye ile yazma üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir (Başaran, Akar ve Ulu, 2015). Eğitimde görsel okuma ve görsel sunu becerisinin öne çıkmasıyla grafik ve tabloların kullanımına ağırlık verilirken (Maden ve Altunbay, 2016); görsel öğelerle desteklenmiş materyallerin işitme engelli bireylerin okuma yazma becerileri üzerindeki olumlu etkisi de tespit edilmiştir (Karal, Şılıbır ve Küçükşüleyman, 2009). Öğrenciler dört temel dil becerisini geliştirmeye yönelik yapılan teknoloji uygulamalarını kullanarak veya video paylaşımının yapılabildiği siteleri takip ederek sunum yapma, şiir okuma güzel ve etkili konuşma becerilerini geliştirebilirler (Başaran, Akar ve Ulu, 2015).

Bulgularda bilişim teknolojileri ile dil becerilerinin bir arada ele alındığı çalışmalarda nicel yöntemin ön planda olduğu tespit edilmiştir. Nicel yöntemi ise sırasıyla nitel ve karma yöntem takip etmektedir. Araştırmacıların geliştirdikleri teknolojileri (yazılım vs.) tanıtan türdeki çalışmaları da nitel yöntem kapsamında değerlendirilmiştir. Alan yazında teknolojiyi konu edinen birçok çalışmada da en fazla nicel yöntemin kullanılması yönüyle benzer sonuçları taşıyan çalışmalara rastlanmaktadır (Şimşek vd., 2008; Şimşek vd., 2009; Gülbahar ve Alper, 2009; Göktaş vd., 2012; Sert, Kurtoğlu, Akıncı ve Seferoğlu, 2012; Kılıç-Çakmak vd., 2013; Üstündağ, 2013; Kılıç Çakmak vd., 2015, Kılıç Çakmak vd., 2016). Karma araştırma yönteminin kullanımında 2000 yılından sonra giderek artış görülse de (Göktaş vd., 2012) araştırmacılara zaman, uygulama ve maliyet yönüyle kolaylık sağlaması yönüyle nicel araştırma yöntemlerinin daha sık tercih edildiği söylenebilir.

Araştırmanın sonucunda en çok kullanılan veri toplama aracının anket olduğu; anketi sırasıyla görüşme ve başarı testinin takip ettiği görülmektedir. Alan yazında da anketin en çok kullanılan veri toplama aracı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Alper ve Gülbahar, 2009; Şimşek vd., 2009; Göktaş vd., 2012; Sert vd., 2012; Kılıç-Çakmak vd., 2013; Küçük vd., 2013; Kılıç Çakmak vd., 2015, Kılıç Çakmak, 2016). Sert vd. (2012) , anketin sıkça tercih edilmesindeki en temel sebebi, bu şekilde daha çok kişiye ulaşılabilmesi ve bu yöntemle veri toplama sürecinin

uygulama zamanı ve maliyeti yönüyle daha ekonomik olması olarak belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda veri toplama aracı olarak en az gözlemin kullanıldığı görülmektedir. Nitel araştırmalarda gözlem yerine görüşme yönteminin daha sık tercih edildiği görülmüş ve gözleme dayalı çalışmalar, deneklerin kendilerini daha az kontrol altında hissetmeleri ve daha objektif sonuçların alınabilmesi açısından önemli bulunmuştur (Akça Üstündağ, 2013). Araştırma kapsamında incelenen çalışmalarda en çok kullanılan veri analiz yöntemlerinin sırasıyla nicel kestirimsel, nitel ve nicel betimsel analiz olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kestirimsel yöntemlerde en çok t testinden; nitel yöntemde betimsel analiz yönteminden; nicel betimsel analizde ise en çok frekans ve yüzde analiz yöntemlerinden yararlanıldığı tespit edilmiştir. Nitekim alan yazında da benzer sonuçlara rastlanmıştır (Alper ve Gülbahar, 2009; Gökteş vd., 2012; Akça Üstündağ, 2013; Selçuk vd., 2014; Kılıç Çakmak vd., 2015).

Son olarak, incelenen çalışmalarda kullanılan örneklem düzeylerine ve örneklem sayılarına dair ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. Araştırmaların çoğunlukla yükseköğrenim düzeyi ile gerçekleştirildiği ve örneklem sayılarının çoğunlukla 0-50 aralığında tercih edildiği görülmüştür. Alan yazında genellikle yükseköğrenim seviyesinden olan lisans öğrencilerinin çalışmalara dahil edildiği gözlenmiştir (Şimşek vd., 2008; Alper ve Gülbahar, 2009; Gülbahar ve Alper, 2009; Bozkaya, Aydın ve Kumtepe, 2012; Gökteş vd., 2012, Akbaba ve Türel, 2016; Kılıç Çakmak, 2016). Lisans seviyesinden en çok öğretmen adaylarının örnekleme oluşturdukları ve bu durumu da diğer alanlardaki yükseköğrenim öğrencilerinin takip ettiğini söylemek mümkündür (Küçük vd., 2013). Yapılan çalışmalarda araştırmacıların kolay ulaşılabilen, amaca uygun gruplarla çalıştıkları söylenebilir. Alan yazındaki çalışmalarda sıklıkla kullanılan örneklem sayıları 31-100 aralığında belirlenmiş ve 1000'den fazla örneklem sayısına sahip olan araştırmaların az olduğu vurgulanmıştır (Alper ve Gülbahar, 2009; Gökteş vd., 2012; Küçük vd., 2013; Kılıç Çakmak vd., 2015; Kılıç Çakmak, 2016).

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelere uygun olarak son yıllarda yeni yöntem ve tekniklerin kullanımı artmış; teknoloji, eğitim-öğretim hayatının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Dil becerilerinin kullanımında teknolojinin öğretime dâhil edildiği ve dil becerileri ile dil öğretiminde kullanılacak teknoloji materyallerine yönelik farkındalığın ne düzeyde olduğuna dair genel bir bakış açısı sağlanmaya çalışılmıştır.

Eğitim kurumlarının tüm basamakları örneklem grubu olarak seçilmeye dikkat edilmeli. Uygulama alanlarını genişletecek bu durumun, politika geliştiricilerine ve bundan sonraki çalışmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Dil becerilerine yönelik geliştirilen yazılım, sosyal site veya oyunların tanıtımlarına ağırlık verilmelidir. Bilişim teknolojilerinin dil becerilerinde kullanımına yönelik yenilikçi anlayışlarla ilgili yayınların artırılması gerekmektedir. Dinleme ve konuşma becerilerinde teknoloji kullanımına yönelik çalışmalar arttırılmalıdır.

Kaynaklar

- Akbaba, R. S. ve Türel, Y. K. (2016). Yazma becerisinde dönüt ve dönüt aracı olarak kullanılan bilgisayara ilişkin bir derleme çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 2023-2040.
- Akça Üstündağ, D. (2013). Türkiye'de bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi alanındaki yüksek lisans tezlerinin araştırma eğilimleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 3(1), 55-71.
- Alper, A. ve Gülbahar, Y. (2009). Trends and issues in educational technologies: A review of research in TOJET. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 8(2), 124-135.
- Aycan, A., Günday, R. (2016). Öğrenme kuramları ve flonet fle ve english page adlı yabancı dil eğitimi sitelerinde beceri geliştirme etkinlikleri. *OÜSOBİAD*. Temmuz, (s.443 - 462).
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Balcı, S. (2013). Tablet pc destekli Türkçe öğretiminin temel dil becerilerine etkisini belirlemeye yönelik ölçek çalışması. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/6 Spring 2013*, p. 95-109, ANKARA-TURKEY
- Başaran, M., Akar, C. ve Ulu, M. (2015). İlkokullarda dil becerilerinin öğretimi amacıyla bilişim teknolojileri kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 16-32.
- Bayrak, A. (2013). Almanca öğretmenliği programı öğrencilerinin yabancı dil eğitiminde bilgisayar ve internetin kullanımına ilişkin görüşleri, *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, January 2013, 3(1).
- Boas, I. V. (2011). Process writing and the Internet: Blogs and Ning networks in the classroom. *English Teaching Forum*, (2), 26-33.
- Bozavlı, E. (2017). Yeni teknolojiler ışığında eğitim aktörlerinin yabancı dil öğretiminde sanal sınıf algıları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 347.
- Bozkaya, M., Aydın, I. E., ve Kumtepe, E. G. (2012). Research trends and issues in educational technology: a content analysis of tojet (2008-2011). *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 11(2), 264-277.
- Demir, S., Bozkurt, A. (2011). İlköğretim matematik öğretmenlerinin teknoloji entegrasyonundaki öğretmen yeterliklerine ilişkin görüşleri. *Elementary Education Online*, 10(3), 850-860.
- Duran, E. (2013). Yazmada etkililik: Kalem ve klavyeye yönelik bir karşılaştırma. *Electronic Turkish Studies*, 8(3).

- Erdoğan, F. U., ve Çağiltay, K. (2009). Türkiye’de eğitim teknolojileri alanında yapılan master ve doktora tezlerinde genel eğilimler. *Akademik Bilişim Konferansı. Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.*
- Ertem, S. İ., Özen, M. (2014). Metinleri ekrandan okumanın anlam kurma üzerine etkisi. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science p. Spring* 319-350.
- Göçerler, H., ve Asutay, H. (2016). Yazımsal bir ürün olarak sesli kitapların okuma derslerindeki etkililiği ve kullanılabilirliği. *Trakya University Journal of Social Science, 18(2).*
- Göktaş, Y., Küçük, S., Aydemir, M., Telli, E., Arpacık, Ö., Yıldırım, G., ve Reisoğlu, İ. (2012). *Educational technology research trends in Turkey: a content analysis of the 2000-2009 decade. Educational Sciences: Theory ve Practice, 12(1), 191-196.*
- Gülbahar, Y., ve Alper, A. (2009). Öğretim teknolojileri alanında yapılan araştırmalar konusunda bir içerik analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 42(2), 93-111.*
- Güneş, F. (2010) Öğrencilerde ekran okuma ve ekranik düşünme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), 1-20.*
- Karal, H., Şilbir, L., ve Küçüksüleyman, N. (2009). İşitme engelli bireylerin Türkçe’de ek kullanabilme becerilerini geliştirmeye yönelik öğrenme ortamı tasarımı. *Proceedings of 9th International Educational Technology Conference, 347-353.*
- Kılıç Çakmak, E., Kukul, V., Çetin, E., Berikan, B., Kandemir, B., Pamukçu, B. S., Taşkın, N. ve Marangoz, M. (2015). 2013 yılı eğitim teknolojileri araştırmalarının incelenmesi: AJET, BJET, C&E, ETRD, ETS ve L&I dergileri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 5(1), 128- 160.*
- Kılıç Çakmak, E., Özüdoğru, G., Bozkurt, Ş. B., Ülker, Ü., Ünsal, N. Ö., Boz, K., ... ve Bahadır, H. (2016). 2014 Yılında Eğitim Teknolojileri Alanındaki Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 6(1).*
- Kırkkılıç, H. A., Şahin, A. (2007). Temel dil becerilerinin geliştirilmesinde eğitim teknolojisinin kullanımı. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38).*
- Kurudayıoğlu, M. ve Tüzel, S. (2010). 21. Yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları, 28, 283-298.*
- Küçük, S., Aydemir, M., Yıldırım, G., Arpacık, O. ve Göktaş, Y. (2013). Educational technology research trends in Turkey from 1990 to 2011. *Computers & Education, 68, 42-50.*
- Maden, S. (2012). Ekran okuma türleri ve Türkçe öğretmeni adaylarının ekran okumaya yönelik görüşleri. *Dil ve Edebiyat Dergisi. 1/3, 1-16.*

- Maden, S. ve Altunbay, M. (2016). Türkçe eğitiminde görsel sunu ve görsel okuma aracı olarak grafik ve tabloların kullanımı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1971-1983.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2016). *Genişletilmiş bir kaynak kitap: Nitel veri analizi*. (S. A. Altun, A. Ersoy Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Ross, S. M., Morrison, G. R. ve Lowther, D. L. (2010). Educational technology research past and present: Balancing rigor and relevance to impact school learning. *Contemporary Educational Technology*, 1 (1), 17-35.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. ve Dündar, H. (2014). Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173).
- Sert, G. (2010). *Öğretim teknolojileri eğitiminde yayınlanmış Türkiye adresli makalelerin içerik analizi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Sert, G., Kurtoglu, M.; Akıncı A. ve Seferoğlu, S. S. (2012). Öğretmenlerin teknoloji kullanma durumlarını inceleyen araştırmalara bir bakış: bir içerik analizi çalışması. *Akademik Bilişim*. Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Sözbilir, M., Kutu, H. ve Yaşar, M. D. (2012). Science education research in turkey: a content analysis of selected features of papers published. In J. Dillon & D. Jorde (Eds). *The World of Science Education: Handbook of Research in Europe* (pp.341-374). Rotterdam: Sense Publishers.
- Şimşek, A., Özdamar, N., Becit, G., Kılıçer, K., Akbulut, Y. ve Yıldırım, Y. (2008). Türkiye'deki eğitim teknolojisi araştırmalarında güncel eğilimler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 439-458.
- Şimşek, A., Özdamar, N., Uysal, Ö., Kobak, K., Berk, C., Kılıçer, T. ve Çiğdem, H. (2009). İki binli yıllarda Türkiye'deki eğitim teknolojisi araştırmalarında gözlenen eğilimler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9, 941-966.
- Temizyürek, F. ve Ünlü, A. N. (2015). Türkiye dil öğretiminde teknolojinin materyal olarak kullanımına bir örnek: "flipped classroom. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 4, Sayı 1, s. 64 - 72.
- Tüzel, S. ve Tok, M. (2013). Öğretmen adaylarının dijital yazma deneyimlerinin incelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi* (tod). 6/15, ss. 577-596.
- Utari, D. A. (2012). Embedding ict in the teaching of writing: weblog as an alternative tool. *Unipdu Journal*, file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/109-267-1-PB%20(1).pdf.
- Yavuz, M. (2010). Öğretmenlerin geri bildirimlerine göre okul müdürlerinin dinleme becerilerinin analizi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 38: 292-306.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yıldız, S. (2010). İlk okuma yazma sürecinde çoklu ortam uygulamalarının okuma becerisi üzerinde etkililiği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(20), 31-63.
- Yılmaz, Y., Üstündağ, M. T., Güneş, E., ve Çalışkan, G. (2017). Dijital hikâyeleme yöntemi ile etkili türkçe öğretimi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 7(2), 254-275.
- Yumuşak, A.,ve Aycan, Ş.,(2002). Fen bilgisi eğitiminde bilgisayar destekli çalışmanın faydaları; Demirci'de (Manisa) bir örnek, M.Ü. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* Yıl : 2002, Sayı 16, Sayfa 197-204.



**KARADENİZ'DEKİ YUNUS ADLI ÖYKÜNÜN
GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ**
A Semiotic Analysis of The Story Named Doplhin in the Black Sea

Lokman TURAN

Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
lturan@atauni.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0002-8622-7753>

Ahmet KARABULUT


Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı



a.karabulut@agri.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2222-4078>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen
University Social Sciences Institute AİCUSBED 4/2, Ekim-October 2018 / Ağrı
ISSN: 2149-3006 e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	24.05.2018
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	07.07.2018
Sayfa- <i>Pages</i> : 147-172	 10.31463/aicusbed.426699



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate



KARADENİZ'DEKİ YUNUS ADLI ÖYKÜNÜN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

A Semiotic Analysis of The Story Named Dolphin in the Black Sea

Lokman TURAN - Ahmet KARABULUT

Özet

Bu çalışmada Behiç Ak'ın Karadeniz'deki Yunus adlı 5-7 yaş çocuklarına yönelik kitabının göstergebilimsel çözümlemesi yapılmıştır. Çözümlemede temel alınan model, Greimas'ın yaklaşımıdır. Bahsedilen yöntem temel alınarak Karadeniz'deki Yunus adlı eser, betimsel düzey, anlatısal düzey ve izleksel düzey aşamalarında çözümlenmiştir. Betimsel düzeyde, metin önce kesitlere ayrılmış, on iki kesit belirlenmiş ve bu kesitler ele alınmıştır. Bu bölümlerde eyleyenler şemasına bağlı olarak saptanan edimler ortaya konmuştur. Anlatısal düzeyde, kahramanlarda bulunan betimsel nitelikler saptanmıştır. İzleksel düzeyde ise anlatının temel mantığını belirleyen karşıtlıklar belirlenmiştir. Bu çözümlenmeler sonucunda Karadeniz'deki Yunus yazınının derin yapısında doğa bilincinin-bilinçsizliğinin karşıtlığının bulunduğu, bunun da geçim kaynağı ya da işsizlik karşıtlığında betimsel bir nitelik kazandığı belirlenmiştir. Çözümlemenin sonucu olarak, Karadeniz'deki Yunus metninin eyleyenler şeması, göstergebilimsel dörtgen unsurlarının yanı sıra yazınsal ve görsel olarak bir bütünlük arz ettiğine ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Göstergebilim, Karadeniz'deki Yunus, Eyleyenler Şeması, Göstergebilimsel Dörtgen

Abstract

This study is a semiotic analysis of the book for the children 5-7 years, Behiç Ak's named Dolphin in the Black Sea. The model based on the analysis is Greimas' approach. Greimas's model reveals the inner workings of a text and the articulation of semantic structures in the system of signs (Uçan, 2002). On the basis of the mentioned method, Dolphin in the Black Sea was solved in descriptive level, narrative level, theme level. At the descriptive level, the text was first divided into sections, twelve sections were identified and these sections were discussed. In these chapters, the actors identified are determined depending on the diagram of the actors. At the narrative level, the descriptive qualities found in the heroes are determined. On the theme level, the contrasts that determine the basic rationale of the narrative have been identified. As a result of these resolutions, it was determined

that in the deep structure of the Dolphin text in the Black Sea, the opposition of the natural consciousness-unconsciousness, which is a descriptive feature in the opposition to the source of livelihood or unemployment. As a result of the analysis, the figure of the actors of the text Dolphin in the Black Sea has reached the conclusion that it is literally and visually unified as well as semiotic quadrilateral elements.

Key Words: Semiotics, Dolphin in the Black Sea, Schemas of Actors, Semiotical Quadrilateral

Giriş

İletişimin var olduğu her alanda bir gösterge dizgesinden söz edilebilir. Günlük hayatımızda kullandığımız, iletişimin en önemli öğelerinden olan dil, bir kodlar ve göstergeler dizini ile iletişimi sağlamaktadır. *Göstergeleri incelemek amacıyla kurulan göstergebilim, iletişim amacıyla oluşturulan anlamlı yapının temelini ortaya koymaya çalışır (Günay, 2002: 183)*. Göstergebilim ise, gösterge dizgelerini betimleyerek bu sayede onların birbirleriyle kurdukları bağıntıları çözümlen bir bilim dalıdır. Bu çözümlenmede temel esas, gösterenle gösterilen arasındaki bağıntıyı ve gösterenin okuyucuya ne anlatmak istediğini ortaya çıkarmaktır. Her yazının bir söylemi bunun sonucunda da anlatsal bir çözümü söz konusudur. *Göstergebilimsel okuma bu yapıyı çözümlenmeyi ya da betimlenmeyi amaçlayan, başka bir deyişle metindeki doğru anlamı yakalamaya çabalayan bir yöntemdir (Uçan, 2002)*.

Bu çalışmada Behiç Ak'ın Karadeniz'deki Yunus anlatısı göstergebilimsel yaklaşımlarla okunacaktır. Yazarın yazımsal kişiliğine ilişkin yapılan saptamaların ötesinde, Karadeniz'deki Yunus eserinde kurduğu temel yapı betimlenecektir. Çalışmada uygulanacak okuma yöntemiyle bu eserdeki katmanlaşmayı betimleyerek metnin yüzey ve derin yapısının tahlili amaçlanmıştır.

Kuramsal Çerçeve

Göstergebilim, Émile Benveniste ve Algirdas Julien Greimas'ın öncülük ettiği ve temsil ettiği varlığın yerini alan olguların, nesnelerin, biçimlerin incelendiği bilim dalına verilen addır. Dilin işleyişini temel alan yapısal bir temelde ele alınan göstergebilimde amaç, göstergelerin dil içindeki varlığını inceleyerek bu yolla dilin de işleyişini açıklamaktır. Yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve İsveçli dilbilimci Saussure'ün Fransa'da, aynı dönemlerde başka bir dilbilimci olan Peirce'ın da Amerika'da temellerini attığı bu bilim dalı, metne bütüncül yaklaşarak göstergelerini betimlemeye çalışır. Bu iki dilbilimcinin yanı sıra başka bilim insanları da konu üzerine çalışmalar yapmışlardır. Özellikle Propp'un masallarda detaylı bir incelemeyle elde ettiği çözümlenme, kendinden sonra gelen göstergebilimcilere bir temel oluşturur. Saussure'le başlayan göstergebilim, Greimas'ın yaptığı çalışmalarla yeni bir bakış açısı kazanır bu çalışmalar dilbilimciler tarafından Greimas'ın göstergebilimin öncüsü olarak kabul edilmesini sağlar. *Greimas'ın modeli bir metnin*

iç işleyiş biçimlerini ve göstergeler sistemindeki anlamsal yapıların eklemeliğini ortaya koyar (Uçan, 2002). Bu dönemde göstergebilime farklı ve yeni bir bakış açısı Roland Barthes ile gelmiştir. *Barthes, göstergebilimin temel konusunun anlam olduğunu kesinleştirmiş; bütün gösterge dizelerinin (resimlerin, mimari eserlerin, insanların yaptıkları törenlerin) birer anlamlama dizgesi olduğunu söylemiştir (Sivri ve Örgün, 2014:17).*

Bu gelişmeler ışığında göstergebilim, yazınsal okumaya farklı bakış açıları katmıştır. Metin, kullanılan dilin vücut bulmuş halidir. Bu noktada dilin iletişimde farklı bir boyutu olan metni daha iyi anlamının ve yorumlamanın önemi ortaya çıkmaktadır. Göstergebilimsel çözümleme, metni farklı bir okuma yöntemidir. Rifat'a (2011: 36) göre *göstergebilimsel çözümleme anlamındaki okuma, hem daha yoğun, hem daha dikkatli, hem daha duyarlı hem de daha yöntemli bir çaba gerektirir ve bu çaba var olduğu kabul edilen yapıyı ayrıştırarak, bozarak, çözümlenerek yeniden kurma, yeniden yapılandırma eylemidir.* Göstergebilimsel okumada amaç metnin derin yapısını çözümlenmek ve arka plandaki mesajları ortaya çıkarmaktır. Demir'e (2009: 17) göre anlamlı bir bütünü çözümlenmeyi amaçlayan göstergebilim, varsayımsal tündengelimli bir yöntemi benimsemiş ve bir anlamlama kuramı geliştirmiştir.

Göstergebilimin amacı yüzeysel yapıdan derin yapıya doğru evrilen bir yapıda metni çözümlenektir. Bu sıralama: betimsel düzey, anlatısal düzey ve izleksel düzeydir. Betimsel düzeyde; metnin yüzeysel yapısı, anlatıda var olan kahramanlar, anlatının zamanı ve uzamı temel işlevleriyle ele alınır. *Bütüncenin ilk okunuşu ile fark edilebilecek göstergebilimsel yapıların betimlendiği bu aşamada bildiri, söylemsel yapıyla ele alınır.(Günay,2012:38)* Anlatısal düzey ise; *Anlatıdaki kişilerin ve eylemlerin yapılan işlemlere bağlı olarak çözümlendiği inceleme düzeyidir.(Günay, 2007: 478).* *Anlamın en derin, dolayısı ile en somut aşamasının ortaya konduğu izleksel aşama, göstergebilimcinin en çok önem verdiği çözümleme kısmıdır(Günay, 2012:39).* İzleksel düzeyde; anlam evreninde kurulan en derin yapılar ve mantıksal-anlamsal ilişkiler ortaya çıkarılır.

Yöntem

Nitel bir çalışma olan bu araştırmada, araştırma yöntem ve tekniklerinden doküman incelemesi yapılmıştır. *Doküman incelemesi, hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011).* Bu araştırmada kullanılan doküman Karadeniz'deki Yunus yazımıdır. Çalışmada hedeflenen olgu, bu metnin Greimas'ın göstergebilimsel çözümleme örnekleri açısından görünümünü ortaya çıkarmaktır.

Karadeniz'deki Yunus adlı kitabın çözümleme aşamasında Greimas modeline uygun olarak öncelikle metin kesitlerine ayrılmıştır. *Kesitleme, anlatıyı anlam kavşaklarına ya da okuma birimlerine ayırmak demektir (Rifat, 2009).* Buna göre anlatıda on iki kesit saptanmış ve bu kesitler üç bölümde ele alınmıştır. Sonrasında bu kesitler, göstergebilimsel modelde olduğu gibi öncelikle betimsel düzey incelenmiş ve anlatının kesitlerindeki durum ve dönüşümler eyleyenler şemasına göre

değerlendirilmiştir. Anlatısal düzeyde ise eyleyenlerin karşılığı olan kahramanların fiziksel, psikolojik ve davranışsal nitelikleri saptanmıştır. İzleksel düzeyde ise anlatımın derin yapısına bakılmış, metnin temel mantıksal-anlamsal yapısı açıklanmıştır. Bu çözümler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

Çözümleme

Karadeniz'deki Yunus adlı eserin ön kapağının göstergelerarası incelenmesi



150

Şekil 1

Metne getirilen ilk yorum olarak düşünülen kitap kapağı, bireyin kitapla olan buluşmasında oldukça önemlidir. Çünkü kitabın kapağında bulunan renklerin ve çizimlerin kişide bıraktığı duygular, açılacak olan sayfaların anahtar göstergesi niteliğindedir. Ele alınan kitabın da 5 ila 7 yaş arasına hitap etmesi sebebiyle hem kapakta kullanılan renkler hem de kapak tasarımı, bu yaş grubunun ilgisini çekebilmeli ve somut göstergeler aracılığıyla kitabın içeriği hakkında yorumlanmaya açık olmalıdır.

Kitaptaki öğeler başta, dilsel ve görüntüsel öğeler olmak üzere iki kategoride ele alınacaktır. Kapağın dilsel öğeler kısmında, yukarıdan aşağıya doğru bakıldığında yazarın ve kitabın ismi bulunmaktadır. Yazarın ismi olan BEHİÇ AK ögesi, iki köşeli parantez misali yayın arasına alınmış sarı tonlardadır. Aşağıya doğru kitabın ismi Karadeniz'deki Yunus, yazarın isminden daha küçük bir puntoda ve mor renklerle yazılmıştır. En alt sağ köşede ise, yayınevinin ismi olan Can Çocuk yayınları dizini, sarı bir ton üzerine kırmızı bir kalp ile beyaz ve siyah tonlarda yer almaktadır. Kitabın ön kapağının görüntüsel öğeler bakımından incelenmesi ise şu şekildedir:

Yanında bir kediyile birlikte bir çocuk, açık olan pencereden denizi seyretmektedir. Denizde ise bir yunus, suyun üstünde yay şeklini almıştır ve ay bütün ışığıyla denize yansımakta ve odanın içini aydınlatmaktadır. Çocuğun yatağının bozulmamış ve pencerenin iki kanadının da tamamen açık olması, çocuğun da ellerini pencereye dayar vaziyette yunusu seyretmesi hem denize hem de yunusa karşı olan merakının ve ilgisinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca kitabın isminin tam üzerinde bulunan bir yunus resmi de kitabın dilsel ve görüntüsel göstergeleri arasındaki bağı kuvvetlendirmektedir. Kapakta göze çarpan zıtlıklar ise şunlardır:

Gece kt. Aydınlık
Pencerenin kenarının karanlık olması kt. Pencerenin önünün aydınlık olması

Bunun yanında kitabın kapağıyla göstergelerin ilişkisi örtüşmektedir. Karadeniz'deki Yunus dilsel göstergesi, kapakta yer alan bir çocuğun bir yunusu seyretmesi bağlamında, kitabın ismiyle uyusmaktadır. Kapaktaki göstergelerin metne olan göndergesi ise kitabın 5 ve 6. sayfalarında aynen bulunmaktadır. Dilsel gösterge olarak da kapakta bulunan resmi betimleyen cümle, kitabın 5. sayfasında: "Bir gece tam uyumak üzereyken kocaman, güleç yüzlü bir balık burnunu pencerenin camına değdirivermiş. Bu bir yunus balığıymış." "Aaa, bir yunus balığı bu!" diye sevinçle çığlık atmış İsmail." tümcesidir. Ön kapakta bulunan yunus ve ay ışığı temalı resim ve bu resme yakın fonlar 13.- 14. ve 23.-24. sayfalarda da bulunmaktadır ki bu da göstergelerarasılığın var olduğunu göstermektedir.

151

Karadeniz'deki yunus adlı eserin arka kapağının göstergelerarası incelenmesi



Şekil 2

Ön kapakta olduğu gibi arka kapakta bulunan öğeler de dilsel ve görsel olmak üzere iki başlıkta ele alınacaktır. Kitabın ön kapağı ile arka kapağı birbirinden bağımsız olmakta ve arka kapakta yine kitabın içinden bir görselin var olduğu görülmektedir. Kitabın görsel olarak 15. sayfasına gönderge arka kapak resmi,

göstergeler arası olarak da kitabın 16. sayfasında bulunmaktadır. Dİsel olarak bakıldığında yine ön kapakta olduğu üzere arka kapakta da yazarın ismi köşeli parantez içerisinde ve sarı bir tonda büyük harflerle yazılmıştır. Hemen altında kitabın ismi ön sayfadaki gibi beyaz bir tondadır ve üzerinde bir Yunus resmi vardır. Kapağın ortasında bulunun bir paragraflık yazı, ön kapağa nazaran dİsel öğelerin daha baskın olduğunun kanıtıdır. Burada olduğu gibi ön kapakta da bulunan yayınevinin ismi bu kez ön kapağın aksine sol alt köşede, kırmızı renkli kalp ile beyaz zemin üzerinde siyah renklerle bulunmaktadır.

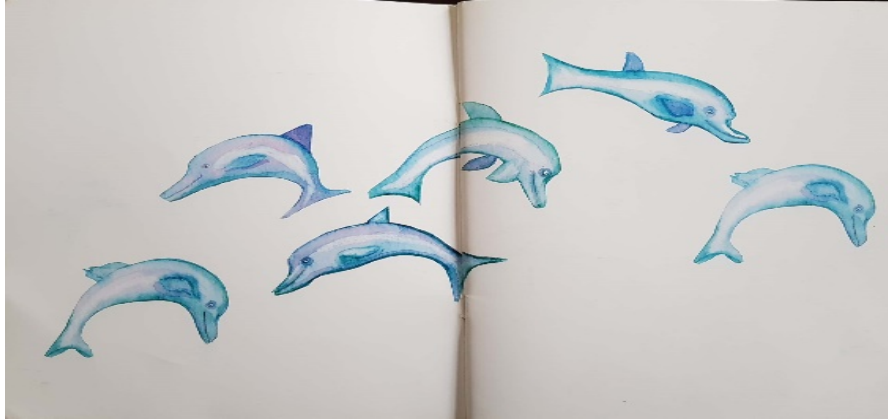
Arka kapağın ortasında bulunun bir paragraflık yazı kesitlerine ayrıldığında iki kesit ortaya çıkmaktadır:

1. Kesit: "Dünyadaki her şey bitebilir. Kocaman denizdeki balıklar bile. "Karadeniz'in şirin mi şirin "Yunus Köyü"ndeki durum, işte buydu.

2. Kesit: Ve bu balıkçı köyünün ileri gelenleri, durumun tek sorumlusunun ancak şu ansızın ortaya çıkan Yunus olabileceğinde diretiliyorlardı...

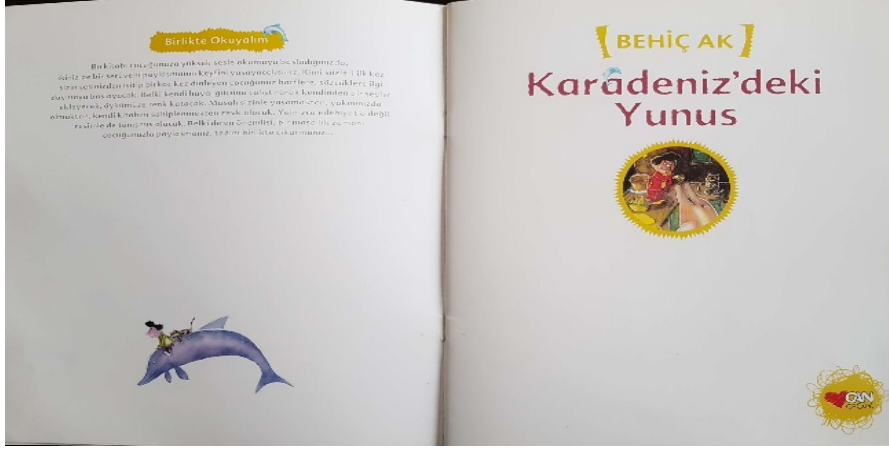
İki kesitlik bu metnin sözceleme öznesi: 1. kesitte kitabın 13. sayfasına gönderge yapılarak kitabın yazarıken 2. kesitin sözceleme öznesi ise yayınevi olarak görülmektedir. Yayınevi, kitaptan alınan 1. kesite daha da ilgi çekmesi bağlamında yeni bir kesit eklemiş ve okuyucunun ilgisini kitaba çekmek istemiştir.

Karadeniz'deki Yunus adlı eserin iç ön sayfadan önce gelen ara geçiş sayfalarının ve iç ön kapağın göstergelerarası incelenmesi



Şekil 3

Karadeniz'deki Yunus adlı eserde, ön kapakla kitabın yazınsal kısmının arasında kalan kısmında beş sayfa bulunmaktadır. İlk sayfada görsel olarak mavi tonlarda ağzı yay şeklinde çizilmiş bir vaziyette, altı tane farklı yönlerde olan Yunus görülmektedir. Yunusların renkleri mavinin ve turkuazın tonlarında beyaz bir zemin üzerine resmedilmiştir.



Şekil 4

Beyaz; saflığı, temizliği temsil ederken mavinin ve turkuazın tonları da gökyüzünü, sonsuzluğu ve özgürlüğü yansıtmaktadır. Mavi, gökyüzü ve suyun rengi olarak bilindiği için genel olarak sonsuzluk ve huzurun rengi olarak bilinmektedir. Bu yüzden de sakinleştirici bir renk olarak hassasiyet, barış, sadakat anlamında da kullanılır (Mazlum, 2011: 132).

Kitabın ara geçişinin olduğu 2. sayfada ise, hem dilsel hem de görsel öğeler bulunmaktadır. Dilsel olarak, "Bu kitabı çocuğunuza yüksek sesle okumaya başladığımızda, ikiniz de bir serüveni paylaşmanın keyfini yaşayacaksınız. Kimi sözleri ilk kez sizin sesinizden işitip birkaç kez dinleyen çocuğunuz harflere, sözcüklere ilgi duymaya başlayacak. Belki kendi hayal gücünü çalıştırarak kendinden bir şeyler ekleyecek, öykümüze renk katacak. Masalı sizinle yaşamaktan, yakınınızda olmaktan, kendi kitabını sahiplenmekten zevk alacak. Yalnızca edebiyatla değil resimlerle de tanışmış olacak. Belki de en önemlisi, bir masallık zamanı çocuğunuzla paylaşmanız, tadını çıkarmanız..." metni bahsedilen sayfada okuyucuyu karşılamakta ve çocuk edebiyatı bağlamında bir kitabı birlikte okumanın önemine değinmektedir. Sözceleme öznesi yayınevi olan bu metinde yayınevinin amacı, ebeveynle çocuğu birlikte kitap okumaya özendirerek bir masalı, heyecanı beraber yaşamaları ve bu sayede çocuğun hem hayal dünyasının hem de dilsel gelişiminin zenginleştirilmesidir.

Bu sayfayı takip eden sayfa ise arka kapakta bulunan ve kesitlere ayırdığımız metin haricinde tamamen aynıdır. Arka kapakta bulunan görsel öğeler, yazarın ismi, kitabın isminin üstünde bulunan yunus resmi ve görsel gönderge olarak kitabın 15. sayfasına gönderme yapılan resim burada da aynen yer almaktadır. Aralarındaki tek fark arka kapakta sol alt köşede bulunan yayınevinin logosu, burada sağ alt köşede yer almaktadır.

Kitabın ara geçişinin olduğu 3. sayfada ise, beyaz zemin üzerine farklı renklerin içerisine yazılmış kitabın künyesi bulunmaktadır. Burada en dikkat çeken şey ise yine bir yunus görselinin bu dilsel öğelerin arasına yerleştirilmesidir ki bu da yunus balığının kitabın önemli öğelerinden biri olduğunun göstergesi sayılabilir.

Yayınevi ve kitapla alakalı dilsel ögeler bağlamında bilgilerin olduğu künye ise şu şekildedir:

Birlikte Okuyalım

Karadeniz'deki Yunus

Behiç Ak

ISBN 978-975-07-0872-5

Yayın Koordinatörü: İpek Şoran

Düzeltilici: Şenay Yamaç

Tasarım: Gözde Bitir

Tasarım Uygulama: Güldal Yurtoğlu

1.Basım: 2007

8. Basım:2000 Adet, Şubat 2015

Can Sanat Yayınları

Yayıncı Sertifika No: 10758

Yapım, Dağıtım, Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.

Hayriye Cad. No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 2525625-2525988-2525989

Faks: (0212) 2527233

[Www.Cancocuk.Com](http://www.Cancocuk.Com)

Cancocuk@Cancocuk.Com

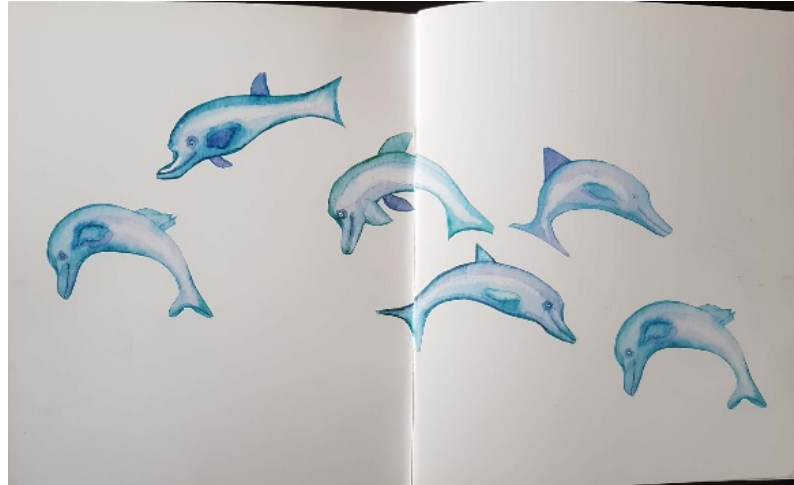
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2007

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt: Türkmenler Matbaacılık; Sertifika No: 12584

Adres: Merkez Efendi Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 18

Topkapı, İstanbul



Şekil 5

Ara geçişin olduğu 4. sayfada ise bir etiket bulunmaktadır. "Bu kitabın sahibi" dilsel ögesinin bulunduğu bu etiket, eserin hitap ettiği 5-7 yaş aralığında olan çocuklar için sahiplenme dürtüsü bakımından önem arz etmektedir. Çünkü çocuk bu etikete kendi bilgilerini yazmak suretiyle kendi kimliğini kazanmış olacak ve kendini gerçekleştirme yolunda önemli bir adımı daha atmış olacaktır.

Karadeniz'deki yunus adlı eserin iç arka sayfadan önce gelen ara geçiş sayfalarının ve iç arka kapağın göstergelerarası incelenmesi

Ön iç ön kapaktan önce gelen ara geçiş sayfalarında olduğu gibi burada da altı tane olmak üzere tebessümü andıran ağız yapılarıyla ve maviyle turkuazın çeşitli tonlarında yunuslar bulunmaktadır. Bu sayfadan önce gelen iki sayfa ise beyaz zemin üzerine hem görsel hem de dilsel ögeler barındırmaktadır. Bir önceki sayfada "Okumaktan hiç vazgeçmemen dileğiyle..." ve altında içinde kırmızı bir kalp bulunduran logosuyla yayınevinin ismi Can Çocuk dilsel ögesi görselle birlikte sunulmaktadır. Kan rengi olarak da bilinen ve aynı zamanda burada bir kalp logosuyla da hem göndergeler arası bir anlam bağı kurmakta hem de göstergesel olarak telmih sanatıyla kalbimizin kırmızı kan ile dolu olup renginin kırmızı olduğunu hatırlatmaktadır. *Heyecan, aşk, tutku kırmızının çağrıştırmış olduğu anlamlardan sadece birkaçıdır (Akkın, Eğrilmez ve Afrashi,2004: 275).*



Şekil 6

Yine yan sayfada beyaz zemin üzerinde parantez içerisinde "Bu kitaba kaç kalp veriyorsun?" dilsel göstergesi ve altında beş puanı simgeleyen beş adet kırmızı renkte kalp verilmiştir. Bu beş adet kalp simgesi, çocuğun kitabı değerlendirmesinde ve kitapla alakalı kanaatinde önemli bir yer tutmaktadır. Zira 5-7 yaş arasına hitap eden bu kitabın onu okuyan çocuk tarafından değerlendirilmesinin

yapılması, çocuğunun birey olması hissini tatması açısından ve fikirlerine önem verilmesi noktasından önem arz eder.

Bu iki iç sayfa ile kitabın asıl bölümleri arasında kalan iki sayfada ise, yazarın aynı yayınevinden çıkan diğer kitaplarının tanıtımı olması ve kitapla alakalı olmaması bakımından incelemeye dâhil edilmemiştir.

Karadeniz'deki yunus eserin yazınsal metninin göstergebilimsel yöntemle çözümlenmesi

Ele alınan metin yüzey yapısı itibari ile zaman, mekân, kişi ve olay unsurları nazara alınarak 12 kesite ayrılmıştır.

1.Kesit: Bir zamanlar küçük hamsi balıkları ile dolu olan Karadeniz'de, balıkçıların keyfine diyecek yokmuş. Her gece yüzlerce kilo balık avlar, ertesi gün satabildiklerini satar, satamadıklarını yer, geri kalanları ise tarlalara gübre yaparlarmış.

2.Kesit: Karadeniz'in şirin mi şirin bir balıkçı köyünde, İsmail isminde bir çocuk yaşıyormuş. İsmail'in babası da balıkçıymış. İsmail her gece balık tutan teknelerin ışıklarına bakıp uyuyakalır, gün ağarmadan ise uyanıp onları karşılamak için yola koyulmuş.

3.Kesit: Bir gece tam uyumak üzereyken kocaman, güleç yüzlü bir balık, burnunu pencerenin camına değdirivermiş. Bu bir yunus balığıymış. "Aaa, bir yunus balığı bu!" diye sevinçle çığlık atmış İsmail. Yunus, bu çığlıktan ürkek Karadeniz'in karanlık sularına dalarak yok olmuş. İsmail, heyecan içinde yunusun tekrar görünmesini beklemiş. Saatler geçmiş ama nafile, balık bir daha görünmemiş. İsmail de pencerenin önünde, öylece uyuyakalmış.

4.Kesit: Sabaha karşı balıkçıların sesleriyle uyanıp sevinçle onları karşılamaya gittiğinde, gördüğü manzara çok şaşırtıcıymış. Her zaman neşe içinde, balık dolu teknelerinden inen balıkçıların bu defa suratları asık, tekneleri ise bomboşmuş. Babası, şaşkın şaşkın kendilerine bakan İsmail'in saçlarını okşayarak, " Bu denizde korkunç bir şey olmuş." demiş üzüntüyle. "Koskoca denizde bir tane bile balık kalmamış."

5.Kesit: Gece olunca balıkçılar, İsmail'in evinde toplanıp " Denizdeki tüm balıkların neden yok olduğunu" konuşmuşlar. İsmail de kapı aralığından onların konuşmalarını dinlemiş. Herkes, ortaya farklı görüş atıyormuş. Balıkların yok olmasını, kimisi "esen rüzgâr" a, kimisi "güneş" e, kimisi "yağmur" a bağlıyor; ama bir türlü herkesi ikna eden bir sonuca ulaşamıyormuş. Sonunda balıkçılardan biri, " Bence boşuna konuşuyoruz," demiş, " balıkların kaybolmasının tek nedeni var." Balıkçılar çok şaşırılmış ve hep bir ağızdan, "Neymiş o ?" diye sormuşlar. " Bir yunus balığı," diye cevap vermiş balıkçı. Balıkçılar çok şaşırılmışlar. " Ama buralarda pek yunus balığı bulunmaz ki," demişler. Geçenlerde gözlerimle gördüm," diye ısrar etmiş balıkçı. "Kocaman bir balıktı. Bütün küçük balıkları onun korkutup kaçırdığını zannediyorum."

6. Kesit: Bu konuşmaları duyan İsmail, çok üzülmüş. "Güleç yüzlü bi yunus balığı, nasıl olur da bütün balıkları kaçırabilir?" diye düşünmüş. Balıkçılar ise küçük hamsilerin yunus yüzünden kaçtığına bir anda ikna oluvermişler ve onu yakalamaya

karar vermişler. İsmail endişe ile konuşmaları dinlerken, birden camda bir tıkrıtı duymuş. O da ne? Camı tıklatan, "sevimli yunus" değil miymiş? İsmail, balıkçıların yunusu fark etmelerinden korkmuş, usulca pencereyi açıp ona gürültü yapmamasını söylemiş. Balıkçılar gidip babası uykuya dalınca da, ona balıkçıların düşündüğü şeyleri anlatmış. Hikâye bu ya, yunus birden konuşmaya başlamış, "balıkçıların yanıldığını, balıkların kaçmadığını" söylemiş. İsmail de yunusun konuştuğuna mı şaşırırsın, söylediklerine mi şaşırırsın, neye şaşıracağına şaşırılmış. Sonunda, "Peki o zaman bu kadar hamsi nereye gitti?" diye sormuş merakla. Yunus ise, "Hamsiler bitti," diye cevap vermiş. "Nasıl olabilir?" diye bağırılmış İsmail. "Koskoca denizdeki balıklar nasıl bitebilir?"

7.Kesit:"Dünyadaki her şey bitebilir," demiş yunus gülümseyerek, "Kocaman denizdeki balıklar bile. Yıllarca o kadar fazla hamsi avlandı ki, sonunda bir tane bile kalmadı." O gece, yunusla İsmail iyi arkadaş olmuşlar. Güleç yüzlü yunus, İsmail'i sırtına alıp bütün bir gece denizde dolaştırmış... (Doğrusu, ay ışığında, kocaman bir denizde, bir yunusun sırtında dolaşmak, bayağı eğlenceli bir şeymiş.)

8.Kesit: Ertesi gece balıkçılar teknelerine atlayıp yunusu aramaya çıkmışlar. Saatlerce denizin altını üstüne getirmişler, ama nafile, yunusu bir -türlü bulamamışlar. Meğerse güleç yüzlü yunusu İsmail saklıyormuş. İsmail'in evleri, diğer balıkçıların evleri gibi, yarısı denizin üzerinde, yarısı da kıyıya kurulmuş bir yalıymış. İsmail'in odası bu yalının deniz tarafındaymış ve odanın tam altında, yunusun rahatlıkla saklanabileceği bir deniz parçası varmış. İsmail, odanın tabanına bir delik açıp günlerce yunusu oradan beslemiş. Geceleri ise sevimli yunus, İsmail'i sırtına alıp Karadeniz'in karanlık sularında gezdirmiş.

9. Kesit: Gel zaman git zam gecelerden bir gece, güleç yüzlü yunus, İsmail'i sırtında gezdirirken birisi onları görmüş. "Heey koşuun, yunusu gördüm!" diye bağırarak bütün köy halkını uyandırmış. Balıkçılar teknelerine atlayıp yunusu yakalamak için seferber olmuşlar.

Uzunca bir kovalamacadan sonra balıkçılar, yunusun etrafını çevirmeyi başarmışlar ve ellerindeki ışıkları yunusa tuttuklarında, sırtında İsmail'i görüp çok şaşırılmışlar. Balıkçıların arasında İsmail'in babası da varmış. "Aman sakın zıpkınlarınızı yunusa atmayın, İsmail'i vurabilirsiniz," diye bağırılmış. Bunun üzerine balıkçılar, İsmail'e yunusun sırtından inip yanlarına gelmesini söylemişler. İsmail de, ancak yunusu öldürmeyeceklerine söz verdiklerinde, onun sırtından ineceğini, yoksa ömür boyu orada yaşayacağını söylemiş. "Hamsilerin yok olmasının, yunusla ilgisi olmadığını, hamsilerin fazla avlanmaktan köklerinin kurduğunu" anlatmış. Sonra da yunusla birlikte suyun dibine dalarak kaybolmuş.

10.Kesit: Balıkçılar şaşırılmışlar. Çaresizlik içinde geriye dönüp ne yapacaklarını konuşmuşlar. İsmail'in babası, yunusu öldürmenin hamsileri geri getirmeyeceğini, balıkların "aşırı avlanmak "tan bittiğine kendisinin de inandığını söylemiş. Bu fikir, balıkçılar arasında saatler süren tartışmalara yol açmış. Sonunda balıkçıların bir kısmı, İsmail'in babasına hak verirken, bir kısmı da karşı çıkmış. "Öyle değil, böyle;

böyle değil, öyle," derken tartışmalar günlerce sürmüştü. İsmail de günlerce Yunus'un sırtından inmemişti.

11. Kesit: En sonunda balıkçıların büyük bir çoğunluğu, hamsilerin bitmesinin kendi hataları olduğunu kabul etmiş ve "doğanın kendilerini cezalandırdığına" hükmetmişler. Balıkçılıkla uğraşmayı bırakıp sebze, meyve yetiştirmeye karar vermişler. Kalanlar ise, "Biz balıkçılıktan başka bir iş yapamayız ki," deyip teknelerini kamyonlara yüklemişler ve karşı dağın arkasındaki göle taşınmışlar.

12. Kesit:Böylece iş tatlıya bağlanmış, çocuklar. İsmail, Yunus'un sırtından inip köye dönmüştü. Sevimli Yunus ise kısa zamanda köyün maskotu haline gelmişti. Köylüler, Yunus'u çok sevmişler. Hatta köylerinin ismini "Yunus Köyü" olarak değiştirmişler. Gel zaman git zaman, başka balıkçılardan kaçan Yunuslar da "Yunus Köyü"ne sığınmışlar. Köyün önündeki koyda, dalıp çıkıp, oyunlar oynayarak yaşamlarını sürdürmüşler. Bir gün yolunuz Karadeniz'e düşerse, bu köye mutlaka uğramalısınız, çocuklar. İsmail'le tanışıp arkadaş olmalı, Yunusların sırtına binerek Karadeniz'i dolaşmalısınız. Bizden söylemesi...

Betimsel Düzey

Karadeniz'deki Yunus, 5 ila 7 yaş arasındaki çocuklar hedef alınarak yazılmış kurmaca bir metin olmakla birlikte içinde hayal unsurları (Yunus'un konuşması, her gece İsmail'i sırtında yüzdürmesi gibi) bulundurması sebebiyle çocukların ilgisini çekebilecek bir eserdir. Ayrıca, eserin ana fikrinde bulunan çevre bilinci de çocukların sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmelerinde önem arz etmektedir. Eserin kapağında bulunan resimle ismi arasında bir uyum bulunmakta ve kapak özellikleri ile eserin muhtevası bağdaşmaktadır.

Eser, üst-sözceleme öznesi olarak dış-öyküsel anlatıcıyı kullanmakla birlikte, Karadeniz'in küçük bir köyünde hamsilerin yok olması üzerine bir Yunus balığı ile İsmail'in yaşadıklarını anlatır. Anlatıda temel kişi İsmail'dir. Bunun yanında İsmail'in babası, Yunus ve köylülerin de yardımcı işlevleri olduğu görülür.

İncelenen eserin zamanı birkaç günlük bir zaman dilimini kapsamakta ve öykülemenin ritmi rutin olarak ilerlemektedir. Dil kullanımını açısından metin, sade ve yalın bir dile sahiptir. İkilemeler, pekiştirmeler, sıfatlar, deyimler yazınsal olarak metinde yer almaktadır. Bu da çocukların hem dil gelişimlerini hem de hayal dünyalarını olumlu etkilemektedir.

Anlatısal Düzey

Özne: İsmail

Nesne: Karadeniz'deki hamsilerin tükenme sebebinin Yunus olmadığını anlatmak

Gönderen: Karadeniz'deki hamsilerin tükenmesi

Yardımcı: Yunus'un hamsilerin tükenme sebebini açıklaması

Engelleyici: Balıkçıların Yunus'u yakalamak istemeleri

Bu eserde İsmail için eyleyen çizelgesi şu şekildedir:

Gönderen → Nesne ← Gönderilen
(Hamsilerin tük.) (Bunun sebebini anlatmak)(Yunus'un masumiyeti)

↑

Yardımcı → Özne ← Engelleyici
(Yunus balığı) (İsmail) (Yunusun sorumlu tutulması)

Eserde gönderen, öznenen nesneyi bulmasını istemektedir. Özne ise bu durumu gerçekleştirebilmek için harekete geçer. Bu da olayın içine yardımcının ve engelleyicilerin girmesini kaçınılmaz kılar. Burada çocuğun harekete geçebilmesi, anlatı izlencesinin dört aşamasının incelenmesiyle ilişkilidir.

Eyletim: Karadeniz'de hamsilerin tükenmesi ile başlar. Bu olay herkesi olduğu gibi İsmail'i de üzer ve sorunun cevabı bir gece ansızın İsmail'in ayağına kadar gelir.

Edinç: Yunusun İsmail'le olan arkadaşlığı ve bu sayede balıkların tükenmesi durumunu açıklamak için fırsat bulması.

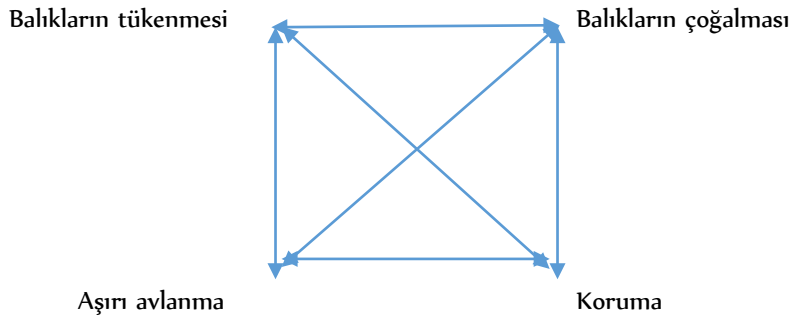
Edim: İsmail'in yunusla arkadaşlık ederek köylülere durumu izah edebilmesi.

Yaptırım: Köylülerin bu açıklamaya kanaat getirip olayın mutlu sonla bitmesi.

İzleksek Düzey

Betimsel düzeyde de anlatıldığı üzere, eserin ismi çocuklar açısından ilgi çekici özelliklere sahiptir. Çünkü sürekli olarak hamsi balığı ile bilinen Karadeniz'in ülkemizde alışık olmadığımız bir balık türü olan yunus ile anılması hem çocuklar hem de büyükler adına merak uyandırmaktadır. Ele alınan metinde, Karadeniz'in bir köyünde tükenen balıkların nedeni ve yanlış anlaşılmalara anlatılmaktadır. Metinde en belirgin olan karşıtlık, balıkların tükenmesinin yunusla ilişkilendirilmesi ve bunun yunus balığıyla alakalı olmamasıdır. Çevreye duyarlı olabilmek, gereğinden fazla avlanmamak, doğal kaynakları uygun ve israf etmeden kullanmak insanoğlu ve sonrasında gelecek nesiller için çok önemlidir. Bilinçsizce avlanan balıkların tükenmesi üzerine yanlış anlamaları ve olayla alakası olmayan bir varlığı sorumlu tutmaları söz konusudur.

Balıkların tükenmesi kt. Yunusun balıkları kaçırması
Bilinmeyen gerçek kt. Yanlış bilinen gerçek



Şekil 7

Balıkların tükenmesi ile balıkların çoğalması arasında karşıtlık,
Aşırı avlanma ile koruma arasında karşıtlık,
Balıkların tükenmesi ile koruma arasında çelişkinlik,
Balıkların çoğalması ile aşırı avlanma arasında çelişkinlik,
Balıkların tükenmesi ile aşırı avlanma arasında içerme,
Balıkların çoğalması ile koruma arasında içerme ilişkisi vardır.

Burada, gerçekte var olanın bulunmasının gerçekleşmesi, yunusun İsmail'le olan yakınlaşmasına ve arkadaşlığına bağlanmıştır. Yunusun neden başka çocuklara değil de İsmail'in yanına gelmesi, onunla arkadaş olması, İsmail'in metnin daha ilk sayfalarından başlayan balıklara, balıkçılara olan ilgisinden kaynaklanmaktadır.(Kesit 1)

Karadeniz'deki yunus eserinde görsel metnin göstergebilimsel yöntemle çözümlenmesi

Ele alınan metin, çocuklara hitaben yazıldığından, yazınsal olan metin görsellerle desteklenmiş olduğu görülmüştür. Eserin görsellerinin, yazarın kendi çizimleri olması hasebiyle eserde ele alınan konuları daha iyi yansıttığı görülmektedir. Resimlerin, soyut olmaktan ziyade somut içerikli olması çocuk açısından daha olumlu etkiler bırakmaktadır.

Betimsel Düzey

Metnin görsel kısımlarına bir bütün olarak yaklaşıldığında eserin kahramanı olan İsmail'in bütün resimlerde yer aldığı görülmektedir. Yardımcı karakter olan yunus da ilk iki resim haricinde eserin bütün görsellerinde yer almaktadır. Buradan ana kahramanın İsmail olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Resimlerin iki sayfaya dağıldığı, sayfanın bir tarafını tamamen kaplarken diğer sayfanın da hemen hemen yarısını aldığı görülmektedir. Görsel metnin genel anlam yapısı, kullanılan farklı tonlarda renklere ve resimlerin anlamsal kesitlerine göre ayrılırsa şöyle olabilir:

1. Kesit: incelenen metinde 1. ve 2.
2. Kesit: 3.ve 4.
3. Kesit: 5.ve 6.
4. Kesit: 7.ve 8.
5. Kesit: 9. ve 10.
6. Kesit: 11. ve 12.
7. Kesit: 13. ve 14.
8. Kesit: 15 ve 16.
9. Kesit: 17. ve 20.
10. Kesit: 21. ve 22.
11. Kesit: 23. ve 24.
12. Kesit: 25. ve 26. sayfaları kapsamaktadır.

(Yayınevi, kitaba sayfa numarası vermemiş ve incelemenin doğru yapılabilmesi için hikâyenin başlangıcını esas alan bir numaralandırma yapılmıştır.)

1.Kesit: İncelenen Metinde 1 İla 2. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.



Şekil 8

Bu kesitte, tipik bir Karadeniz balıkçı köyünün betimlemesi görülmektedir. Denizde uçan martılar, balıkçı tekneleri, teknelerin içinde bolca hamsiler, ağları çekmekte olan balıkçılar, ağların içi dolu halde balıklar bu kesitin yazın göstergesini destekler niteliktedir. Duruşu itibari ile reis olduğu belli olan balıkçının bulunduğu teknenin renginin sarı olması bu kesitte olumsuz bir durumun sinyallerini verir niteliktedir. Zira aşırı avlanmanın anlatıldığı bu kesit, yazımsal olarak da balıkların tükenişinin de başlangıcıdır. Ayrıca sarı ve kırmızının bir arada kullanımı hem gözü yorması hem de olumsuz mesajlar vermesi bakımından hikâyenin probleminin başlayacağını sinyallerini vermektedir.

2.Kesit: İncelenen Metinde 3 İla 4. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.

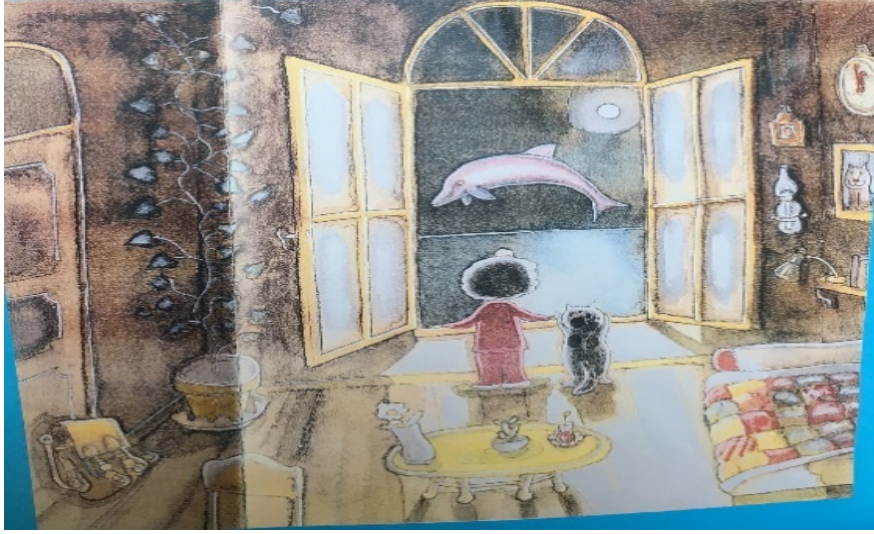


Şekil 9

İkinci kesitte ise, yine hikâyede anlatılan durumu destekleyen, herkes yatağında uyurken kendisi mutlu bir şekilde denizi seyreden İsmail görünmektedir. Bu kesitte göze çarpan bulanıklık kitabın masalımsı bir anlatım taşıdığı, bu görselle

birlikte yeni olaylara geçişin başladığının göstergesidir. Ayrıca İsmail'in kedisiyle birlikte denizi yarı açık bir pencereden seyretmesi, pencerenin açık kanadının yeni gelişmelerin olacağına işaretidir. Ayrıca yine sarı rengin çok fazla kullanımı, gelecek olan olumsuzluğun habercisidir. Sadece İsmail'in evinde olmayan sarı renk, diğer evlerde hâkimdir ki bu da sabahleyin bir balıkçı kasabasında balıkların tükenmesi haberine işaretir.

3.Kesit: İncelenen Metinde 5 İla 6. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.



Şekil 10

Bir önceki kesitte yer alan evin denizden görünüşünün tam aksine bu kez de evin içinden denizin görüntüsüne yer verilmiştir. Bu da bir zıtlık oluşturmuştur. Pencerenin denize karşı tamamen açık olması evle deniz uzamının birleşmesini simgelemektedir. Ayrıca odanın içindeki bazı ayrıntılar, İsmail'in doğa ve hayvan sevgisinin göstergesidir. Örneğin, odada canlı bir çiçek olması, bir kedi tablosunun bulunması, yine sehpanın üstünde vazo içerisinde çiçeklerin bulunması bu durumu desteklemektedir. Ayrıca sol tarafta bulunan çantaya bakarak da İsmail'in okul çağında olduğu söylenebilir. Bunun yanında odada bazı zıtlıklar da göze çarpmaktadır.

Gazlı lamba	kt.	Elektrikli lamba
Canlı kedi	kt.	Cansız bir kedi tablosu

4.Kesit: İncelenen Metinde 7 İla 8. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.



Şekil 11

Bu kesitte, denizde balık kalmadığını kanaatine varan balıkçıların mutsuz yüz ifadeleri ve koyu renklerin hâkim olduğu karamsar bir ortam söz konusudur. Ayrıca, sarı rengin belirgin kullanımı olumsuzluğun habercisidir. Bunun yanında, balıkçıların kapalı olan gözleri, durumun bir balıkçı köyü açısından vehametini desteklemektedir.

163

5.Kesit: İncelenen Metinde 9 İla 10. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.



Şekil 12

Bu kesitte ise, İsmaillerin evinde denizdeki balık kıtlığını tartışan kişilerin yüzlerindeki endişe açık bir şekilde okunmakta ve yine sarı renklerin baskınlığı göze

çarpmaktadır. İsmail ve kedisinin olaya kulak kabarttığı ve konuşulanları can kulağıyla dinlemek istedikleri yüz ifadelerinden okunmaktadır. Ayrıca yarı açık olan kapı uzamların tam olarak birleşmediğini ve İsmail'in ne tam olarak içeride ne de tam olarak dışarıda olduğunu belirtmektedir.

6.Kesit: İncelenen Metinde 11 İla 12. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.

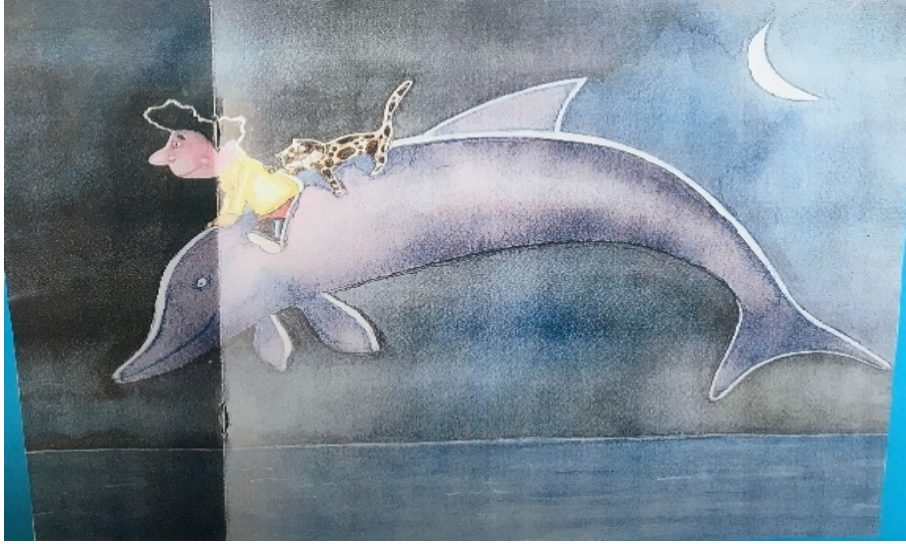


Şekil 13

164

Bu görselde, İsmail'le kedisinin yunusla arkadaşlık ettikleri ve üçünün de çok mutlu oldukları jest ve mimiklerinden açık bir şekilde görülmektedir. Burada açık olan pencere, evle deniz uzamını birleştirmektedir. Mavi tonların hâkim olduğu görselde mavinin vermiş olduğu huzur ve mutluluk kahramanların her biri açısından açıkça görülmektedir. *Mavi kırmızının karşıtıdır. Kırmızı nasıl ki tansiyonu yükseltiyorsa mavi de bir o derecede düşürür. İnsanı sakinleştirir. Bedenin hararetini düşürür ve algılamayı artırır.* (Çağan, 2005:49) Burada da kullanılan kırmızı ve sarı renkler, bir yandan mutluluğu diğer yandan da İsmail'le yunusun sakladıkları arkadaşlıklarının vermiş olduğu telaşı simgelemektedir.

7.Kesit: İncelenen Metinde 13 İla 14. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.



Şekil 14

Mavi tonların hâkim olduğu bu kesitte, İsmail'in kedisiyle yunusun sırtında gezmesi görülmektedir. Hem İsmail'in hem kedinin hem de yunusun yüzündeki tebessüm yaşanan andan alınan hazzın göstergesidir. Burada dikkati çeken ayın hilal şekli ise, mutluluğun, dirilişin ve sevincin sembolü olarak kullanılmıştır. Bu görselde de karamsarlık durumlarında kullanılan dolunayın tam tersine hilal kullanılmış ve sevinci sembolize etmiştir.

Karamsarlık, olumsuzluk	kt.	Sevinç, mutluluk
Dolunay	kt.	Hilal

8.Kesit: İncelenen Metinde 15 İla 16. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.



Şekil 15

Bu görselde ise herkes yunusu ararken İsmail'in gizlice yunusu beslediği görülmektedir. İsmail'in yunusu beslerken sol eliyle yaptığı sessizlik işareti de hem ona verdiği değeri hem de gizli de olsa yaptığı işten aldığı hazzı betimlemektedir. Sarının verdiği olumsuz değer burada kapının arasından yansımış fakat İsmail'le yunusun olduğu yeri kapsamamıştır. İsmail'in üzerindeki kırmızı elbise onun bir eylem yaptığını belirtmektedir. Tamamen kapalı olan pencere, onların denizle ve aynı zamanda balıkçılarla bağlarının olmadığını göstermekte ve iki uzamı (ev, deniz) ayırmaktadır.

9.Kesit: İncelenen Metinde 17 İla 20. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.



Şekil 16

Bu kesitin görselinde, yunusun sırtındayken balıkçılardan birine yakalanan İsmail tasvir edilmekte ve gizlice yaptığı iş aşikâr olduğundan resmin tonlarında

karamsarlığın hâkim olduğu görülmektedir. Balıkçıların sürekli olarak kullandıkları şapkanın bu görselde olmaması, balıkçının günlerdir aradıkları yunusu görmesinden kaynaklanan telaşı simgelemektedir.



Şekil 17

Yine sarının ve koyu tonların hâkim olduğu bu görselde, arkadaşı olan yunusla balıkçılara yakalanan İsmail'in olumsuz hali, renklerin koyuluğuyla aktarılmaya çalışılmaktadır. Balıkçıların el hareketlerinden, göz bebeklerinin büyümesinden şaşkınlıkları açıkça görülmektedir.

10.Kesit: İncelenen Metinde 21 İla 22. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.





Şekil 18 ve 19

Bu kesitte balıkçıların hamsiler hakkında tartışmaları sürerken İsmail'in de yunusla ve kedisiyle gayet mutlu olduğu gözlenmektedir. Balıkçılar kendi aralarında tartışadursun İsmail arkadaşıyla gezmenin tadını çıkarmaktadır. Bu görselde, balıkçıların kendi yanlışlarını kabullenmeleri tasvir edilmiştir. Bu durum anlatılırken tartışmanın bir ağacın yapılması ağaca verilen değeri göstermektedir. Çünkü ağaç, üretkenliğin, yeniden başlamanın sembolüdür. Ayrıca, demir atmış vaziyette görülen sandal da artık balıkçıların hatayı kabullendiklerini betimlemektedir.

11.Kesit: İncelenen Metinde 23 İla 24. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.

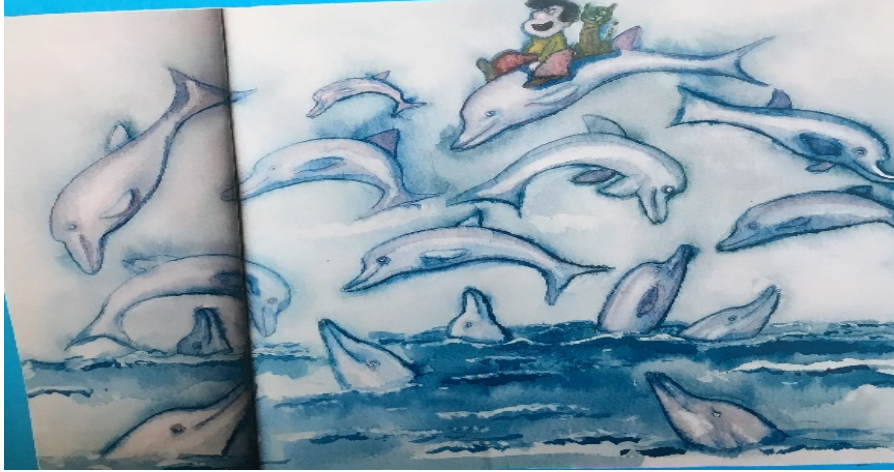


Şekil 20

Yine mavi tonların hâkim olduğu bu kesitte, balıkçıların büyük bir kısmının yaptıkları hatayı kabullenmeleri üzerine yaşanan göç anlatılmakta ve mavi renginin vermiş olduğu huzur ve mutluluk sorunun büyük bir kısmının dahi çözümlendiğine işaret etmektedir. Diğer yandan sarının olumsuzluğu ve dolunayın denizi

aydınlatması balıkçılığı bırakan bazı balıkçıların hallerinin olumsuzluklarına işaret etmektedir.

12.Kesit: İncelenen Metinde 25 İla 26. Sayfalar Arasını Kapsayan Bölümdür.



Şekil 21

Son kesitte kesif bir mavi yoğunluğunun var olduğu görülmekte ve olayın mutlu sonla bitmesi hem yunusun hem de İsmail'in yüz ifadelerinden anlaşılmaktadır. 16 tane yunusun görselleştirildiği bu resimde, özgürlüğün ve sonsuzluğun sembolü olan mavinin çok fazla kullanıldığı bu bölüm, yunusların artık yanlış anlaşılmadığı ve rahatça yaşamlarını sürdürebildikleri manasına gelmektedir.

Kişiler: Metnin ana karakteri olan İsmail, yunus balığı, balıkçılar ve metinde yer almasa da sürekli yanında olan kedi, metnin kahramanlarını oluşturmaktadır. Çocuğun yüzü ilk kesitlerde metnin anlamına uygun olarak meraklı ve duruma göre tedirginidir. İkinci kesitten itibaren yunusla arkadaşlık kurması üzerine yüzündeki tedirginlik ve merak ifadesini yerini arkadaşlığın getirdiği mutluluğa bıraktığı görülmektedir.

Giyisiler: Metnin bütün kesitlerinde çocuk farklı renklerde elbiseler giymiştir. İsmail genellikle kırmızı ve sarı tonlarda kıyafetler giymiştir. Bu renkler canlı renkler olması dolayısıyla enerji ve canlılığı temsil etmektedir.

Uzam: İsmail'in evi, balıkçı tekneleri, deniz bu metnin uzamlarını oluşturmaktadır.

Zaman: Eser birkaç günlük bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Anlatısal Düzey

İncelenen görsel metinde, olayların akışı ve dönüşümleri çok net bir şekilde görülmektedir. Öznenin İsmail olduğu hem yazınsal hem de görsel metinlerden açıkça görülmektedir. Çünkü hemen hemen bütün resimlerde kahramanın var olduğu görülmektedir. Nesne, öznenin ulaşmaya çalıştığı bir ögedir. Birinci kesitte nesneyle alakalı çaresiz olan çocuğun ilerleyen kesitlerde bu duruma karşı yunusun yardımıyla eylemde bulunması, olumsuzluğun üstesinden geldiğinin ya da geleceğinin en açık göstergesidir.

Özne: İsmail
Nesne: Yunusun suçsuz olduğunu ispat edebilmek
Gönderen: Yunusla kurulan arkadaşlık
Gönderilen: Balıkların tükenmesi
Yardımcı: Yunus balığı
Engelleyici: Balıkçıların bu durumu Yunus'a atfetmeleri

Gönderen → Nesne ← Gönderilen
(Yunusla arkadaşlık.) (Balıkların tük.) (Yunusun suçsuzluğunu ispat edebilmek.)

↑
Yardımcı → Özne ← Engelleyici
(Yunus balığı) (İsmail) (Bu durumdan Yunus'u sorumlu tutulması)

Başlangıç durumu: Balıkların tükenmesi ve balıkçıların çaresiz kalması ile İsmail'in üzünlüğü.

Eyletim aşaması: İsmail'in Yunusla arkadaşlığı ve gerçeği öğrenmesi.

Edinç aşaması: İsmail'in gerçekleri balıkçılara anlatması.

Yaptırım aşaması: İsmail'in sorunun çözülmesiyle sıkıntılarının arınmış ve mutlu olması.

170

Görsel Göstergelerin Yorumlanması

Ele alınan bu metnin görsellerinde, renklerin kullanımı olay akışına ve kahramanların ruh hallerine göre yer yer zıtlık ve yerdeşlik oluşturmaktadır. Metnin görsellerinde en hâkim renk olarak mavi ve tonları karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın koyu renkler de görsellerde kullanılmıştır. Özellikle 4. kesitte kullanılan ve metindeki karamsarlık ifadelerini temsil eden koyu renklerin aksine metnin son kesitlerinde hikâyenin mutlu sona ulaşması ile renklerin yerini mavi ve tonlarına bırakmaktadır.

Koyu renkler	kt.	Mavinin tonları ve açık renkler
Karamsarlık	kt.	Huzur, mutluluk

1. kesitte meraklı gözlerle denizi seyreden İsmail'in gözleri, açık bir hal almışken, 2. kesitte balıkçılardan aldığı olumsuz haberlerle gözlerinin kısalmış olduğu ve o ruh halinin gözlerine yansıdığı görülmektedir. Yine ikinci kesitte balıkçıların kendilerini karşılamaya gelen İsmail'e durumu anlatmalarını konu alan görselde balıkçıların gözlerinin kapalı olması ümitsizliği ve endişeyi temsil etmektedir. Ağız yapılarının çizimi dikkate alındığında İsmail'in Yunusla birlikte olduğu anlarda yaşadığı haz yüzünden okunmaktadır ki bu da özellikle 7. kesitten itibaren açıkça görülmektedir. Hem İsmail'in hem de Yunus'un mutlu anlarında çok fazla görülen ay ışığı da ortamın renginin açık olmasıyla daha olumlu bir hava

yaşandığının ifadesidir. Burada 8,10 ve 18. sayfalarda olumsuz ortamı temsil eden koyu renklere karşın özellikle 12, 14 ve 26. sayfalarda bulunan mavinin hâkim olduğu açık renkler bir karşıtlık oluşturmaktadır.

Sonuç

Göstergebilimsel bir yaklaşımla incelenen bu çocuk yazını, gerek metinleriyle gerekse görsel öğeleriyle birbirine gönderme yapmakta ve mantıksal olarak birbirini desteklemektedir. 7-8 yaş grubu çocuklarına hitaben yazılan bu eser, olumlu görsellerle başlayıp olumlu görsellerle bitmektedir. Resimler yazılarla birlikte her sayfada yer almaktadır ki bu da çocuğun metni okurken aynı zamanda olayları hayal etmesine de yardımcı olmaktadır. Metnin yazınsal öğeleri sol yana yaslanmış olup her sayfanın sağ tarafında görseller yerleştirilmiştir. Bütün görsellerde İsmail'in yanında olan kedisi ve yunusla olan arkadaşlığı onun doğa ve hayvan sevgisini yansıtmaktadır. Görsellerde göze çarpan en önemli belirginliklerden biri de balıkçıların hepsinin şapkası olup, İsmail'in ise hiçbir görselde şapkasının olmamasıdır. Bu durum iki şekilde yorumlanabilir. İlk olarak İsmail'in yaşının küçük olması buna bir engel olarak düşünülebilir. Başka bir anlam da şapkanın örtücü özelliğinden yola çıkılarak düşünülebilir. Balıkçıların sürekli olarak bilinçsiz avlanmaları ve böylece doğal yaşamı tehdit etmeleri, bu olumsuzluğun da şapka ile örtüldüğü düşünülebilir. İsmail'de ise kapatıcı, örtücü herhangi bir aksesuarın bulunmaması, onun masum olduğunu göstermektedir.

Şapka takmak kt. Şapkasız olmak

Olumsuz bir hali kapatmak kt. Kapatacak bir olumsuzluk olmaması

KAYNAKLAR

- Mazlum, Ö. (2011). Rengin kültürel çağrışımları. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31, 125- 138.
- Akkin, C. Eğrilmez, S. ve Afrashi, F. (2004). Renklerin insan davranış ve fizyolojisine etkileri. Türk Oftalmoloji Derneği XXXVI. Kongresi, 33, 274- 282
- Günay, V.D. (2002). Göstergebilim Yazıları. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Günay, V.D. (2012). Görsel Göstergebilim ve İmgenin Anlamlandırılması. Doğan Günay, Alev F. Parsa (Ed.), Görsel Göstergebilim ve İmgenin Anlamlandırılması (s 38-39). İstanbul: Es Yayınları
- Uçan, H. (2002). Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Sivri, M., Örkün, B. (2014). Çocuk ve Gençlik Edebiyatına Göstergebilimsel Bir Uygulama: Aytül Akal. Ankara: Uçanbalık Yayınları.
- Rifat, M. (2011). Homo Semioticus ve Genel Göstergebilim Sorunları (2. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Demir, S. (2009). Göstergebilim, Umberto Eco ve Yapıtları Bağlamında Göstergebilime Katkıları, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Günay, D.(2007). Metin Bilgisi, 3. Baskı, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Rifat, M. (2009). Göstergebilimin ABC'si. İstanbul: Say Yayınları.
- Çağın, M. (2005).Sizin Renkleriniz. İstanbul: Bir Harf Yayınları.



GÜNERİ İÇOĞLU'NUN ESERLERİNİN TURİZMİN METALAŞTIRILMASI KAPSAMINDA İNCELENMESİ
An Investigation About Commodification of Tourism in the Works of Güneri İÇOĞLU


Uğur KESKİN

Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
ugurkeskin@anadolu.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0003-2740-4120>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute AİCUSBED 4/2, Ekim-October 2018 / Ağrı
ISSN: 2149-3006 e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	14.05.2018
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	05.09.2018
Sayfa- <i>Pages</i> : 173-191	 10.31463/aicusbed.423376



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by





GÜNERİ İÇOĞLU'NUN ESERLERİNİN TURİZMİN METALAŞTIRILMASI KAPSAMINDA İNCELENMESİ

An Investigation About Commodification of Tourism in the Works of Güneri
İçoğlu

Uğur KESKİN

Özet

Mizah alanında çok sayıda eseri bulunan karikatürist Güneri İçoğlu, çizim ve yazılarını kitap olarak bir araya getirmiş ve bu makalenin yazıldığı tarihe kadar toplam 10 adet kitap yayınlamıştır. Bu makalede, İçoğlu'na ait kitaplar incelemeye konu edilmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışma, İçoğlu'nun kitaplarının içerik incelemesine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında çizerin, turizmin metalaştırılması konusu üzerine betimlemiş olduğu anlatımlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Turizmin çeşitli alt alanlarında beliren metalaşma olgusuna yönelik, çizerin özgün bakışı üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bu makale kapsamında yapılan betimsel anlatımlar, İçoğlu'nun yüzlerce karede ele aldığı konular içinden seçilmiş olan sınırlı sayıdaki örneği teşkil etmektedir. İçoğlu'nun çizimlerinin çok sayıda olması, onları belirli alt başlıklar altında kategorize etmeyi gerekli kılmaktadır. Söz konusu gereklilik doğrultusunda, turizmin çeşitli alt alanlarındaki metalaşma süreçlerinin eleştirildiği çizimlerin ayrıntılı bir dökümü yapılarak okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turizmin Metalaştırılması, Mizah, Güneri İçoğlu.

Abstract

The cartoonist Güneri İçoğlu, who has a large number of works in the field of humor, has brought his drawings and writings together as a book and published a total of 10 books as far as this article is written. In this article, the books belonging to İçoğlu were examined. This study, in which the qualitative research method was used, was carried out based on the contents examination of the books of İçoğlu. In the scope of the study, the narratives that the artist describes on the topic of tourism commodification are discussed in detail. Tourism has been evaluated on the artist's original point of view for the occurrence of commodification in various subfields. The descriptive narratives made within the scope of this article constitute a limited number of examples chosen from among the topics covered by İçoğlu in hundreds of frames. The large number of İçoğlu's drawings makes it necessary to categorize them under certain subheadings. In line with this requirement, a detailed breakdown

of the drawings in which the commodification processes of various subdomains of tourism are criticized are presented to the attention of the reader.

Keywords: Tourism, Commodification of Tourism, Humor, Güneri İçoğlu.

Giriş

Düşünme, gülme ve mizah yapma yetileri sadece insanlara özgü bir davranış olma özelliği taşımaktadır. Bu yönüyle mizah yapma, insanlığın başlangıcından günümüze kadar varlığını sürdüren bir eylem olarak belirginlik kazanmaktadır (Özer, 2007: 45). On altıncı yüzyıl düşünürü Kınalızade Ali Efendi, mizahın orta derecede olanının makbul olduğunu belirterek, normal ölçüleri zorlamadığı sürece mizahın, insanların gönlünü şen ve şakrak ettiğini ifade etmiştir. Kınalızade, mizahın; sahibini, etrafına kırgınlık verecek asık suratlılıktan ve büyüklenmekten uzak tuttuğunu ileri sürmüştür (Kınalızade, 2011: 65-66). Bu yönüyle görsel anlatımlar, olumlu ve olumsuz mesajları, alıcılara iletme konusundaki en etkili aktarım biçimleri arasında yer almaktadır. Görsel anlatımlar, etkin kullanıldıkları ölçüde, anlatılmak istenilen anlamlar da o denli derinlik ve tesir gücü kazanmaktadır (Sel ve diğ., 2016: 66).

İçoğlu, karikatürleri ve yazıları aracılığıyla turizm ile ilgili konuları sıklıkla ele almıştır. İçoğlu'nun "turizm" genel konusu içinde özellikle üzerinde durmuş olduğu bir konu vardır. O da "turizmin metalaştırılması" konusu olarak belirgin bir biçimde ön plana çıkmaktadır. Bu makalede, İçoğlu'nun külliyatı olarak ifade edilebilecek olan yayınlanmış bütün kitapları incelemeye konu edilmiştir. İncelemede, turizmin alt alanları olan tarih, kültür ve doğa turizmine yönelik bakış açıları değerlendirilmiştir. Literatürde, turizmin alt alanları olarak çok çeşitli sınıflandırmalara yer verilmektedir. Örneğin kültür turizminin de alt alanları olarak "kültürel miras turizmi, dark (hüzün) turizm, inanç turizmi ve etnik turizm" gibi alanlar tanımlanmaktadır (Tören, 2012: 550). Fakat bu çalışmada turizmin alt alanları arasındaki ayrımları gözetmek gibi öncelikli bir amaç belirlenmediği için; "tarih", "kültür" ve "doğa" turizmi genel çerçevesi içinde İçoğlu'nun bakış açıları üzerinde durulmuştur.

Turizm söz konusu olduğunda çoğunlukla olumsuz çizim ve anlatımlara yer verdiği için İçoğlu'nun eserleri eleştirel bir nitelik taşımaktadır. Buna karşın, İçoğlu'nun çizim ve anlatım karakterleri, mizah dünyasının belirgin bir çoğunluğunda gözlendiği üzere argo anlatımları değil, latif bir çizgiyi muhafaza etmektedir. Turizm teması içeren çizim ve anlatımlarında, sanatçı refleksleri (doğal olarak) ön plana çıkan İçoğlu'nun yaklaşımları ve dikkate değer birtakım belirlemeleri, turizmin akademik yönüne veri sağlayabilecek hususları da içeriğinde barındırmaktadır.

İçoğlu'nun özellikle çizimlerinde yer verdiği karakterlerin tutumları, jest ve mimikleri, okuyucuya vermiş olduğu direkt mesajlar ve dolaylı yollardan aktarmış olduğu mesajlar, belirli bir bütünün alt unsurlarını teşkil etmektedir. Karikatürlerindeki görsel unsurların tamamlayıcısı olan konuşma ve düşünce baloncukları, İçoğlu'nun asıl vurgulamak istediği hususları, yazıya dökmektedir. Toplumsal ve kişisel konularda okuyucuya mesaj verme amacı taşıyan anlatımlar,

genellikle çizimlerdeki bireyler arası diyaloglar aracılığıyla, alınması gereken kıssadan hisseler olarak belirginlik kazanmaktadır (Keskin, 2017: 2)

Literatür Özeti

Küreselleşme ve küreselleşeme ile ilişkilendirilen kavramlar, özellikle son yıllarda giderek artan bir şekilde tartışılmaya başlamıştır. Bu yönüyle küreselleşme ve beraberinde getirdiği süreçler, gündelik yaşamın her yönünü olduğu gibi, turizm ile ilişkili konuları da etkileyen, değişime sevk eden ve dönüştüren bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu çalışmada, küreselleşme eksenli anlayışların, turizm sektörüne olan yansımaları olarak dikkat çeken "turizmin metalaştırılması" hususu tartışmaya konu edilmiştir. Çalışmanın kavramsal çerçevesi, aşağıdaki anlatım başlıkları altında ele alınmıştır.

Küreselleşme

En genel anlamıyla küreselleşme, dünyadaki toplumsal karşılıklı bağlılıklar ile değişimleri meydana getiren, arttıran, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesini ifade etmektedir (Cebeci, 2011: 367). Sermaye, üretim ve tüketim kalıplarının kolayca yayılması, neo-liberal düşüncenin karşı konulamaz ve kaçınılmaz bir başarısı olarak algılanmaya başlamıştır. Bu gelişmeleri, teorik destek olarak kabul eden neo-liberal düşünce taraftarları; ekonomik, teknolojik ve yönetsel kaynaklardan beslenen dünya piyasalarının artan entegrasyon, liberalizasyon ve küreselleşmeye doğru bir gelişme gösterdiği fikrini benimsemişlerdir (Keskin, 2016: 157).

Küreselleşme, birbirleriyle bağlantılı iki sürecin etkileşimi aracılığıyla gelişim kaydetmiştir. Bunlar, küreselleşme ve küyerelleşme olarak belirginlik kazanan iki ilişkili süreci ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme, dünyanın tek bir yer olduğuna yönelik artan bir anlayışı temsil ederken; küyerelleşme, yerel kültürlerin herhangi bir küresel-yerel ürünü yerel ihtiyaçlar, inançlar ve gelenekler bağlamında adapte etmesi ve yeniden tanımlaması olarak ifade edilmektedir (Çakmak ve Çelik, 2017: 420). Küyerelleşme, küreselleşmenin tek yönlü vurgulamalarına karşın, yerelliği bir adım daha ön plana çıkaran, yerel olanı değiştirmek suretiyle, yerelle birlikte dönüşüm sağlayan ve bu sayede yeni formlar üreten bir süreci ifade etmektedir. Bu makalenin konusu kapsamında değerlendirildiğinde, Türkiye turizm sektöründeki metalaşma/metalaştırılma sürecinin, hem küreselleşmenin hem de yerelleşmenin birbirleriyle sarmal bir etkileşimi doğrultusunda ortaya çıktığını ileri sürebilmek mümkün olmaktadır. Bunun da ötesine geçerek, söz konusu sürecin tek başına küreselleşme-küyerelleşme ayrımı kapsamında açıklanamayacak ölçüdeki çeşitli ayrım ve zıtlıklar barındırdığını ifade edebilmek mümkün görünmektedir. Buna karşın, söz konusu türden kapsamlı ayrımların ele alınması, mikroanalitik bir çalışma olan bu makalenin sınırlarını aşmakta ve daha kapsamlı diğer çalışmaların konusunu teşkil etmektedir.

Küreselleşmenin özellikle 1980 sonrasında sosyal bilimler alanında etkili bir konuma gelmesinin nedeni olarak; ilişkili sayılabilecek diğer bazı kavramların yetersiz kaldığı düşünölen olguları izah edebilme izlenimi vermekte oluşu, içinde bulunulan

dönemin ruh hâlini yansıması ve moda bir eğilim olarak kendisini cazip hâle getirmesinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Bodur, 2004: 11). Söz konusu genel kamudan ve benzeri türden bütün tartışmalardan bağımsız olarak değerlendirildiğinde, küreselleşme kavramının kendi literatürünü oluşturduğu ve realitede de birçok konuyu açıklayabilecek kuramsal bir açılıma sahip bulunduğu hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde görülebilmektedir. Bu makale özelinde düşünüldüğünde ise, turizmin metalaştırılması konusuna en azından çerçeve kavram olarak kapsamlı bir zemin teşkil etmekte olduğunu ifade edebilmeyi mümkün kılmaktadır.

Turizmin Metalaştırılması

Ulaşım ve haberleşme olanaklarının artmasıyla birlikte küreselleşme, buna bağlı olarak da ulusal ve uluslararası turistik hareketlilikte artışlar yaşanmıştır. Turizm, ülke ekonomilerinde belirgin roller üstlenmiş ve tarih, doğa ve kültür turizmi gibi alt alanlara ayrılmıştır. Turizm sektörü, önceleri sadece belirli bir kesimin spor, eğlenme ve dinlenme aracı olarak görülürken, yirminci yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlaşarak küresel bir nitelik kazanmıştır (Yüksek, 2012: 86).

Özellikle 1980'li yıllardan itibaren tüketici, ürün ve paydaşlar açısından turizmin alt alanları olan tarih, doğa ve kültür turizminin kaynaklık etmiş olduğu olumlu ve olumsuz etkiler, akademik düzlemde ve uygulama alanında çeşitli tartışmaları gündeme getirmiştir. Bu nedenle, turizmin çeşitli alt alanlarının, turizm sektörünün doğrudan paydaşı olmayan bir taraf olarak mizah cephesinin bakış açısından ne şekilde algılandığını belirlemek, söz konusu alanlara farklı bir bakış açısını ortaya çıkarma bakımından önem taşımaktadır (Sel ve diğ., 2016: 67).

Literatürde uluslararası işletmecilik faaliyetlerinin tarihsel gelişim süreci, aşağıdaki dönemsel ayrımlara tabi tutulmaktadır (Koparal, 2014: 8-10). Bu dönemsel ayrımlar, turizm işletmeciliğinin ve turistik aktivitelerin farklılaşma biçimlerine ışık tutması bakımından açıklayıcı bir nitelik taşımaktadır. Turizm faaliyetlerini ilgilendiren söz konusu tarihsel ayrımları en genel hatlarıyla şu şekilde izah edebilmek mümkündür:

- Ticaret ve Sömürgecilik Dönemi: Hem ticaret hem de sömürgecilik dönemlerini kapsayan bütünleşik bir zaman dilimi olan on altıncı yüzyıl ve sonrasını ifade etmektedir. Bu dönemde çalışma yaşamıyla ilgili çeşitli anlayışlar temellenmiş, boş zaman aktiviteleri, tatil ve turizm gibi faaliyetler gündeme gelmeye ve uygulama alanları bulmaya başlamıştır.
- Ayrıcalıklar Dönemi: Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı olan 1914 ile İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi olan 1945 yılları arasında ifade etmektedir. Dış ticareti engelleyen sınırlamaların kaldırılmasıyla uluslararası işletme faaliyetleri artış göstermiştir.
- Uluslararası/Küresel Dönem: İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar süregelen dönemi ifade etmektedir. Özellikle dünya ekonomik bunalımı sonrasında itibaren dönemin ruhuna uygun olarak ortaya çıkan

çalışma yaşamına ilişkin söylem ve eylemler, sonraki yıllarda da gelişme kaydetmeye devam ederek birtakım eklenti ve güncellemelerle günümüze kadar gelmiştir.

Genel anlamdaki uluslararası işletmecilik anlayışındaki dönemseliği ifade eden yukarıdaki üçlü dönemsel ayırım ile turizm literatüründe (Akoğlan Kozak ve ark., 2013) tanımlanan üçlü paradigmal dönemsel ayırım arasında benzerlikler bulunmaktadır. Zira Akoğlan Kozak ve arkadaşları, turizm alanındaki dönemseliği; modern öncesi turizm paradigması, modern turizm paradigması (on yedinci yüzyılda Avrupa'daki sanayileşme ile başlayan modernleşme süreci, yirminci yüzyılda tüm dünyaya yayılmıştır) ve post-modern turizm paradigması (1960 sonrasında artış kaydeden post-modern anlayışın, turizm alanına yansması) olarak açıklamışlardır. Sonuçta turistler, turizm sektörünün başlıca aktörleri arasında yer almakta ve uluslararası işletmecilik faaliyetlerine de konu olmaktadır. Sonuç olarak, açıklanan dönemseliliklerin, birbirleriyle yakın ilişki içinde bulunan fakat açıklama biçimlerine sahip iki ayrı literatürde de birbirine benzer biçimde izah edildiği görülmektedir.

Ticaret ve sömürgecilik döneminden itibaren, çalışma yaşamı açısından boş zaman aktiviteleri, tatil ve turizm gibi faaliyetler gündeme gelmeye ve gelişme kaydetmeye başlamıştır. Bu dönemde, iş yaşamına (doğal olarak da dinlenme ve tatil anlayışına) yaşamına erken dönem çalışmaları 1810 yılından itibaren Robert Owen yürütmeye başlamıştır. Owen, örgütsel koşulların, çalışanlara uygun hâle getirilmesi konusunda araştırmalar yapmış, endüstri devriminin İngiltere'de kaynaklık etmiş olduğu olumsuz çalışma koşullarına karşı, kendi işletmelerinde çalışanlarına sunduğu insancıl çalışma koşullarının daha verimli sonuçlar verdiğini, bilimsel yöntemlerle ortaya koymuştur (Aytaç, 2000: 30-32). Söz konusu bilimsel çalışmaların düşünsel arka planı ise daha eskilere dayanmaktadır. Nitekim Jean Jacques Rousseau, çalışanlara tanınması gereken boş zaman ihtiyacını ve bunun zorunlu bir sonucu olarak da boş zaman hakkını 1758 tarihli *d'Alambert'e Mektup* adlı yazısında şu sözlerle ifade etmiştir: "*Halkın, ekmeğini kazanmak için harcadığı zamandan başka zamanı yoksa yazık. Ekmeğini sevinçle yiyebilmesi için de zamanı olması gereklidir. Yoksa uzun süre ekmeğini kazanamaz olur. Halkın çalışmasını isteyen şu adaletli ve iyiliksever Tanrı, onun dinlenmesini de ister*" (Lafargue, 2009: 8).

Uluslararası/küresel döneme girildiğinde, öncelikle Batı ülkelerinde olmak üzere giderek bütün dünya genelinde sermaye, üretim ve tüketim unsurlarının kolayca yayılabilme olanakları (kanalları) bulabilmesi yönündeki gelişmelerin yaşanması neticesinde uluslararasılaşma/küreselleşme olgusu ortaya çıkmıştır. Ekonomik, teknolojik ve politik kaynaklar da küreselleşmeyi destekleyen başlıca unsurlar haline gelmiştir. (Keskin, 2012: 182). Özellikle ekonomik ve teknolojik kaynaklar, otomasyon sisteminin yaygınlaşmasına, söz konusu yaygınlaşma ise üretilen ürünlerin emtialaşmasına (ticari mal hâline gelmesine) neden olmuştur. Bu dönemde ürünler (mallar) emtialaşma, hizmetler ise metalaşma sürecine girmiştir.

On yedinci yüzyılda yani ticaret ve sömürgecilik döneminin sürmekte olduğu dönemlerde "seçkin" (elite) kavramı, üstün kalitedeki malları tanımlamak için

kullanılmaktaydı (Bottomore, 1990: 7). Uluslararası/küresel döneme gelindiğinde ise, kapitalizmin o çok bilinen çarklarının istenilen ölçülerde işleyebilmesi için mal ve hizmetlerin talebinin kesintisiz ve sürdürülebilir bir şekilde sağlanmasının gerektiği anlaşılmaya başlamıştır. Söz konusu talebi canlı tutmak (var olan ürünlere olan talebi istenilen düzeyde tutmak, hatta mümkün olduğu ölçüde söz konusu talebi daha yukarılara doğru çekebilmek) ve yeni mal ve hizmetleri ortaya çıkarmak için gerekli reklam, kampanya ve tutundurma gibi araçlardan yararlanmak gerektiği ortaya çıkmıştır. Bunu sağlayabilmek için de mal ve hizmetlerin tüketiminin sadece seçkinlere özgü olmaktan çıkarılarak tabana yayılması, bu sayede kapitalizmin, söz konusu işleyiş sorununa çözüm sağlanması hedeflenmeye başlamıştır.

Bütün mal ve hizmet sektörlerinin (dolayısıyla da turizm sektörünün de) tüketime yönlendirilmesi olgusu, sadece arz yönlü yani sadece söz konusu mal veya hizmeti piyasaya sunanlar tarafından gerçekleştirilmemiştir. Talep tarafında bulunan tüketici tekil bireyler de iletişim olanaklarının artması sayesinde, sunulan mal ve hizmetleri daha fazla talep eder olmaya başlamışlardır.

Hizmet sektöründe yaşanan ve günümüzde de artan oranda yaşanmakta olan metalaşma sürecini Roney (2002: 11), küreselleşme ve postmodernizmin üretim/tüketim anlayışı ekseninde tartışmıştır. Roney, temel bir çıkarımda bulunarak, dünyada dolaşan unsurların sadece sermaye ve tüketim malları olmadığını, dünyayı dolaşan turistlerin de yeni dünya düzeninin bir parçası olduğunu ifade etmiştir.

Uluslararasılaşma ve küreselleşme, günümüzde reddi mümkün olmayan bir olgu olarak gündem teşkil etmektedir. İnsan hareketleri ise küreselleşmenin en görünür yüzlerinden biri olarak belirgin bir nitelik sergilemektedir (Bauman, 2016; Appadurai, 2008). Bauman'a (2000) göre turist; istediği zaman, istediği yerden istediği yere gidebilen, küreselleşmenin nimetlerinden faydalanan kişi olarak belirgin bir ayrıma sahip bulunmaktadır. Kitle turizmi, turizmi evrenselleştirmiş ve bu anlamda kültürel değerleri önemli ölçüde tüketmiştir. Küreselleşme sürecinde, turist profilindeki yapısal değişiklikler, turistik faaliyetlere yönelik talep artışı ve yerel halk ile turistler arasındaki yoğun etkileşim, toplum yapısında kültürel değişimleri de hızlandırmıştır (Kırlar Can ve diğ., 2017: 266)

Yukarıda açıklanan gelişmelerin kaçınılmaz bir sonucu olarak, günümüz turizm faaliyetleri metalaşma süreci içine girmiş bulunmaktadır. Zira ulaşım olanaklarındaki gelişmeler (karayolları ve demiryollarının yaygınlaşması, sivil havacılığın gelişmesi) ve teknolojik ilerlemeler, seyahati özendirerek maliyetleri düşürmüştür. Bu da ölçek ekonomilerine olanak sağlamış (Roney, 2002: 12) ve diğer birçok sektörde olduğu gibi, turizm sektörünün de metalaştırılması sorununu gündeme getirmiştir. Seyahatname ve kültür araştırmaları gibi konularda kitapları bulunan Hint asıllı yazar İdris Şah, turizmin metalaştırılmasının olumsuz sonucunu şu sözlerle ifade etmiştir (1997: 21): Turist, başlangıçta ziyarete değer olan bir yere giden kişidir. Turistlere yeterince maruz kalan yerliler ise o yerden nefret etmeye başlamaktadırlar.

Bu çalışmada, turizmin metalaştırılması sorunu, İçoğlu'nun bakış açısı doğrultusunda açıklanmıştır. Yapılan açıklamalar, İçoğlu'nun çizim ve anlatımlarının betimsel olarak aktarılmasının yanı sıra, çizerin ele almış olduğu konular üzerinde yorum ve değerlendirmeleri de beraberinde getirmiştir.

İçoğlu ve Eserleri Hakkında Genel Bilgiler

Karikatür ve yazılarını çeşitli mizah dergilerinde yayımlayan İçoğlu, "Dumur Detayları" köşesiyle tanınmıştır. Aktif çizer ve yazarlığını hâlen devam ettirmekte olan İçoğlu, İstanbul'un çeşitli sorunlarını farklı bir perspektiften yorumlayarak kendi mizah dilini oluşturmuştur. Güldürmekten çok okurunu tinsel bir vurguyla birlikte düşünmeye sevk eden bu çizgiler, uzun yıllar dergilerde ilgiyle takip edilmiştir (Memiş ve Yarış, 2010: 168).

İçoğlu'nun, çizimleri genellikle tek bir kareden değil, yaklaşık 8-10 kareden oluşan tam sayfa karikatürlerden meydana gelmektedir. Tek kare çizimleri ise sayfa hacmi büyüklüğündeki kapsamlı çizimler (geniş perspektifli şehir çizimleri, yaşam kesitlerinin aktarıldığı ayrıntılı çizimler gibi) olarak ön plana çıkmaktadır (Keskin, 2017: 3).

Çalışmanın Amacı, Yöntemi ve Sınırlılıkları

Bu makalede, karikatürist ve mizah yazarı olan İçoğlu'nun eserlerinde turizmin metalaştırılması konusuna eğildiği çizim ve anlatımlar ele alınmıştır. Bir diğer deyişle makalede, İçoğlu'nun eserlerindeki (tek denekli araştırma metoduna uygun olarak) turizmin metalaştırılması konusu incelenmiştir. Makalenin kuramsal bölümünde, turizmin metalaştırılması konusunun teorik izahı yapılırken, bu konunun kavramsal çerçevesinin yanı sıra düşünsel arka planı da ele alınmıştır. Bu makalede yapılan teorik anlatımların sonrasında; İçoğlu'nun eserlerinde (kitaplaştırdığı yazı ve çizimlerinde), turizmin metalaştırılması teması ile doğrudan ilişkili anlatımları yorumlanarak değerlendirilmiştir.

Bu alışma, İçoğlu'na ait olan ve arşiv niteliğindeki birincil kaynak eserlerin incelenmesi olarak yürütölmüştür. Nitel analiz yönteminin benimsendiği bu çalışmada, içerik incelemesi tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın kapsamı, İçoğlu tarafından kitap hâline getirilmiş olan birincil kaynak eserler olarak belirlenmiş ve sınırlandırılmıştır.

Görsel anlatım türlerinden biri olan karikatürlerde yazı karakteri olarak çoğunlukla büyük harf kullanılmaktadır. Bu genelleme, Güneri İçoğlu'nun karikatür kitapları için de geçerlidir ve çizer, çizimlerdeki konuşma ve düşünce baloncuklarında büyük harf kullanımını tercih etmiştir. Büyük harf kullanımı, bazı yayın mecralarında "bağırma" ve benzeri olumsuz anlamlara gelebilmektedir. Bu makalede, İçoğlu'nun kitaplarından yapılan doğrudan alıntıların tamamında, harf kullanımını konusunda aslına uygun olarak aktarım yapılmış büyük harf kullanılmıştır.

İçoğlu'nun Eserlerinde Turizmin Metalaştırılmasına Yönelik Anlatımlar

İçoğlu, maddi ve manevi kaynakların sürdürülebilirlik anlayışıyla çelişen bir biçimde tüketilmesini, çizim ve yazılarıyla eleştirmiştir (Keskin, 2017: 5). Özellikle tarih, doğa ve kültür turizmine konu olan maddi ve manevi kaynakların, kapitalist

anlayış doğrultusunda, dolayısıyla da sürdürülebilirlik yaklaşımıyla kesinlikle örtüşmeyecek bir biçimde tüketime konu edilmesi hususu, İçoğlu'nun yazı ve çizimlerine sıklıkla yansımıştır. Turizmin metalaştırılması ile ilgili olarak ortaya çıkan söz konusu yansımalar, aşağıdaki anlatımlar aracılığıyla aktarılmıştır.

Turizmin Metalaştırılmasına Yönelik Olumsuz Vurgulamalara Başvurulan Çizim ve Anlatım Örnekleri

İçoğlu, bu makalenin çerçeve konusu olan kapitalist üretim mantığını ve üretilen ürünlerin emtialaştırılması sürecine ilişkin bir anısını şu şekilde nakletmektedir (İçoğlu, 1999: 35):

Bir dönem, bazı işletmeler iki litrelik gazozları oldukça düşük fiyatlara satıyordu. Dayanamadım bizim semtteki laz bakkala gittim ve şaşkınlığımı dile getirdim.

- Bu fiyatlara kocaman meyveli gazoz çok ucuz, ne oldu böyle?
- Ne olacak daa, çapitalizum oldu. Çapitalizum bu işte. Rekapet ediyiler. Ali'den alayum, Velu'ye vereyum. Ondan da döner para. Şimdu benum 450 çeşut malum var, 20'sinu ucuza satsam, fiyatı kirsam zarar mi ederum? 20 malin fiyatunu indirurum, öbür mallara da bindirurum. Böyle şey olur mu yahu? Mecburen işin içunde olsak da gönlümüz razı deyuldur. Dedi laz bakkal.

Yukarıdaki anlatım, tüketimi özendirmeye yönelik olan pazarlama anlayışının en küçük ölçekli işletmelere kadar ne şekilde sirayet etmekte olduğunu göstermektedir. İçoğlu'nun anlatımlarında zaman zaman yer vermiş olduğu bu tür olumsuz örnekler aracılığıyla okuyucularının farkındalıklarını artırmayı amaçlamadığı anlaşılmaktadır (Keskin, 2017: 6). Yukarıdaki aktarma ve anlatımlar, bu makalede üzerinde durulan metalaşma/emtialaşma sorunsalını açıklamış, aşağıdaki aktarma ve anlatımlar ise makale özelinde ele alınan turizmin metalaştırılması konusuna odaklanmış, bu sayede de genelden özele doğru bir anlatımın gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Yüksek lisans eğitimini Sanat Tarihi alanında yapan İçoğlu, özellikle kültür turizmi, tarih, arkeoloji ve klasik sanatlar ile ilgili alanlarda yapmış olduğu çizimlerini *Firavunun Laneti* (1997) ve *Firavunun Laneti İkslarc* (2000) adlı kitaplarında toplamıştır. Dolayısıyla bu iki kitap, turizmin metalaştırılması konusunu işleyen çizimlerin yer aldığı bir arşiv niteliği taşımaktadır. Söz konusu iki kitapta yer alan onlarca karikatürü betimleyerek aktarmak mümkün olmadığı için, belirli bazı çizimler örneklem olarak aşağıda betimlenmiş, İçoğlu'nun kitaplarında yer alan diğer çizim ve anlatımların ayrıntılı dökümü ise Tablo 1'de okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Resim 1'deki çizimde İçoğlu'nun Gönül Adamı karakteri, deniz sahiline yakın ormanlık bir alanın yandığına (kasıtlı olarak yakıldığına) tanık olmaktadır. Gönül Adamı, kasıtlı olarak çıkarılan söz konusu orman yangınının, ağaçların yok edildiği yerlere turistik otellerin inşa edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiş olduğu öngörüsünde bulunarak şunları söylemektedir (İçoğlu, 2016: 68):

GÖNÜL ADAMI: HEYHAT, CANIM ORMANLAR KÜL OLDU GİTTİ, YENİ FİDANLARA BAK HELE!.. YANAN ORMANLARIN YERİNE YİNE OTEL PROJELERİ EKİMİŞLER... SENEYE YEŞERİR BİNALARIN DEMİR FİLİZLERİ!..



Resim 1: Deniz Sahilindeki Ormanlık Alanların Kasıtlı Olarak Yok Edilerek Turistik Tesis Yapımına Zemin Hazırlanmış Anlatan Bir Çizim

Resim 2'deki çizimde, tarihi bir alan betimlenmektedir. Birçok tarihi kalıntının bulunduğu bu alanda bireyler piknik yapmakta ve tarihi yapılara zarar vermektedirler. Karikatürde ön planda betimlenen iki erkek karakterin tarihi eser olan bir lahde vermiş oldukları zarar, eser üzerindeki şekil değişiklikleri ve çatlaklardan anlaşılmaktadır. Bireylerin sergilediği bu bilinçsiz ve kayıtsız tavırlar, çizim karesinin sol altında yer alan heykelin gözünden yaş gelmesine neden olmaktadır. Tarihi alanlara yönelik tahrip edici bilinçsiz ve kayıtsız tavrın sadece çizimin ön planında yer verilen karakterler ile sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira çizimin arka planında yer verilen diğer çizim karakterleri de aynı tarihi alan içinde benzer bir tahripkâr tutumu sergilemektedirler. Bu durum ise genel bir toplumsal olumsuzluğu işaret etmektedir. İkili arasında geçen diyalog şu şekilde gerçekleşmektedir (İçoğlu, 1997: 14):

ERKEK KARAKTER 1: ULA SONUNDA ŞU DAŞLARIN Bİ FAYDASINI GÖRDÜK... ESKİ UYGARLIKLAR HAKKATEN BAŞKAYMIŞ BE!.. BUGÜNKÜ MEZARLARIN HANKISINDA BEYLE MANGAL SEFASI YAPABİLİN?..

ERKEK KARAKTER 2: ÇEVİR ÇEVİR!



Resim 2: Turistik Mekânlardaki Tarihi Eserlerin Bilinçsizce Tahrip Edilmekte Olduğunu Anlatan Bir Çizim

Resim 3'teki çizimde, Antik Yunan mitolojisinde yarı insan yarı at görünümü efsanevi varlık (kentaür/centaur) betimlenmektedir. Çizimdeki Kentaür karakteri, tarih geçmişi bakımından turistik bir belde olarak karikatürize edilen bu çizim karesindeki çağdaş bir işletmeci tarafından yabancı turistlere adeta bir meta gibi sunulmaktadır. Kentaür karakteri, bu olumsuz tablo karşısında şu sözleri dile getirmektedir (İçoğlu, 2000: 63):

KENTAÜR KARAKTERİ: MODERN OLMALI, ÇAĞA AYAK UYDURMALIYLIŞIM... KENTAURUM ULAN BEN, MİTOLOJİK YARATIĞIM... KİMSE DE DEMİYO Kİ; TEBRİK EDERİM ÇAĞLAR ÖNCESİNDEN BU ZAMANA NASIL KALABİLDİN?... TURİSTLERE GÖSTERİ YAPIP GÜLDÜRMEK Mİ LAN MODERNLİK?... ÖLEYDİM DE BU GÜNLERİ GÖRMESEYDİM... YÜZYILLARIN YARATIĞINI İKİ DAKKADA BİTİRİP TÜKETTİNİZ, DAHA DA BİRŞEY DEMİYORUM...

Çizim karesinin sağ alt kısmında betimlenen çağdaş bir turizm işletmecisi ise Kentaür karakterinin kınama, yazıklama ve esef dolu sözlerine kayıtsız kalmakta ve şu sözlerle karşılık vermektedir:

TURİZM İŞLETMECİSİ KARAKTERİ: AFERİN OĞLUM KENAN... BAK OLAY BU İŞTE, BU KADAR... BAŞARDIN KOÇUM!..



Resim 3: Mitolojik Karakterlerin Ticari Meta Olarak Görülmesini ve Bu Şekilde Turistlere Sunulmasını Eleştiren Bir Çizim

Resim 4'teki çizimde yaşlı erkek karakteri (dede), genç erkek karakterine (torun) karşı kızgın ve öfkeli bir şekilde seslenmektedir (öfkeli oluşu; sözlerine, konuşma baloncuğunun şekline ve sağ elinin hareketine yansımaktadır). Dede karakteri; torununa, kendilerinin köklü bir aileden geldikleri gerçeğini hatırlatmaktadır. Torun karakteri ise, bölge turizminin canlanmasıyla birlikte, aile geçmişinden yadigâr olarak intikal etmiş bulunan ve tarihi nitelikteki kişisel kullanım eşyalarını ticari meta olarak turistlere satışa sunmaktadır. Çizim karesinin ön planında betimlenen bu davranış, olumsuz bir örnek olarak eleştiriye konu edilmektedir. Çizim karesinin sol tarafında ve arka planda ise seyyar satıcı bayan karakter, üretmiş olduğu el işi işlemlerini yer tezgâhında turistler için satışa sunmaktadır. Geleneksel bir zanaat olarak nitelenebilecek el işi işlemeciliğinin metalaştırılarak turizme konu edilmesini betimleyen bu arka plan çizimi, ön plandaki torun karakterinin davranışına göre görelî olarak daha makul bir durum gibi gözükmeyle birlikte, tarihi mekânlara gelen turistlere karşı ortaya konulan görüntü ve ülke imajı/temsili bakımından her iki durum da kabul edilebilir olmaktan uzak durmaktadır. Dede, torun ve turist karakterleri arasındaki konuşmalar şu şekilde gerçekleşmektedir (İçoğlu, 1997: 54):

DEDE KARAKTERİ: AH ULEN MERKEP TORUN AH!.. ECDADIMIZ ÇAKICI EFE BU DAĞLARDA ÇAKICI OLDU, SEN DE TURİZLERE TAKICI OLDUN!.. VARIMIZI YOĞUMUZU SATAR DURURSUN!..

TURİST KARAKTERİ: HOW MUCH?

TORUN KARAKTERİ: DEDE GİT ŞURDAN YAA!.. DEVİR PAZAR DEVRİ!.. KAZANÇ DEVRİ... HA, NE?.. YES MADAM, TEN DOLARS!..



Resim 4: Aile Geçmişinden İntikal Eden Tarihi Nitelikteki Kişisel Kullanım Eşyalarının Ticari Meta Olarak Turistlere Satılmasını Eleştiren Bir Çizim

Resim 5'teki çizimde arkeologlar, tarihi bir alanda inceleme yapmaktadırlar. Çizimde düz bir alandaki tarihi kalıntılar ve bu kalıntıların hemen yanındaki küçük bir tepe resmedilmiştir. Arkeologlar, tepenin, insan yapımı yapay bir oluşum izlenimi vermesi ve arkeoloji bilgisi/tecrübesi doğrultusunda tarihi bir höyük olabileceği yönünde güçlü bir öngöründe bulunmaktadırlar. Çizimdeki köylü karakterlerden biri, bu tepenin, halk arasında "Cinli Tepe" olarak bilindiğini endişeli bir ifadeyle dile getirmekte ve arkeologların tepeye gitmemelerini salık vermektedir. Arkeolog karakteri ise, bu tepenin, höyük olduğunun anlaşılması sonrasında turizme açılacağı ve turist akınına uğrayacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Bu durumun da bölge insanının bakış açısını değiştirerek, oluşacağı öngörülen turistik potansiyeli, ticari metalaştırmaya tahvil edeceğini ifade etmektedir. Arkeoloğun bu sözleri, endişeli söylemlerde bulunan köylü karakterinin yanında yer alan diğer köylü karakterinin ilgisini çekmekte ve adeta gözlerinin içinin parlamasına neden olmaktadır. Arkeolog ile köylü arasında geçen diyalog aşağıda aktarılmıştır (İçoğlu, 1997: 23):

KÖYLÜ KARAKTER: AĞAM ORAYA CİNLİ DEPE DERLER... ABOULV GETMEN, GERİ DÖNÜN!..

ARKEOLOG KARAKTERİ: CİNLİ TEPEYİMİŞ!.. BU HÖYÜK ORTAYA ÇIKIP DA TURİSTLER GELMEYE BAŞLADIĞINDA GÖRÜCEM BEN SİZİN BU SAFLIĞINIZI!.. ASIL CİN SİZ OLACAĞINIZ O ZAMAN... TAA TEPENİN BAŞINDA TURKISH LOKUM TEZGAHINI KURMAZSANIZ, ARKEOLOJİ DİPLOMAMI YERİM!..



Resim 5: Tarih Turizmi Potansiyelinin Bölge İnsanı Tarafından Henüz Bilinmeyen Bir Beldenin Müstakbel Bir Gelecekte Turizme Açılmasının, Turizmin Metaştırılması Sonucunu Doğurabileceğini Anlatan Bir Çizim

İçoğlu'nun başka bir karesinde betimlediği erkek karikatür karakteri, yanındaki arkadaşına olayın geçmekte olduğu turistik beldeyi tanıtmaktadır. Erkek karakter, mağrur bir ifadeyle, arkadaşına, inşa etmiş olduğu apartman sitesini anlatmaktadır. Aynı anda, köylü tezgâhındaki meyve-sebze ürünlerinin satıcısı olan köylü karakteri ile de konuşmakta ve satıcının ürünlerine ilişkin yorum yapmaktadır (İçoğlu, 2000: 40):

ERKEK KARAKTERİ: BAK ŞU ARAZİYİ ÇOK UCUZA KAPATTIM... HEMEN DİKTİM SİTEYİ, EPEY Bİ PARA YAPTIM BU İŞTEN... HAA KAZIM ABİ GELMİŞKEN ZEYTİN AL, YAĞ AL ABİ,,, BU YÖRENİN ÇOK GÜZEL SIZMA YAĞI VARDIR... NEE?! BEŞYÜZ BİN OLUR MU İNSAF YAA... ZEYTİNİN YERİ BURASI YA!.

Satıcı köylü, bu sözlere şu şekilde karşılık vermektedir:

KÖYLÜ KARAKTERİ: Bİ DENE ZEYTİN AĞACI BIRAHTINIZ MI Kİ?. KESÜP DİKTÜNÜZ SİTEYÜ, DİKTİNİZ OTİLİ... HEÇ DEEL AĞAÇLARIN DİBİNDE ÇADUR DURİZMİ YAPAYDINIZ DA ŞİNCİ HEP BİRDEN UCUZA YİRDİK ZEYTÜNÜ... VERECENİZ A BURDAN GAZANDIĞINIZ PARANUN HEPSİNİ ZEYTÜNE YAĞA, ÜZÜME VERECENİZ... BÖYLECE HESAP DENK OLACAK EMME ORTADA AĞAÇ, GUŞ KALMAYACAK...



Resim 6: Doğa Turizmi Nedeniyle Çarpık Yapılaşma Yaşanan Turistik Bir Beldede Yaşanan Olumsuzlukları Anlatan Bir Çizim

İçoğlu'nun, turizmin metalaştırılmasına yönelik olarak yapmış olduğu çizim ve anlatımların sayısının çok fazla olmasından dolayı, bütün bu yazıların ve çizim karelerinin, yukarıda sıralanan betimsel anlatımlara benzer şekilde aktarılabilmesini olanaksız kılmaktadır. Zaten, söz konusu yazılı anlatımlar ve çizimlerin teker teker aktarılması, mikroanalitik bir çalışma olan bu makalenin amacını ve hacmini aşmaktadır. Dolayısıyla, İçoğlu'nun kitaplarındaki turizmin metalaştırılması temasının detaylandırılması, ancak ve ancak Tablo 1 ve Tablo 2'deki gibi bir aktarım ile mümkün olabilmektedir.

Tablo 1, İçoğlu tarafından kaleme alınarak yayınlanan bütün kitaplarındaki çizim ve anlatımların içerik incelemesi sonucunda oluşturulmuştur. Bu tabloda, İçoğlu'nun turizmin metalaştırılması kapsamında kaleme almış olduğu çizim ve anlatımlarının ayrıntılı bir dökümü ortaya konulmuştur.

Tablo 1: Turizmin Metalaştırılmasına İlişkin Olumsuz Çizim ve Anlatımların, İçoğlu'nun Kitaplarındaki Dağılımı

Turizmin Metalaştırılmasına İlişkin Olumsuz Çizim ve Anlatımlar	İçoğlu'nun Kitapları ve Kitaplarındaki Sayfa Numaraları
Tarih turizmi (tarihi alanların tahribi/kirletilmesi: çarpık yapılaşma, otel yapımı, müteahhit faaliyetleri, aşırı göç vb.)	İçoğlu, 1997: 3; 6; 12; 14; 22; 23; 29; 31; 36; 37; 38; 41; 42; 45; 54; 78; 85; 88; 89; 96; 105; 106; 112; 121; 125; 129; 133; 156; 160; 172; 179; 181; 184; 186, İçoğlu, 1999: 30-32; 66; 116; 118, İçoğlu, 2000: 1; 9; 28; 34; 46; 53; 63; 65; 66; 70; 73; 77, İçoğlu, 2003: 43, İçoğlu, 2008: 34, İçoğlu, 2013: 23
Doğa turizmi (sahil, dağ, yayla, kamp vb. doğal alanların	İçoğlu, 1997: 7;13; 19; 27; 30; 36; 38; 42; 52; 59; 83; 87; 95; 104; 110; 135; 145; 171; 174; 176, İçoğlu,

tahribi/kirletilmesi/yapılaştırılması)	1999: 8; 78; 97, İçoğlu, 2000: 8; 26; 40; 46; 48; 67; 71; 78, İçoğlu, 2008: 59, İçoğlu, 2016: 16; 28; 65; 68
Kültür Turizmi	İçoğlu, 1997: 94; 112, İçoğlu, 2000: 3; 32-33; 34; 46; 71; 74
Geleneksel işletmeler (turistik işletmelere dönüştürölme)	İçoğlu, 1997: 12; 30; 49; 54; 65; 131; 156, İçoğlu, 2000: 36
Geleneksel zanaatların/mesleklerin metalaştırılarak turizme konu edilmesi	İçoğlu, 1997: 131; 156, İçoğlu, 2000: 3; 8; 26
Turizmi araşsallaştırma (turistik aktivitelere, karşı cins ile ilişki kurabilmek veya diğer kişisel çıkarları için katılma)	İçoğlu, 1997: 81; 84; 110; 129; 145; 160; 167; 174, İçoğlu, 2000: 8; 36; 46; 49

Tablo 1'de yer verilen çizim ve anlatımlar incelendiğinde, metalaştırılma süreçlerinden olumsuz etkilenen turistik faaliyetlerin farklı biçimlerde ortaya çıkabildiği anlaşılmaktadır. Bazı çizim ve anlatım karelerinde, turistlerin yozlaşmış davranışları sonucunda söz konusu süreçlerin ortaya çıkabildiği ifade edilmektedir. Bazı çizim kareleri ve anlatımlarda ise turistik işletme sahipleri/çalışanları tarafından sergilenen davranışlar bu olumsuzluklara kaynaklık edebilmektedir. Diğer bazı çizim ve anlatımlarda ise turistik belde insanların olumsuz yaklaşımları dolayısıyla istenmeyen olumsuzlukların yaşanabilmekte olduğu betimlenmektedir.

Turizmin Metalaştırılmasını Yadsıyarak Olumlu Vurgulamalar Yapılan Çizim ve Anlatım Örnekleri

İçoğlu, yalnızca Tablo 1'de yer alan ve olumsuz çağrışımlar uyandıran ve turizmin metalaştırılması konusunda çizim ve anlatımlarda bulunmamıştır. İçoğlu, ayrıca söz konusu anlayışın tam aksini yansıtan ve turistik sektör faaliyetlerini her türlü metalaştırıcı yaklaşımlardan münezzehten (uzak/arındırılmış) bir anlayışla kaleme aldığı çizim ve anlatımlarda da bulunmuştur. İçoğlu'nun çizim ve anlatımlarının betimlendiği ve tablo hâline getirildiği aktarımlar aşağıda sıralanmıştır.

İçoğlu, İstanbul'un nostaljik plajları olan Caddebostan, Menekşe ve Florya gibi plajlarının yeniden halka açılarak kullanıma sunulmasını olumlu olarak karşılamış ve bu durumu Gönül Adamı karakterinin yer aldığı iki ayrı karikatür sayfasına konu etmiştir (İçoğlu, 2013: 45; 47).



Resim 7: İstanbul'un Nostaljik Plajlarının Yeniden Halka Açılarak Gerçek Kullanıma Sunulmasını Anlatan Bir Çizim

İçoğlu'nun, kitaplarında yer alan ve turizmin metalaştırılması hususunu yadsıyan ve dolayısıyla da olumlu çağrışımlar uyandıran çizim ve anlatımların detaylı dökümü Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: İçoğlu'nun Kitaplarında Turizmin Metalaştırılmasını Yadsıyan Olumlu Yazı ve Çizimlerin Yer Aldığı Anlatımların Dağılımı

Turizmin Metalaştırılmasını Yadsıyan Olumlu Çizim ve Anlatımlar	İçoğlu'nun Kitapları ve Kitaplarındaki Sayfa Numaraları
Tarih turizmi	İçoğlu, 1997: 126, İçoğlu, 1999: 20-21; 56, İçoğlu, 2000: 31; 80, İçoğlu, 2008: 44
Doğa turizmi	İçoğlu, 2001: 24, İçoğlu, 2003: 5, İçoğlu, 2008: 16-17, İçoğlu, 2013: 45; 47
Kültür turizmi	İçoğlu, 1999: 110-113; 114; 115; 119-120; 123; 124; 127, İçoğlu, 2000: 31; 75, İçoğlu, 2008: 45; 49

Tablo 2, İçoğlu tarafından resmedilen karikatürler içinde turizmin metalaştırılmasını tümüyle yadsıyan ve bu yönüyle de olumlu çağrışımları beraberinde getiren çizimlerin ayrıntılı dökümünü okuyucunun dikkatine sunmaktadır. Bu tablodaki çizim ve anlatımlar incelendiğinde, metalaşma süreçleri ile uzlaşmaz bir anlayışı temsil eden olumlu yaklaşımların işlenmekte olduğu görülmektedir. Tablo 2; gerek turistlerin, gerek turizm beldesinde yaşayan bireylerin ve gerekse turizm işletmesi işletmecilerinin bilinçli yaklaşımları sayesinde olumlu örneklerin de söz konusu olabileceği gerçeğini benliklere işlemektedir. Tablo 2'nin en dikkat çekici özelliği, Tablo 1'deki olumsuz örnekler ile kıyaslandığında sayısal üstünlük bakımından oldukça geri kalmakta olmasından ileri gelmektedir (Tablo 1'de 122 adet olumlu örnek karikatürize edilmişken, Tablo 2'de 22 adet olumlu örnek karikatürize edilmiştir). Rakamlara da net bir şekilde yansıyan bu farklılığı sadece çizerin kötümser bakış açısı ile izah edebilmek mümkün gözükmemektedir.

Çizimlerinin çoğunluğunu, dış dűnyadaki gözlemlerine dayandıran İçoğlu, olumlu çizim ve anlatımlar yapma konusunda iyimser bir yaklaşıma sahip olmakla birlikte, gerçeği olmaktan da uzaklaşmamayı tercih ederek mevcut fotoğrafı resmetmek konusunda turizm ile ilgili tüm paydaşlara anlamlı katkılar sağlayan bir bakış açısı sağlamaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Bu makalenin konusu kapsamında değerlendirildiğinde, Tűrkiye turizm sektörünün metalaşma/metalaştırılma sürecinin, Porter'ın (2003: 52) ifadesiyle küreselleşme ile küyerelleşme arasında sıkışıp kalmakta olduğunu (stuck in the middle) ifade edebilmek mümkün olmaktadır. Çünkü makalenin anlatımlardan da anlaşılmakta olduğu üzere Tűrkiye turizm sektörü, ne tam olarak küreselleşmenin nimetlerinden tümüyle yararlanarak bunu olumlu birtakım kazanımlara tahvil edebilmiş, ne de kendine özgü yerel değerlerini tam anlamıyla korumak suretiyle, yerelliği ön plana çıkararak bu yönünü olumlu kazanımlara dönüştürebilmiştir. Bu durum ise Tűrkiye turizm sektörünün, Porter'ın tabiriyle küreselleşme-yerelleşme sarmalında aralarda bir yerde kendisine bir yer edinebildiğini ve durumsal bir görünüm sergilemekte olduğuna işaret etmektedir.

Bireyi ve toplumu rahatsız ederek kalıcı zararlara yol ačan turizmin metalaştırılması gibi olumsuz süreçler, özellikle sanat çevrelerinde çeşitli biçimlerde yankı bulmuştur. Tarihe, çevreye, kültüre ve turizme duyarlı bir sanatçı olarak İçoğlu, söz konusu metalaştırılma sürecine eleştirel bir tavır takınarak ve bunu yazılı/görsel anlatımlarına yansıtarak toplumsal bilinç düzeyinin artırılmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Turizm konusunu hassasiyetle ele alan İçoğlu'nun eserlerini incelemeye değer kılan husus, anlatımlarına konu ettiği temaların belirgin bir şekilde tahlil edilebilir olmasından ileri gelmektedir. İçoğlu'nun eserleri incelendiğinde turizmin metalaştırılması sorunsalına olumlu/olumsuz yüzlerce anlatım ve çizimi aracılığıyla dikkat çekmek suretiyle bireylerin ve toplumun bu alandaki duyarlılığını artırma çabasına giriştiği görűlmektedir.

Mizah tarzları, uyumlu ve uyumsuz olarak başlıca iki kategoriye ayrılmaktadır. Uyumlu mizah tarzı, bireyin kendini geliştirici ve katılımcı yönlerine katkıda bulunmakta, uyumsuz mizah tarzı ise yıkıcı ve saldırgan bir anlayışı beslemektedir (Kara, 2014: 701). Söz konusu nitelikler bakımından değerlendirildiğinde uyumlu mizah tarzına sahip olan İçoğlu'nun çizim ve anlatımları, turizmin metalaştırılması konusunda hem mizah alanına hem de turizm yazınına anlamlı katkılar sağlamaktadır. İçoğlu'nun eserleri, özellikle de *Firavunun Laneti* başlıklı kitapları genel anlamda turizmin metalaştırılması temasını işlemektedir. Bu makale kapsamında yapılan betimsel anlatımlar, İçoğlu'nun yüzlerce karede ele aldığı konular içinden sečilmiř olan sınırlı sayıdaki örneği teşkil etmektedir. İçoğlu'nun çizimlerinin çok sayıda olması, onları belirli alt başlıklar altında kategorize etmeyi gerekli kılmaktadır. Bu makalede, turizmin çeşitli alt alanlarındaki metalaşma süreçlerinin eleştirildiği çizimlerin ayrıntılı bir dökümü gözler önüne serilmiştir.

İçoğlu'nun eserleri özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda Türkiye'nin turizm açısından dönüşüm (bu süreç içinde yaşanan kötü örnekler, gelişim veya ilerleme ifadelerini kullanmayı mümkün kılmamaktadır) gerçekleştirmiş olan beldelerinde karşılaşılan ve çoğunlukla çizerin çizimlerine olumsuz olarak yansıyan hususları ele almaktadır. Bu durum, benzer türden olumsuzlukların gelecekte, doğa turizmi alanında gelişme adayı olan Doğu Karadeniz bölgesinde de yaşanabileceği kanaatini kuvvetlendirmektedir. İçoğlu, eserlerinde başta turizm olmak üzere çevre bilinci gibi konularda toplumsal mesajlar içeren anlatımlarını ön plana çıkarmıştır. İçoğlu'nun ön plana çıkarma girişiminde bulunduğu bu anlatımlarda işlenen ve turizmin sürdürülebilirliği konusunda katkı sağlayabilecek temaların, daha geniş bir biçimde ele alındığı ileri çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Akoğlan Kozak, Meryem, Evren, Savaş ve Çakır Onur, 2013. "Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması", *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, C:24, S: 1, ss. 7-22.
- Appadurai, A. (2008). *Küçük sayılardan korkmak öfkenin coğrafyası üzerine bir deneme*. Çev. Ferit Burak Aydar. Timsah Kitap: İstanbul.
- Aytaç, Serpil 2000, İş Psikolojisi, M.E.B. Yayınları, Ankara, 30-32.
- Bauman, Z. (2016). *Küreselleşme*. Çev. Abdullah Yılmaz. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Bauman, Z. (2000). *Turistler ve Aylaklar: Postmodernliğin Kahramanları ve Kurbanları*. Çev. İsmail Türkmen, Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları. Ayrıntı Yayınları: İstanbul, 116-133.
- Bodur, H. Ezber 2004, Küreselleşmenin Dini Alandaki Etkisi ve Ulus-Devlet, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, C: 4, ss. 9-26
- Bottomore, Tom B., 1990, Seçkinler ve Toplum, Çev. Erol Mutlu, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Cebeci, İpek 2011, Küreselleşme Yaklaşımları Kapsamında Küreselleşme Sürecinin Tarihsel Değerlendirmesi, Sosyoloji Konferansları Dergisi, Mustafa Erkal Özel Sayısı, Sayı 43, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Çakmak, Muhammet Nurullah ve Çelik, Veli Onur 2017, "Yerel-Küresel Diyalektiğinde Küresel Futbol Kültürü", Uluslararası Balkan Spor Bilimleri Kongresi, 21-23 Mayıs, Bursa, ss. 420.
- İçoğlu, Güneri, 1997, Firavunun Laneti, Lemay Yayınları, İstanbul.
- İçoğlu, Güneri, 1999, Dumur Detayları, Lemay Yayınları, İstanbul.
- İçoğlu, Güneri, 2000, Firavunun Laneti İkinci, Lemay Yayınları, İstanbul.
- İçoğlu, Güneri, 2001, Gönül Adamı 2, Lemay Yayınları, İstanbul.
- İçoğlu, Güneri, 2003, Dumur Detayları 2, Lemay Yayınları, İstanbul.
- İçoğlu, Güneri, 2008, Gönül Adamı 3, Lemay Yayınları, İstanbul.
- İçoğlu, Güneri, 2013, Gönül Adamı 4, Lemay Yayınları, İstanbul.
- İçoğlu, Güneri, 2016, Gönül Adamı 5, Lemay Yayınları, İstanbul.
- İdris Şah, 1997, Sufi Seçme Mesel ve Düşünceler, Der. Mustafa Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, Ankara.

- Kara, Hakan, 2014, Yöneticilerin Mizah Tarzlarının Uygulamadaki Durumunun Kuramsal ve Uygulamalı Olarak Açıklanması, Tarih Okulu Dergisi, 7 (17), ss. 701-724.
- Keskin, Uğur, 2012, Yönetim Felsefesi, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Keskin, Uğur, 2016, "Küreselleşme Karşıtı Yaklaşımların Felsefi Temelinin Yönetim Bilimleri Açısından İncelenmesi", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C: 16, S: 3, ss. 153-164.
- Koparal, Celil, 2014, "Uluslararası İşletmeciliğe Giriş", Uluslararası İşletmecilik (Ed. İnan Özalp), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Keskin, Uğur, 2017, "Güneri İçoğlu'nun Çizim ve Anlatımlarının Sürdürülebilirlik ve Yeşil Tüketim Açısından İncelenmesi", İşletmecilik Platformu (Ed. Hakan Kara), Merdiven Yayın, Ankara.
- Kınalızade Ali Efendi, 2011, Ruhun Üç Kuvveti, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Kırlar Can, Burçin, Ertaş, Mehmet, Yeşilyurt Hülya, Günlü Küçükaltan, Ebru, 2017, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, "The Reletionship Between Tourism And Commodification: A Conceptual Approach", C. 18, S. 2, ss. 265-282
- Lafargue, Paul, (2009). Tembellik Hakkı, Çeviri: Hasan İlhan, Alter Yayınları, Ankara.
- Memiş, Şefik ve Yarış İbrahim, 2010, İstanbul'un 100 Karikatüristi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul.
- Özer, Atıla 2007 Karikatür Yazıları, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1733, Eskişehir.
- Porter, Michael E. 2003, Rekabet Stratejisi, Çev. Gülen Ulubilgen, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Roney, Sevgin Akış, 2002, "Fordizden Post Fordizme Geçiş Sürecinin Turizme Yansımaları: Kitle Turizmi ve Alternatif Turizm", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 13 (1), ss. 9-14.
- Sel, Zehra Gökçe, Lale Sancaktar, Ceyda ve Aktaş, Gürhan 2016, "Karikatüristler Gözüyle Deniz Turizmi: Turizm Karikatürlerinin Göstergibilim Yaklaşımı ile İncelenmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, UDTS 2016 Özel Sayı, ss. :65-87.
- Tören, Emrullah 2012, Ata Toprağı Ziyaretlerinin Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi, VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 12-15 Nisan 2012, Antalya, ss. 550-566.
- Yüksek, Gökçe 2012, Turizm Ulaştırması, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.



SİYASAL İLETİŞİM VE MEDYA BAĞLAMINDA SİYASAL REKLAM VE PROPAGANDA (KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME)
Political Communication And Media Context In Political Advertising And Propaganda (Conceptual Assessment)

Musa Can ERASLAN

Öğrt. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Pınarhisar Meslek Yüksek Okulu Medya İletişim Programı

musacan.eraslan@klu.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0001-8015-8569>

Elif KÜÇÜK DURUR


Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

e.kucukdurur@atauni.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0002-3929-4259>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute AİCUSBED 4/2, Ekim-October 2018 / Ağrı
ISSN: 2149-3006 e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	18.07.2018
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	09.10.2018
Sayfa- <i>Pages</i> : 193-204	 10.31463/aicusbed.445100



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by





SİYASAL İLETİŞİM VE MEDYA BAĞLAMINDA SİYASAL REKLAM VE PROPAGANDA (KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME)

Political Communication And Media Context In Political Advertising And
Propaganda (Conceptual Assessment)

Musa Can ERASLAN-Elif KÜÇÜK DURUR

Özet

Siyasal iletişim, iletişim kavramı gibi toplumsal, kültürel ve bireysel boyutları olan bir kavram olarak siyaset ve iletişim süreçlerinin bir aradahlığını esas almaktadır. Siyasetçiler, medya ve kamuoyu arasındaki söylemlerin mübadele alanı olan siyaset iletişim kapsamında propaganda ve siyaset reklam, özellikle seçim çalışmalarını süresince siyasi partilerin ve siyasetçilerin sıkça başvurduğu faaliyetler olma özelliği taşımaktadır. Siyaset iletişim alanı içerisinde propaganda ve siyaset reklam kavramları kamuoyu üzerinde etkinliği yüksek olgulardır. Bugüne kadar yapılmış çalışmalar bağlamında ortaya konmuş sonuçlar da bu yargıyı desteklemektedir. Türkiye’de siyaset alanı içerisinde cumhurbaşkanlığı seçimleri, milletvekilliği genel seçimleri, belediye başkanlığı seçimleri ve referandumlar gibi siyasi çalışmaların, belirli bir zaman dilimi içerisinde sıklıkla gerçekleştiği düşünüldüğünde siyaset reklam ve propagandanın toplumsal alanda etkinliği yüksek önemli olgular olarak ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bu çalışma kapsamında, siyaset iletişim bağlamında medyanın yeri ve önemi ele alınmakta ve sıklıkla birbiri yerine kullanılan propaganda ve siyaset reklamın benzeşen ve ayrışan yönlerine dair kavramsal bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset İletişim, Medya, Siyaset Reklam, Propaganda

Abstract

Political communication, as the concept of communication, is based on a combination of politics and communication processes as a concept with social, cultural and individual dimensions. Within the scope of political communication, which is a field of exchange between politicians, the media and the public, propaganda and political advertising are the activities that political parties and politicians frequently resort to during the election activities. In the field of political communication, the concepts of propaganda and political advertising are highly effective on public opinion. The results that have been produced in the context of the studies carried out so far support this judgment. presidential elections in politics in Turkey, parliamentary elections, mayoral elections and referendums as well as political work, activity in the social sphere of political advertising and propaganda is thought to occur frequently within a certain period

of time is inevitable emergence as a high-major cases. Within the scope of this study, the place and importance of media in the context of political communication is discussed and a conceptual assessment is made about the analogous and differentiating aspects of the often used propaganda and political advertising.

Keys Words : Political Communication, Media, Political Advertising, Propaganda

Giriş

Siyasal iletişim kavramı ile ilgili özellikle günümüzde kitle iletişim teknolojilerinin de gelişmesi ile birlikte farklı tanımlamalar ortaya çıkmakla birlikte, iletişim alanının bir parçası olan siyasal iletişim kapsamında yapılan akademik çalışmalar çoğalmakta ve çeşitlenmektedir. Birden çok tanımlanabilecek kapsamlı bir kavram olan siyasal iletişimin ve propagandanın birçok bilim dalı ile birlikte etkileşim içerisinde olduğu ifade edilmektedir (Aziz, 2014:3).

Aysel Aziz siyasal iletişim kavramını, siyasetçilerin, hedef kitleye (alıcıya) gönderdiği belirli bir düşünceyi, hedef kitleyi oluşturan bireylere o düşünceyi kabul ettirmek veya bireylere gönderilen düşünceyi davranışa, eyleme dönüştürmek için amaca ulaşma doğrultusunda kitle iletişim araçlarının kullanıldığı bir faaliyet olarak açıklamaktadır.

İletişim teknolojilerinin her geçen gün toplumların ve bireylerin üzerindeki etkisinden hareketle, özellikle medyayı oluşturan yazılı, görsel, işitsel ve sosyal medya araçları hedef kitleye ulaşılabilirlik açısından kullanılan en etkili araçlar olma özelliği taşımaktadır.

Katılımcı demokrasi perspektifinden yöneten ve yönetilenler arasındaki etkileşim noktasında hayati bir öneme sahip olan siyasal iletişim alanına profesyonel olan ya da olmayan herkes dahil olabilmektedir. Kavramın hem siyasetle hem de iletişimle olan yakın ilişkisi ve disiplinlerarası olma özelliği, üzerinde uzlaşmış bir tanımlama yapılamamasına ve dolayısıyla net bir şekilde anlaşılmasına sebep olmaktadır. Kendine göre çekici bir yanı olan siyasal iletişim, cinsiyet farkı gözetmeksizin toplumu oluşturan kadın ve erkek bireylerin ilgisini çekebilme ve bu ilgi ile birlikte insanlar siyaset alanında düşüncelerini dile getirmekte veya herhangi bir siyasal olay ile ilgili yorum yapmaktadırlar (Tokgöz, 2010:517). Bu çalışma kapsamında siyasal iletişimde medyanın etkinliği ve siyasal reklam ve propaganda etkileşimi üzerinde durulmakta ve iç içe geçmiş bu kavramların anlaşılabilirliğini arttırmak amaçlanmaktadır.

Siyasal İletişim

Siyasal iletişim, günümüzde yaygın kullanılan kavramlardan bir tanesidir. Siyaset bilimciler, iletişim araştırmacılar, politikacılar, gazeteciler, siyasal iletişimden ve siyasal iletişim ile ilgili disiplinlerarası konulardan günlük hayatta sık sık söz etmektedirler. Siyaset bilimciler, siyasal iletişimin önemini vurgularken, iletişim

alanında faaliyet gösterenler ise siyaset ile iletişim arasında ki yakın ilişki ve iletişimin siyasetteki rolüne değinmektedirler.

Siyasal iletişim kavramı ile ilgili özellikle günümüzde kitle iletişim teknolojisinin de gelişmesi ile birlikte farklı tanımlamalar ortaya çıkmaktadır. Aslında karmaşık bir kavram olmasından değil çok geniş kapsamlı ve birçok bilim dalı ile birlikte bir etkileşim içerisinde olmasından dolayı kavramı tanımlamak oldukça güçleşmektedir (Aziz, 2014:3-6).

Siyasal iletişim; siyasal görüşün siyasal sistemler içerisinde kamuoyunun güvenini ve desteğini sağlamak ve iktidar olabilme amacın gerçekleştirebilmek için siyasetçilerin zaman ve konjonktürün yapısına göre reklam, propaganda ve halkla ilişkiler tekniklerini kullanarak gerçekleştirdiği tek veya çift yönlü iletişim çabasıdır (Uslu, 1996: 790). Siyasal iletişim kavramının bir disiplin çalışması olarak kabul görmesinde kavramın demokrasi, siyaset, siyasal katılım, kamuoyu, propaganda gibi kavramlarla ilişkili olması önemli bir etkidir.

Medya bir araç olarak siyasal iktidar ile yönetilenler arasında köprü kurar. Dolayısıyla toplumsal sistemin özellikle siyasetin sağlıklı işleyebilmesi için hayati bir önem taşır. Dominique Wolton tarafından yapılan tanımlamada siyasal iletişim, üç aktörün çelişkili söylemlerinin mübadele alanı olarak belirlenmiştir, bu aktörler ise "siyasetçiler, gazeteciler ve kamuoyu" dur (1990). Wolton'un bu tanımı, medyanın siyasetçiler ile kamuoyu arasında iletişimin aracı olduğu ve bir bağ oluşturduğu kabulüne dayanmaktadır.

Aysel Aziz'e göre siyasal iletişim bir disiplinlerarası bir çalışma alanıdır ve siyasal iletişimin; iletişim, siyaset bilimi, sosyoloji, sosyal antropoloji, sosyal psikoloji, psikoloji, felsefe, tarih, hukuk, yönetim bilim, halkla ilişkiler, dilbilim, propaganda, reklam, pazarlama, retorik ve etik ile yakından bir ilişkisi vardır.

Kentel (1991) ise siyasal iletişim kavramını "siyasal arenada birbirini anlama ve anlatma biçimi" olarak tanımlamaktadır. Kentel bu yaklaşımında siyasal iletişimin anlama ve anlatma işlevine değinmektedir. Kentel, Türkiye'de 1980 öncesi yaşanan şiddet olaylarına işaret ederek, toplumsal ve siyasal birtakım şiddet olayları 1980 sonrasında yerini anlama ve anlatmaya bıraktığını ifade ederek siyasal iletişimin toplumsal barışa ve huzura yaptığı katkılar üzerinde durmaktadır. 1980 öncesinde karşıt konumlarda (sağ ve sol görüş) yer alan, birbirini düşman olarak niteleyen siyasi partilerin özellikle son 20 yıl içerisinde aynı çatı altında koalisyon hükümetleri kurabilmesi de bunun belirgin örneğidir.

Siyasal İletişimin Türkiye'deki Tarihsel Süreci

Türkiye'de ki siyasal iletişim çalışmaları batılı ülkelerdeki siyasal iletişim alanındaki çalışmalar ile kıyaslandığında, Türkiye'de teknolojik alandaki birtakım gecikmelere ve siyasal hayattaki yapıya bağlı olarak batılı ülkelere göre Türkiye'de daha geç ele alınmaya başlanmıştır. Siyasi pratik bağlamında Türkiye'de ki 1950 seçim dönemini siyasal iletişim çalışmaları için milat olarak kabul etmek mümkündür. Bu seçim döneminde demokrasinin toplumda ve siyasette genel kabul görmesi ve

teknolojik gelişmelere paralel olarak siyaset arenasında siyasal iletişim çalışmalarını çeşitlenmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Türkiye'de siyasal iletişim alanındaki kampanya çalışmaları ABD ve Avrupa ülkelerine göre daha geç uygulanmıştır. Kitle iletişim araçlarının en yaygın olarak kullanıldığı kabul edilen radyo, televizyon ve gazete gibi kitle iletişim araçlarından Türkiye'de yeteri kadar yararlanılamamıştır. Türkiye siyasi tarihine bakıldığında özellikle 1950 yılına kadar CHP'nin tek başına iktidar olduğu tek partili dönemde partiler arasında herhangi bir rekabet olmadığı için siyasal reklam çalışmalarına o dönemde ihtiyaç duyulmamıştır. O dönemlerde siyasal alandaki mevcut monist (tek) yapı siyasal hayattaki rekabeti engelleyici en büyük engel olmuştur. Türkiye'de çok partili siyasal hayatın başlaması ile birlikte siyasi partiler arası rekabet ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak da siyasal iletişim çalışmaları yoğun bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'de 1950 seçimleri döneminde muhalefet partisi olan Demokrat Parti'nin "Yeter Söz Milletindir" sloganıyla başlattığı siyasal kampanya süreci başarılı olmuş ve parti % 53,5'lik oy oranıyla siyasi iktidarı kazanmayı başarmıştır. Bu siyasal başarıda önemli payı olan seçim stratejisinin sloganı çerçevesindeki siyasal kampanyayı Türkiye siyasetinde ilk siyasal iletişim örneği olarak kabul etmek mümkündür. Dünya konjonktürüne paralel olarak, seçim süreçlerinde medyanın etkin kullanımı söz konusu olmuş ve bu bağlamda ülkeler ya da ideolojiler yerine oluşturulan imajlar geçerlilik kazanmıştır. Özellikle Amerika'nın başını çektiği bu oluşum çerçevesinde Amerikanvari nitelikteki siyasal iletişim çalışmaları Türkiye'de 1983 seçimlerinde Turgut Özal tarafından uygulanmış ve başarılı olmuştur.

Türk siyasi tarihinde özellikle bazı dönemlerde etkinliğini arttıran siyasi partiler, siyasetçiler siyaset arenasında varlıklarını devam ettirebilmek ve seçimleri kazanabilmek için kıyasıya bir mücadele içerisinde olmuşlardır. Türkiye'de 3 Kasım 2002 yılında yapılan milletvekilliği genel seçimleri ile beraber Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) yazılı ve görsel medyada kullanmış olduğu siyasal iletişim kampanyaları ve propaganda teknikleri ile birlikte yapmış olduğu çalışmaların da katkısıyla 16 yıl boyunca iktidarda kalmayı başarmıştır. Bu örnekten yola çıkarak, seçim kampanyaları döneminde kullanılan propaganda tekniklerinin ve siyasal iletişim çalışmalarının amaca ulaşma ve seçimleri kazanma konusunda önemli bir etkiye sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Siyasal İletişimin Unsurları

Toplumsallaşma ve sosyalleşme açısından büyük bir öneme sahip olan iletişim kavramında yer alan; kaynak (taraf, gönderici), alıcı (hedef kitle, alıcı), mesaj (ileti, içerik), kanal (kitle iletişim araçları) gibi iletişimi meydana getirdiği kabul edilen temel unsurlar siyasal iletişim kavramı içerisinde de yer almakta ve siyasal iletişim bu unsurların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.

Medya, siyaset arenasının ve dolayısıyla siyasal iletişim süreçlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler medyanın etkisini önemli bir oranda arttırmıştır (Aziz, 2014:66).

Aysel Aziz'e göre günümüzde siyasal iletişimin üç temel unsurundan söz edilmektedir. Bunlar;

- 1) *Siyasal iletişimde bulunan taraf veya kaynak; siyasal örgütler, aktörler. Siyasal mesajın hedef kitle ifade edilen alıcıya gönderilmesini sağlar. Siyasal iletişim sürecini başlatandır.*
- 2) *Alıcı kitle, hedef kitle; siyasal mesajın gönderildiği, alması ve etkilenmesi gereken taraftır, halktır, vatandaşdır, kamuoyudur.*
- 3) *Kitle iletişim araçları, medya; siyasal iletişimin üçüncü ögesi olan medya, kitlesel iletişim kanallarının tümüdür. Mesajların vericiden alıcıya gönderilmesini sağlar.*

Siyasal İletişimin Evreleri

Siyasal iletişim, iletişim olgusunun öğeleri ve evreleri açısından benzerlik göstermektedir. İletişim sürecindeki gönderici, alıcı, kaynak, mesaj (ileti) ve geribildirim (feedback) siyasal iletişimde de görülmektedir. Siyasal iletişim sürecinin tam gerçekleşmesi için bu beş öğenin etkili olarak kullanılması gerekir. Siyasal iletişimi, iletişim olgu ve sürecinden ayıran en önemli özellikler şunlardır (Aziz, 2014:5):

- 1) **Kaynakta farklılık:** *İletişim ve siyasal iletişim kavramları arasındaki olgu ve süreç farklılıkları, verici/kaynak ya da siyasal iletişimde bulunan tarafların farklı olmasıdır. Siyasal iletişimde mesajı verenler genellikle kurumsal, örgütlü yapılardır.*
- 2) **Alıcıda farklılık:** *Siyasal iletişimi diğer iletişim alanlarından ayıran bir diğer farklılık alıcı farklılığıdır. Her iletişim olgusunda olduğu gibi, siyasal iletişimde de bir alıcı kitlesi vardır. Bu aynı zamanda siyasal iletişimde bulunanların mesajlarını ulaştırmak istedikleri hedef kitledir.*
- 3) **Mesajda farklılık:** *Bir diğer önemli farklılık da ilk öğedeki farklılıkların doğal sonucu olarak mesajın, iletişimin içeriğinden ve niteliğinden kaynaklanır. Siyasal iletişimde verilen mesajlar, siyasal amaçlıdır. Sonuç olarak kısa, orta ya da uzun soluklu bir siyasal eylem söz konusudur.*
- 4) **Kanal/yöntem farklılığı:** *Siyasal iletişimde, dikkat edilmesi gereken nokta, siyasal iletişimin nasıl yapılacağı, hangi kanalların, hangi tür, yöntem ve tekniklerin kullanılarak hedef kitleye aktarılacağı konusudur. İletişimde var olan kanal ögesi, siyasal söylemin etkili olarak gönderilip gönderilmemesini de belirler.*
- 5) **Geribildirimde farklılık:** *Siyasal iletişim olgu ve sürecinin iletişim olgu ve süreci ile ayrılan bir diğer özelliği ise alıcıya gönderilen mesaja alıcıdan gelen yanıt ya da geribildirimdir. Siyasal iletişimde amaç, hedef kitleyi etkilemek olduğundan, bu amacın gerçekleşip gerçekleşmediği de geribildirim sayesinde öğrenilir (Aziz, 2014:5-6-7).*

Medya, Siyasal Reklam ve Propaganda

Siyasal iletişim sürecinde aktörler amaçlarına ulaşmak ve hedef kitleyi etkileyebilmek için medyayı sürekli ve etkili bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Bu

anlamda siyasi parti teşkilatlarına ve siyasetçilere göre hedef kitleye en ucuz, en kısa zamanda ulaşmanın yolu ve yöntemi medya araçlarını kullanmaktan geçmektedir.

Medya siyasi partilerle vatandaşlar arasında iletişimin kurulduğu bir mecra olarak kabul edilmektedir. Medya aracılığıyla, siyasi yapılarla vatandaşlar arasında haber, röportaj, yorum, inceleme ve araştırma türleri ile siyasal mesajların partilerden vatandaşlara; vatandaşlardan gelen tepkileri ise yine bu tür yöntem ve araçlarla siyasal yapılara iletmektedir (Aziz,2014:25).

Gelenekçi liberal düşünceye göre medya, etkili bir güç unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda medya, yasama, yürütme ve yargıyı denetleyen ve onlardan sonra gelen 4. kuvvet olarak ifade edilmektedir. Halkın temsilcisi ve sözcüsü olan medya halk adına devleti denetleyerek bu gücü halk adına kullanmaktadır. Buradaki temel amaç halkı hükümet politikalarından haberdar etmek, gerçekleşen uygulamalarda oluşabilecek haksızlıkları, yolsuzlukları ve benzeri kötü uygulamaları ortaya çıkararak kamuoyuna sunmak ve açığa çıkarmaktır. Demokratik siyasal sistemlerde medyanın en temel işlevi budur. Medyanın elinde bulundurduğu gücün etkisiyle devlet ya da hükümetler halkın istediği yönde adımlarını atacak, keyfi ya da kötü uygulamalara giremeyecektir.

Basının demokratikleşmeye katkı sağladığı ve toplumun ihtiyaç ve beklentilerine cevap verdiği düşüncesine dayanan işlevselci paradigma dahilinde medya, toplum yararını gözeterek birleştirici bir rol üstlenir. Bu perspektiften medya, bilgilendirmek, eğlendirmek, kamuoyu oluşturmak, toplumsallaştırmak ve eleştirmek gibi bazı temel toplumsal işlevlere sahiptir.

Siyasal iletişim süreçlerinde yönetenler ya da yönetmeye talip olanlar ile yönetilenler arasında karşılıklı beklentilerin yerine getirilebilmesinde ve etkileşimin gerçekleşebilmesinde önemli bir role sahip olan basın, bir yandan yukarıdan aşağıya “doğru” ve “tarafsız” bir enformasyon akışını sağlamakla, diğer yandan da halk tabanının taleplerini dile getirmekle yükümlüdür.

Halkın temsilcisi ve sesi olarak kabul gören medyanın görevi;

- * Üst düzey yetkili, siyasetçi ve bürokratların hareketlerini denetlemek ve onların keyfi hareketlerine engel olmak,
- * Siyasal yapının oluşmasına katkıda bulunmak,
- * Halkı temsil etmek,
- * Siyasal gücün işlevleri ve işlemleri hakkında halka bilgi aktarmak,
- * Kimin hangi konuda ne kadar hakka sahip olması gerektiğine halkın karar vermesine yardımcı olmak,
- * Halkın limitleri belirlemesini sağlamaya yardımcı olmak.

Yazılı medyada (günlük, haftalık gazete ve dergilerde) siyasal içerikli mesajlar, söylemler farklı bir biçimde okuyucuya sunulmaktadır. Bunlar siyasal olaylarla ilgili haberler, röportajlar ve yazarların yorumlarını içeren makale ve köşe yazıları şeklindeki yazılı metinlerdir. Bu türlere, özellikle siyasal seçim kampanyaları sırasında yer alan siyasal reklamlar da eklenebilir. (Aziz, 2014:68). Günümüz iletişim

teknolojilerindeki gelişmeler ve yenilikler ile birlikte siyasal iletişim alanında medyanın özellikle de sosyal medyanın çok etkin bir şekilde kullanıldığı da görülmektedir.

Ana-akım kitle iletişim kuramları içerisinde önemli bir yeri olan McCombs ve Shaw tarafından 1972 yılında ortaya konan Gündem Belirleme Modeli, medyanın bazı konuları öne çıkarıp diğerlerini göz ardı ederek insanların ne üzerine düşüneceği ya da ne hakkında konuşacağını belirleme gücüne sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda insanlar medya yoluyla belirli konuları bilmek ve o konuların diğerlerinden önemli olduğunu düşünmek eğilimindedirler. Gündemi belirleyen medya bu gündem çerçevesinde farkındalık oluşturmada ve kamuoyu oluşumuna katkı sağlamaktadır. Özellikle enformasyon akışı süreci bağlamında, toplumsal tabanın onayını almak, bir fikri yaymak, yürütülecek politikalar ya da alınacak kararlarla ilgili ikna etmek ve etkilemek gibi amaçlar doğrultusunda propaganda kavramı öne çıkmaktadır.

Yaygın olarak “kandırmak, saptırmak, yanıltmak” gibi olumsuz çağrışımlarıyla bilinen propaganda kavramı, belli çıkarları olan bireylerin ya da grupların, hedef kitlenin düşünce ve davranışlarını etkilemek ve yönlendirmek amacıyla, ikna ve telkin yöntemlerini kullanarak yapmış oldukları eylem (Bektaş, 2000) olarak tanımlanmaktadır.

Seçim dönemlerinde siyasal partilerin ve adayların kamuoyuna tanıtılmasında siyasal reklamlar aktif rol oynamaktadır. Günümüzde siyasal reklamlar ve siyasal tartışmalar medyanın da etkisiyle seçim kampanyalarının yönünü belirlemede, hangi siyasi partinin veya hangi adayın seçimi kazanacağı açısından etkili olmaktadır (Tokgöz,2010:517-518).

Reklam kavramı en eski bir propaganda çeşidi olarak kabul edilmektedir. Yöntem ve amaç bakımından değerlendirildiğinde aralarında benzerlik bulunan reklam ve propaganda kavramlarının ayrıştığı nokta, propaganda da ideolojik, reklamdaysa tecimsel kazanç hedeflenmektedir.

Siyasal reklam, aday ve parti tarafından medyadan yer veya zaman satın alınarak, seçmenlerin tutum ve davranışlarını aday lehine çevirebilme amacıyla geliştirilen mesajların hazırlanması ve hedef kitleye sunulma faaliyetidir. Siyasi parti liderleri, milletvekili veya belediye başkan adayları televizyondan, radyodan, gazete, dergi, afiş, poster ve billboard gibi kitle iletişim araçlarından yararlanarak kendilerini kamuoyuna tanıtmaya ve düşüncelerini seçmene aktarmayı amaçlamaktadır. Adaylar siyasi reklamlar sayesinde kendilerini medyanın istediği gibi değil, kendilerinin ya da kampanya yöneticilerinin istediği gibi kamuoyuna tanıtırlar. Siyasi reklamlar özellikle Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren seçim dönemlerinde oldukça sık kullanılmaktadır. Siyasi partiler bu dönemlerde seçim ve reklam afişleri hazırlamakta, kısa reklam filmleri çekmekte ve kitle iletişim araçlarını kullanarak gündemde yer almaktadırlar. Siyasi reklam oluşturmada ve yayınlamada, partinin veya adayın oy sayısını arttırmak, adayın farklılıklarını göstermek ve partinin kurumsal kimliğini pekiştirmek, seçmenlerin tutumlarına etki etmek ve bilgilendirmek gibi çeşitli amaçlar yer almaktadır (Özsoy, 2009:121-122).

Bir başka tanıma göre siyasal reklam, siyasi partilerin seçim dönemlerinde oy oranlarını arttırmayı amaçlayan ilgi çekici mesajların, profesyonel reklamcılar veya

iletişim danışmanları tarafından görsel, işitsel, ve yazılı olarak medyada yayınlanmasıdır. Siyasal reklam olgusu, daha geniş kapsamlı olarak siyasal pazarlama başlığı altında da açıklanmaktadır. Pazarlamada amaç bir ürünü satmak, tanıtmak ve bundan kazanç elde etmekken, siyasal pazarlama kavramı da bir adayı tanıtmak, bir düşünceyi toplumda yaygınlaştırmak ve bunun karşılığında siyasi oy getirisi olarak kazanç elde etmek olarak yorumlanabilir.

Reklamcılığın ortaya çıkışıyla beraber, iletişim teknolojilerindeki gelişmelere de bağlı olarak reklamcılık ve reklam alanlarında çok hızlı bir gelişim ortaya çıkmıştır. İnsanların tutum ve davranışları üzerindeki etkilerinin farkına varılmasıyla birlikte reklamlar, birçok alanda olduğu gibi siyaset için de vazgeçilmez bir hale gelmiştir. İlk olarak 1950'lerin başında ABD'de başlayan siyasal reklamcılık uygulamaları, diğer ülkelere de yayılmıştır.

Türkiye'de ilk kez 1977 seçimlerinde kullanılan siyasal reklamlar, 1983 yılında gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasıyla legal bir hale gelmiştir. Bu tarihten itibaren siyasal reklam uygulamaları hızla artmış ve siyasal reklamcılık Türkiye'de de profesyonel ekiplerce gerçekleştirilen bir sektör haline dönüşmüştür. Seçmenlerin kararını kendi lehlerine şekillendirmeyi amaçlayan siyasal partiler ve adaylar için, seçim kampanyalarının en önemli enstrümanı haline gelmiştir. Reklamcılık yapısı gereği insanları bir ürünü satın almaya, onları ikna etmeye yönelik bir süreçtir.

Siyasal reklamcılık ve propagandanın kullandığı yöntemler birbirine benzese de aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Propaganda da tek tek bireylerden çok grupların kendisi hedef alınmakta ve fikirlerini doğrudan değiştirmeye yönelik bir süreç izlenmektedir. Siyasal reklamcılıkta ise daha çok bireye seslenilerek, çeşitli psikolojik, fizyolojik ve bilinçaltı faktörlerin etkisi ile kişinin 'kendi fikriymiş gibi bir zihni süreçten geçerek karar almasını, özellikle oy verme kararını almasını sağlamaya özen gösterilmektedir. Bir başka ifade ile propaganda dışsal bir dayatma, bir güdüleme faaliyetidir. Siyasal reklamcılık ise daha çok içsel bir ikna metoduna dayanır (http://www.tasam.org/trTR/icerik/842/turkiyede_siyasal_reklamcilik_uygulamaları,11.07.2016).

Propaganda kavramı; herhangi bir fikrin, ideolojinin kitle iletişim araçlarının kullanılarak hedef kitleye, alıcıya ulaştırılması olarak tanımlanabilir. Propaganda tarihi bakımından insanlık tarihi kadar eski olduğu ve insanın konuşma özelliğinin başlamasıyla birlikte başladığı ifade edilmektedir. Propaganda, insanların tutum ve davranışlarının bireyler veya gruplar tarafından etkileme, değiştirme ve kontrol altında tutmaya yönelik bilinçli bir davranışın sergilendiği bir süreç olma özelliği taşımaktadır. Bir eylemin propaganda olarak kabul edilmesi için düşünce ve görüşleri denetlemeye yönelik bilinçli bir davranışın olması gerekmektedir. Propaganda var olan şartları değiştiremez ancak bu şartlar altında insanların inanışlarını, tutum ve davranışlarını değiştirir. İnsanları istenilen şekilde davranmaya ikna eder (Özsoy, 2009:69-70).

Propagandanın tarihinin çok eski tarihlere kadar dayandığı kabul edilmektedir. 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında propaganda, Alman lider Adolf Hitler tarafından yoğun olarak kullanılmıştır. Hitler propaganda kavramına vermiş

olduğu önemi, Propaganda Bakanlığı adı altında bir bakanlık kurarak göstermiş ve bu bakanlığın başına da Joseph Goebbels'i getirmiştir (Aziz, 2014:58-59).

Kamuoyunun propaganda ile tek yönlü olarak istenilen yönde oluşturulduğuna dikkat çeken Arsev Bektaş'a göre propaganda, kamuoyu ve gündem oluşturmada önemli bir rol oynar. Bektaş, kamuoyunu etkilemek ve yönlendirmek isteyenler için propagandanın en önemli araç olduğunu ifade etmektedir. Siyaset ve iletişimin, günümüz demokratik sistemlerinde gözlenen, bu birlikteliği, siyasal iletişim ya da siyasal reklamcılık olarak adlandırılmaktadır. Bu ise, yoğun siyasal faaliyetlerin yaşandığı demokratik sistemlerde, seçmenlere farklı seçenekler ile yaklaşarak onların siyasal tercihlerini, kanaatlerini etkilemeye çalışan propaganda faaliyeti olarak tanımlanabilir. Propaganda, belli çıkarları olan bireylerin ya da grupların, başkalarının kanılarını ve davranışlarını etkilemek amacıyla ikna ve telkin tekniklerini kullanarak yaptıkları eyleme denilmektedir (Bektaş, 2013:150).

Propaganda, sürelerine göre kısa, orta ve uzun süreli propaganda olarak üç gruba ayrılmaktadır. Kısa süreli propaganda, siyasal kampanyalar olarak adlandırılırken, orta ve uzun soluklu olarak ifade edilen siyasal propagandalar ise hem içerik, hem de kullandığı iletişim kanalları açısından farklılık gösterir. Örneğin, Sovyetler Birliği'nde komünizmin propagandası, Hitler yönetimindeki Almanya'da Nazi propagandası ve Mussolini yönetiminde İtalya'daki faşizmin propagandası uzun süreli propagandaya örnek gösterilebilir (Aziz, 2014:58-59).

Propaganda, siyasal iletişimin bugün var olan belki de en eski şeklidir. Kavramsal olarak propaganda, 1622'de Roma Katolik Kilisesi tarafından kurulan bir organizasyona verilen Latince "Propage" isminden türetilmiştir (Lilleker, 2013:223).

Toplumda propagandaya açık insanlar veya gruplar özellikle birtakım kişisel, toplumsal, ailevi nedenlerden ve eğitim, ekonomik, cinsiyet, din ve siyasi özelliklerden dolayı farklılaşabilmektedir. Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda propagandaya en açık olan kişiler veya gruplar; fakir ve yoksullar, özgüvensizler, uyumsuzlar, umutsuzlar, benciller, azınlıklar, can sıkıntısı olanlar, kadınlar, suçluluk hissi taşıyanlar, bağımlılar ve sempatizan sanatçılar şeklinde sıralanmaktadır. (Özsoy, 2009:77-81).

Özsoy'a göre propaganda yöntemleri; zamanlama, sürdürülebilirlik, tekrarlama, yoğunlaştırma, sadeleştirme, kitlede sinerji yaratma, simgeler, isimleri başka lakaplarla değiştirme ve kalıplaşmış imajların kullanılması olarak sınıflandırılmaktadır. Bunları şu şekilde açıklamak mümkündür;

Zamanlama; Başarılı bir propagandanın zaman kuralına riayet etmesi şarttır. Mesajın en uygun olan zamanda verilmesi verimliliği arttırır. (Örneğin üretilen bir mesajın televizyonda hangi zaman aralığında yayımlanacağı)

Sürdürülebilirlik; bir propaganda kampanyasının sürdürülüp geliştirilmesi ilerlemesinin yakından izlenmesi, yeni haber ve sloganlarla sürekli olarak beslenmesini, sırası geldiğinde değişik bir biçimde ve olabildiğince özgür bir biçimde yeniden hızlandırılmasını gerektirir.

Tekrarlama (orkestrasyon); aynı temayı çeşitli yönlerden işlemek demektir. Orkestrada temayı izleyerek ses nasıl hafifletilir, uzatılırsa, o şekilde değişiklik suretiyle usanç vermemek, bıktırmamak propaganda da mümkündür.

Yoğunlaştırma; propaganda da taktiğin en önemli unsurlarından birisidir. Propagandanın başarılı olabilmesi için, ortaya atılan konuyu, iddiayı dağıtmamalı ve konsantrasyon yüksek tutulmalıdır.

Sadeleştirme; propaganda her şeyden önce konuyu basitleştirir, herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir hale sokmaya çalışır. Böylece etkinliği sağlar. Dost ve düşman, iyi ve kötü bellidir.

Kitlede sinerji yaratma; propagandanın amacı belirli yöndeki etkileri güçlendirmek ve toplumun önemli kesiminin de o görüşü desteklediği inancını yayarak savunduğu görüşü daha etkin hale getirmektir.

Simgeler; propagandacı mesajını sürekli hatırlatmak için yardımcı unsurlar arar. Simgeler, şarkılar ya da sloganlar gibi. Amblemeler ve işaretler, duvarlara, flamalara ve yakalara işlenir. Hem dolaysız bir büyüleme etkisi hem de derin bir anlam kazanır. (Örneğin; Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından kullanılan ampul, Milliyetçi Hareket Partisi tarafından kullanılan bozkurt ve Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kullanılan 6 ok simgesi gibi)

İsimleri başka lakaplarla değiştirme; propagandacı muhataplarını etkilemek için genellikle lehte veya aleyhte olan deyimler kullanılır. Bu deyimler duygusal çağrışımlara sahiptir. (Örneğin; Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a seçmenleri ve toplumdaki sevenleri, destekçileri tarafından Reis ismi ile hitap edilmesi gibi)

Kalıplaşmış imajların kullanılması; insanları çok bilinen ve tanınan kategoriler içine sokmak doğal bir eğilimdir. Bunun için örneğin filmlerde kötü rollere genelde ilk bakışta fenalık yapacağı kestirilebilen ve tipine uyan insanlar seçilir (Özsoy,2009:82-86).

Günümüzde, kitle iletişim olanaklarının genişlemesiyle birlikte, propaganda araçları da propagandanın etkinliği de artmıştır. Örneğin, genel seçimlerden kısa bir süre öncesine kadar kararsız olan bir kişi, radyo ya da televizyondaki seçim konuşmaları sırasında bir parti başkanının sözlerini çok beğendiği için seçim günü o partiye oy verebilir. İletişim bilimcilerine göre propaganda iletişim ve toplumsal etkileşim süreci içerisinde oluşmaktadır. Kanaatlerin oluşmasını belirleyen ya da etkileyen temel unsurlar bireylerin gördükleri, işittikleri veya okudukları şeylerdir.

Propagandanın etkilemek, yönlendirmek, ikna etmek ve harekete geçirmek gibi birtakım amaçları vardır ve bu amaçlar doğrultusunda belli yöntemler kullanır. Propagandada en etkili, en kalıcı olacağına inanılan simgeler ön plana çıkarılır. Propaganda üreticileri, amaca ters düşecek, dikkati dağıtabilecek gerçeklerden söz etmemeye çalışır. Amaca ulaşmak için uygulanacak strateji ve taktik propagandanın bir anlamda tekniğini oluşturur. Genel olarak parti propagandasında strateji amaca göre saptanır. Temel strateji partinin olumlu imajını yaratmaktır. Aynı şekilde "öteki" partilere yönelik kamuoyunda güven kaybı oluşturmak ve oy oranını düşürmek de önemli bir stratejidir. Partinin temel değerlerini ve simgelerini topluma kabul ettirmek bir propaganda stratejisidir. Bu çerçevede güncel propaganda taktikleri saptanır. Parti önderlerine yönelik olumlu bir imaj yaratılır ve seçmen nezdinde sempati ve hayranlık duygusu oluşturulur. Propaganda stratejisinde kullanılacak

simgeler, sloganlar, kalıplaşmış tutumlar (stereotipler) belirlenir ve karşı parti yöneticilerini gülünç gösterecek silahlar olarak kullanılarak aleyhte bir propaganda yapılır. Karşı propaganda kaynakları hakkında güvensizlik yaygınlaştırılır (Bektaş, 2013:159-160).

Sonuç

Siyasetin bilimselleşmesi temelinde siyasal iletişim ve propaganda kavramları ile siyasal reklam uygulamaları günümüzde birbirini hem kavramsal hem de işlevsel olarak tamamlamaktadır. Siyasetçiler amaçlarına ulaşabilmek adına propagandaya, siyasal reklam çalışmalarına ve bu bağlamda siyasal iletişim tekniklerine sıkça başvurumaktadırlar. Her seçim döneminde siyasi partiler veya siyasetçiler, dönemin konjonktürel yapısına uygun olarak hedef kitlenin özellikleri de göz önünde bulundurularak seçim kampanyalarını planlamakta ve partinin temel ilkelerine göre propaganda tekniklerini saptamaktadırlar.

Günümüzde siyasal iletişim, medya ve propaganda kavramları arasında organik bir bağ olduğu görülmektedir. Seçim kampanyalarında amaç siyasi iktidarı elde edip ülke yönetiminde söz sahibi olmaktır. Bu bağlamda siyasi partiler seçim çalışmaları kapsamında kendilerini, düşüncelerini, vaatlerini ve projelerini seçmen kitlelerine anlatmak için mesajlar üretirler ve bu mesajları da kitle iletişim araçları vasıtasıyla seçmenlerine ulaştırmaya ve onlar üzerinde bir etki oluşturmaya çalışırlar. Bunun yanı sıra amaç sadece seçim dönemlerinde oy kazanmak değil, ara dönemlerde de oluşturulmuş olan bu etkinin sürekliliğini sağlamaktır.

Genel olarak siyasal iletişim süreci olarak adlandırılabilir bu süreçte, amaca ulaşılmasının en önemli unsuru siyasal reklam ve propaganda tekniklerini etkin bir şekilde kullanmak ve bu süreci verimli bir şekilde değerlendirmektir. İletişim teknolojilerinin oldukça geliştiği bugün itibarıyla tüm medya kanalları, siyasetle uğraşanların kitleleriyle arasında köprü olarak işlev görmektedir ve bu kanalların etken kullanımını seçim sonuçlarının kaderini belirleyebilmektedir.

Kaynakça

- Aziz, A. (2014). *Siyasal İletişim*. Ankara : Nobel Yayınları.
Bektaş, A. (2000). *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*. İstanbul : Bağlam Yayınları.
Bongrand, M. (1992). *Politikada Pazarlama*. Ersoy, F. (Çev.).İstanbul: İletişim Yayınları.
Kentel, F. (1991). *Demokrasi Kamuoyu ve İletişime Dair*. BirikimDergisi.
Köker, E. (1998). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*. Ankara :Vadi Yayınları.
Lilleker, Darren (2013). *Siyasal İletişim Temel Kavramlar*. İstanbul :Kaknüs Yayınları.
Özkan, A. (2004). *Siyasal İletişim*. İstanbul : Nesil Yayınları.
Özkan, N. (2014). *Seçim Kazandıran Kampanyalar*. İstanbul :MediaCat Kitapları.
Tokgöz, O. (2010). *Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim*.Ankara : İmge Kitabevi Yayınları.
Tokgöz, O. (2014). *Siyasal İletişimi Anlamak*. Ankara : İmge KitabeviYayınları.

Wolton, D. (1990). *Political Communication: The Construction of a Model*. European Journal of Communication, Vol. (5)1, pp.9-28.

İnternet Kaynakları

http://www.medyatakip.com/medya_sistem/index.php, 20.06.2018.

<http://josc.selcuk.edu.tr/article/view/1075000222>, 05.07.2018

<http://www.iletisimdergisi.gazi.edu.tr/arsiv/29.pdf#page=91>,01.07.2018